
HOUGHTON LIBRARY
HH 1F2X %

SIGILLVM ACADEMIÆ HARVARDIANÆ IN NOV: ANG:
CHRISTO ET ECCLESIÆ

Holbergs

Danmarks Riges Historie.

Femte Bind.

A

Ludvig Holbergs udvalgte Skrifter.

Udgivne ved

K. L. Rahbek,
Professor og Theaterdirecteur,
Ridder af Dannebrogen.

Syttende Del.

Kjøbenhavn, 1810.
Trykt og forlagt af Directeur Joh. Fred. Schultz,
Kongelig og Universitets-Bogtrykker.

1856. Oct. 2d

Vore Lærde have til alle Tider ærligen, i Forhold til deres ringe Antal, givet Bibrag til al Videnskabelighedѕ Fremme. Saaledes ogsaa i dette Fag. Fra vort Universitets Reformation og Sorøe Academies første Anlæg bearbejdede begge Steder mange Lærde Historien, fornemmelig Fædrenelandets. Men det Land, de havde at rødde, var saa stort og saa bevoxet, at selv de sidste og flittigste Dyrkere, Schønning, Langebek og Suhm, ikke kunde leve længe nok til at skienke os et fuldendt Produkt af deres egne og Forgjængeres Bestræbelser. Snarere naaede nogle faa Andre deres Maal, forbi de enten, som Torfæus og Gram, holdt sig til at oprødde en enkelt Ager; eller som Holberg, benyttede sig saa godt, de kunde, af de hist og her opdyrkede Pletter til deraf at høste, ubekymrede

om

om Hveden blev noget blandet med Tidsler fra de mange uopdyrkede Overagre. Holberg røber allevegne baade Talent og Lyst til Pragmatismus; men hans Utilforladelighed i den ældre danske Historie og hans altfor tydelig gjennemstikkende Individualitet saavel i den som i hans sammenlignede Levnetsbeskrivelser havde en skadelig Indflydelse paa hans pragmatiske Foredrag.

Indhold.

Danmarks Riges

Historie.

Femte Del.

Frederik den Anden.

Sjette Konge af den oldenborgske Stamme.

Efter Christian den Tredie fulgte i Regjeringen *hans ældste Prinds Frederik*, hvilken udi i sin Hr. Faders Levendelive havde været hyldet til Konge i Danmark, paa Lybers-Højen i Skaane 1542, og 1547 til Opslo udi Norge. Saasom den højsalige Konge havde havt saa stor Omhyggelighed for Rigernes Velfærd, saa havde han ogsaa intet forsømt, som kunde tjene til at gjøre denne hans Søn og Successor til en habil og nyttig Regent. Til hvilken Ende han ikke alene udi hans Barndom tilforordnede ham dygtige Lærere, men lod ogsaa udi det Aar 1554 indrømme ham Malmøes Slot og Lehn, for at vænne ham til Regimente, skjøndt under Opsyn af hans Hofmester Eiler Hardenberg, og af 10 til 12 Herremænd, som skulde gaae ham tilhaande.

Han lod ham ogsaa nyligen for sin Død rejse, saa at han udi det Aar 1558 bivaanede Kejser Ferdinand den Førstes Kroning til Frankfurt am Mayn, hvor han af Kejseren og nærværende tydske Herrer blev bevist stor Ære, og var det kort efter hans Hjemkomst, at han fornam sin Hr. Faders Svaghed, hvorudover han ilede fra sin Residentz Malmø til Colding; men, førend han kom didhen, var Kongen allerede ved Døden afgangen.

Han fandt ved sin Ankomst til Regjeringen alle Ting udi en fortræffelig Tilstand, thi den højsalige Konge havde saaledes pyntet paa Rigerne baade udi verdslige og Kirkesager, at der fast var intet at forbedre. Den gamle Surdej, som Riget længe havde været plaget med, var gandske udryddet, thi der var en fuldkommen Enighed, saavel udi Staten som i Religionen. Christian den Anden levede vel endda, men kunde formedelst sin høje Alder og Svaghed ingen Mistanke mere foraarsage, og de gamle Misfornøjede vare enten bortdøde eller udi saadan Stand, at de ikke mere torde bevæge sig. Rigerne stode i Venskab og Fortrolighed med de fleste Potentater, og Skatkammeret var udi god Stand, saa at den unge Herre saae sig ikke alene strax i Begyndelsen stærk befæstet paa Tronen, men fandt sig ogsaa istand med Sikkerhed at kunne foretage de Ting, som hans Forfædre ikke havde fundet sig stærke nok til at

ud-

udføre. Han gjorde derfor i sin Tid med Sværdet Ende paa 2 store Tvistigheder, hvorudi Riget mere end et halvt Seculo formedelst dets indvortes Svaghed havde været tvunget til at temporisere. Den første Tvistighed var med Ditmarsken, hvilket Land udi Kong Johannis Tid havde paasat Riget en Plet, som man indtil denne Tid ikke havde kunnet aftoe. Den anden Tvistighed var med Sverrig, for hvilken at bilægge mange frugtesløse Møder havde været holdne. Saa at de tvende foregaaende Konger ikke uden stor Møje havde kunnet hindre den Gnist, som laae skjult under Asken, at bryde frem, og som virkeligen vilde været skeet, hvis Sverrig og Danmark *udi lang* Tid ikke havde havt tilfælles Fiender, som alene *hindrede* dem at trække Sværdet mod hinanden. Og, saasom den ditmarske Krig og samme Lands Erobring var det første, som denne sejerrige Konge strax ved sin Regjerings Tiltrædelse foretog sig, vil jeg strax begive mig til den samme.

Det store Nederlag, som skede paa de Danske og Holstener Aar 1500, havde erhvervet de Ditmarsker en *fuldkommen* Independence og Frihed igjen, og understode de danske Konger sig i lang Tid siden ikke at oprippe deres gamle Prætentioner, endel efterdi Riget stedse havde saa meget andet at bestille, endel *ogsaa*, efterdi Kejser Carl siden Christian den Andens *Undvigelse* havde været en bitter Fiende af Danmark,

mark, saa at Riget havde ikke alene holdet nødigt at simulere, men endogsaa at stadfæste Ditmarskens Privilegier og Frihed, og at indslutte samme Land udi den bekjendte Fred med Lybek, som blev sluttet 1536. Saaledes vare Conjuncturerne indtil det spiriske Fordrag mellem Kejseren og Riget, hvorved **Christian** den Tredie ikke alene fik den mægtige Kejser **Carl** af Halsen, men endogsaa ved den Forlehning, som han tilligemed sine Brødre 1548 af højstbemeldte Kejser bekom af Ditmarsken, fik sine Prætentioner fornyede, og fandt sig berettiget til at foretage sig samme omtviste Lands Reduction. Men derved blev intet foretaget, saalænge som denne fredsommelige Konge levede, hvorvel hans Farbroder Hertug **Adolphus** af Holsten søgte ofte at ægge ham dertil. Men, saasnart **Christian** den Tredie ved Døden var afgangen, tog bemeldte Hertug **Adolph** sig for at tvinge Ditmarsken med egen Magt, og dertil gjorde hemmelige Tilberedelser, paa det at den unge Konge, saavelsom hans Broder Hertug **Hans**, ingen Kundskab skulde faae derom, hvoraf sees, at han havde isinde at beholde Ditmarsken alene. Men dette Forehavende kunde ikke drives med den Taushed, at man jo ved **Henrik Rantzov**, Gouverneuren paa Segeberg Slot, fik Kundskab derom; samme **Henrik Rantzov** tilkjendegav dette til sin Fader, den gamle Feltherre, **Johan Rantzov**, hvilken derpaa strax

af-

affærdigede Skrivelse til Hertug Adolph, forestillende ham, i hvilke Fortrædeligheder han vilde styrte sig, dersom han alene vilde føre denne Krig, thi foruden Ditmarskerne vilde han trække sig Søstæderne Hamborg og Lybek paa Halsen; han vilde ogsaa faae en Modstander udi Kongen selv, saasom Hans Majestæt ikke uden Fortrydelse kunde see ham at angribe et Land alene, hvorpaa de havde tilfælles Prætensioner, bad ham derfor at skikke sig en af sine Ministre, med hvilken man kunde tale om saadan vigtig Sag, førend man gik videre dermed.

Da Hertug Adolph fik dette Brev, afærdigede han Bertram Sested til Neumynster til Johan Rantzov, og ved ham ikke alene undskyldte sit Forehavende, men endogsaa søgte at overtale denne gamle Feltherre til at bivaane saadant Tog. Men Johan Rantzov blev ved sit Forsæt, og forestillede paany, at, som det hele fyrstelig holstenske Hus havde Prætentioner paa Ditmarsken, saa kunde intet foretages uden Kongens og hans egen Broders Villie og Minde. Herudover begyndte Hertugen at tage dette meer i Betænkning, og paa ny skikkede samme Bertram Sested til Rantzov, ladende ham vide, at han vilde følge hans Raad, og at han havde tilskrevet baade Kongen og hans Broder Hans om dette Forsæt, og tilbudt dem at føre Krigen med samtlig Magt, saaledes, at ved Ditmarskens Erobring Landet skulde deles

deles udi 3 lige Parter, hvoraf han vilde lade sig nøje med en Trediedel. Ved dette Tilbud blev Kongen saavelsom Hertug Adolphs Broder Johannes anderledes tilsinds, og blev da berammet et Møde til Flensborg den 24de April, for at overlægge videre, hvorledes denne Krig med Fremgang kunde føres. Til bestemte Dag mødte Kongen og Hertug Hans, men Hertug Adolph blev borte, af hvilken Udeblivelse man fattede Mistanke om ham, at det ikke var hans Alvor, og at han heller alene vilde føre denne Krig. Kongen lod ham derfor sige, at, om han var bleven anderledes tilsinds, han da strax vilde give det tilkjende. Derpaa skede en anden Sammenkomst 2 Dage derefter til Gevensted, hvor Adolph ogsaa lod sig indfinde, og blev da besluttet, at Krigen skulle føres med samtlig Magt, og tilligemed afgjort, hvormeget enhver skulde contribuere til Udrustningen, hvor stærk man skulde være, og paa hvilken Tid den hele Krigshær skulde være færdig til at lade sig mynstre.

Den anden Dag derefter komme alle 3 Herrerne atter igjen sammen til Notorp a), og blev da fundet for godt, at Kongen skulde strax lade nogle Skibe udløbe paa Elven, for at hindre Ditmarskerne Tilfør-

a) Cilicius Cimber belli Dyth. Lib. 2. pag. 446, hvilken herudi differerer noget fra Frederik den Andens danske Krønike.

førsel. Item at Hamborg og Lybek skulde anmodes om at være Herrerne beforderlige. Derpaa gik Præparatorierne for sig, og en anseelig Krigshær blev bragt paa Benene, saavel af Fremmede som af Holstenere. Kongen lod ogsaa anholde hos den danske Adel, at alle de, som havde Lyst til at være med paa dette Tog, skulde holde sig færdige, og lade sig indfinde til Samlingspladsen, naar Advarsel blev udgiven. Den hele Krigshær bestod af 20000 Mand under adskillige Anførere, som dog alle skulde staae under den store General Johan Rantzov. De adskillige store Ulykker, som det holstenske Hus havde tilforn havt udi Ditmarsken, foraarsagede, at dette Tog skede med stor Betænksomhed, hvorfor Krigen ogsaa denne Gang havde bedre Udfald.

Efterat Alting var anordnet, og Krigshæren stod færdig til at rykke frem, lode Herrerne forfærdige et Manifest b) af det Indhold: at, eftersom Ditmarskerne forholdte dem deres Arveland, og udi lang Tid ikke alene havde været gjenstridige, men endogsaa tilføjet Hertugdømmene Vold, saa var man foraarsaget dem med Sværdet at besøge, for at bringe dem til Lydighed, og at sætte deres egne Undersaatter udi Sikkerhed. Med saadant Fejdebrev blev Herolden affær-

b) Declaratio belli sub dato Hohen Westett die 18 Maii 1559 apud Petr. Sax. Histor. Dytmars. Lib. 7. Manuscr.

færdiget til Hejde med Ordre at overgive det til de 48 Oldermænd, som da regjerede Landet. Imidlertid blev besluttet, at Krigshæren skulde ligge stille, for at give Ditmarskerne Tid til at give deres Svar. Det er ubeskriveligt, hvilken Forbittrelse saadan Krigserklæring foraarsagede hos Ditmarskerne, thi, da Herolden kom til Hejde, og der efter gammel Skik overleverede Fejdebrevet med en hvid Stok, blev han med Skjelden og Banden forfulgt af Almuen, saa at Oldermændene maatte tage ham i Beskjærmelse, indtil de kunde sende ham med Svar tilbage. Deres Svar c) indeholdt, at Ditmarskerne vare Herrerne ingen Ret gestændige, eftersom Landet var et Lem af det bremiske Stift, under hvis Beskyttelse det havde været udi 400 Aar; saa at de derfore vare Kongen af Danmark og Hertugerne af Holsten intet skyldige, uden hvad Billighed og Tjeneste Naboer ere pligtige til at bevise hinanden. De vidste ej heller at have forseet sig i nogen Maade imod Kongen og Fyrsterne. Og, om Saadant var sket, burde Sagen paakjendes ved Retten og ikke ved Sværdet. Titelen paa dette skriftlige Svar var denne d): Den durchlächtigsten, grosmächtigen, hochgebornen Fürsten

c) Cilic. Cimb. bell. Dyth. Lit. 2. pag. 451.

d) Lit. Seniorum dat. in Castris in append. ad hist. *Frid.* 2. p. 367. item apud Petr. Sax. hist. manuscr. Lib. 7.

sten und Herrn, Hern Friderich den Andern, von Gottes Gnaden erwehlten König tho Dänemarken und Norwegen, und von den selben Gnaden Johannes und Adolph Erben tho Norwegen, Hertzogen tho Slesvig, Holstein, Stormarn, Graven tho Oldenborg und Delmenhorst. Hvoraf sees, at de tilstode dem ingen Ret udi Ditmarsken.

Efterat saadant Svar var bekommet, fik Krigshæren Ordre at rykke ind udi Landet, hvilket ogsaa skete, og fulgte alle 3 Herrer selv med, hvorvel Generalerne raadede dem derfra, saasom de havde Kundskab om, at Ditmarskerne havde særdeles Anslage imod deres høje Personer. Efterat Krigshæren var kommen ind udi Landet, blev den nogen Tid liggende stille, for at udforske Landets Lejlighed, og hvilke Anstalter Ditmarskerne gjorde imod deres Ankomst. De mærkede da, at man maatte belejre de 3 stærke Fæstninger Tileburg, Hamme og Meldorp, for at bane sig Vej til Kjernen af Landet, hvorudover der blev besluttet at belejre samme Fæstninger. Alting syntes da at true Ditmarsken med Undergang. Ingen af deres Naboer vilde tage sig deres Sag an, alene Lybek lod sig nøje ved sin Gesandt Sebastianum Erasmi at foreslaae et Forlig, skjøndt for silde. Herrernes Krigshær var stor og anseelig; og Feltherrens Johan Rantzovs blotte Navn kunde indjage dem Skræk. Graverne og Digerne vare og-

saa

saa paa samme Tid til deres Ulykke udtørrede formedelst en langvarig Tørke. Men det, som de selv kunde beskyldes for, var, at de ikke havde forsynet sig med fremmed Protection, helst saasom de ideligen kunde vente sig, at saasnart Danmark engang kom i Rolighed, de gamle Prætentioner vilde fornyes. Deres forrige Lykke havde saaledes forblindet dem, at de bildte sig ind, at Ingen torde mere yppe noget imod dem. Men deres Regning slog dem denne Gang fejl, som Udgangen lærte. Det eneste Haab for Ditmarskerne var, at der skulde rejse sig Uenighed imellem Herrerne, hvilket ogsaa nær havde skeet formedelst Nogles Rænker e), men den Mistanke, som rejste sig imellem dem, blev lykkeligen hævet, og Krigen blev fortsat fremdeles med Enighed.

Efterat Herrerne havde faaet Kundskab om Ditmarskernes Bevægelser og deres Anstalter, blev der holdet Krigsraad om, hvilken af de tre ovenomtalte Fæstninger man skulde først angribe. De fandt da alle forgodt at lade Hamme blive, efterdi den var mest befæstet, og med Alting forsynet, og derfor vilde formodentligen spilde formegen Tid for Krigshæren; men om Tileburg og Meldorp vare stridige Meninger. Breda Ranzov, en tapper Krigsmand, og som Ditmarskens Beskaffenhed vel var bekjendt, fandt forgodt, at man skulde begynde med Tileburgs

Be-

e) Cilic. Cimb. beli Dythm. Lib. 2. pag. 449.

Belejring, foregivende, at, saasom den var den mindste og ringeste af de 3 Fæstninger, skulde den hastig kunde erobres, og at det var de allierede Herrer magtpaaliggende, strax at gjøre nogen Conqvete, for at erhverve deres Vaaben nogen Anseelse, og at komme ind udi Kjernen af Landet. Men Johan Rantzov, Feltherren, var af en anden Mening, sigende, at det vilde ikke meget betyde at indtage en ringe aaben Flek. Det var ej heller raadeligt at rykke langt ind udi Landet, uden man havde en Fæstning paa Ryggen, som man kunde forlade sig paa. Det sidste Raad blev efterfulgt, saa at man besluttede strax at belejre Meldorp, og paa samme Tid at holde de andre 2 Fæstninger i Allarm. Medens dette forhandledes i den allierede Lejr, havde Ditmarskerne ved deres Spejdere faaet falsk Underretning om Herrernes Anslag, nemlig, at de agtede først at angribe Hamme, hvorudover de strax skikkede 500 Mand fra Meldorp, Hamme til Bestyrkelse, og derved til deres store Ulykke blottede Meldorp, hvilken derpaa strax blev belejret. Samme Stad ligger udi Kjernen af Ditmarsken, mellem Suderstrand og Nordstrand. Ved Siden af Staden løber en Aa udi den store Sø f). Staden var da vel befæstiget, saa at den syntes at ville give de Allierede en haard Nød at knække; ja der var Anseelse til langvarig Belejring,

f) Cilicius Cimb. Belli Dytmars. Lib. 2.

ring, hvis den falske Tidende om Hamme ikke havde svækket Besætningen. Saasnart Feltherren Rantzov med Kjernen af Krigshæren var kommen for Meldorp, lod han i en Hast forfærdige alt, hvad som til Modværge kunde gjøres, og lod strax gjøre Anstalt til at storme Staden paa trende Steder. Udi de to første Storme blev Krigshæren afslagen, og satte da den tappre Schonweis, der var den første til at løbe Storm, Livet til. Deraf tabte Feltherren dog ikke Modet, men sprang af sin Hest, og med Kaarden i Haanden anførte Folket 3die Gang; da blev fægtet med stor Haardnakkenhed paa begge Sider, og var det forunderligt at see de ditmarske Qvinder fægte lige med Mændene, og mærkede man, at en Qvinde paa samme Tid stak 2 Soldater ihjel med en Kniv. Endeligen blev Staden erobret med Kaarden i Haanden, og skede da et stort Nederlag baade paa Mænd, Qvinder og Børn; og bleve adskillige Qvinder omkomne bevæbnede med Gevær i Hænderne. Staden blev given til Priis, og Soldaterne gjorde herligt Bytte; men derom rejste sig saadan Tvistighed, at man frygtede for indbyrdes Krig, hvorfor Officererne maatte paatage sig at ligne Byttet imellem Soldaterne; hvorved Opløret blev stillet. Da man randsagede de Døde, fandt man, at de fleste vare meget ilde tilredte, og at der vare faa, som jo havde faaet 3 til 4 Kugler i Livet, hvilket, da Feltherren forundrede

trede sig over, blev ham svaret, at, hvad en Kugle kunde udrette hos en Anden, kunde neppe 4 Kugler gjøre for at fælde en Ditmarsker.

Efterat Melsdorp var erobret, rykkede Feltherren med endel af Krigshæren mod Brunsbyttel, hvilken han strax indtog, eftersom den var forladt af alle Indbyggerne. Da Krigsfolket derpaa streifede allevegne om i Landet, blev man paa et Sted vaer 700 Ditmarsker, som havde skjult sig udi en Morads og forskandset sig med Vogne, Senge og andet Boskab. De Samme, da de saae sig omringede af Soldaterne, kastede de strax deres Gevær, og gave sig paa Naade og Unaade. Hvorudover Feltherren forbød at tilføje dem noget Ondt. Kongen, som strax derpaa kom didhen, ynkedes ogsaa over dem, og befol ingen Haardhed at øve. Anden Dag derefter blev raadslaget om, hvad man skulde gjøre med Fangerne. Hertugerne fandt da forgodt at lade dem omkomme, som haarde og ucorrigerlige Folk. Saadant Forsæt mishagede Kong Frederik, og, saasom han mærkede, at Hertugerne vilde ikke staae derfra, befol han at dele de Fangne i 3 Dele, paa det han kunde have Lejlighed til at frelse den Del, som ham tilfaldt g). Men, medens man trættede derom, ankom Feltherren Johan Rantzov, hvilken gav tilkjende, at det var imod al Krigsbrug, at omkomme

g) Resen Hist. Frid. 2. pag. 18.

komne Fanger, som godvilligen havde givet sig, helst eftersom deriblandt vare Qvinder og smaa Børn, hvorudover blev besluttet, at de skulde forskaanes paa Livet, og blev den største Deel af dem transporteret til Holsten. Saaledes bleve disse mange Mennesker befriede fra Døden ved denne ypperlige Mands Raad h), og giver dette tilkjende, at han var ikke mindre god Christen end en stor Anfører.

Efterat Herrerne havde bemægtiget sig den søndre Part af Ditmarsken, blev der holdt Krigsraad, hvorledes man skulde angribe den nordre Part, og fandt man da forgodt at angribe Tileburg. Der havde Ditmarskerne samme Vanheld, som ved Meldorp; thi, saasom de Natten tilforn havde faaet Kundskab om, at Herrerne med den største Del af Krigshæren havde rykket imod Hemmingstad, hvor tilforn det fatale Slag var holden under Kong Hans; begav de fleste sig af Tileburg, Hemmingstad til Undsætning, hvorudover Feltherren uden Mord og Sværdslag bemægtigede sig Tileburg, og lod dens Vølde nedrive. Der fandtes en stor Hob grov Skyt, men faa Folk, formedelst ovenmeldte Aarsag, og giver dette tilkjende, at Ditmarskerne i denne Krig maa have havt enten slette eller utro Spejdere.

Efterat dette var skeet, gik man løs paa den vigtige Stad Heide, ved hvis Erobring man haabede at under-

h) Cilicius Cimbr. belli Dytmars. Lib. 2.

undertvinge det hele Land, og at gjøre Ende paa Krigen. Hejde var da anseelig, saavel formedelst dens Handel som skjønne Bygninger, blant alle ditmarske Stæder. Til dets Markeder lode sig paa visse Tider indfinde Indbyggerne over det hele Land. Der var ogsaa Regjeringen, som bestod af 48 Oldermænd i), hvilke hver Løverdag holdte Samling for at dømme udi Sager, og skreve sig Acht und Veertigh Vorweser un Gemehin des Lands Ditmarschen k), som sees af de tvende Breve, de udi denne Krig tilskreve Herrerne. Staden i sig selv var dog ikke synderligen fast, hvorudover, saasom Indbyggerne ikke forlode sig meget paa deres Fortificationer, de *havde stillet* deres grove Stykker paa de fornemste Gader. Ved samme Stad blev fægtet med stor Haardnakkenhed paa begge Sider. Herrerne, efterdi de ved samme Stads Erobring haabede at gjøre Ende paa Krigen, og Ditmarskerne, efterdi af dens Frelse dependerede al deres Velfærd, og den Frihed, som de med saa stor Iver havde forsvaret nogle hundrede Aar imod deres mægtige Naboer. Der bleve da *holdne* adskillige blodige Trefninger, udi hvilke Kongen selv vovede sig yderligen, og Hertug Adolf blev haardt saaret; thi midt udi en Trefning, da han

i) Cilic. Cimb. belli Dytmars. Lib. 2.

k) In Append. ad Hist. *Frid.* 2.

han var bleven træt og hed og derfor aflagde sit Harnisk, kom en ditmarsk Bonde ham imøde, hvilken han saarede. Men Bonden lod sig deraf ikke forskrække, men stak Hertugen med sin Hellebard udi Ryggen under Skulderbladet, hvilket foraarsagede, at Hertugen maatte føres af Slaget til en Landsby. Fremmede Historier melde intet om, hvordan siden tilgik med denne dristige Bonde, men Indbyggerne vide endnu efter Petri Saxes 1) Vidnesbyrd at fortælle, at samme Bonde blev huggen i mange Stykker paa Stedet.

Efterat man havde erobret og indtaget Fortificationerne, stillede Ditmarskerne sig til Modstand paa de fornemste Gader i Staden, saa at det var vanskeligt for Krigshæren at komme ind uden at spilde en Hob Folk, hvilket da Feltherren mærkede, befol han at sætte Ild paa Staden. Endel af Anførerne havde vel ingen Behag i dette Anslag, holdende for, at, saasom det var den beste og prægtigste Stad udi det hele Land, saa vilde dens Ødelæggelse give Eftertale. Men Feltherren vilde ikke staae fra sit Forsæt, foregivende, at samme Stads Conservation vilde i Fremtiden give Ditmarskerne Anledning til nyt Frafald, og at den i den Henseende maatte ødelægges. Staden blev derfore omringet og antændt. Hvorpaa Krigsfolket, især det danske

Ryt-

1) Petr. Sax. Hist. Dythm. Manuscr. Lib. 7.

Rytteri, brød ind med Kaarden i Haanden, men de kunde formedelst Ild og Røg ikke meget udrette, mange af dem, blant hvilke Marqvard Rantzov, bleve ogsaa omkomne af Ditmarskerne, som skjøde stærkt af Husene paa dem m), ikke for at forsvare deres Liv, men for at hevne deres Død. Men Ilden gjorde den meste Virkning, og blev Hejde deraf inden kort Tid i Grund ødelagt. Udi de tre Trefninger, som holdtes for samme Stad, omkom over 3000 Ditmarsker, men paa Herrernes Side savnedes ikke over 300. Hejdes Ødelæggelse havde den Virkning, som Feltherren havde spaaet; nemlig, at derpaa fulgte det hele Lands Overgivelse; thi Ditmarskerne bleve deraf saa mismodige, at de strax derefter skikkede tre Præster til Lejren. De samme kom med hvide Kjeppe i Hænderne, og et ubeseglet aabet Brev, hvorudi gaves Herrerne Titel af Hertuger til Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken n), hvilket tilforn ikke var skeet. Gesandterne ydmygede sig da, og bade om Liv og Naade, gav ogsaa tilkjende, at, *om* Oldermændene maatte forundes frit Lejde, vilde de *selv indstille* dem for Herrerne, og afbede deres Forseelser. Kongen tog da meget naadigen imod dem, befol sin Hofprædikant, Mag. Niels Kolding, at

B 2 tage

m) *Resen.* Hist. *Frid.* 2. pag. 22.

n) *Liter.* Seniorum ad Principes dat. die 13 Jun. 1559. in Append. ad Hist. *Frid.* 2.

tage dem med sig tilbords, medens man raadslog om, hvad man videre med Indbyggerne skulde foretage. Efterat man havde raadslaget derom, fandt man forgodt at lade Ditmarskerne vide, at endskiøndt de meer af Nød end tilbørlig Lydighed bade om Naade, saa vilde dog Herrerne give Audience til de 48 Landets Forstandere, og maatte de Dagen derefter have Frihed at lade sig indfinde udi Lejren. Til den bestemte Tid, som var den 25 Juni o), mødte alene fem af bemeldte Forstandere, thi de Andre vare omkomne i Krigen. Med dem fulgte en af de fornemste Præster og en Secretarius, og bleve de imodtagne af nogle Ryttere, som gelejdede dem ind udi Lejren til Feltherrens Søn Poul Rantzovs Telt. Imidlertid raadsloge Herrerne udi Hertug Adolphs Telt, som endda formedelst sin Blessure holdt ved Sengen, hvad man skulde foretage med Ditmarskerne, om man skulde tage dem til Naade, eller udrødde dem ganske. Kongen og Hertug Hans gave strax tilkjende, at man burde spare det overblevne Folk, som med Ydmyghed bad om Naade. Men dette uanseet vilde dog

o) Resen. Hist. *Frider.* 2. siger den 15 Juni, hvilket maa være en Vildfarelse, eftersom Lejdebrevet, som jeg har fundet i den oftciterede Prevne Historie, er dateret den 24 vid. lit. Salvi Conduct. dat. in castris die 24 Junii apud Petr. Sax. hist. Manuscr.

dog Ingen slutte noget vist, førend de havde Hertug Adolphs Mening, eftersom samme Hertug havde mest Aarsag til at nægte dem Naade, formedelst de Saar, han havde faaet, som bragte ham i Livsfare. Hertugen erklærede sig endeligen, at, saasom man ved denne Krig ikke havde havt isinde at søge Landets Ødelæggelse, men alene Indbyggernes Underdanighed, og man nu saadant kunde erholde, saa var hans Tanke, at de overblevne arme kunde antages i Naade og beskyttes.

Denne Erklæring blev af Alle med Glæde optagen, og bleve derpaa nogle Freds-Artikle forfattede, og de samme de ditmarske Fuldmægtige tilstillede, forinden tre Dage at erklære sig derpaa. Hvorefter Kongen begav sig til Holsten til Itzeho. Imidlertid overvejede Ditmarskerne de tilstillede Freds-Artikle, og paa tredie Dag forføjede sig til Lejren igjen. Der bade de da ydmyggeligen, at nogle af bemeldte Artikle maatte formildes, saasom de ikke uden med deres Undergang kunde holdes, hvilket ogsaa Herrerne forundte dem, for at betage dem al videre Aarsag til Misfornøjelse og Oprør. Derpaa overgave Ditmarskerne sig med Land, Folk, Stæder og Byer, aldeles udi Kongens og Hertugernes Vold, lovede at erkjende dem herefter alene for deres rette Landsherrer, og at bevise dem al tilbørlig Ære, Pligt, Tjeneste og Lydighed, som Undersaatter deres rette Lands-

herre

herrer skyldige ere. Kongen og Hertugerne derimod tilsagde dem Forsvar og Beskyttelse, hvorpaa stærke Breve og Segle bleve givne paa begge Sider.

Derefter blev anordnet, at alle Indbyggere, baade Unge og Gamle, som Vaaben kunde føre, skulde møde paa den slette Mark ved Hejde den 30 Juni, tagende med sig alle deres Privilegier og Friheds-Breve, samt Faner og Standarter, og andet, som de tilforn havde erobret, enten af de holstenske Hertuger eller andre Førster. Dette blev ogsaa efterlevet, og lode de sig til bestemte Tid og Sted indfinde udi alt 4000 Personer, som vare Levninger af det hele ditmarske Mandskab. Efterat de havde overleveret fra dem al deres Krigs-Rustning, som Stykker, Kugler, Krud, Sværd, Spyde og andet, samt deres Friheds-Breve, hvilket altsammen blev ført til Meldorp, traadde de Alle frem med hvide Kjeppe udi Hænderne. Hvorpaa begge Hertugerne, (thi Kongen var selv ikke tilstede) ankomme og med Kongens Fuldmægtige ride ind paa Pladsen. Ditmarskerne bleve da stillede udi en Kreds, og strax omringede af den hele Krigshær, hvilket indjog dem en yderlig Skræk, saasom de frygtede, at de Alle skulde opofres; en ditmarsk Præst talede da med en Anden paa Latin om Landets ulyksalige Skjebne, og det store Blodbad, som de Overblevne forestod, efterdi han af de Bevægelser, Krigshæren da gjorde, ikke vente-

de

de andet end en almindelig Massacre p), hvilket, da Henrik Rantzov q), som forstod Latin, hørte, straffede han samme Præst med Lemfældighed formedelst de slette Tanker, han havde om Hertugerne, og sagde, at, endskjøndt de nu havde Magt i Hænderne, saa vilde de dog ikke øve det, som Krigens Ret tillader, og endede sin Tale med at formane dem til bestandig Troskab udi Fremtiden, at deres Land ikke oftere skulde styrtes i saadan Ulykke.

Da nu Alting var sat i Orden, fulde alle Ditmarskerne ned paa deres Knæ og med blotte Hoveder og med stort Skrig afbade deres Forseelser. Derpaa svore de de kongelige Fuldmægtige, samt Hertug Hans og Adolph Troskab, og efterat de havde overleveret 24 Gisler, fik hver Lov at begive sig til sit Hjem. Herrerne vare da ogsaa saa naadige mod dem, at de gave dem de fleste Spyd og Gevær tilbage for at forsvare sig mod Soldaterne, hvis nogen videre vilde tilføje dem Uret. Saaledes endtes den ditmarske Krig, og det hele Land blev udi mindre end en Maaned undertvunget. Det syntes vel ingen Konst at være, med et helt Riges og tvende Hertugdømmers Magt at tvinge et lidet Stykke Land, som Ditmar-

p) Cilic. Cimbr. Belli Dythm. lib. 2.

q) Det er udentvivl den samme Henrik Rantzov, som har skrevet den ditmarske Krig under det Navn af Cilicius Cimber.

marsken; men, naar man betragter saavel Landets Beskaffenhed, som Indbyggernes Egenskab, maa man forundre sig over, at det kunde skee saa hastig. Landet er saaledes beskaffet, at det kan længe forsvare sig imod de mægtigste Fiender, og sees af Historien, at adskillige Potentater, som have villet forsøge at undertvinge samme, have med stor Forlis været tvungne til at forlade det igjen, saa at Ditmarskerne i nogle hundrede Aar havde været en Kirke-Gaard for angrændsende Nationer, efterdi man havde ikke mindre at stride imod bevæbnede Folk, end mod Diger, Moradser og besværlige Veje. Indbyggerne vare haarde og gjenstridige, og udi Tapperhed og Foragt for Døden havde neppe deres Lige udi Europa.

De mange store Sejere, som de havde erholdet nu mod en, nu mod en anden Potentat, formerede ikke lidet deres naturlige Tapperhed, især havde det store Nederlag, som udi Kong Johannes Tid skede ved Hemmingstad, gjort dem saa overmodige, at de holdte sig uovervindelige, foragtede deres Naboer, og dreve Spot med Konger og Førster. Men just den samme Overmod og høje Tanker, de havde om dem selv, styrtede dem i Fordærvelse, og skilte dem ved deres kjære Frihed; thi, saasom de stolede formeget paa deres egen Magt, og bildte sig ind, at Ingen torde angribe dem mere, understode de sig at

op-

opirre deres Naboer, og derimod ingen Omsorg havde at forsyne sig med Alliance, da dog de mægtigste Riger ideligen arbejde paa at bestyrke sig med andre Rigers Venskab. Derfor maatte de ogsaa dennegang alene staae Stormen imod, og endeligen lide dette sørgelige Skibbrud, efterdi ingen af deres Naboer vilde tage sig deres Sag an. Over denne Krig blev gjort en Vise, som begynder saaledes:

Kong Friderik han sidder paa Kolbinghus,
Han holder med sine Svenne et godt Rus,
De ditmerske Herrer de have deres Liv forloret r).

Efterat den ditmarske Krig saaledes var bragt til Ende, kom Hans Majestæt kronet med Ære og Sejer til Kjøbenhavn den 28 Juni udi samme Aar, og Landet blev derpaa, efter den Forening, som gjort var, delt udi tre lige Dele mellem Kongen og Hertugerne; og finder man ikke, at enten Kejseren eller nogen anden Potentat formaliserede sig derover. Erkebispen af Bremen lod sig alene nøje med at indgive en Protestation ved det kejserlige Hof, hvorvel uden Virkning, thi Landets Possession blev siden Aar 1565 Kongen og Hertugerne af Kejser Maximiliano den Anden confirmeret. Hermed ender Cilicius Cimber sin Historie om den ditmarske Krig, som er skreven paa Latin udi tvende Bøger. Samme Historie er desmeer at agte, efterdi den er skreven af den

r) In Append. ad. hist. *Frider.* 2.

den ypperlige Herre Henrik Rantzov, der selv var med udi samme Krig, hvorfór ogsaa Autor til Friderik den Andens Historie har fulgt ham Fod for Fod. Man seer ellers heraf, at det rantzovske Hus da har vrimlet af store Mænd, saa at faa Familier paa de Tider have været i større Anseelse.

Ved den kongelige Kroning udgav Hans Majestæt den bekjendte Haandfæstning, som bestaaer af 48 Artikle, blant hvilke de fornemste ere, at Kongen ingen Udlændisk skal tage i Rigets Raad; at han ikke skal lade fængsle nogen Ridders-Mand; ingen Krig begynde uden med Rigets Raads Samtykke; at han skal ingen ufri Mand, det er af Borgerstanden, give Adels Frihed; at han skal være forpligtet til at indløse Orkenør og Hetland; Riget er et frit Valg-Rige s). Ved hvilken sidste Artikel Stænderne synes at have villet give tilkjende, at det var ikke saavist tilforn.

Den ditmarske Krig have saaledes opholdet Kongen, at hans Kroning imidlertid havde været opsat. Men efterat Hans Majestæt havde saa lykkeligen bragt dette Tog til Ende, blev strax Anstalt gjort til Kroning. For at bivaane den samme, lode sig i Begyndelsen af August indfinde i Kjøbenhavn Dronning Dorothea, med Hertug Hans den Yngre,

Kon-

s) Capitulatio *Frid.* 2, dat. Hafn. 1559.

Kongens Broder. Iligemaade Hertug Hans hans Farbroder den Ældre, og Hertug Adolph. Af Fremmede indfunde sig Churforst Augustus af Sachsen med hans Gemahl Anna, Kongens Søster, med et Følge af 700 Heste. De Sidste begave sig tilskibs fra Rostok, og bleve imodtagne af Kongen ved Drags, og af ham gelejdede til Kjøbenhavn, hvor Kroningen blev celebreret den 20 August af Magister Nicolao Palladio, Biskoppen udi Skaane, hvilken udi Ceremonien blev assisteret af Doct. Jens Skieldrup, Biskop i Bergen, samt Mag. Niels Kolding, Hofprædikanten. Aarsagen hvorfor den skaanske Superintendent forrettede denne Act, var, at Doct. Petr. Palladius den sjællandske Superintendent var svag, og døde Aaret derefter 1560. Ved Kroningen bleve tre Herremænd, nemlig Eiler Hardenberg, Werner Parsberg, og Niels Lange slagne til Riddere, og, efterat Acten med største Pragt var forrettet, tog Churforst Augustus med sin Gemahl Afskeed den 30 August, og blev gelejdet af Kongen til Vordingborg.

Noget før den ditmarske Krig gik an, døde Christian den Anden, og hans Lig blev ført fra Kallundborg til Odense, hvor det paa kongelig Vis blev nedsat hos hans Herr Fader. Til samme Konges Begravelse lod sig indfinde en rig Kjøbmand fra Nederlandene, hvilken fordrede af Riget en stor Sum Penge,

som

som han havde laant Kong Christian udi hans Landsflygtighed. Men Kong Frederik lod ham svare, at de Penge, som Kong Christian udi sin Landsflygtighed havde laant, for at føre Krig paa Danmark, kunde Riget ikke betale; men saadan Gjeld maatte søges hos hans Børn, Svogre og næste Blodsforvante t); og kunde dette Svar tjene til Underretning for alle andre Christian den Andens Creditorer.

Paa samme Tid opvaktes Urolighed udi Kremper Marsk af en Præst ved Navn Johan Knipmaker, hvilken tog sig for at indføre adskillig falsk Lærdom, og havde faaet stort Anhang af den gemene Almue, hvorudover Gouverneuren Claus Rantzov ikke alene lod samme Knipmaker afsætte, men lod endogsaa nogle døde Bønder, som vare beskyldte at have værit hans Tilhængere, opgrave af Kirkegaarden, og jorde dem paa vild Mark. For at hindre videre Ulejlighed, affærdigede Kongen en Skrivelse, dateret den 13 Januari, til Rantzov og det hele Ministerium, befalende dem, at undersøge Sagen nærmere, og at straffe de oprørske og urolige Hoveder, især Anføreren Herr Knipmaker, om han ikke vilde staae fra sine Vildfarelser. Hvad de opgravne Bønder angik, da gives Ordre at lade det derved blive, dersom man kunde overbevise dem at have havt falske og kjetterske Meninger, ved hvilket

t) Resen. *Frid.* 2. pag. 4.

ht sidste Kongen synes ikke ganske at have billiget Gouverneurens hastige Execution, saasom intet er lettere end at beskylde døde Bønder, saasom de, selv levende, langt mindre døde, ikke kan svare for sig, og faa have Lyst i saa Fald at plaidere deres Sag. Ved disse Anstalter bleve disse Uroligheder dæmpede, thi jeg finder intet videre derom.

Dette er det Mærkværdigste, som tilbrog sig udi Frederik den Andens første Regjerings-Aar. De Negotiationer, som dreves med Sverrig, item den Handel angaaende Øsel og Wig i Faveur af hans Broder **Magnus**, vil jeg gjemme til et andet Sted, paa det at jeg istedenfor at skrive Historie, ikke skal forfalde til at skrive en Journal eller et Dags-Register. Jeg vil alene til dette Aars Slutning melde, at der paa samme Tid var nogen Tvistighed mellem Keiseren og Holsten, angaaende Contributioner, som den Stad Hamborg blev fordret at yde til det romerske Rige. Dette vegrede sig vel Kongen og Hertugerne ikke for, de vilde alene ikke tillade, at Hamborg skulde give nogen særdeles Rigsstyr, men paastode imod den keiserlige Fiscal, at naar efter gammel Brug og Lehns-Rettighed skulde gives, det da skulde skee under eet Navn af det hele Land. Aarsagen, hvorfore Kongen og Hertugerne vilde ikke tillade, at Hamborg skulde erlægge nogen særdeles Rigsstyr, var, at samme Stad deraf ikke skulde tage Anled-

ning

ning at tilegne sig nogen Immedietet eller Independence fra Førstendømmene, hvilket den siden saa ofte har gjort, saa det er troligt, at denne kejserlige Begjering er skeet efter Hamborgs egen Tilskyndelse.

Derom blev videre tvistet efterfølgende Aar 1560, da Hamborgerne udtrykkeligen gave tilkjende, at det var dem ikke ukjært, at Keiseren forlangede særdeles Skat af deres Stad, og, paa det de desvissere kunde udforske, hvorledes Keiseren var sindet imod dem, lode de allerunderdanigst anholde, at dem, efter den af Keiser Sigismundo givne Bevilgning, maatte tillades selv Penge at mynte, og egen Mynt i Staden at bruge. Derimod lod Kongen protestere, foregivende, at den Frihed, de tilforne havde havt at slaae egen Mynt, var dem af de holstenske Herrer forundt af Naade; og, om Keiser Sigismundus havde givet dem Confirmation paa saadan Frihed, havde han dog derved ikke villet unddrage dem fra deres rette Herskab. Videre visede han, at Hamborgerne længe efter den Tid havde paa deres Mynt ladet sætte et Nelleblad, som er det holstenske Vaaben, hvilket er et ufejlbarligt Kjendetegn, at de havde saadan Ret alene af de holstenske Herrer.

Ellers blev udi dette Aar Kongen indvikket i store Uroligheder formedelst hans Broder Prinds Magnus, og det af efterfølgende Aarsag. Saasom Hs. Majestæt ikke kunde komme til Ende med sine Brødre

dre om de holstenske Sager, førend han havde sluttet noget vist med Prinds Magnus om hans Anpart, saa lod han foregaaende Aar stærk drive paa den begyndte Handel om Oesel, Curland og andre tilhørende Provincier. Mod Enden af Christian den Tredies Regjering rejsede sig en hæftig Tvistighed imellem Erkebispen af Riga og den tydske Ordens-Mester. Af samme Uenighed betjenede sig den bekjendte russiske Storførste Ivan Basilovitz, gjorde Indfald udi Lifland, og der øvede saadan Grumhed, at den Stad Reval overgav sig til højstbemeldte Konge 1558. Men denne fredsommelige Herre vilde ikke befatte sig dermed, men gav det særdeles christelige Svar, som er anført i hans Historie. Dog kjøbte han af Biskop Johan Munchhausen det Stift Oesel og Vig, for dermed at aflægge hans Søn Prinds Magnus. Da nu Friderik den Anden kom paa Thronen, satte samme Konge sig for at bringe den Handel i fuldkommen Stand, og at erhverve sin Broder Magnus en sikker Ejendom af disse lange bortliggende Lande, for derved at befries for samme Magnus's Prætensioner paa den kongelige Del af Hertugdømmene Slesvig og Holsten, efterdi det var ligesom en sat Ret paa de Tider, at alle kongelige Børn skulde have Del derudi. Kong Friderik bragte det da saavidt ved Christopher Munchhausen, som var ovenmeldte Bisps Broder, at Bispen for en Sum

Penge

Penge afstod det Stift Oesel til Danmark, hvoraf man seer, at den Contract, som var sluttet 1558, kom allerførst istand 1559. Han lod ogsaa samme Tid ved Ulrick Båhr handle om Curlands Stift, som Riget iligemaade blev overdraget, saaledes, at det stedse til evig Tid skulde tilhøre Kongerne i Danmark; og blev det altsammen givet hans Broder Magnus for hans Andel udi Holsten. Men Udgangen lærede, at det blev en slet Arvedel for samme Prinds, thi det bragte ham ikkun store Besværligheder paa Halsen, og satte Riget lang Tid udi stor Uro, saa at det da kunde hede, at Danmark for en stor Sum Penge kjøbte sig Fortred til.

Da Indbyggerne udi Lifland fik Tidender om dette Kjøb, bleve de derover meget glade, saa de haabede, at Riget, for at haandthæve den kongelige danske Prinds udi denne Possession, skulde antage sig det betrængte Land imod Russernes umenneskelige Tyranni; og paa det de desmere kunde være forvissede om Rigets Beskyttelse, udvirkede de en Skrivelse fra Kejseren til Kong Frederik, med Begjering, at han tilligemed Oesel og Curland, ogsaa vilde tage Lifland udi Beskyttelse. Men Ivan Basilovitz blev ikke mindre ved at plage Landet, og da Kejseren saavelsom Kongen paamindede ham om at holde sig fra Lifland, svarede han alene dertil, at han havde Aarsag at være fortørnet paa Liflænderne,

efterdi

efterdi de havde forstyrret en Stapel, som hans Forfædre havde anlagt til Dorpt og der vanhelliget Russernes Gudstjeneste. Elendighederne vedbleve derfor i Landet som tilforn, saa at det saae vanskeligt ud for Prinds Magnus at beskytte sin nye Possession. Hvorudover Kongen søgte at skaffe ham nogen Beforbring andensteds, og til den Ende lod udi det Aar 1560 handle med Capitulet til Hildesheim om at udvælge ham til Coadjutor. Men som Bisskop Burchard sammesteds ikke vilde tillade Capitulet at skride til nogen saadan Election, blev dette Anslag til intet, og Prinds Magnus besluttede at rejse til Øsel, for at tage de anviiste Lande i Possession.

Han kom ved Paasketider til Øsel udi samme Aar, og blev med stor Glæde af Indbyggerne imodtagen, og mange af de omliggende Provindser, saavelsom Bisskoppen af Reval Mauritius von Angel med Capitulet og det ganske Stift overgave sig godvilligen til ham. Henrik Wolf, Gouverneuren paa Sonnenburg, overdrog ham og samme Slot med dets hele Gebet. Ordensherren Gothard Ketler skikkede ham da Bud for at erfare, til hvilken Ende han var dibkommen, hvortil Prindsen lod svare, at Hermesteren havde intet andet end oprigtigt Venskab at forvente af den danske Krone, og, saasom han nu havde Øsel og Curland i Possession, skulde Hermesteren udi ham finde en god Nabo, som vilde søge

at befordre saavel den tydske Ordens, som andre liflandske Stæders Gavn og Bedste. Dette Svar behagede Hermesteren, og begyndte saavel han som det hele Land at fatte Haab om at befrie Landet fra Russernes Vold. Men Ivan Basilovitz, da han mærkede, at Øsel og Curland havde faaet nyt Herskab, blev han end mere ophidset mod Liflænderne, og derfor gjorde et nyt Indfald i Landet, hvor han omkom utallige Mennesker, og førte en stor Hob udi Slaveri til Moscovien. Dette foraarsagede, at Prinds Magnus med adskillige liflandske Herrer lod forskrive et Mode til Pernov, for der at overlægge, hvad man i saadan bedrøvet Tilstand skulde foretage. Men, som man paa samme Tider fik Kundskab om, at Moscoviterne havde bemægtiget sig Wollin, og ladet den gamle Hermester Wilhelm Fürstenberg fangen bortføre til Moscovien, kom der saadan Skræk over de udi Pernow forsamlede Herrer, at de forlode Modet, og maatte Prinds Magnus, som havde ikkun lidt Krigsfolk, retirere sig til Øsel igjen, medens Russerne strejfede Landet igjennem, og lode sig see ved Revals Porte.

Denne elendige Tilstand, hvorpaa man saae ingen Ende, foraarsagede, at Hermesteren Gothard Ketler søgte Beskyttelse hos Polen, og overgav alt, hvad de saakaldte Sværdriddere eller Ordenen ejede udi Lifland, med de Vilkaar, at Kong Sigismun-

dus

dus derfor til Vederlag gav ham Curland og Semigallien til arvelig Ejendom, og gjorde ham til Hertug over samme Lande. Saaledes fik Sværdridderenes Regimente Ende udi Lifland, og har det curlandske Hertugdom saadan Oprindelse. Ordenen udi sig selv tabte ikke lidet ved denne Forandring, eftersom saa mange vigtige Provindser bleve overdragne til det polske Rige, men Hermesteren vandt derved, at han af en Ordensherre blev en Hertug. Til denne *Resolution* er derfor troligt at Gothard Ketler blev dreven, saavel af egen Interesse, som formedelst Russernes Overvold. Derforuden var ogsaa rejst sig Misforstand mellem ham og Prinds Magnus, hvilken satte Landet i større Fare, og foraarsagede, at Russerne uden Hinder gjorde, hvad dem lystede. De samme angrebe kort derefter den vigtige Stad Reval, og som samme Stad saae sig ingen Undsætning at kunde faae, overgav den sig til Sverrig. Og er dette Oprindelsen til de Svenskes Prætentioner paa Lifland, og til de store og langvarige Krige, som siden bleve førte om samme Land mellem Polen, Moscovien og Sverrig. Og kan man da slutte, udi hvilken Tilstand en saa liden Potentat som Prinds Magnus kunde være. Men om hans videre Bedrifter og Skjebne sammesteds skal tales videre siden.

Medens dette forrettedes udi Lifland, søgte Hs. Majestæt Kong Frederik ved adskillige nyttige Anordninger at sætte Riget i god Stand, og havde særdeles Omsorg for det nyligen erobrede Land Ditmarsken, at der ingen ny Urolighed skulde rejse sig. Hvorudover, saasom udi den sidste Krig mange Byer og Gaarde vare blevne øde udi samme Land, og adskillige udlændiske Folk derudover listede sig derind, da, paa det at Landet ikke skulde fyldes op med allehaande Slags Fremmede, som ingen Troskabs-Ed havde aflagt til Kongen og Hertugerne, lod han ved Landsfogden forbyde, at ingen Fremmed skulde tilstedes at sætte sig ned udi Landet, førend de havde skaffet nøje og klart Bevis paa, hvorfra de vare, og hvorledes de sig paa andre Steder havde forholdet, og da skulde de tilholdes at aflægge Troskabs-Ed, og forbinde sig at betale Skat og Rettighed, som andre Landets Indbyggere. Hvad Rigerne angik, da lod han i dette Aar stadfæste Universitetets saavelsom Kjøbstædernes Privilegier. Og som Kong Philippus af Spanien ved et Gesandtskab forlangte, at Spaniernes og Nederlændernes begyndte Handel paa disse Riger maatte herefter blive ved, fandtes han villig Saadant at tillade, hvorudover den nederlandske Handel siden her udi Norden er meget tilvoxen.

Det syntes vel, at den unge Hertug af Lothringen dette Aar vilde fornye de gamle Prætentioner

ner paa Rigerne, eftersom han hvervede en Hob Folk, men Kongen fandt sin Trone da saaledes befæstet, og sine Lande udi saadan Tilstand, at han aldeles ikke allarmeredes over saa liden en Potentats Bevægelse. Han lod sig alene nøje med at holde nogle Krydsere ved de norske Kyster, og blev det derved. I det øvrige havde Kongen da ingen Urolighed, undtagen i Henseende til Lifland, hvor Alting blev meer og meer buntet for Prinds Magnus, saa at samme betrængte Prinds maatte efterfølgende Aar 1561 gjøre en Reise til Danmark, for at søge betimeligen om Hjelp hos Kongen.

Men han blev der ikke vel imodtagen, efterdi Hans Majestæt havde erfaret, at Prindsen ved sin egen slette Conduite havde givet Anledning til deslige Uleiligheder; thi han blev beskyldt for at have ladet sig regiere af unge og ufornuftige Raadgivere, at have holdt et overdaadigt Hof, som havde sat ham i stor Gjeld, item, lagt sig ud med Hermesteren, og derved givet Anledning til Polakkerne at bemægtige sig Lifland. Dette altsammen havde opvakt Kongen til Vrede imod Prinds Magnus, saa at han undslog sig for at tage sig hans Sag videre an. Men Enkedronningen, som var Prinds Magnus særdeles tilgeban, lagde sig derimellem og forskaffede ham Kongens Venskab igien. Dog maatte han forpligte sig til strax at begive sig tilbage igjen, paa det at udi

hans

hans Fraværelse ikke alle Ting skulde undergaae. Efterat han var kommen tilbage igjen, og den nye Konge i Sverrig, som ogsaa havde faaet Fod paa samme Lande, fik Tidende om den Misforstand, som havde været imellem Kong Frederik og hans Broder, lod samme Konge ham sit Venskab tilbyde, og lovede ham Hjelp, hvis han vilde give sig og sine Lande under svensk Beskyttelse; men Prinds Magnus tog Saadant i Betænkning, og lod Kong Erik svare, at, saasom fornævnte Provindser vare ham udlagde af hans Broder Kong Frederik til Vederlag for sin Fædrene-Arv udi Holsten, saa haabede han, at hans Broder ikke nægtede ham tilstrækkelig Undsætning. Den Mishag, Kong Erik havde udi dette Svar, lod han dog ikke strax tilkjendegive, men søgte at temporisere, indtil han kunde blive mere bestyrket i Landet. Han lod strax derpaa fordre Troskabs-Ed af Indbyggerne i Reval, hvortil de ogsaa beqvemmede sig, alene Commandanten paa Revals Slot, Caspar von Oldenbüchen, vægrede sig derfor, og holdt Slottet sit gamle Herskab tilhaande. Men, da han saae sig haardt indsluttet og belejret, maatte han overgive sig, og faldt saaledes baade Staden og Slottet i de Svenskes Hænder. Det blev dog ikke derved, thi de Svenske skilte Magnus kort derefter ogsaa ved det Kloster Padis.

Dette

Dette foraarsagede, at Kongen skikkede et Gesandtskab til Rusland, for at tilvejebringe Storfyrstens Venskab, paa det at Prinds Magnus ikke skulde have for mange Fiender paa eengang, og udvirkede han da 2 Aars Stilstand med Moscovien, hvilken dog Storfyrsten accorderede meest i den Henseende, at han kunde have desbedre Tid til at berede sig paa et nyt Anfald. Efterat denne Stilstand var sluttet, og tilligemed et Aars Anstand imellem Moscov og Sverrig, søgte Prinds Magnus ogsaa at forlige sig med Sverrig, hvorudover Landet kom i nogenledes Rolighed igjen, og enhver beholdt imidlertid, hvad han havde i Possession. Udi denne belejlige Tid satte Kong Frederik sig fore at forplante den evangeliske Lærdom paa Oesel, og til den Ende affærdigede Skrivelse til Prinds Magnus, og Gejstligheden paa Oesel, begjærende, at de med Lempe og Sagtmodighed vilde forsøge paa at forfremme samme Lærdom, og ladende dem vide, at han havde givet Theodorico Ursino Fuldmagt Saadant at iværksætte. Dette blev ogsaa efterlevet, og blev i saa Maade Evangelii Lærdom først indført paa Oesel, og siden forplantet udi de omliggende Provindser. Paa samme Tid havde Pave Pius den Fjerde ladet beramme det bekjendte Concilium til Trident, og dertil ladet invitere de fornemste Førster og Herrer udi Christendommen. De protestantiske Førster derimod,

som

som havde dette tridentinske Concilium suspect, berammede den 20 Januari et Mode til Naumburg. Did lode sig indfinde adskillige protestantiske Førster enten udi egne Personer, eller ved deres Fuldmægtige; Kong Frederik lod sig derimod ved Skrivelser undskylde, han lovede alene, at ville samtykke med dem Alt, hvad som kunde sluttes for den evangeliske Troes Sikkerhed, og de reformerte Landes Endrægtighed. Da Paven og Kejseren fik Kundskab om denne Landdag til Naumburg, skikkede de deres Gesandte dibhen, for at formane de forsamlede Herrer ej at affondre sig fra den romerske Kirke. De evangeliske Herrer undskyldte sig da med Ærbødighed for Kejseren, og besluttede at forsamle sig til Erfurt den 12 April, for at forfatte en nøje Erklæring saavel i Henseende til deres Lærdom som til det tridentinske Mode, hvortil de vare inviterede. Derpaa begave de pavelige Legater sig paa Vejen igjennem Sachsen til Danmark, for at sondere Regjeringen sammesteds, og at forsøge, om de kunde overtale Kong Frederik, som en ung Herre, til at favorisere den romerske Lærdom. Da de kom til Lybek, hvor de hos Canonicus udi Staden havde taget deres Herberg, affærdigede de Skrivelser til Kongen, med Begjæring, at Hans Majestæt vilde give dem frit Pas at rejse til Danmark med; men Kongen, som havde for Øjne, hvilken Besværlighed hans højsalige Hr. Fader havde

havt

havt med den evangeliske Lærdoms Stiftelse udi Riget, og tilligemed frygtede, at disse Legaters Ankomst udi Riget kunde foraarsage nye Bevægelser, afslog derfore reent deres Begjering, og lod dem ved Caspar Snekkium vide, at hverken hans Hr.-Fader eller han selv havde noget med Paven eller den romerske Kirke at skaffe, men holdt sig alene til Guds rene Ord, vilde derfor intet Pas eller Lejde bevilge, hvormed Danmark fra den Tid med videre Anfægtning af den romerske Kirke blev forskaanet u).

Efterat Kongen saaledes havde reddet sig ud af disse Religions=Anfægtninger, vendte han alle sine Tanker hen til Rigets Sager, søgte at bestyrke sig med fremmede Allianer, og at afgjøre Tvistigheder, som Rigerne kunde være indviklede udi; og, saasom han udi sin Haanfæstning havde lovet at indløse Orkenøer og Hetland, som vare pantsatte til de skotske Konger, skikkede han Gesandte til Dronning Maria af Skotland, givende tilkjende, at, saasom han ved sin Ankomst til Regjeringen havde forpligtet sig til fornævnte Øer at indløse, at der da maatte berammes Tid og Sted, hvor og naar Pengene skulde udleveres, og naar samme Provindser med Breve, Adkomst og anden Forskrivelse kunde igjen overantvordes. Dronning Maria derimod søgte kun Udflugter, og begjerede nogen Tid, indtil hun derom kunde

u) *Roson. Frid.* 2. pag. 49.

kunde raadføre sig med det skotske Raad, og Raadet svarede, at det var en Sag, som ikke angik Riget, men alene det kongelige skotske Hus, saa at Dronningen viste de danske Gesandter til Stænderne, og Stænderne viste dem igjen til Dronningen, hvoraf man klarligen kunde see, at de ikke havde isinde at beqvemme sig til nogen Udløsning; og, saasom denne Konge ikke har villet indvikle sig i Krig med Skotland derfor, og samme Rige siden er bleven forenet med England og Irland, saa er det bleven meer og meer vanskeligt saadan Restitution at erholde.

Med England havde Kongen dette Aar at bestille angaaende Øresunds Told, eftersom Dronning Elisabeth besværgede sig over, at samme Told var for højt opskruet, og begjerede, at den maatte modereres for hendes Undersaatter, iligemaade, at der maatte sættes en vis Taxt, hvorefter man sig stedse kunde rette. Hvorpaa Kongen gav til Gjensvar, at det kunde vel være muligt, at Tolden var nogenledes højere opsat, men ikke uden af tilbørlige Aarsager, nemlig efterdi den forgangen Aar var udi England meer end tilforn forhøjet for danske Undersaatter; hvorudover det var fornødent, at Dronningen Saadant afskaffede, om hun ellers vilde, at Kongen skulde moderere Øresunds Told for de Engelske. Og hvad den visse Taxt, som forlangtes, angik, da kunde Saadant ikke lettelig tilstædes, efterdi Varenes

Pris

Pris aarligen steg og tog af; derforuden kunde der indfalde Conjuncturer, hvorefter man foraarsagedes at forhøje eller formindske Tolden; dog vilde Hans Majestæt altid findes villig i at forarbejde Alt, hvad som kunde contribuere til begge Rigers Fred og Samdrægtighed. Derom blev intet mere talet samme Tid; men samme Klagemaal blev ofte siden igjen oprippet, især udi Christian den Fjerdes Tid, som vidtløftigen skal fortælles udi samme Konges Historie x).

Udi Frankrig anholdt Carl den Niende ved sin Gesandt den bekjendte Carolum Danzeum om det gamle Forbunds Fornyelse, som havde været baade udi hans Faders og Broders Tid mellem Rigerne, og begjerede, at der med det første maatte holdes et Møde, hvor man videre kunde tale derom. Dette lod sig Kong Frederik befalde, og strax derefter skikkede Jørgen Lykke y) med nogle andre danske Herremænd til Paris. Jørgen Lykke kom hidhen just paa samme Tid, da der var en stor Freds-Underhandling for imellem de Roman-Catholske og Reformerte udi Frankrig. Der var da ogsaa tilstede Kongen af Navarra, som Hoved for det reformerte Parti. Samme

x) Camd. Hist. *Elisabeth.* part. 4. pag. 839.

y) Thuani Hist. Lib. 27, hvor han kaldes Georgius Glurus, og siges ofte at have været i franske Ambassader.

me Konge lod da invitere **Jørgen Lykke** til et prægtigt Gjestebud, og spurgte om Adskilligt Staten saavelsom Religionen angaaende i Danmark, og, da han hørte, at den evangeliske Tro var allevegne indført i de nordiske Riger, berømte han de danske Kongers Nidkjærhed, og sagde, at han haabede det samme inden et Aar at skulle skee i Frankrig, og bad ham at lade sin høje Principal Saadant vide. **Jørgen Lykke** aflagde derpaa Taksigelse med Begjæring, at, eftersom der handledes om at afskaffe de romerske Vildfarelser i Frankrige, at man da ikke vilde følge **Calvini** Mening og Lærdom, men antage den augsborgske Bekjendelse, thi derved vilde han erhverve sig de nordiske Kongers Venskab, og meget bestyrkes z) i sit Forehavende, eftersom Danmark, Norge og Sverrig ere af ligesaa stort Begreb, som alle de roman-catholske Lande. Saaledes fortæller **Thuanus** **Jørgen Lykkes** Ord at have været, hvorvel det kan ikke nægtes, at de nordiske Rigers Magt derved jo er altfor prægtigen afmalet. Kongen af Navarra svarede dertil, at **Lutherus** og **Calvinus** differerede fra Paven udi 40 Artikle, og udi 38 stemme overeens med hinanden indbyrdes, saa at af de 40 Artikle ere kun 2 som skille de evangeliske og reformerte Menigheder fra hinanden, hvorudover de have Aarsag at forene deres Kræfter imod de Roman-Catholske,

z) *Resen.* Hist. *Frid.* 2. pag. 58.

ske, som deres tilfælles Fiender, og, naar de først havde forskyrret Pavens Magt, kunde de siden arbejde paa at forene sig over de tvende omtvistede Artikle. Det kan ikke nægtes, at jo Kongens af Navarra Erindring var meget grundig, og at det store pavelige Herredom jo havde faaet større Skaar, hvis Saadant havde været efterlevet.

Da Jørgen Lykke kom til Danmark igjen, fandt han Kongen i Jylland, som stod færdig til at begive sig paa Rejsen til Zelle, for der at bivaane sin Søsters Dorotheæ Bilager med Hertug Wilhelm af Lyneborg. Han gav da Relation om sin Forretning udi Frankrig, og berettede, at de franske Gesandtere vare allerede paa Vejen til Danmark, hvor man hver Dag kunde vente dem. Derpaa gik Kongens Rejse for sig med et stort Følge og 600 Heste. Bilageret blev celebreret til Zelle med stor Pragt, og blev udi dette Ægteskab avlede 7 Sønner og 7 Døttre. Til samme Højtidelighed lode de franske Gesandtere, som vare beskikkede til Danmark, sig indfinde, hvilke havde Audience den 26 Octbr., og da paa deres høje Principals Vegne begavede Kong Frederik med St. Michaelis Ridderorden. Kongen derimod lod dem rigeligen beskjenke, og dem endeligen gelejde igjennem Holsten paa deres Hjemrejse.

Hvad indenrigs Sager angaaer, da blev i dette Aar fundne Sølv- og Kobberminer udi Skaane.

Disse

Disse Miner bleve aabenbarede af en Bergmester fra Dantzig ved Navn **Jørgen Langenau**, hvilken var forskreven hid til Riget, alene for at efterforske deslige Ting. Den Samme, efterat han med Flid havde examineret Landet allevegne, fandt han omsider Sølverts ved Søsiden af Kullen. Dette gav han strax an for Kongen, hvilken sluttede en Contract med ham paa 50 Aar saaledes, at han skulde drive Minerne paa sin egen Bekostning og give Hans Majestæt hver tyvende Lod af Sølvet. Adskillige danske Herrer, som **Magnus Gjøe**, **Byrge Trolle**, **Herluf Trolle**, **Corfitz Uhlfeld** og **Lauge Ulfstand** paatoge sig at være Participantere derudi. Men, som Minerne ikke fandtes saa rige, at man kunde stoppe Bekostningerne, faldt dette Værk omsider.

Ellers opvakte de Contorske til Bergen i Norge nogen Urolighed, i det de satte sig op imod Kongens Lensmand **Erik Rosenkrands**. De Samme vilde vel have Privilegier og Protection af Regjeringen, men ikke underkastes Byrde som Undersaattere. De paastode, at deres Kirke ikke skulde være Kongen og den verdslige Øvrigheds Jurisdiction undergiven. De vægrede sig for at skatte til Regjeringen, og fornærmede Byen og Slottet ved adskillige Bygninger, som de oprettede. Herudover beordrede Kongen 4 Laugmænd at skjønne og kjende udi disse Sager, hvilke Laugmænd fradømte de Contorske alle deres Bygninger

ger paa Bryggen og ved Stranden, deciderede ligemaade, at deres Kirke, saavelsom alle andre, skulde være den verdslige Jurisdiction undergiven, og at de ingen Handel ydermere skulde drive, end som deres Privilegier medførte.

Nu træder jeg til den navnkundige svenske Krig, hvilken saavel i Henseende til de blodige Træfninger, der bleve holdne tillands og vands, som til dens Langvarighed, er en af de mærkeligste, som nogen Tid mellem de nordiske Riger har været ført. Til denne Krig lagdes Grundvold efterfølgende Aar 1562, hvorvel Operationerne gik ikke for sig førend 1563. Her er fornødent at gaae lidet tilbage udi Tiden for at eftersee, hvorledes Conjuncturerne havde været imellem Danmark og Sverrig fra Frederik den Andens Regjerings Begyndelse, paa det man deraf kan see, hvad som gav Anledning til denne store og blodige Fejde.

Blandt andre Tvistigheder, som havde svævet imellem Rigerne siden Christian den Andens Undvigelse, var denne om de 3 Kroner, som de danske Konger førte i deres Vaaben, hvilket Sverrig ikke kunde fordrage, holdende for, at Kongerne af Danmark ved disse 3 Kroners Brug vilde give tilkjende deres Prætentioner paa alle 3 nordiske Riger. Derom rejste sig adskillige Tvistigheder mellem Gustav den Første og Christian den Tredie, hvilke igjen

bleve

bleve oprippede udi Frederik den Andens Tid. Saasnart denne sidste Konge var kommen til Regjeringen, affærdigede den gamle Kong Gustav et Gesandtskab til Danmark, for at begjære af den unge Konge, at den Tvistighed om de 3 Kroner maatte afgjøres. Hvorpaa Kong Frederik lod svare, at han ingen Ret tog sig til, uden den hans højlovlige Forfædre havde havt, og at han ved de 3 Kroners Brug ikke forlangte at formindske Sverrigs Rettighed og Højhed. Efter den ditmarske Krig gjorde Gustav igjen adskillige Gange Erindringer derom. Hvorpaa Kong Frederik endeligen med Udførlighed erklærede sig, at eftersom hans Forfædre til Erindring om de 3 Rigers Forening havde stedse ført 3 Kroner i deres Vaaben, og hans højsalige Herr Fader udi det bromsebroiske Fordrag havde forbeholdt sig sine Prætentioner til Sverrig, saa gav han Kong Gustav at betænke, hvilken af de nordiske Konger havde mest Ret til at føre 3 Kroner i sit Vaaben. Efter dette Svar blev intet videre talet derom. Gustav døde ogsaa kort derefter, nemlig Michaelis Dag 1560, og uddøde tilligemed ham al Fortrolighed mellem Danmark og Sverrig, saasom hans Søn, der succederede ham i Regjeringen, vanslægtede ganske fra sin Fader; thi ligesom Faderen var en af de største og nyttigste Konger, som nogen Tid har regjeret i Sverrig, saa var

den sidste en af de skadeligste, samme Rige haver havt.

Samme Søn og Successor var Ericus 14. Han kom til Regjeringen i en moed Alder, nemlig i sit 27de Aar a). Han havde vel studeret, var kyndig udi fremmede Sprog, veltalende og anseelig af Person, saa at man haabede udi ham at have faaet en Konge, der udi Alting vilde følge sin store Faders Fodspor. Men han førte saa slet Regimente, at han omsider blev stødt fra Thronen. Saasnart han var kommen til Regjeringen, begyndte han at oprippe den Tvistighed om de tre Kroner; og saasom han fik samme Svar, som hans Fader havde faaet, lod han til Trods for Kong Frederik optage Danmarks og Norges Vaaben. Han indviklede sig ogsaa i de lieflandske Sager, faldt ind udi Prinds Magni Provincier, og søgte at bringe samme Prinds til Affald fra Riget. Alle disse Ting gave Materie til store Tvistigheder imellem Rigerne, saa at der om bleve verlede mange Skrivelser og mange frugtesløse Moder berammede, hvilket er ikke mindre unyttigt end kjedsommeligt at opregne. Dermed blev det Aar 1562 bortdrevet b), iligemaade Begyndelsen af det

a) Ægid. Girs Hist. *Erici* 14. pag. 1.

b) Ægid. Girs Hist. *Erici* 14. pag. 15. seq.

det efterfølgende, da de længe varende Tvistigheder omsider brød ud til en aabenbare Krig.

Dertil skede Begyndelse Aar 1563, da man i Kjøbenhavn lod arrestere de svenske Gesandtere, der vilde rejse igjennem samme Stad til Tydskland. Samme Gesandtere arriverede den 18de Februari til Kjøbenhavn, og siges deres Ærende at have været, at rejse til Cassel, for at anholde om Landgrev Philippi Dotter til Kong Erik. Men den danske Cantzler Johan Friis, som havde saadant anseeligt Gesandtskab mistænkt, søgte udi Kongens Fraværelse at ophølde Gesandterne under adskillige Prætexter; hvilket da disse mærkede, vilde de uden videre Foresporgsel fortsætte deres Rejse, og uden at forsyne sig med det kongelige Pas, som de havde anholdet om. Men paa det at saadant kunde forekommes, lod Canceleren den øverste Borgemester Andreas Godske advare, at han ingen af de svenske Gesandtere skulde lade komme ud af Stadsporten uden Kongens Tilladelse og Pas. Men den Øverste af de svenske Gesandtere, Steen Eriksen, agtede kun saadant føje, satte sig paa sin Hest, og befol sine Tjenere at ride forwejen. Da de komme til Stadsporten, lod Vægteren dem vide, at det var forbudet, at udlade Nogen, medmindre de fremviisede Øvrighedens Pas. Derpaa vendede Tjenerne tilbage for at berette saadant til deres Herre, som kom strax efter. Steen

Erik-

Eriksen blev derover meget fortørnet, red selv frem til Porten, og vilde med Magt trænge sig igjennem. Da nu Vagten satte sig derimod, angreb han dem med Skjeldsord, spendte sin Pistol op c), og satte den paa Brystet for En, som stod ham ivejen, hvorpaa han gav sin Hest af Sporene, og vilde med Magt bane sig Vejen igjennem; men Vagten slog Hesten i Hovedet med sit Spyd, saa at Gesandten maatte rykke tilbage, og begive sig til sit Herberg igjen, efterat han havde ladet falde store Trusler imod Regjeringen. Han besværede sig strax derover for Kongen. Men Kong Friderik, da han fik Kundskab om hvorledes Gesandten havde forholdet sig, befol han Steen **Eriksen** tilligemed sine Colleger at forblive i Kjøbenhavn, til han havde givet Kong Erik Sagen tilkjende, og derpaa bekommet Svar.

Dette søgte man dog at holde hemmeligt, indtil den danske Gesandt **Corfitz Uhlefeld**, som paa samme Tid var i Sverrig, kom tilbage igjen. **Uhlefeld** berettede ved sin Tilbagekomst, at Riget vilde snart med Krig overfaldes af Kong **Erik**, dersom man ikke udslettede de tre Kroner af det danske Vaaben, og gav Gulland tilbage, hvorudover han agtede det tjenligt, at anholde de svenske Gesandtere, især **Steen Eriksen**, som mest ophidsede Sverrig til **Krig**. Dette foraarsagede, at man satte Gesandterne

 med

c) *Ægid. Girs* hist. *Erici* 14. pag. 30.

med deres Følge i nøjere Forvaring. Deres Breve bleve derefter examinerede, og de selv endeligen bragte til Kallundborg, hvor de bleve siddende udi to Aar. Dette opvakte stor Forbittrelse i Sverrig. Kong Frederik søgte at undskylde denne Gjerning paa beste Maade, foregivende, at Gesandterne havde tilvejebragt denne Arrest ved deres egen hofmodige Opførsel. Men Kong Erik vilde ikke lade sig nøje med saadan Undskyldning, hvorudover man paa begge Sider lavede sig til Krig.

Saaledes toges Anledning af denne Hændelse til den blodige Syv-Aars-Krig, som fulgte. Hvorvel man kan sige, Gesandternes Arrest var ikke saa meget Aarsag til denne Fejde, som den gave de tvende unge stridbare Konger Prætext til at bryde des hastigere løs imod hinanden, saa at denne Hændelse var kun et Signal til Krigen, som paa begge Sider tilforn var besluttet. Den rette Materie til Krig var Tvistigheden om de tre Kroner, om Gulland, og om den liflandske Handel, hvorudi Kong Erik havde bemænget sig, og derved opirret saavel Riget som Prinds Magnus. Det synes ogsaa, at begge disse unge og muntre Konger selv havde Lyst til at prøve Styrke med hinanden, og at de lebte efter den Gnist, som udi deres fredsommelige Forældres Tid havde været skjult under Asken, og som de med stor Omhyggelighed havde hindret, at den ikke skulde bryde løs. Gesand-

sandternes Anholdelse var derfor heller en Begyndelse end Aarsag til Krigen; thi, hvis saadant havde været skeet udi fredsommelige Tider, kunde saadan Gjerning ikke aldeles undskyldes. De svenske Gesandtere forgrebe sig derudi, at de vilde med Magt rejse igjennem en fremmed Potentats Land; men Executionen kunde have skeet ved at hindre dem i saadan Rejse, eller vise dem tilbage til Sverrig igjen. Det er alt hvad en Skribent, som ikke sætter sig for at forgylde alt hvad som skeer i hans Fædreneland, med Upartiskhed kan sige om denne Krigs Begyndelse.

Krigs-Rustningerne gik derpaa stærkt for sig baade udi Danmark og Sverrig. Kong Friderik lod strax forskrive det holstenske Raad til sig til Frederiksborg, ladende dem vide, hvorledes han var foraarsaget at gribe til Sværdet imod Sverrig, formedelst den Uret, som ham var tilføjet af Kong Erik. Raadsherrerne søgte da først at styre den Iver, de funde hos Kongen, og at overtale ham til at foretage Handel igjen om de mellem Rigerne svævende Tvistigheder. Men Kongen lod dem vide, at man længe nok forgjeves saadant havde søgt. Han havde fuldkommen Underretning om Kong Eriks Begjerlighed til Krig, og at han søgte kun at forhale Tiden for at sætte sig udi Stand til at føre den med Eftertryk. Derpaa samtykkede det holstenske Raad Krigen, og lovede at staae Hans Kongelige Majestæt bi af al

For-

Formue. Danmarks Raad blev derefter forskrevet til Kjøbenhavn, for iligemaade at høre deres Betænkning. De samme funde ogsaa forgodt at begynde Krigen saasnart som muligt, for at forekomme Kong Erik. Der blev da ogsaa berammet en Tid og Dag, paa hvilken Alle skulde være i fuld Rustning.

Derpaa lod Kongen allevegne hverve Folk, og blev Hamborg strax ved Henrik Rantzov anmodet om Hjelp; men samme Stad tog saadant i Betænkning. De Lybske derimod sluttede en offensive Alliance med Danmark, og skikkede et Fejdebrev til Sverrig, hvorudi de gave tilkjende Krigens Aarsag d). Kong Erik forsømmede ej heller paa sin Side at gjøre fornødne Præparatorier, saa at begge spendte alle deres Kræfter an, for ved Sværdet at gjøre Ende paa de Tvistigheder, som man ved mange Ambassader Moder og Skrivelser ikke havde kundet afgjøre. Men Conjuncturerne vare da i mange Ting mere ønskelige for Danmark end for Sverrig. Begge Konger vare vel udi lige blomstrende Alder; Begge havde ved deres Ankomst til Regjeringen fundet Rigerne udi en ypperlig Tilstand, og begge havde udi deres Forældre to store Mynstere, som de udi Stats- og Regjerings-Konst kunde udcopiere. Men disse tvende unge

Kon-

d) Declaratio belli dat. 9 Junii 1563 apud *Resen*. in hist. *Frid*. 2.

Kongers Naturel var ulige. Kong Frederik var almindeligen elsket af sine Undersaatter, saa at Alle stod ham bi som een Mand. Kong Erik derimod havde i Begyndelsen af sit Regimente gjort sig baade forhadt og latterlig. Hans Frierie til Dronning Elisabeth i Engeland havde sat Sverrig i stor Bekostning, og fik han omsider for sin gallante og prægtige Opførsel ikke andet end alle andre højstbemeldte Dronningers Bejlere, nemlig en Kurv. Lige saadan Skjebne havde han udi sine andre Frierier, saa at alle hans Anslag nu paa Dronningen af Engeland, nu paa den lothringske, nu paa den hessen-casselske Princesse, mislingede. Kong Friderik stod i god Fortrolighed med sine Brødre, med hvilke han delede ret og lige, saa at han kunde vente sig Hjelp af dem udi Krigs-Tider. Kong Erik derimod havde en hemmelig Fiende i sin Broder Johan, som var Hertug udi Finland, og gemeenligen mere elsket end Kongen, og formeredes sig den Misforstand, som havde rejset sig imellem disse Brødre, da Hertugen snappede Kongens Brud bort. Kong Frederik stod derforuden i Alliance med Hansestæderne, og holdt Venskab med Sverrigs Naboer Russerne og Polakkerne, saa at han af dem kunde vente sig en Diversion i Sverrig, naar Krigen gik for sig; da derimod Kong Erik havde lagt sig ud med alle sine Naboer, saa at han maatte udi denne Krig med Danmark have Øje paa alle Ting.

Saa-

Saaledes vare Conjuncturerne udi Norden, da Krigen begyndtes.

Den første Fiendtlighed, som skede, var tilsøes, hvor 8 danske Skibe, som laae ved Bornholm, bleve overfaldne af 22 svenske Skibe e). De Danske, som vare commanderede af Admiral Jacob Brokenhuus, forsvaredes sig en tidlang med stor Tapperhed; men bleve omsider overmandede og maatte lade de Svenske Sejeren. Udi denne Trefning erobrede de Svenske 4 Skibe tilligemed Admiralen, 7 Capitainer, og 600 Baadsfolk f); en stor Deel omkom udi Slaget, og de øvrige Skibe bleve ilde tilredne, og maatte tage Flugten. Dette Slag skede paa en Pindsedag. Vor Historieskriver g) lægger den svenske Admiral Jacob Bagge denne Gjerning til Last, efterdi han havde

e) Den svenske Historie siger, at de Danske vare langt stærkere, men de danske Relationer overeensstemme med fremmede. Chytræus, de Tiders troværdige Skribent, siger, at den svenske Flaade bestod af 19 Orlogskibe, og at de Danske vare kun nogle faa Vagtskibe; Incidit classis Svecica in excubitores Danicos. Saxon. lib. 21. Thuanus siger: at de Svenske vare 19 og de Danske 11 Skibe.

f) Ægid. hist. Erici 14. pag. 31. Pufendorf, som gjerne dobleret de Danskes Forlis, fætter 900.

g) Resen. hist. Fridr. 2. pag. 84.

havde annammet den hellige Nadvere samme Dag. Men der er ingen Tvivl paa, at han jo havde Ordre at vove en Trefning, og at han derfor ikke gjorde ilde i at berede sig til Døden, førend han begyndte Slaget. Skulde noget lægges ham til Last, var det, at han førte Krig imod sit Fædreneland; thi Historien h) vidnede, at han var en indfød Nordmand, skjøndt den intet melder om, paa hvad Maade han kom i Sverrigs Tjeneste, og der fik højeste Commando tilsøes.

Efterat de Svenske havde erholdet denne Sejer, løb Jakob Bagge med Flaaden til Rostok, for at afhente Kong Eriks Brud, som var den hessencasselske Prindsesse. De danske Fanger bleve siden bragte til Stokholm, hvor Kong Eriks Hofnar gik spillende for dem over Torvet i); thi man seer, at samme Konge fandt en synderlig Behag i at drive Spot med sine Fanger.

Da nu Kong Frederik fik Tidende om dette ulykkelige Slag, lavede han sig paa at begegne Fienden baade tillands og vands, og tilbøde Lybekkerne da strax at gjøre ham Undsætning, og, efterat Kongen havde stadfæstet deres Privilegier og Friheder udi Handelen, udrustede en Flaade, som de lode løbe udi Søen under Anførsel af deres Admiral Friderik

Kne-

h) *Pont. Fridr.* 2. *hist.* Manuscr.

i) *Ægid. Gire hist. Erici* 14 pag. 31.

Knebel. Adskillige fremmede Potentater, især Engeland, Polen, Churførsten af Saxen, og Land-Greven af Hessen, arbejdede da paa et Forlig imellem Rigerne, men forgjeves, thi Forbittrelsen var saa stor paa begge Sider, at deslige Freds-Forslag ikke bleve hørte. Kong Friderik kom paa samme Tid i Erfaring, at Kong Erik underholdt hemmelige Spioner udi Riget, for at erkyndige ham om alt hvad som foretoges. Blant dem befandtes at være en Borgemester i Kjøbenhavn ved Navn Michael Skriver, hvilken udi det Aar 1561 var sat fra sit Embede. Hos ham traf man nogle Breve, som endda ikke vare bortskikkede til Sverrig, hvorudover han blev greben og den 25 Juli dette Aar henrettet. Nogle Dage tilforn, nemlig den 21 Juli, lod Kongen udgaae et Manifest imod Sverrig, hvorudi indførtes disse Aarsager til Krigen: at Kong Erik havde optaget Danmarks og Norges Vaaben; at han havde gjort Indfald udi Hertug Magni Lande, og søgt at overtale ham til Frafald fra Riget; at han havde foruroliget Østersøen, og angrebet de danske Skibe paa deres egne Strømme ꝛc. hvorudover Hans Majestæt var tvungen til at føre Krig imod Sverrig tillands og vands. Dog gav Kong Friderik derhos Herolden en hemmelig Befaling, at, hvis Kong Erik endnu vilde erbyde sig til Fred, at han

da

da efter foreslagne Conditioner skulde have, Fuldmagt derom at handle.

Da Herolden kom tilbage med Beskeed, at man ingen Fred havde at vente, rykte Kongen op udi egen høje Person med sin Krigshær udi Skaane. Samme Krigshær bestod af 4000 Ryttere og 24000 Fodfolk, hvilke alle vare commanderede af Greve Gunther af Schwartzborg. Marschen gik for sig den 4 August fra Helsingborg ind udi Sverrig til Elsborg, for hvilken Stad man ankom den 21 August. Da Indbyggerne udi Elsborg fornumme de Danskes Ankomst, satte de selv Ild paa Staden, og retirerede sig paa Slottet. Commandanten Erik Bagge blev strax anmodet om at overgive Fæstningen, men han gav Feltherren saadant Svar, at han vilde beskytte Slottet saalænge som han havde een Mand tilbage. Derpaa gik Beleiringen for sig, hvilken i Begyndelsen saae ud til at blive meget vanskelig, endel efterdi Slottet var baade af Natur og Befæstning meget stærkt, endel ogsaa efterdi der kom Sygdom i Lejren. Men da man begyndte at gribe det an alvorligen, og begyndte at lave sig til Storm, tabte Besætningen Modet, og Commandanten kom til Lejren med en hvid Kjep udi Haanden, efter de Tiders Maade, og overleverede Slottet, betingende sig alene Livet. Elsborg Slot blev derpaa taget i Possess-

fession den 4 September k). Og fandt de Danske der 32 grove Stykker med en stor Hob Proviant og Krigs-Forraad. Det gemene Krigsfolk lod Hans Majestæt fri passere til Sverrig, men Commandanten Erik Bagge tilligemed nogle andre høje Officiers bleve skikkede til Danmark. Greven af Schwartzborg bekom til Foræring alt det Gods og Bytte, som paa Slottet fandtes, undtagen Stykker og Munition; og, som samme Bytte var anseeligt, efterdi Indbyggerne havde did henbragt deres Gods som udi sikker Forvaring, bare de andre danske Officiers hemmelig Fortrydelse derover l). Saasom nu Vinteren derpaa tilstundede, lod man indqvartere Krigshæren, og aftakkede endel fremmede Soldater. Medens dette passerede tillands, havde Kongen udskikket en Krigs-Flaade m), hvilken saavel i Henseende til dens Storhed, som skjønne Udrustning, var en af de anseeligste Flaader, som dette Rige nogentid har bragt tilveje. Den bestod af 27 Orlogskibe, foruden andre smaa Fartøjer, og havde inde 4600 Mænd, og blev den bestyrket af den lybske Flaade, bestaaende af 6 Skibe, commanderede af Frederik Knebel.

Over

k) Hist. belli sept. Manuscr.

l) Hist. belli sept. Manuscr.

m) *Pont*. hist. *Fridr*. Manuscr. siger, at denne Flaade blev commanderet af Frands Bilde, hvilket er en Vildfarelse.

Over samme Flaade blev den danske Admiral Skram ombedet at antage Commando, hvilket han ikke vegrede sig for, endskjøndt han havde tjent udi tre forrige Kongers Tid, og gjort sin Retraite under Christian den Tredie n).

Sverrig havde da ogsaa en Flaade i Søen. Den samme lagde sig under Gulland, og forlangede af Indbyggerne, at de under Livs og Godses Fortabelse skulde forsyne Skibene med Proviant, hvilket de gullandske Bønder da ogsaa af Frygt efterlevede. Men, da de havde bragt sammen en stor Hob Qvæg og andre Levnetsmidler for at føre det til den svenske Flaade, gjorde Gouverneuren Jens Bilde et Udfald af Visby, tog Provianten fra Bønderne, og tvang de Svenske, som vare komne paa Landet, at flygte til Skibene igjen. Derpaa seilede den svenske Flaade til Øland. Da den danske Flaade fik Kundskab derom, begav den sig iligemaade didhen for at komme i Trefning med den Svenske, hvilket ogsaa skede. Efter to Timers Fægtning maatte de Svenske omsider retirere sig ind udi Skjærene, og efterat den danske Flaade en tidlang havde forfulgt dem, løb den til Gulland.

Kong Erik lod da publicere et Contra-Manifest, nemlig den 26 Augusti, hvorudi han foregivende adskillige Aarsager, som havde tvunget ham til den

n) Hist. Petr. Skram. Manuscr.

den Krig, og søgte at lægge al Skylden paa Kong Frederik. Samme Skrift blev strax besvaret af de Danske. Men der vandtes intet andet ved disse Skriftet, end at Gemytterne bleve mere forbittrede. Kong Frederik fik ogsaa samme Tid Lejlighed til at gjøre Kong Erik et ømfindtligt Tort. Højstbemeldte Konge havde formaliter anholdet om Ægteskab hos Dronning Elisabeth af Engeland. Men, som samme Dronning gjorde ham Tiden for lang o), og spillede samme Rulle med ham som med sine andre Bejlere, vendede Kong Erik sine Tanker andensteds hen, og bejlede omsider til den hessen-casselske Printesse. Men, som han var en særdeles ustadig Herre, arbejdede han, medens det sidste Frierie varede, at drive paany igjen paa den begyndte Handel med Dronning Elisabeth. Men det Bud, hvormed Brevet gik, faldt udi de Danskes Hænder, hvorudover Kong Frederik lod skikke Brevet til Landgreven af Hessen, just paa samme Tid, da de svenske Gesandtere vare udi Cassel for at slutte Ægteskab med Landgrevens Dotter. Landgreven blev af denne Kong Eriks Opførsel saa fortørnet, at han strax brød overtvers, og accorderede sin Dotter siden til Hertug Adolph af Holsten, Kong Frederiks Farbroder. Men Comedien endtes ikke derved, Kong Frederik lod ogsaa skikke en Copi af samme Brev til Engeland, og under-

tils

o) Camd. Hist. *Elisabeth*, part. 1. pag. 43.

rettede Dronning Elisabeth derhos om Kong Eriks Frierie paa samme Tid til den cassel̃ske Princesse; saa at Kong Eriks Ustadighed gav Materie til Latter og Skjemt, baade udi Engeland og Tydskland. Det synes vel, at Kong Frederik herudi gik noget forvidt, men man kan sige, at dette skede ikke saa meget for at gjøre Kong Erik latterlig, som at hindre ham fra at bestyrkes ved fremmede AllianCer; hvorom Alting var, saa formerede dette ikke lidet den Forbittrelse, som tilforn var imellem disse Konger.

Kong Erik, som saae alle sine Anslag saaledes at mislinge, og derforuden agtede det haanligt at være for en ung og galant Konge, at faae en Kurv efter en anden, blev siden den Tid mere selsom og underlig end tilforn. Da han hørte, at Kongen af Danmark udi dette Aar havde sluttet Forbund med Polen, og tilligemed fik Kundskab om, at hans Broder Hertug Johan af Finland havde laant den polske Konge, hvis Dotter Catharina han havde ægtet, en stor Sum Penge, fattede han Mistanke til bemeldte Johannem, at han vilde støde ham fra Thronen. Han lod ham derfor nogle Gange fordre til sig til Stokholm. Men, som Hertugen søgte Udflugter, og vilde ikke komme, lod han hemmeligen skikke nogle Tropper til Finland, og dermed belejre Hertugen paa Aboes Slot, hvilket han erobrede, og lod bringe Hertugen tilligemed hans Gemahl til Grims-

holm

holm p), hvor de maatte udstaae et haardt og langvarigt Fængsel, hvilket gjorde Undersaatterne end mere koldsindige imod Kong Erik; og contribuerede ikke lidet til den store Opstand, hvorved Johannes kom paa Thronen, og Kong Erik nogle Aar derefter maatte dandse udi Fængsel.

Da Kong Erik mærkede, at de Danske efter Elsborgs Erobring havde lagt sig udi Vinterqvarteer, rykte han med en Krigshær ind udi Gulland, og beleirede Halmstad den 2 October q). Commandanten Poul Hvitfeld blev strax anmodet om Stadens Opgivelse, men han gav ikke andet Svar, end at han vilde beskytte Staden til det Yderste. Hvorudover Kong Erik strax lod stille sine Stykker imod Murene, og ved uafladelig Skyden gjorde store Huller deri. Da Kong Frederik fik Kundskab derom, gav han strax Ordre til Krigsfolket i Skaane at undsætte Halmstad. Men, som det varede noget længe, førend de kunde komme bidhen, anvendte Kong Erik imidlertid alle sine Kræfter imod Staden, og lod sine Folk tvende Gange løbe Storm; men de bleve begge Gange med Forlis drevne tilbage r), hvorudover da han

p) *Ægid. Girs* hist. *Eric.* 14. pag. 27. Den danske Historie kalder det Gripsholm.

q) Hist. belli sept. Manuscr. siger den 21 Octbr.

r) Hist. belli sept. Manuscr. siger, at Kong Erik lod sig formærke, at han vilde vinde Staden, om

han mærkede, at den danske Hjelp var forhaanden, ophævede han Belejringen den 7de November, og begav sig med sin Krigshær til Sverrig igjen. Men Kong Frederik, efterat han havde passeret igjennem den belejrede Stad, satte han efter de Svenskes Hæle, og naaede dem ved Markerød, hvor de maatte holde Stand. Da blev holden en skarp Trefning, hvorudi de Svenske, med Forlis af henved 2000 Mand s) og alt deres Artillerie, maatte tage Flugten, og forstikke sig udi Skovene. Kong Frederik satte sig derpaa for at omringe de flygtige Svenske udi en Mose, hvor de havde retireret sig. Men, da Anstalt dertil blev gjort, mærkede man, at de havde undviget om Natten, og hver havde taget sin Vej op i Landet; saa at man denne Gang maatte lade sig nøje med den Fordel og Ære, at have ophævet Belejringen for Halmstad, og tvunget de Svenske med Forlis at tage Flugten, og lod Kong Frederik føre til Kjøbenhavn det

om den hang mellem Himmel og Jord udi Jernlænker. Men som det samme fortælles om mange andre Generaler, kan man holde for, at det heller er Historie-Skriverens egne Ord.

s) *Resen. Frid.* 2. pag. 102. hvor denne Forlis gjøres saa stor. Den svenske Historie derimod taler kun om 300 Mand. Maaske begge forregne sig, saa at det er best at følge Chytræus, som siger alene at de tabte mange Folk.

det erobrede Artillerie udi Slaget ved Markerød. Den øvrige Tid af Aaret blev bortdreven med adskillige Streiffen paa begge Sider. De Svenske fulde ind udi Skaane, og de Danske udi Sverrig, hvor de ved Skjænden og Brænden gave hinanden intet efter.

Efterfølgende Aar 1564 var ikke mindre frugtbart paa store Actioner saavel tillands som tilvands. Krigs-Operationerne bleve da begyndte paa de Svenskes Side med Bahuses Beleiring udi Norge; men, som man der fik større Modstand, end man havde ventet; maatte de Svenske forlade Fæstningen igjen, og begave de sig derpaa nedad Oddevald og Kongelle, og brandskattede Landet overalt. En Hob danske Tropper derimod, under Daniel Ranzovs Anførsel, gjorde Indfald udi Sverrig, og der sloge nogle svenske Tropper, som havde samlet sig under deres Anfører Carolo Mornay. Samme Feltherre var da nær falden udi de Danskes Hænder; thi een af hans Lakeier, som var ham nærmest, blev fangen, og han selv maatte springe fra Hesten og undløbe tilfods. Derpaa streiffede de Danske uden Modstand allevegne udi Landet, og endeligen begave sig indudi Riget igjen, og havde da en af Kong Frederiks Anførere Frederik von Dona det Uheld, at drukne paa en Færge ved Malmø.

Medens dette passerede tillands, bleve begge Rigers Flaader udrustede. Den danske, bestaaende

af

af 28 Skibe, gik tilsejls fra Kjøbenhavn den 8 Maj. Den blev commanderet af Herluf Trolle, som selv førte det Skib Fortuna. Til den Flaade stødte de lybske Krigsskibe med 3 Jagter, og toge de samtlige Coursen til Bornholm. Der fik man Kundskab, at den svenske Flaade havde lagt sig udi det ny Dyb ved Stralsund, hvorudover Herluf Trolle satte Sejl did-hen. Men den samme Dag, som de Danske og Lybskeske vare sejlede fra Bornholm, kom de Svenske med 18 store Orlogskibe, og lagde sig under samme Ø. Efter adskillige smaa Forsøg, kamme begge Hoved-Flaaderne udi en Trefning under Øland. Den svenske Flaade var ikke langt fra et halvt hundrede Skibe stærk, og var derudi det udi Historierne bekjendte Admiralskib kaldet Makeløs eller Jutehader, hvis Lige menes aldrig tilforn var seet udi Søen, thi det førte 200 Metal-Stykker t). Trefningen gik for sig med stor Haardnakkenhed paa begge Sider, og varede indtil den mørke Nat. Dagen derefter fornyedes Slaget, og holdt man ved at canonere paa hinanden til Middag. Da blev det danske Admiralskib Fortuna meget ilde tilredet, saa at det torde ikke binde an med det store svenske Admiralskib; hvorudover Herluf Trolle beordrede Otto Rud og Jørgen Brahe, at gjøre et Forsøg paa samme Admiral, forestillende dem, at det var ikke saa farligt, som det

t) *Ægid. Girs hist. Erici 14. pag. 40.* siger 225.

syntes, og at det var vanskeligt at regjere, formedelst dets overmaade Storhed. Disse tvende Mænd satte derfore stærkt ind paa det store Skib, skjøde dets Roer af, og hæftede sig fast derved, hvilket da den svenske Admiral mærkede, satte han Sejl for at bringe Otto Ruds Skib med sig ind udi den svenske Flaade. Men i det samme kom tvende lybske Skibe, og lagde an en paa hver Side af den svenske Admiral, hvilket gav Anledning til Otto Rud, at hale sig tvertind paa Skibet, og tilligemed de Lybske at entre, og blev da Admiralen Jacob Bagge tilligemed Vice-Admiralen Arved Trolle fangne og bortførte. Men i det man saaledes tumlede sig om paa Dækket, kastede en lybsk Soldat en Fyrkugle ind paa Skibet, hvilken faldt ned udi Arkeliet, og satte det hele Skib udi Brand, og endeligen, da der kom Ild udi Krudet, sprang det i Luften med alle dets Folk, saa at der alene blev ræddede 14 Personer, samt de tvende Admiraler og nogle Herremænd. De, som omkomme med Skibet, vare henved 800 tilligemed mange af de Danske og Lybske, som havde entret. Saadant Endeligt fik dette mægtige Skib, hvis Lige neppe tilforn var seet udi Søen. Claus Flemming tog derpaa Commando an, efter de andre Admiralers Bortførsel, og løb med den svenske Flaade til Stokholm for at reparere Skibene, og de Danske begave

sig

sig efter denne Sejer til Bornholm u). Pufendorf udi hans svenske Historie, som ideligen søger at forringe de Danskes Bedrifter, siger, at den svenske Flaade blev adspredet af Storm, saa at Makeløs blev dreven ind udi den danske Flaade; men om den gode Herre havde givet sig her, saavelsom andensteds, Umage at læse andre fremmede upartiske Historier, tilligemed de svenske, hvoraf han uden Examen har ladet sig nøje med at gjøre Extract, skulde han finde, at det var en Hoved-Trefning, som Thuanus x) siger, varede udi tre Dage, hvorudi eenstemmer ogsaa Chytræus y), de Tiders troværdigste Skribent.

Adskillige udenlandske Herrer bemøjede sig da at dæmpe denne Krigs-Lue udi Norden, og, som begge Konger ikke vegrede sig ved deres Underhandling, blev en stor Forsamling berammet til Rostok den 27 Maj. Der lode sig indfinde kejserlige, polske og hansestædiske Gesandter tilligemed danske, hvilke saavel som de lybske overgave til de fremmede Commissarier deres Besværinger mod Sverrig. Men der kunde intet sluttes, forend man havde hørt det andet Parti, hvorudover man maatte oppebie de svenske Fuldmægtiges Ankomst, men, som deres Udeblivelse varede noget længe, lod man afførdige Bud til Kong Erik med

u) *Resen.* hist. *Frid.* 2. pag. 111.

x) *Thuanus* lib. 35.

y) *Chytræus Saxon.* lib. 21.

med Begiæring, at de Svenske maatte saasnart som muligt indstille sig, medmindre han vilde, at Samlingen skulde løbe frugtesløs af; men efter 9 Ugers Forløb kom Budet tilbage og berettede, at Kong Erik undskyldte sig dermed, at det var mod de nordiske Rigers Sædvane at lade afhandle Rigernes Sager paa fremmede Steder; dersom Kongen af Danmark vilde skikke sine Fuldmægtige enten til Calmar, eller et ander beleiligt Sted ved Grændserne, vilde han ogsaa lade sine møde. Det underligste var, at han gav tilkiende, sig ingen Kundskab at have om det rostokske Møde, da han dog tilforn det samme havde samtykt, ja ladet anholde hos Kong Frederik om frit Lejde for sine Gesandtere didhen. Dette Svar foraaarsagede, at de fremmede Herrer rejsede hver hjem til sit igjen, og blev saa dette rostokske Møde til intet.

Kort derefter lod Kong Erik anholde om Stilstand, hvilken dog Kong Friderik ikke vilde tilstede, saasom han mærkede, at det var kun for at bestyrke sig paany imod Danmark, og derfor rustede sig af al Magt til at fortsætte Krigen. Feltherren Greven af Schwartzborg fik Ordre inden tre Maaneder at være færdig med Krigshæren, og, efterat Alting var bragt istand, rykkede den danske Armee den 14de Juli ind udi Sverrig; og, da Generalen mærkede, at nogle Svenske havde posteret sig ikke langt fra Jen-

kjø-

kjøping, skikkede han Daniel Rantzov med nogle Tropper for at anfalde de samme, hvilket han ogsaa med Hurtighed efterlevede, og adspredede dem; men, da de begave sig tilbage til Lejren igjen, druknede en dansk Herremand ved Navn Magnus Krabbe udi en Aa z).

Denne Campagne blev ellers ikke fort med den Fremgang, som man havde ventet, og det formedelst Generalens og de tydske Folks Uvillighed; ja det syntes, at Greven af Schwartzborg var kommen til Sverrig, heller for at føre Krig med Køer og Stude, end med Mennesker; thi hvor han drog frem, skikkede han nogle Tropper forivejen, for at støve efter Bytte og Qvæg, og lod han samme Tid paa eengang føre 3000 Øxen igjennem Danmark til Schwartzborg; han lod ogsaa forskrive a) sin Grevinde til sig fra Schwartzborg, ligesom der udi Landet var intet andet for ham at bestille end at tage sin egen Husholdning iagt, og, da han fornam, at Krigsfolket formedelst dette og andet blev misfornøjet med ham, skrev han Kong Frederik til og begjerede sin Afsked. Hans Majestæt beskikkede derpaa Georg von Holle til Feltherre, men samme Mand undskyldte sig derfore, og skrev Greven et haardt Brev til, hvorudi han lod ham tydeligen vide, at det var ubilligt og

uan-

z) *Resen.* hist. *Frid.* 2. pag. 125.

a) Hist. belli Sept. Manuscr.

uanstændigt at forlade Krigshæren og sin Herres Tjeneste, nu Fienden var forhaanden; over denne Reprimande skammede Greven sig, og stod fra sit Forsæt, og blev da besluttet, at han skulde føre Commando denne Campagne over, og at det siden skulde staae ham frit for at tage sin Afsked. Medens disse Vanskeligheder bleve rejsede og igjen hævede, gjorde de Svenske et Indfald udi Blegind; og efter adskillig tilføjet Skade, belejrede Rodnoby. De lobe strax opæske Staden, men Borgerne svarede, at de vilde holde ud til det Yderste. Hvorpaa de Svenske løbe trende Gange Storm, men bleve alle Gange afslagne. Dette forbittrede dem saa meget, at de betjenede dem af Fyrkrandser og andre anstikkende Sager, hvormed de satte Ild paa Byen; og, som Borgerne udi denne Forskrækkelse forlode Volden for at redde Husene, stormede de Svenske paany og bemægtigede sig Staden. Da blev ingen sparet, hverken Mænd eller Qvinder, Gejstlige eller Verdslige; spæde Børn i Buggen, og Præsterne ved Kirken bleve omkomne, saa at de fremmede Tydske, som vare udi den svenske Krigshær, ginge til Feltherren, og sagde, at de hellere vilde opsige deres Tjeneste, end lade sig bruge til saadant uchristeligt Blodbad; hvorudover han ved Trommeslag lod forkynde, at de under Livsstraf skulde holde sig fra at myrde Qvinder eller Børn, hvorved saadant Mord nogenledes blev stillet. Derimod

blev

ble Staden rent lagt i Aske, og alt voren Mand-skab nedsablet. Ved denne Stads Erobring mistede de Svenske efter den danske Histories Sigelse henved 1500 Mand b), hvilken Forlis drev dem til denne Grumhed.

Den skrækkelige Execution udi Rodneby foranledigede, at Gouverneuren paa Sølvitsborg **Werner Parsberg** satte Ild paa Slottet, og Borgerne ligemaade paa deres Huse og Gaarde, og salverede sig med det meste Gods, de kunde bjerge, længere ind udi Landet. Imidlertid medens disse Tragoedier spilledes, laae Greven af Schwartzborg stille en heel Maaned, indtil Provianten var fortæret, da lod han forespørge hos de andre Officiers, om man skulde foretage noget videre, eller søge Vinterqvarteer. Disse holdt det haanligt at gaae udi Vinterqvarteer uden at have udrettet noget, og derfor formanede Greven til at rykke ind udi Sverrig, skjøndt det var silbig paa Aaret, nemlig fire Dage for Michaelis. Dette foraarsagede, at de Svenske ikke torde holde Stand længer udi Bleginde, men rykkede ind over Grændserne til Sverrig, forfulgte ideligen af de Danske, saa at de maatte afskjære en Bro for at komme i Behold. Paa samme Tid forfærdigede Kong Erik

b) *Ægid. Girs* Hist. *Erici* 14. derimod siger, at de forlisede kun 30 Mand, hvoraf sees, hvor meget enhver Skribent taler for sin Nation.

Erik Skrivelse til Greven, og søgte ved store Løfter at bringe ham paa sin Side. Men Greven svarede dertil, at han ikke holdt sit Navn og Rygte fal for Penge, og ikke vilde forlade den Herre, som han eengang havde tilsvoret Troskab; saa at man deraf seer, at Greven var ikke Kong Frederik utro, men at han alene var saadan Feltherre, som man ikke havde havt nødig at forskrive fra Tydskland, helst saasom da Riget havde Forraad paa adskillige habile Officiers, der forstode at commandere en Krigshær bedre end han; hvilket ogsaa Udgangen af denne Krig viser, saa at det ikke havde været stor Ulykke for Danmark, om han havde ladet sig overtale at træde udi Kong Eriks Tjeneste.

Efterat de Svenske saaledes, som sagt er, havde retireret sig ind udi Sverrig igjen, rykkede den danske Krigshær mod Calmar, udi Forsæt at angribe samme Stad. Men, som Vinteren var forhaanden, og man frygtede for en langvarig Modstand, gjorde Greven tilligemed de tydske Krigsfolk nye Vanskeligheder; hvorudover man maatte lade dette Forsæt fare, og drage tilbage igjen. Kong Frederik mærkede deraf, at han ikke havde Grevens Tjeneste mere nødig, og derfor gav ham Afsked, beskikkede en gammel dansk Officier, nemlig Otto Krumpen, til Feltherre i hans Sted; og sluttes hermed det Aar 1564, hvorudi intet andet mærkværdigt passere-

færde, uden at Kongens Farbroder, Hertug Adolf af Holsten, holdt Bilager med Landgreve Philippi Dotter, just den samme, som Kong Erik af Sverrig havde bejlet til; hvoraf man kan slutte, at det Fiendskab, som var imellem Kongerne, blev end mere forøget.

Efterfølgende Aar blev begyndt med Freds-Negotiationer, hvorudi sig besynderligen lod bruge den bekjendte Carolus Danzeus, som havde været i lang Tid fransk Gesandt ved det danske Hof. Den samme var i stor Anseelse hos de nordiske Konger, og derfor den beqvemmeste Mand paa de Tider at udvirke et Forlig; thi han selv havde ved sin Forstand og Oprigtighed distingveret sig udi Danmark, og en af hans Paarørende, nemlig Carolus Mornay, var Feltherre udi Sverrig. Han bragte det saavidt, at der af begge Rigers Raad blev bevilget et Møde, Kongerne lode da tilkjendegive deres Besværinger, og paastod Kong Erik, at han intet Forlig kunde indgaae, førend al Skade var ham godtgjort, som udi denne Fejde var ham tilføjet; og, da Gesandten visede ham, at han ikke maatte gaae saaledes tilværks, om han ønskede alvorligen Fred, blev han ham ugunstig, og beskyldte ham at være partisk, og de Danske mest bevaagen. Dog bød Kong Erik sig til, at, om Gesandten vilde begive sig ind udi Sverrig, vilde han give ham frit Pas og Lejde. Dette tog Danzeus

zeus ved, og, efterat han af Kong Frederik havde faaet Instruction og Fuldmagt til at handle, begav han sig til Sverrig; men han kunde intet Forlig træffe, hvorudover han med uforrettet Sag reisede til Danmark igjen. Forend denne Handel blev foretaget, begjerede den arresterede Gesandt Steen Eriksen Forlov at reise til Sverrig, for der at beskikke sine Hussager, og at see sin Frue og Born; lovende at indstille sig igjen til en vis Tid. Dette accorderede Kong Frederik ham efter given Forskrivelse, at han den tredie Maj skulde stille sig ind paa Kallundborgs Slot igjen. Men, som han blev losgiven midt udi Krigen, havde Kong Erik ham mistænkt, og bildte sig ind, at han maatte have gjort en hemmelig Pagt med de Danske, og af dem at være skikket tilbage for at stifte Oprør i Landet, og derved at faae af Fængsel Hertug Johan, hvis Morbroder han var. Han besluttede derfor at lade ham med Frue og Born sætte i evigt Fængsel paa Nykjøpings Slot. Dog forandrede han sit Forsæt, og tog ham til Naade igjen.

Efterat Freds-Forhandlingen, som sagt er, var bleven til intet, rustede begge Riger sig til at fortsætte Krigen. Men de danske Anførere havde først en Vanskelighed at bestride, eftersom det tydske Krigsfolk udi Malmø begyndte at opvække en farlig Rebellion. De samme begjerde pludseligen deres Besold-

foldning, og, saasom da ingen Penge var forhaanden, hvormed man strax kunde betale dem, satte de efter deres Officiers, saa at end ikke deres Anfører Daniel Rantzov kunde gaae sikker paa Gaden. Hvorudover bemeldte Herre lod Portene tillukke, og ved Trommeslag forkynde, at alle ærlige og tro Kongens Tjenere skulde møde til en vis Tid, for at høre Kongens Villie og Befaling. Da de vare forsamlede, vilde Daniel Rantzov ikke lade sig see, førend de havde lovet ham Sikkerhed, og, da saadant var skeet, begyndte han ved en vidtløftig Tale at foreholde dem deres Ed, de havde gjort Kongen, og formanede dem til Lydighed. Hvad deres Besoldning angik, da lod han dem forsikre om Afbetaling til visse Terminer, bebrejdede dem derhos den uanstændige Maade, de brugte til at fordre den. Derpaa lod han handle med Magistraten i Malmø, at de formaaede de beste Kjøbmænd udi Staden til at forskyde nogle tusinde Rigsdaler, hvilke strax bleve leverede til de Oprørske, hvormed Oprøret blev stillet.

Imidlertid vare Krigs-Operationerne begyndte udi Jemteland, hvor de Svenske 6000 Mand stærke, under en fransk Anfører c), havde gjort Indfald i Be-

c) Hist. belli sept. Manuscr. kalder ham Claudium. og *Æid. Girs* hist. *Erici* 14 Claudium Collart, og sees heraf, at de fornemmeste svenske Anførere i denne Krig have været Franske.

Begyndelsen af Aaret. Edvard Bilde, som da var Gouverneur udi Trundhjem, samlede Bønderne af alle omliggende Egne, og dermed rykte imod Fienderne, hvilke derudover retirerede sig ind udi Sverrig igjen. Men det varede ikke længe, førend de Svenske kom tilbage og gjorde sig Mestere over det hele Land. De avancerede derpaa til Stenvigsholm, hvilket Slot de Danske maatte forlade, og begive sig tilskibs til Bergen, hvor Gouverneuren Erik Rosenkrantz samlede en Hob Folk sammen, hvilke ovenomtalte Edvard Bilde bragte med sig til Trundhjem, og dermed drev de Svenske rent ud af Landet igjen. Han havde ogsaa den Lykke, ved Stenvigsholms Erobring at fange den svenske Commendant. Saaledes tumlede de Danske og Svenske sig da om med hinanden udi Jemteland og det Trundhjemske, saa at Landet var nu udi disses, nu udi hines Hænder

Stakket derefter blev Krigens Sæde udi Bahus Lehn, hvor de Svenske gjorde et Indfald den 18 Februar, og belejrede Bahuses Slot. Der gjorde Besætningen saadan Modstand, at, omendskjøndt de Svenske havde skudt et stort Hul paa Muren, og indtaget nogle Taarne, maatte de dog med Forlis forlade Slottet igjen. Men, som de paa Hjemvejen til Sverrig igjen fik Tilstød af en Hob andre Tropper, rykkede de mod Elsborg, og haardt belejrede samme Slot. Men Daniel Rantzov, til hvilken

Hr.

Hr. Otto Krumpen, formedelst sin Alder og Svaghed, havde overdraget den højeste Commando, kom Slottet betimeligen til Undsætning. Derimod havde de Danske den Ulejlighed paany, at de tydske Tropper rebellerede igjen, og anholdt nogle af Raadet, som Kongen skikkede til dem; og gav denne Rebellion Aarsag til, at de Svenske erobrede Varbjerg. Samme Stad blev efter en haard Belejring erobret, og nedsablede de Svenske alt Mandkjøn, som der fandtes, ungt og gammelt, ja deres Grumhed gik saavidt, at de endogsaa ihjelsloge Sognepræsten for Alteret. Hvor haard denne Belejring ellers var, kan sees deraf, at de Svenske mistede, efter Resenii Sigelse, henved 2500 Mand d). Adskillige fremmede, som Tydske, Skotter, og Franzoser bleve dog benaadede paa Livet, iblant dem var Pontus de la Gardie, hvilken siden blev navnkundig udi svensk Tjeneste, og hvis Efterkommere ere endnu af de anseeligste Familier udi Sverrig. Efter Stadens Erobring gik de løs paa Slottet, hvilket de ogsaa bleve Mestere over.

Saasom jeg i dette Værk har foretage mig at handle ikkun løsligen om smaa Krigs-Expeditioner, Belejringer, Trefninger mellem Partier, Marscher og

d) *Ægid. Girs* hist *Erici* 14. pag. 70 sætter kun 100, hvorudover det er best herudi, saavelsom i meget andet, at gaae en Middelvej.

og Contra-Marscher, saa vil jeg her ikke besvære Læseren mere dermed, men strax begive mig til det store Hoved-Slag ved Svarteraa, eller paa den falkenbjergske Hede, som erhvervede de Danske saa stor Reputation, og er saa navnkundigt i den nordiske Historie. Samme Slag fortælles med deslige Omstændigheder: Da **Daniel Rantzov** med sin Krigshær laae for Varbjerg Slot, fik han Kundskab, at den svenske Slotsherre **Carolus Mornay** havde skikket Bud til Sverrig om Undsætning, og at Kong **Erik** lod samle en anseelig Krigshær, hvormed han agtede at besøge de Danske, hvorudover han af Frygt for at blive indsluttet imellem Befæstningen og den ankommende Krigshær, rykkede op med Lejren og marscherede ned ved Svarteraa, hvilken ved paafølgende store Slag er bleven saa bekjendt i Historien. Denne Aa agtede de at vade over, for at komme i Behold. Men de Svenske hindrede saadant ved at postere sig ved et beqvemt Sted. Hvorudover **Daniel Rantzov** maatte holde Stand. Frygten var da stor paa de Danskes Side, efterdi deres hele Magt beløb sig kun til 4000 Mand, da derimod den svenske Krigshær bestod af 25000 e); saa at det havde Anseelse, at

e) *Resen. Frid.* 2. hist: pag. 137. hvorudi overensstemme alle danske Historier, og nægte de Svenske ikke, at Tallet var meget ulige udi Krigshærene.

at denne liden Mængde i en Hast vilde kuldkastes. Men Daniel Rantzow, som holdt det bedre at døe med Sværdet i Haanden, end at overgive sig til Fienden, opmuntrede sine Folk ved en herlig Tale, hvorpaa Krigshæren faldt paa Knæ, og med oprakte Hænder bad Gud om Bistand, og det ikke uden at blive bespottede af de Svenske, hvilke ansaae dem allerede som forsagte Folk, der bade om Qvarteer. Trefningen skede først langt fra hinanden, efterdi Ingen vilde gaae af sin Fordel. Endeligen forlode de Svenske sig paa deres store Mængde, ej betragtende, at de havde med en fortvivlet Fiende at bestille, og med Fremfusenhed rykte lige ind paa de Danske, som de meenede at kunne træde alle under Hestefødderne. Men de bleve imodtagne med saadan Tapperhed, at henved 5000 Mand omkom paa Valstedet, og de øvrige maatte tage Flugten. Puffendorf i sin svenske Historie er her ligesaa partisk, som han plejer at være, og siger: at ingen af Parterne kunde tilskrive sig Sejeren. Men hvad han siden selv fortæller om Kong Eriks Forbittrelse over dette Slag, og den Ordre, han gav til at nedsable Rytterne, som først havde taget Flugten, og at sætte Ild paa nogle Herreder udi hans eget Land, viser, at der kan ikke være fægtet med lige Fordel. Med de Danske overeensstemme fremmede og upartiske Skribentere. Ægidius Girs, en svensk Skribent, siger selv, at de

Svenske maatte rømme Marken med Forlis af alle deres Feltstykker f). Chytræus siger, at Daniel Rantzov erholdt en herlig Sejer, og erobrede alle de Svenskes Kanoner g); og Thuanus vidner det samme h). De Svenske skjøde Skylden udi dette Slag paa de Tydske, sigende, at de vare de første, som toge Flugten, hvilket Kong Erik troede, og derfore blev saa forbittret mod samme Folk, at han lod nogle tydske Officiers fængsle, og Andre henrette, og da samtlige tydske Krigsfolk afførdigede til ham Just von Ahlefeldt, for at tale deres Sag, og vise deres Uskyldighed, lod han samme Ahlefeld arrestere og siden dømme fra Ære, Liv og Gods. Men det, som allermest giver tilkjende Kong Eriks Forbittrelse, er, at han tvang en Hob tyske Ryttere til at sværge sig paa ny, og da Eden var aflagt, lod han dem i sin Nærværelse alle halshugge. Hvorudover Mange opsagde deres Tjeneste og begave sig ud af

f) The Svenska måste rymma Platzen och lämpna them Danskom alt theras Fältstytt til trettys Stycker. Hist. *Erici* 14.

g) *Chytr. Saxon.* lib. 21. Insignem victoriam adeptus & machinis Svecorum bellicis omnibus potitus est.

h) *Thuanus* lib. 37 Svecos in fugam vertit, omnibus machinis captis. vid. hist. belli Sept. Manuscr. som Resenius har fulgt.

af Landet, og Kongen tabte derved saaledes sin Credit blant Fremmede, at faa derefter vilde tage Tjeneste i Sverrig i).

Medens dette passerede tillands, blev Krigen af yderste Kræfter fortsat tilsøes. Efterat Kong Frederik havde fornummet, at Kong Erik havde handlet med adskillige tydske Søstæder om Folk og anden Undsætning, lod han i Begyndelsen af Foraaret fire vel udrustede Skibe udløbe under Anførsel af Peder Hvitfeld, med Ordre, at holde sig ved den tydske Side, især ved det stralsundske Farvand, hvor de Svenske gjerne laae og havde deres Indførsel og Udskibning. Men, da de komme ved de pommerske Kyster, bleve de 26 svenske Krigsskibe vaer, thi søgte de strax at salvere sig hen under Gripsvald, men, da de Svenske satte saa stærkt efter dem, at de kunde ikke undgaae at falde dem udi Hænder, seilede de med Skibene lige paa Landet, og reddede endel Gods med 600 Mand, hvorpaa de satte Ild paa Skibene og opbrændte dem k).

F 2 Efter

i) Hist. belli Sept. hvor disse Kong Eriks Executioner blive omstændeligen udførte.

k) Chytræus siger: at de formedelst de pommerske Førsters Intercession bleve sparede, men med Condition, at de skulde blive i Arrest indtil Krigens Ende.

Efter denne Fordel vendede den svenske Admiral Claus Horn sig med sin Flaade, som bestod af 48 Skibe, til Falsterbo, hvor den lybske Flaade laae og ventede paa den danske, hvilken endda ikke var færdig. Samme Flaade retirerede sig da til Kjøbenhavn, saasnart den blev de Svenske vaer, og geraadede Staden derover i ikke liden Forskrækkelse, især da den svenske Flaade kom Staden i Sigte, og løb ind udi Sundet, hvor den fordrede Told paa de Danskes Vegne af mange fremmede Skibe, som komme fra Vestersøen, men borttoge alle de Skibe, som tilhørede Danmark og Lybek. Imidlertid blev den store danske Flaade færdig, og under Anførsel af Admiral Herluf Trolle gik udi Søen den 1 Juni, hvor den strax fik Tilstød af den lybske Flaade, og, som de mærkede, at de Svenske havde lagt sig under de pommerske Kyster, søgte de der at angribe dem, hvilket ogsaa skede ved samme Kyster den 4 Juni, thi der blev holdet et Søslag, dog uden synderlig Forliis paa nogen Side, alene Admiralen Herluf Trolle blev haardt saaret baade i Arm og Ben, hvilket foraarsagede, at han tog sin Afsked. Han døde ogsaa tre Uger derefter, og blev begraven udi Herlufsholms Kirke. Autor til den skrevne Syv-Aars-Krig siger, at det Saar han fik udi Slaget, var ikke dødeligt, men at Alle, som finge Skade udi denne Fejde, ved

en

en særdeles Fatalitet døde deraf l). Han var en duelig og fornuftig Herre, og ikke mindre Krigs- end Statsmand. Til Prøve paa hans Gudsfrygt gives dette, at han forfremmede Kirker, Skoler og Hospitaler allevegne, især udi Roskild, Helsinger og Nestved. Han gjorde et Mageskifte med Kronen og gav Hillerødsholm istedenfor Skovkloster i Sjælland, hvilket Kloster han nyligen før dette Tog skjødede fra sig og sine Arvinger til Ungdommens Forfremmelse og Optugtelse, og stiftede deraf en adelig Skole, kalden Herlufsholms Skole, som har floreret indtil denne Tid. Han berømmes ogsaa meget for den Omhyggelighed, han lod see i at bringe de danske Historier for Lyset, og holdt han en egen Historieskriver med en Secretair alene for den Aarsag. I Henseende til disse Dyder blev hans Død højligen beklaget.

Efterat denne Herre havde taget sin Afsked, blev Commando over Flaaden given til Otto Rud, hvilken løb ud med Flaaden igjen den 7 Juli, og strax kom i Trefning med de Svenske under Bornholm. I Begyndelsen havde de Danske stor Fordel, thi de skiød abskillige svenske Skibe lække. Otto Rud havde ogsaa den Lykke, at han bemægtigede sig syv svenske Skibe, hvilke han dog maatte lade fare igjen, efterdi han havde ikke Folk nok at besætte dem med. Derimod havde han den Vanheld, at han skiød et af sine

l) Hist. belli Sept. Manuscr.

sine egne Skibe, som Niels Trolle førte, uforvarende i Grund, og endeligen, efterdi han vovede sig alt for yderligen, blev han omringet af mange svenske Skibe, mod hvilke han længe forsvarede sig med stor Tapperhed, men endeligen da han havde mistet den halve Del af sine F··, og han fornam, at Skibet var færdig til at gaae i Grund, maatte han give sig fangen; sex andre Skibe, som vare nærmest ved Admiralen, bleve ogsaa erobrede, og bragte til Stokholm. Den danske Flaade løb efter Slaget til Kjøbenhavn. Om nogen af Parterne da tilegnede sig Sejeren, kan jeg af Historien ikke see; alle, endogsaa de svenske Skribentere tilstaae, at Forlisen var stor paa begge Sider. Men som de Svenske siden spillede Mester udi Østersøen det hele Aar m), synes det, at den danske Flaade maa have lidt mest Skade.

Hvad den fangne Admiral Otto Rud angaaer, da blev han først bragt til Stokholm, og, da han havde siddet der en tidlang, førte man ham til Vadstena til Kong Erik, hvilken talede ham haardt og strængt til, og lod tilligemed falde store Trudseler imod Danmark. Otto Rud svarede da med Frimodighed, at hverken Hans Majestæt eller nogen Herre kunde fortænke ham derfore, at han havde med Nidkjærhed efterlevet sin Konges Villie og Befaling. Han sagde derhos videre, at Lykken var ustadig, og at

m) Chytr. Saxon. lib. 21.

at det, som nu havde hendet ham, kunde en anden Gang vederfares en Anden. Over dette Svar blev Kong Erik, som af Naturen var vredagtig, saa ophidset, at han greb til sin Kaarde, og havde nær stukket Admiralen ihjel, hvis en svensk Herre, ved Navn Claus Eriksen, det ikke havde forhindret, ved at forestille ham, at han ikke skulde forhaste sig imod en Mand, der intet havde gjort, uden hvad Pligt imod sin Konge og Fædreland udfordrede. Derpaa blev Otto Rud bragt til Stokholm igjen, og derfra siden til Svartzø, hvor da regjerede en gruelig Pestilentze, af hvilken han døde.

Denne Medfart giver en Prøve paa Kong Eriks Grumhed, og hvad, som strax derpaa fulgte, viser hans særdeles Vanitet; thi han gjorde et prægtigt Indtog i Stokholm, og førte i Triumph for sig alle de danske Fanger, som man havde taget udi den hele Krig. Han selv red ind ad Stadsporten, geleidet af Fodfolk og Ryttere. Derefter kom Fangerne, først Adelspersoner to og to sammenkoblede, derefter de gemene Krigsfolk, hvis Hænder vare bundne over kors med hvide Silkebaand. De bleve Alle bragte midt igjennem Staden op paa Slottet, med en Sækkepibe n); og Kongen gik strax paa et Gemak for at see Prosesſionen an. Efter at dette Optog var gjort, bleve de igjen løsede af deres Baand; endel af Adelen bleve

n) *Ægid. Girs hist. Erici* 14. pag. 67.

blevę skikkede til deres forrige Fængsel, og andre hen-skikkede til Kobberbjergene, som var det største Træl-doms-Arbejde udi Riget. Autor til det oftciterede Manuskript om denne Krig siger, at Kong Erik lod kronrage de danske Fanger som Munke, og sye en gul Klud paa deres Ermer, paa hvilken vare de tvende Bogstaver E. og F., som betydede begge Kongers Navne; item at han lod sætte Kobberringe i deres Ører o). Ved dette prægtige Optog synes Kong Erik at have villet imitere de gamle romerske Triumpher, som skede efter lykkelige Slag eller erobrede Lande, for at opmuntre de Romere til Tapperhed; men, som han havde intet at rose sig af i denne Krig, men tvertimod havde udi dette Aar tabt store og anseelige Slag, saa tjenede denne Stads alene til at vise Kongens Forfængelighed, og ikke til at opmuntre Nationen; thi det er troligt, at alle fornuftige Svenske have seet denne Procession an med samme Øjen, som de Romer fordum Kejser Caligulæ Triumph ved hans Tilbagekomst fra Tydskland, hvor han intet havde erobret uden Østers, Skjæl og Stene, som laa ved Stranden af den tydske Sø.

Medens Krigen blev fortsat med saadan Iver baade tillands og vands, forglemmede man dog ikke at arbejde paa Fred. Den franske Ambassadeur Dancey lod sig igjen saadant være angelegent. Han gjorde

o) Hist. belli Sept. Manuscr.

gjorde en Reise til Jenkøping med Freds-Forslag paa Kong Frederiks Vegne. Freds-Forslaget var efter svenske Skribenteres Sigelse saaledes, at Kong Erik skulde betale Krigens Omkostning, erstatte alle erobrede Skibe og Stæder, og lade de Danske beholde Elsborg, og endeligen udelade de tre Kroner af sit Vaaben. Disse Propositioner stode Kong Erik saa lidet an, at han lod Gesandten uden Svar reise tilbage igjen. De Danske saavel som de Lybske anholdte da hos Keiseren, at Hanse-Stæderne maatte forbydes at gjøre Sverrig Tilførsel. Og er dette herved at mærke; at de Lybske holdte nu saadant ikke at være imod Natur- og Folke-Ret mere, efterdi deres egen Interesse fordrede saadant Forbud. Og kan deraf sees, hvor grundige deres Argumenter udi lige Sag tilforn have været imod Danmark, naar samme Rige udi Krigstider saadan Handel har villet hindre. Keiseren lod sig paa deres Ansøgning bevæge til at gjøre saadant Forbud, og betjenede Kong Friderik sig herudi af Churførste Augusto, hvilken tilligemed de danske Gesandtere afferdigede sin Canceler Mordisium til Wien, for at udvirke det samme. Denne Mordisius var de Svenske bevaagen, og derfor arbeidede hemmeligen hos det keiserlige Raad, at Kong Frederiks Begjæring maatte afslaaes, hvilket og skede. Men højstbemeldte Churførste bragte siden ved en anden Gesandt Forbudet tilveie, og, saasom han

mær-

mærkede, at Nordisius tilforn haver ikke holdet sig redeligen i denne Sag, lod han ham sætte fra sit høje Embede, og indslutte udi Fængsel.

Den Keiser, hos hvilken saadant blev forhandlet, var Maximilianus den Anden, hvilken nyligen havde succederet sin Fader Ferdinando den Første udi Regjeringen. Hos samme Keiser anholdt da ogsaa Kongen tilligemed Hertugerne af Holsten om Confirmation paa Oldenborg og Delmenhorst: nemlig, saasom Grev Antonius af Oldenborg og Delmenhorst havde til den augsburgiske Rigsdag affærdiget Gesandtere for at begjære Confirmation paa bemeldte Grevskaber, saa, efterdi Kong Friderik og hans Farbrødre, Hertugerne af Holsten, vare paa deres fædrene Side af den oldenborgske Stamme, begierede de, at, om fornævnte Greve Antonius og hans Descendenter rent uddøde, Grevskaberne dennem maattes bevilges og stadfæstes. De oldenborgske Gesandtere forestillede derimod, at, eftersom Grev Gerhard, Christian den Førstes Broder, havde ikke ved Arv eller Concession bekommet det Grevskab Delmenhorst, men taget det fra Bisopperne af Münster, ligesom nu igjen ogsaa var skeet paa egen Bekostning af denne Greve Antonio, at det Grevskab Delmenhorst da ikke maatte ansees som et Land, der arveligen kunde tilfalde det kongelige danske Hus af [den Ol]denborgske Stamme, helst, eftersom det siden

var

var blevet forøget med det Landskab Harpsted p). Hvad derimod Oldenborg angik, da vilde deres Herre, Grev Antonius, ikke disputere Kongerne af Danmark og Hertugerne af Holsten deres Arve-Ret, naar det nuværende grevelige Hus uddøde, saafremt de igjen vilde bevilge ham og hans Efterkommere den samme Ret til Holsten, Slesvig og Stormarn. Men dette vilde de kongelige og førstelige Gesandtere ham ingenlunde tilstaae, efterdi de ingen Instrux havde derom, og især efterdi Slesvig, som en gammel dansk Province, var uden for det tydske Rige. Og havde de kongelige og førstelige Gesandtere derudi ikke Uret, helst, efterdi de oldenborgske Fuldmægtige vegrede sig ved at accordere Arve-Ret til Delmenhorst, og det paa saa slet Fundament, efterdi Bisperne af Münster havde bemægtiget sig det samme, og de oldenborgske Grever havde vundet det igjen, thi endskjøndt bemeldte Grevskab havde nogentid været udi fremmede Hænder, saa flyder deraf aldeles ikke, at Kongerne af den oldenborgske Stamme derved tabte deres Arve-Ret, thi saadant kunde ikke skee, medmindre de selv havde renonceret derpaa, og hvad det Slesvigske angaaer, da stod det end ikke i Kongens Magt paa de Tider at give fremmede Herrer Arveret til en af Rigets Provincier. Efterat denne Tvistighed var hendreven nogle Aar, erholdt Kongen og Hertugerne

dog

p) Chytræi Saxon. lib. 21.

dog endeligen ved et keiserligt Decretum Exspectance paa begge Grevskaber, omendskjøndt Greve Antonius adskillige Gange anholdt om dets Cassation q), hvoraf synes, at Resenius i Frideriks den Andens Historie farer vild, naar han siger: at Kongen beqvemmede sig til at accordere Greven det som han forlangede til Vederlag, nemlig Exspectance paa Holsten og Slesvig r). Paa denne keiserlige Confirmation grundede sig de Prætensioner, som Christian den Femte og Hertug Christian Albrecht siden formerede paa Oldenborg og Delmenhorst, da den sidste Greve Antonius Guntherus døde uden mandlige Arvinger.

Efterfølgende Aar 1566 tog Kong Erik sig for at beleire Bahus. De Svenske efter fem Storme og mange Folks Forlis vunde intet andet derved, end at de indtoge et Taarn paa den nordre Side af Slottet, men det samme skede til deres egen Ulykke; thi de Danske paa Slottet lode strax føre nogle Tønder Krud under samme Taarn, hvilket de satte Ild paa, saa at de Svenske, som der inde vare, sprunge i Luften. Af dette lode de dog ikke Modet falde, men stormede paany til Slottet, skjøndt atter igjen forgjeves. Endeligen, da nogle danske Tropper kom til Undsætning og bestandsede sig paa den Ø Hissingen, som

q) *Hamelm.* Chron. Olden, pag. 388.
r) *Resen. Frid.* 2. pag. 151.

som ligger lige ovenfor Bahus, ophævede de Svenske Beleiringen, og, efterat de havde sat en stor Hob Folk til for denne Fæstning, og spildet henved 50 Læster Krud derfor s), begave sig til Sverrig igjen. Derimod gik et svensk Parti over de saakaldte Mulleskover ind udi Hedemarken, og det i Grund ødelagde den gamle Stad Hammer. Det er troligt, at samme Stad var temmeligen kommen i Decadence siden Bispestolens Forening med Opslo t), hvorudover man efter den Ødelæggelse, som skede dette Aar, ikke har fundet forgodt at bygge den op igjen. Det er ellers forunderligt, at Frederik den Andens Historie taler intet om denne Hendelse; hvorom jeg har faaet Oplysning af en skreven norsk Krigs-Protocol u).

Imidlertid samlede Feltherren Daniel Rantzov sit Folk sammen, og dermed gjorde Indfald udi Fiendens Land; da blev den Stad Skara og Lecko af de Danske lagde i Aske, og Landet omkring allevegne udplyndret; men, da de vilde tilbage igjen med det store Bytte, de havde faaet, bleve de overfaldne af den svenske General Carl Mornaj ved et snevert Pas udi Vester-Gothland, kaldet Alinga-

Aas,

s) Hist. belli Sept. Manuscr.

t) Descript Urbis Hamm. Manuscr.

u) Protocoll Norv. Manuscr. Hvorudi dette findes i Oberste Reichweins Project.

dog endeligen ved et keiserligt De-
tance paa begge Grevskaber, omendskjø-
tonius adskillige Gange anholdt om
tion q), hvoraf synes, at Resenius i F
Andens Historie farer vild, naar han sige
gen beqvemmede sig til at accordere Greven
han forlangede til Vederlag, nemlig Ex
paa Holsten og Slesvig r). Paa denne ke
Confirmation grundede sig de Prætensioner,
Christian den Femte og Hertug Christian Albr.
siden formerede paa Oldenborg og Delmenhorst,
den sidste Greve Antonius Guntherus døde uden
mandlige Arvinger.

Efterfølgende Aar 1566 tog Kong Erik sig for at beleire Bahus. De Svenske efter fem Storme og mange Folks Forlis vunde intet andet derved, end at de indtoge et Taarn paa den nordre Side af Slottet, men det samme skede til deres egen Ulykke; thi de Danske paa Slottet lode strax føre nogle Tønder Krud under samme Taarn, hvilket de satte Ild paa, saa at de Svenske, som der inde vare, sprunge i Luften. Af dette lode de dog ikke Modet falde, [illegible] stormede paany til Slottet, skjøndt atter igjen forgieves. Endeligen, da nogle danske Tropper kom til Undsætning og beskandsede sig paa den O Hisingen, [illegible] som

q) Ho[illegible]

r) [illegible]

som ... ligger lige ovenfor ... derved, lod han
... Beleiringen, og, ... tog Barnet til sig,
Folk til for denne Fæstning, ... r samme Gustav
fik Krud derfor s), ... r, og erhvervet
Derimod gik et svensk Parti ...
leskover ind udi Hedemarken, ... ong Erik for=
lagde den gamle Stad Hammer. ... hendes Fa=
samme Stad var temmeligen ... elpad, hvil=
siden Bispestolens Forening ... er udi Be=
over man efter den Ødelæggelse ... selv havde
Aar, ikke har fundet forgodt at ... je Kram
Det er ellers forunderligt, at ... engang
Historie taler intet om denne ... i Øjne=
har faaet Oplysning af en skreven ... Prin=
tocol u). ... n; da

Imidlertid samlede Feltherren ... blandt
Rov sit Folk sammen, og dermed ... baade
Fiendens Land; da blev den Stad ... alene
af de Danske lagde i Aske, og Lande ... ogsaa
vegne udplyndret; men, da de vilde ... vil=
med det store Bytte, de havde faaet, ... ragt
faldne af den svenske General Carl ... ligt
snevert Pas udi Vester=Gothland, ... der
... ng

s) ... belli Sept. Manuscr.
t) Descript Urbis Hamm. Manuscr.
u) ... Norv. Manuscr.

sine egne Skibe, som Niels Trolle førte, uforvarende i Grund, og endeligen, efterdi han vovede sig alt for yderligen, blev han omringet af mange svenske Skibe, mod hvilke han længe forsvarede sig med stor Tapperhed, men endeligen da han havde mistet den halve Del af sine F··*, og han fornam, at Skibet var færdig til at gaae i Grund, maatte han give sig fangen; sex andre Skibe, som vare nærmest ved Admiralen, bleve ogsaa erobrede, og bragte til Stokholm. Den danske Flaade løb efter Slaget til Kjøbenhavn. Om nogen af Parterne da tilegnede sig Sejeren, kan jeg af Historien ikke see; alle, endogsaa de svenske Skribentere tilstaae, at Forlisen var stor paa begge Sider. Men som de Svenske siden spillede Mester udi Østersøen det hele Aar m), synes det, at den danske Flaade maa have lidt mest Skade.

Hvad den fangne Admiral Otto Rud angaaer, da blev han først bragt til Stokholm, og, da han havde siddet der en tidlang, førte man ham til Vadstena til Kong Erik, hvilken talede ham haardt og strængt til, og lod tilligemed falde store Trudseler imod Danmark. Otto Rud svarede da med Frimodighed, at hverken Hans Majestæt eller nogen Herre kunde fortænke ham derfore, at han havde med Nidkjærhed efterlevet sin Konges Villie og Befaling. Han sagde derhos videre, at Lykken var ustadig, og at

m) Chytr. Saxon. lib. 21.

at det, som nu havde hendet ham, kunde en anden Gang vederfares en Anden. Over dette Svar blev Kong Erik, som af Naturen var vredagtig, saa ophidset, at han greb til sin Kaarde, og havde nær stukket Admiralen ihjel, hvis en svensk Herre, ved Navn Claus Eriksen, det ikke havde forhindret, ved at forestille ham, at han ikke skulde forhaste sig imod en Mand, der intet havde gjort, uden hvad Pligt imod sin Konge og Fædreland udfordrede. Derpaa blev Otto Rud bragt til Stokholm igjen, og derfra siden til Svartzø, hvor da regjerede en gruelig Pestilentze, af hvilken han døde.

Denne Medfart giver en Prøve paa Kong Eriks Grumhed, og hvad, som strax derpaa fulgte, viser hans særdeles Vanitet; thi han gjorde et prægtigt Indtog i Stokholm, og førte i Triumph for sig alle de danske Fanger, som man havde taget udi den hele Krig. Han selv red ind ad Stadsporten, geleidet af Fodfolk og Ryttere. Derefter kom Fangerne, først Adelspersoner to og to sammenkoblede, derefter de gemene Krigsfolk, hvis Hænder vare bundne over kors med hvide Silkebaand. De bleve Alle bragte midt igjennem Staden op paa Slottet, med en Sækkepibe n); og Kongen gik strax paa et Gemak for at see Prosessionen an. Efter at dette Optog var gjort, bleve de igjen løsede af deres Baand; endel af Adelen bleve

n) *Ægid. Girs* hist. *Erici* 14. pag. 67.

Begyndelsen af Aaret. Edvard Bilde, som da var Gouverneur udi Trundhjem, samlede Bønderne af alle omliggende Egne, og dermed rykte imod Fienderne, hvilke derudover retirerede sig ind udi Sverrig igjen. Men det varede ikke længe, førend de Svenske kom tilbage og gjorde sig Mestere over det hele Land. De avancerede derpaa til Stenvigsholm, hvilket Slot de Danske maatte forlade, og begive sig tilskibs til Bergen, hvor Gouverneuren Erik Rosenkrantz samlede en Hob Folk sammen, hvilke ovenomtalte Edvard Bilde bragte med sig til Trundhjem, og dermed drev de Svenske rent ud af Landet igjen. Han havde ogsaa den Lykke, ved Stenvigsholms Erobring at fange den svenske Commendant. Saaledes tumlede de Danske og Svenske sig da om med hinanden udi Jemteland og det Trundhjemske, saa at Landet var nu udi disses, nu udi hines Hænder

Stakket derefter blev Krigens Sæde udi Bahus Lehn, hvor de Svenske gjorde et Indfald den 18 Februar, og belejrede Bahuses Slot. Der gjorde Besætningen saadan Modstand, at, omendskjøndt de Svenske havde skudt et stort Hul paa Muren, og indtaget nogle Taarne, maatte de dog med Forlis forlade Slottet igjen. Men, som de paa Hjemvejen til Sverrig igjen fik Tilstød af en Hob andre Tropper, rykkede de mod Elsborg, og haardt belejrede samme Slot. Men Daniel Rantzov, til hvilken

Hr.

Hr. Otto Krumpen, formedelst sin Alder og Svaghed, havde overdraget den højeste Commando, som Slottet betimeligen til Undsætning. Derimod havde de Danske den Ulejlighed paany, at de tydske Tropper rebellerede igjen, og anholdt nogle af Raadet, som Kongen skikkede til dem; og gav denne Rebellion Aarsag til, at de Svenske erobrede Varbjerg. Samme Stad blev efter en haard Belejring erobret, og nedsablede de Svenske alt Mandkjøn, som der fandtes, ungt og gammelt, ja deres Grumhed gik saavidt, at de endogsaa ihjelsloge Sognepræsten for Alteret. Hvor haard denne Belejring ellers var, kan sees deraf, at de Svenske mistede, efter Resenii Sigelse, henved 2500 Mand d). Adskillige fremmede, som Tydske, Skötter, og Franzoser bleve dog benaadede paa Livet, iblant dem var Pontus de la Gardie, hvilken siden blev navnkundig udi svensk Tjeneste, og hvis Efterkommere ere endnu af de anseeligste Familier udi Sverrig. Efter Stadens Erobring gik de løs paa Slottet, hvilket de ogsaa bleve Mestere over.

Saasom jeg i dette Værk har foretage mig at handle ikkun løsligen om smaa Krigs-Expeditioner, Belejringer, Trefninger mellem Partier, Marscher og

d) *Ægid. Girs hist. Erici* 14. pag. 70 sætter kun 100, hvorudover det er best herudi, saavelsom i meget andet, at gaae en Middelvej.

og Contra-Marscher, saa vil jeg her ikke besvære Læseren mere dermed, men strax begive mig til det store Hoved-Slag ved Svarteraa, eller paa den falkenbjergske Hede, som erhvervede de Danske saa stor Reputation, og er saa navnkundigt i den nordiske Historie. Samme Slag fortælles med deslige Omstændigheder: Da **Daniel Rantzov** med sin Krigshær laae for Varbjerg Slot, fik han Kundskab, at den svenske Slotsherre **Carolus Mornay** havde skikket Bud til Sverrig om Undsætning, og at Kong **Erik** lod samle en anseelig Krigshær, hvormed han agtede at besøge de Danske, hvorudover han af Frygt for at blive indsluttet imellem Befæstningen og den ankommende Krigshær, rykkede op med Lejren og marscherede ned ved Svarteraa, hvilken ved paafølgende store Slag er bleven saa bekjendt i Historien. Denne Aa agtede de at vade over, for at komme i Beholb. Men de Svenske hindrede saadant ved at postere sig ved et beqvemt Sted. Hvorudover **Daniel Rantzov** maatte holde Stand. Frygten var da stor paa de Danskes Side, efterdi deres hele Magt beløb sig kun til 4000 Mand, da derimod den svenske Krigshær bestod af 25000 e); saa at det havde Anseelse, at

e) *Resen. Frid.* 2. hist: pag. 137. hvorudi overensstemme alle danske Historier, og nægte de Svenske ikke, at Tallet var meget ulige udi Krigshærene.

at denne liden Mængde i en Hast vilde kuldkastes. Men Daniel Rantzow, som holdt det bedre at døe med Sværdet i Haanden, end at overgive sig til Fienden, opmuntrede sine Folk ved en herlig Tale, hvorpaa Krigshæren faldt paa Knæ, og med oprakte Hænder bad Gud om Bistand, og det ikke uden at blive bespottede af de Svenske, hvilke ansaae dem allerede som forsagte Folk, der bade om Qvarteer. Trefningen skede først langt fra hinanden, efterdi ingen vilde gaae af sin Fordel. Endeligen forlode de Svenske sig paa deres store Mængde, ej betragtende, at de havde med en fortvivlet Fiende at bestille, og med Fremfusenhed rykte lige ind paa de Danske, som de meenede at kunne træde alle under Hestefødderne. Men de bleve imodtagne med saadan Tapperhed, at henved 5000 Mand omkom paa Valstedet, og de øvrige maatte tage Flugten. Puffendorf i sin svenske Historie er her ligesaa partisk, som han plejer at være, og siger: at ingen af Parterne kunde tilskrive sig Sejeren. Men hvad han siden selv fortæller om Kong Eriks Forbittrelse over dette Slag, og den Ordre, han gav til at nedsable Rytterne, som først havde taget Flugten, og at sætte Ild paa nogle Herreder udi hans eget Land, viser, at der kan ikke være fægtet med lige Fordel. Med de Danske overeensstemme fremmede og upartiske Skribentere. Ægidius Girs, en svensk Skribent, siger selv, at de

Svenske maatte romme Marken med Forlis af alle deres Feltstykker f). Chytræus siger, at Daniel Rantzov erholdt en herlig Sejer, og erobrede alle de Svenskes Kanoner g); og Thuanus vidner det samme h). De Svenske skjøde Skylden udi dette Slag paa de Tydske, sigende, at de vare de første, som toge Flugten, hvilket Kong Erik troede, og derfore blev saa forbittret mod samme Folk, at han lod nogle tydske Officiers fængsle, og Andre henrette, og da samtlige tydske Krigsfolk affærdigede til ham Just von Ahlefeldt, for at tale deres Sag, og vise deres Uskyldighed, lod han samme Ahlefeld arrestere og siden dømme fra Ære, Liv og Gods. Men det, som allermest giver tilkjende Kong Eriks Forbittrelse, er, at han tvang en Hob tyske Ryttere til at sværge sig paa ny, og da Eden var aflagt, lod han dem i sin Nærværelse alle halshugge. Hvorudover Mange opsagde deres Tjeneste og begave sig ud af

f) The Svenska måste rymma Platzen och lämpna them Danskom alt theras Fältstytt til trettyo Stycker. Hist. *Erici* 14.

g) *Chytr. Saxon.* lib. 21. Insignem victoriam adeptus & machinis Svecorum bellicis omnibus potitus est.

h) *Thuanus* lib. 37 Svecos in fugam vertit, omnibus machinis captis. vid. hist. belli Sept. Manuscr. som Resenius har fulgt.

af Landet, og Kongen tabte derved saaledes sin Credit blant Fremmede, at faa derefter vilde tage Tjeneste i Sverrig i).

Medens dette passerede tillands, blev Krigen af yderste Kræfter fortsat tilsøes. Efterat Kong Frederik havde fornummet, at Kong Erik havde handlet med adskillige tydske Søstæder om Folk og anden Undsætning, lod han i Begyndelsen af Foraaret fire vel udrustede Skibe udløbe under Anførsel af Peder Hvitfeld, med Ordre, at holde sig ved den tydske Side, især ved det stralsundske Farvand, hvor de Svenske gjerne laae og havde deres Indførsel og Udskibning. Men, da de komme ved de pommerske Kyster, bleve de 26 svenske Krigsskibe vaer, thi søgte de strax at salvere sig hen under Gripsvald, men, da de Svenske satte saa stærkt efter dem, at de kunde ikke undgaae at falde dem udi Hænder, sejlede de med Skibene lige paa Landet, og reddede endel Gods med 600 Mand, hvorpaa de satte Ild paa Skibene og opbrændte dem k).

i) Hist. belli Sept. hvor disse Kong Eriks Executioner blive omstændeligen udførte.

k) Chytræus siger: at de formedelst de pommerske Førsters Intercession bleve sparede, men med Condition, at de skulde blive i Arrest indtil Krigens Ende.

Efter denne Fordel vendede den svenske Admiral Claus Horn sig med sin Flaade, som bestod af 48 Skibe, til Falsterbo, hvor den lybske Flaade laae og ventede paa den danske, hvilken endda ikke var færdig. Samme Flaade retirerede sig da til Kjøbenhavn, saasnart den blev de Svenske vaer, og geraadede Staden derover i ikke liden Forskrækkelse, især da den svenske Flaade kom Staden i Sigte, og løb ind udi Sundet, hvor den fordrede Told paa de Danskes Vegne af mange fremmede Skibe, som komme fra Vestersøen, men borttoge alle de Skibe, som tilhørede Danmark og Lybek. Imidlertid blev den store danske Flaade færdig, og under Anførsel af Admiral Herluf Trolle gik udi Søen den 1 Juni, hvor den strax fik Tilstød af den lybske Flaade, og, som de mærkede, at de Svenske havde lagt sig under de pommerske Kyster, søgte de der at angribe dem, hvilket ogsaa skede ved samme Kyster den 4 Juni, thi der blev holdet et Søslag, dog uden synderlig Forliis paa nogen Side, alene Admiralen Herluf Trolle blev haardt saaret baade i Arm og Ben, hvilket foraarsagede, at han tog sin Afsked. Han døde ogsaa tre Uger derefter, og blev begraven udi Herlufsholms Kirke. Autor til den skrevne Syv-Aars-Krig siger, at det Saar han fik udi Slaget, var ikke dødeligt, men at Alle, som finge Skade udi denne Fejde, ved

en

en særdeles Fatalitet døde deraf l). Han var en duelig og fornuftig Herre, og ikke mindre Krigs- end Statsmand. Til Prøve paa hans Gudsfrygt gives dette, at han forfremmede Kirker, Skoler og Hospitaler allevegne, især udi Roskild, Helsingør og Nestved. Han gjorde et Mageskifte med Kronen og gav Hillerødsholm istedenfor Skovkloster i Sjælland, hvilket Kloster han nyligen før dette Tog skjødede fra sig og sine Arvinger til Ungdommens Forfremmelse og Optugtelse, og stiftede deraf en adelig Skole, kaldet Herlufsholms Skole, som har floreret indtil denne Tid. Han berømmes ogsaa meget for den Omhyggelighed, han lod see i at bringe de danske Historier for Lyset, og holdt han en egen Historieskriver med en Secretair alene for den Aarsag. I Henseende til disse Dyder blev hans Død høiligen beklaget.

Efterat denne Herre havde taget sin Afsked, blev Commando over Flaaden given til Otto Rud, hvilken løb ud med Flaaden igjen den 7 Juli, og strax kom i Trefning med de Svenske under Bornholm. I Begyndelsen havde de Danske stor Fordel, thi de skjøde adskillige svenske Skibe lække. Otto Rud havde ogsaa den Lykke, at han bemægtigede sig syv svenske Skibe, hvilke han dog maatte lade fare igjen, efterdi han havde ikke Folk nok at besætte dem med. Derimod havde han den Vanheld, at han skjød et af

sine

l) Hist. belli Sept. Manuscr.

sine egne Skibe, som Niels Trolle førte, uforvarende i Grund, og endeligen, efterdi han vovede sig alt for yderligen, blev han omringet af mange svenske Skibe, mod hvilke han længe forsvarede sig med stor Tapperhed, men endeligen da han havde mistet den halve Del af sine F··*, og han fornam, at Skibet var færdig til at gaae i Grund, maatte han give sig fangen; sex andre Skibe, som vare nærmest ved Admiralen, bleve ogsaa erobrede, og bragte til Stokholm. Den danske Flaade løb efter Slaget til Kjøbenhavn. Om nogen af Parterne da tilegnede sig Sejeren, kan jeg af Historien ikke see; alle, endogsaa de svenske Skribentere tilstaae, at Forlisen var stor paa begge Sider. Men som de Svenske siden spillede Mester udi Østersøen det hele Aar m), synes det, at den danske Flaade maa have lidt mest Skade.

Hvad den fangne Admiral Otto Rud angaaer, da blev han først bragt til Stokholm, og, da han havde siddet der en tidlang, førte man ham til Vadstena til Kong Erik, hvilken talede ham haardt og strængt til, og lod tilligemed falde store Trudseler imod Danmark. Otto Rud svarede da med Frimodighed, at hverken Hans Majestæt eller nogen Herre kunde fortænke ham derfore, at han havde med Nidkjærhed efterlevet sin Konges Villie og Befalning. Han sagde derhos videre, at Lykken var ustadig, og at

m) Chytr. Saxon. lib. 21.

at det, som nu havde hendet ham, kunde en anden Gang vederfares en Anden. Over dette Svar blev Kong Erik, som af Naturen var vredagtig, saa ophidset, at han greb til sin Kaarde, og havde nær stukket Admiralen ihjel, hvis en svensk Herre, ved Navn Claus Eriksen, det ikke havde forhindret, ved at forestille ham, at han ikke skulde forhaste sig imod en Mand, der intet havde gjort, uden hvad Pligt imod sin Konge og Fædreland udfordrede. Derpaa blev Otto Rud bragt til Stokholm igjen, og derfra siden til Svartsø, hvor da regjerede en gruelig Pestilentze, af hvilken han døde.

Denne Medfart giver en Prøve paa Kong Eriks Grumhed, og hvad, som strax derpaa fulgte, viser hans særdeles Vanitet; thi han gjorde et prægtigt Indtog i Stokholm, og førte i Triumph for sig alle de danske Fanger, som man havde taget udi den hele Krig. Han selv red ind ad Stadsporten, geleidet af Fodfolk og Ryttere. Derefter kom Fangerne, først Adelspersoner to og to sammenkoblede, derefter de gemene Krigsfolk, hvis Hænder vare bundne over kors med hvide Silkebaand. De bleve Alle bragte midt igjennem Staden op paa Slottet, med en Sækkepibe n); og Kongen gik strax paa et Gemak for at see Prosessionen an. Efter at dette Optog var gjort, bleve de igjen løsede af deres Baand; endel af Adelen bleve

n) *Ægid. Girs hist. Erici* 14. pag. 67.

bleve skikkede til deres forrige Fængsel, og andre henskikkede til Kobberbjergene, som var det største Trældoms-Arbejde udi Riget. Autor til det oftciterede Manuskript om denne Krig siger, at Kong Erik lod kronrage de danske Fanger som Munke, og sye en gul Klud paa deres Ermer, paa hvilken vare de tvende Bogstaver E. og F., som betydede begge Kongers Navne; item at han lod sætte Kobberringe i deres Ører o). Ved dette prægtige Optog synes Kong Erik at have villet imitere de gamle romerske Triumpher, som skede efter lykkelige Slag eller erobrede Lande, for at opmuntre de Romere til Tapperhed; men, som han havde intet at rose sig af i denne Krig, men tvertimod havde udi dette Aar tabt store og anseelige Slag, saa tjenede denne Stads alene til at vise Kongens Forfængelighed, og ikke til at opmuntre Nationen; thi det er troligt, at alle fornuftige Svenske have seet denne Procession an med samme Øjen, som de Romer fordum Kejser Caligulæ Triumph ved hans Tilbagekomst fra Tydskland, hvor han intet havde erobret uden Østers, Skjæl og Stene, som laa ved Stranden af den tydske Sø.

Medens Krigen blev fortsat med saadan Iver baade tillands og vands, forglemmede man dog ikke at arbejde paa Fred. Den franske Ambassadeur Dancey lod sig igjen saadant være angelegent. Han gjorde

o) Hist. belli Sept. Manuscr.

gjorde en Reise til Jenkøping med Freds-Forslag paa Kong Frederiks Vegne. Freds-Forslaget var efter svenske Skribenteres Sigelse saaledes, at Kong Erik skulde betale Krigens Omkostning, erstatte alle erobrede Skibe og Stæder, og lade de Danske beholde Elsborg, og endeligen udelade de tre Kroner af sit Vaaben. Disse Propositioner stode Kong Erik saa lidet an, at han lod Gesandten uden Svar reise tilbage igjen. De Danske saavel som de Lybske anholdte da hos Keiseren, at Hansestæderne maatte forbydes at gjøre Sverrig Tilførsel. Og er dette herved at mærke; at de Lybske holdte innu saadant ikke at være imod Natur- og Folke-Ret mere, efterdi deres egen Interesse fordrede saadant Forbud. Og kan deraf sees, hvor grundige deres Argumenter udi lige Sag tilforn have været imod Danmark, naar samme Rige udi Krigstider saadan Handel har villet hindre. Keiseren lod sig paa deres Ansøgning bevæge til at gjøre saadant Forbud, og betjenede Kong Friderik sig herudi af Churførste Augusto, hvilken tilligemed de danske Gesandtere affærdigede sin Canceler Mordisium til Wien, for at udvirke det samme. Denne Mordisius var de Svenske bevaagen, og derfor arbeidede hemmeligen hos det keiserlige Raad, at Kong Frederiks Begjæring maatte afslaaes, hvilket og skede. Men høistbemeldte Churførste bragte siden ved en anden Gesandt Forbudet tilveie, og, saasom han

mær-

mærkede, at Mordisius tilforn haver ikke holdet sig redeligen i denne Sag, lod han ham sætte fra sit høje Embede, og indslutte udi Fængsel.

Den Keiser, hos hvilken saadant blev forhandlet, var Maximilianus den Anden, hvilken nyligen havde succederet sin Fader Ferdinando den Første udi Regjeringen. Hos samme Keiser anholdt da ogsaa Kongen tilligemed Hertugerne af Holsten om Confirmation paa Oldenborg og Delmenhorst: nemlig, faasom Grev Antonius af Oldenborg og Delmenhorst havde til den augsburgiske Rigsdag affærdiget Gesandtere for at begjære Confirmation paa bemeldte Grevskaber, saa, efterdi Kong Friderik og hans Farbrødre, Hertugerne af Holsten, vare paa deres fædrene Side af den oldenborgske Stamme, begierede de, at, om fornævnte Greve Antonius og hans Descendenter rent uddøde, Grevskaberne dennem maattes bevilges og stadfæstes. De oldenborgske Gesandtere forestillede derimod, at, eftersom Grev Gerhard, Christian den Førstes Broder, havde ikke ved Arv eller Concession bekommet det Grevskab Delmenhorst, men taget det fra Biskopperne af Münster, ligesom nu igjen ogsaa var skeet paa egen Bekostning af denne Greve Antonio, at det Grevskab Delmenhorst da ikke maatte ansees som et Land, der arveligen kunde tilfalde det kongelige danske Hus af den oldenborgske Stamme, helst, eftersom det siden

var

var blevet forøget med det Landskab Harpsted p). Hvad derimod Oldenborg angik, da vilde deres Herre, Grev Antonius, ikke disputere Kongerne af Danmark og Hertugerne af Holsten deres Arve-Ret, naar det nuværende grevelige Hus uddøde, saafremt de igjen vilde bevilge ham og hans Efterkommere den samme Ret til Holsten, Slesvig og Stormarn. Men dette vilde de kongelige og førstelige Gesandtere ham ingenlunde tilstaae, efterdi de ingen Instrux havde derom, og især efterdi Slesvig, som en gammel dansk Province, var uden for det tydske Rige. Og havde de kongelige og førstelige Gesandtere derudi ikke Uret, helst, efterdi de oldenborgske Fuldmægtige vegrede sig ved at accordere Arve-Ret til Delmenhorst, og det paa saa slet Fundament, efterdi Bisperne af Münster havde bemægtiget sig det samme, og de oldenborgske Grever havde vundet det igjen, thi endskjøndt bemeldte Grevskab havde nogentid været udi fremmede Hænder, saa flyder deraf aldeles ikke, at Kongerne af den oldenborgske Stamme derved tabte deres Arve-Ret, thi saadant kunde ikke skee, medmindre de selv havde renonceret derpaa, og hvad det Slesvigske angaaer, da stod det end ikke i Kongens Magt paa de Tider at give fremmede Herrer Arveret til en af Rigets Provincier. Efterat denne Tvistighed var hendreven nogle Aar, erholdt Kongen og Hertugerne

dog

p) Chytræi Saxon. lib. 21.

dog endeligen ved et keiserligt Decretum Exspectance paa begge Grevskaber, omendskjøndt Greve Antonius adskillige Gange anholdt om dets Cassation q); hvoraf synes, at Resenius i Friderik den Andens Historie farer vild, naar han siger: at Kongen beqvemmede sig til at accordere Greven det som han forlangede til Vederlag, nemlig Exspectance paa Holsten og Slesvig r). Paa denne keiserlige Confirmation grundede sig de Prætensioner, som Christian den Femte og Hertug Christian Albrecht siden formerede paa Oldenborg og Delmenhorst, da den sidste Greve Antonius Guntherus døde uden mandlige Arvinger.

Efterfølgende Aar 1566 tog Kong Erik sig for at beleire Bahus. De Svenske efter fem Storme og mange Folks Forlis vunde intet andet derved, end at de indtoge et Taarn paa den nordre Side af Slottet, men det samme skede til deres egen Ulykke; thi de Danske paa Slottet lode strax føre nogle Tønder Krud under samme Taarn, hvilket de satte Ild paa, saa at de Svenske, som der inde vare, sprunge i Luften. Af dette lode de dog ikke Modet falde, men stormede paany til Slottet, skjøndt atter igjen forgieves. Endeligen, da nogle danske Tropper kom til Undsætning og bestandsede sig paa den Ø Hissingen,

q) *Hamelm.* Chron. Olden, pag. 388.
r) *Resen. Frid.* 2. pag. 151.

som ligger lige ovenfor Bahus, ophævede de Svenske Beleiringen, og, efterat de havde sat en stor Hob Folk til for denne Fæstning, og spildet henved 50 Læster Krud derfor s), begave sig til Sverrig igjen. Derimod gik et svensk Parti over de saakaldte Mulleskover ind udi Hedemarken, og der i Grund ødelagde den gamle Stad Hammer. Det er troligt, at samme Stad var temmeligen kommen i Decadence siden Bispestolens Forening med Opslo t), hvorudover man efter den Ødelæggelse, som skede dette Aar, ikke har fundet forgodt at bygge den op igjen. Det er ellers forunderligt, at Frederik den Andens Historie taler intet om denne Hendelse; hvorom jeg har faaet Oplysning af en skreven norsk Krigs-Protocol u).

Imidlertid samlede Feltherren Daniel Rantzov sit Folk sammen, og dermed gjorde Indfald udi Fiendens Land; da blev den Stad Skara og Leckø af de Danske lagde i Aske, og Landet omkring allevegne udplyndret; men, da de vilde tilbage igjen med det store Bytte, de havde faaet, bleve de overfaldne af den svenske General Carl Mornaj ved et snevert Pas udi Vester-Gothland, kaldet Alinga-Aas,

s) Hist. belli Sept. Manuscr.

t) Descript Urbis Hamm. Manuscr.

u) Protocoll Norv. Manuscr. Hvorudi dette findes i Oberste Reichweins Project.

Aas, som skilte dem ved Byttet tilligemed nogle Folk. Derimod havde den anden danske General Frands Brokkenhuus den Lykke at erholde en Sejer over samme svenske Anfører, og at gjøre ham selv til Fange; andet blev af Vigtighed dette Aar ikke udrettet tillands; thi de Danske vilde denne Sommer ikke spændejalle deres Kræfter an; men lurede paa Tilstanden i Sverrig, forhaabende, at Sverrig skulde ødelægge sig selv ved indbyrdes Krig, hvortil da var al Anseelse formedelst Kong Eriks selsomme Opførsel. Jeg har tilforn paa adskillige Steder viset denne Konges Forhold, hvorved han havde tilvejebragt sig baade Had og Foragt iblandt Undersaatterne; dertil contribuerede ikke lidet hans mange underlige begyndte Frierier, hvilke havde gjort ham latterlig, saavel inden- som udenrigs. Og, saasom han mærkede, at hans Elskov ikke havde villet lykkes ham med Dronninger og Princesser, da, for at gaae en sikker Vej, hvor ingen Kurv mere var at befrygte, lagde han sig et Serrail til af gemene Maitresser, blant hvilke han lod sig især indtage af en ved Navn Catharina, med hvilken han forrige Aar havde avlet en Søn, kaldet Gustav. Denne Søn blev siden udi Kong Johannis Tid efter Ordre puttet udi en Sæk, og leveret en Hoftjener for at tage ham af Dage. Men en svensk Herremand af de Sparrer begegnede ham paa Vejen, og spurgte, hvad han førte i Sækken, og, da han mær-

mærkede, at Hoftjeneren studsede derved, lod han Sækken aabne, og af Medlidenhed tog Barnet til sig, og lod det føre ud af Landet. Og har samme Gustav siden opholdet sig ved adskillige Hoffer, og erhvervet sig Anseelse af Forstand og Duelighed.

Hans Moder Catharina, som Kong Erik forliebede sig udi, var af ringe Herkomst; hendes Fader hed Magnus, en Bondesøn af Medelpad, hvilken endeligen avancerede til Under-Officeer udi Besætningen paa Slottet til Stokholm. Hun selv havde udi sin Ungdom solgt Nødder og andet deslige Kram paa Torvet. Da Kong Erik passerede hende engang forbi, stak hendes Skjønhed ham saaledes udi Øjnene, at han strax lod hende føre til sin Søster Princesse *Elisabeth*, hvor hun blev vel opdragen; da hun var bleven voxen, gav han hende Plads iblandt sine Favoriter, og indtog hun ham saaledes baade ved Sindets og Legemets Qvaliteter, at han ikke alene afskaffede alle sine andre Maitresser, men endogsaa gjorde hende til Dronning. Nogle have derfore villet foregive, at hun ved en Elskovs-Drik havde bragt ham fra Forstanden. Men intet er mere almindeligt end deslige Digt, naar En af hæftig Kjærlighed lader sig til Alting forlede. Man seer derforuden af Kong Eriks forrige Opførsel, at hans Hjerne har ikke været *alt* for vel disponeret, og mener man, at det var ham arveligt efter hans Moder, som ogsaa havde

des-

deslige Raptus. Puffendorf, som jeg herudi har fulgt x), mener, at den Skrøbelighed, som fandtes hos ham, rejsede sig af den Begjærlighed, som han havde til den astrologiske Videnskab, og siger, at der endnu haves en Journal skreven med hans egen Haand, hvorudi alle Dage findes antegnede, hvad for Planeter og Aspecter regjerede. Han var ellers saa jaloux over denne Catharina; at han lod en Fændrik, som var hendes gamle Frier, stikke i en Sæk og kaste i Vandet. Hans Mistænkelighed bragte ham til mange farlige og slemme Resolutioner. Den samme drev ham til at kaste sin Broder Johannes i Fængsel, som tilforn er sagt; den samme drev ham ogsaa dette Aar til at forgribe sig paa de Sturer, som vare af den mægtigste Familie udi Sverrig; thi da Niels Sture, som var skikket til Lothringen, tog sin Vej paa Hjemrejsen igjennem Stralsund, hvor de stridende Parters Gesandtere vare, undtagen Svenske, bildte Kong Erik sig ind, at Sture havde noget hemmeligt Sigte ved saadan Rejse, hvilken Mistanke den skadelige Raadgiver Jøran Peerson formerede, sigende, at han correspondere de udenlands med Rigets, og hjemme med Kongens Fiender, for enten at bringe det sturiske Hus i sin forrige Anseelse igjen, eller at befrie Kongens Broder Hertug Johan af sit Fængsel. Denne Jøran

Peer-

x) Pufend. Hist. Svec.

Peerson var en Præsteson af Salberg, en slem forslagen Maird y), det forførte Kongen til alt Ondt og havde ham saaledes udi Strikke, at han intet gjorde uden hans Raad. Han insinuerede sig besynderligen hos Kong Erik udi Hertug Johannes Sag, da han for Retten beskyldte samme Hertug for en Rebeller, og erhvervede den Dom over ham, som Kongen forlangte. Udi dette Aar hidsede han Kongen, som sagt er, op imod Niels Sture, og stod ham da derudi bi Kongens gamle Præceptor Dionysius Beurræus z), hvilken holdt for, at man maatte aarelade de alt for blodrige Legemer. Efterdi man nu havde besluttet at udrydde de Sturer, søgte man alene om Prætext til at fælde dem. Dertil gaves Lejlighed engang, da Svante Stures Skytte begegnede Kongen med en Bøsse, som skulde bringes til Smeden for at gjøre den tilrette. Den Skytte lod man strax gribe, og vilde Jøran Peerson have ham lagt paa Pinebænken, for at faae ham til at bekjende, at han havde villet skyde Kongen ihjel. Men som han intet derom vilde eller kunde bekjende, faldt

y) Thuanis Hist. Lib. kalder ham libidinum & flagitiorum *Erici* Regis administrum.

z) Chytr. Saxon. Lib. 21. kalder ham Dionysium Burgium, iligemaade Thuanus, som i de nordiske Historier meget følger Chytræus.

faldt dette Anslag. Derpaa overtalede han en pommersk Kiøbmand, at han skulde vidne sig at have hørt af en pommersk Herremand, at Niels Sture arbejdede paa at støde Kongen fra Thronen, hvilket ogsaa en Doctor Medicinæ og Kongens Organist stadfæstede. Derpaa lod Kongen forskrive en Rigsdag til Upsal, for at handle om denne opdigtede Sammenrottelse, og lod Svante Sture med hans Søn Erik, samt Steen Eriksen, Steen Banner, og Ivar Ivarsen arrestere. Medens han formerede dem Proces, kom Niels Sture tilbage fra sit Gesandtskab, og gav Relation om sine Forretninger med saa frit Mod, at Kongen tilskrev hans Fader et Brev med egen Haand, vidnede, at han holdt ham saavel som hans Søn uskyldig, og begjerede, at det, som skeet var, maatte forglemmes, saa at Alle derudover tænkte, at han var fuldkommeligen forsonet med de Sturer. Ikke desmindre, da han kort derefter begegnede Niels Sture, stak han ham med en Dolk udi Brystet, hvilken Sture tog selv ud igjen, kyssede paa den blodige Dolk, og gav Kongen den med Ydmyghed tilbage a), hvorpaa han af Kongens Drabantere blev nedsablet. Derpaa løb Kongen ganske desperat ud i Skoven, og lod sin forrige egen Informator, der bebrejdede ham dette Mord, iligemaade hen-

a) Dette Mord henfører Resenius Hist. *Frid.* 2. til efterfølgende Aar.

henrette. Ja Dagen derefter bleve alle ovenmeldte Fanger ynkeligen myrdede udi deres Fængsel. Kongen blev funden af sine Folk udi en Præstegaard, da hans Maitresse Catharina fik ham nogenledes udi Stilhed igjen.

Da han saaledes var kommen til sig selv igjen, gav han tilkjende stor Fortrydelse over sine Gjerninger, og skjød al Skylden paa Jøran Peerson, hvilken ogsaa, formedelst sine mange Misgjerninger, blev dømt fra Livet. Kongen overdrog derpaa Regjeringen udi Raadets Hænder, og stillede sig an, som han ikke troede sig selv til at regjere mere. Medens han var udi denne Tilstand, overtalede man ham at lade sin fangne Broder Johannes løs igjen, hvilket ogsaa skede paa visse Vilkaar, som Hertugen ikke tog i Betænkning at indgaae. Conditionerne vare disse, at han stedse skulde være sin Broder tro, og ikke tragte ham efter Liv og Krone, og endeligen erklære de Sønner, som han havde avlet med Catharina, for retmæssige Arvinger til Riget. Dette sidste var den haardeste Punct at indgaae, men han beqvemmede sig til at underskrive alle Ting, saasom han intet agtede at holde, hvilket ogsaa Udgangen visede. Paa disse selsomme Conjuncturer udi Sverrig lurede de Danske dette Aar, og skjøttede ikke om at fortsætte Krigen tillands med sædvanlig Iver, haabende, at

 der

der snart skulde reise sig indbyrdes Krig udi Sverrig, hvorudi de ogsaa ikke toge fejl.

Tilsøes kunde dette Aar intet synderligt af de Danske foretages formedelst den store Ulykke, som hendede den danske Flaade. De Svenske kom denne Sommer med 40 Skibe mod Sjelland, og derudover foraarsagede ikke liden Skræk i Kjøbenhavn, saasom de danske Skibe formedelst Modvind ikke kunde komme ud af Havnen; dog skede ingen Landgang, formedelst de Anstalter, Kong Frederik gjorde, ved at besætte Søsiderne. Man maatte dog see paa, hvorledes den svenske Flaade paany igjen forbrede den øresundske Told af forbigaaende fremmede Skibe. Men dette varede ikke længere, end til den danske Flaade fik god Vind for at komme i Søen; thi da retirerede de svenske Skibe sig fra de danske Kyster igjen. Efterat Flaaderne havde sejlet en tidlang om i Østersøen, kom de i en blodig Trefning sammen under Øland den 29 Juli, som varede fra Morgenen til Aftenen, dog kunde ingen tilskrive sig Sejer, endskjøndt den svenske Flaade led mest Skade. Men det samme gav Anledning til den Ulykke, som den danske Flaade strax derpaa geraadede udi; thi, saasom en dansk Herremand ved Navn Christopher Mogensen blev ihjelskudt udi Slaget, og de Danske vilde have ham hæderligen begraven, løb hele Flaaden med Liget til Gulland. Alle Skipperne raadede Admiralen at lægge

ud

ud ad Søen formedelst Havnens Usikkerhed, om nogen Storm skulde paakomme. Men, saasom han maaske bildte sig ind, at den Døde ikke kunde blive salig, uden han strax kom i Christen Jord, maatte Flaaden blive liggende, medens man med Stads begrov den salige Herre udi Visby Kirke. Saasnart Ceremonierne vare forrettede, rejsede sig en uhørlig Storm den 30 Juli, hvorudi den danske Admiral Hans Lauritzen, og den lybske Admiral Bartholomæus Thinappel med 16 af de bedste Krigsskibe ginge i Grunde, og henved 6000 Mennesker omkom, saa at man kan sige, at aldrig nogen Begravelse har været mere kostbar end denne gode Christopher Mogensens; thi, her maatte nogle tusinde druknes, paa det at En kunde ligge tør. Man foregav efter denne ulykkelige Hendelse, at dette var skeet ved Trolddom, og sagde, at nogle Qvinder havde lang Tid derefter bekjendt sig at have rejset saadan Storm for at omkomme en Capitain, som var paa Flaaden. Men Skipperne, som advarede Admiralen om Kysternes Usikkerhed, gave tilstrækkeligen tilkjende, at saadant kunde skee uden Hexeri, og er derfor troligt, at, om Admiralen havde levet, man da skulde have formeret ham en Proces, endskjøndt Trold-Qvinderne vilde have gaaet til Døden paa deres Bekjendelse. Dette bør ellers tjene til Exempel for alle Anførere, at de

skal

skal ikke vove Armeer og Skibsflaader for at iagttage unødvendige Cermonier.

Hvad udenlandske Sager angaaer, da kom paa samme Tid den bekjendte Peder Oxe, formedelst adskillige Potentaters Forbøn, i Naade hos Kongen igjen. Han havde retireret sig til Lothringen, til den fangne Kong Christians Dotter og hendes Søn Carolum, som var Rigets Fiender, hvorudover ogsaa alt hans Gods blev annammet til Kronen, og hans Hoved-Gaard Gissenfeldt blev given Friherre von Donaw til Forlehning Aar 1562. Men, som Keiseren, Kongen af Frankrige samt andre Herrer, item hans Paarørende udi Riget stedse intercederede for ham, kom han igjen i Naade, saa at ikke alene alt hans Gods blev ham igjen restitueret, men han blev ogsaa ophøjet til den største Æres-Post, og gjort til Rigets Hofmester, udi hvilken høje Bestilling han ogsaa døde. Han sat Oeconomien ved det kongelige Hof paa en bedre Fod end tilforn, indskrænkede Udgifterne, og anordnede, at Hof-Betjenterne skulde have visse Kost-Penge. Han var ogsaa ikke mindre nyttig Mand for Riget i Almindelighed, end for Hoffet i Særdeleshed, og lod han i denne Krig see sin store Indsigt i Oeconomien ved Krigs-Folkenes Besoldning. Dette er ellers at mærke om denne Mand, at han var den første, som indførte Karper og andre usædvanlige Fiske at avles her i Riget. Og

vid-

vidner blandt Andre om hans Duelighed Hub. Languetus i sin Skrivelse til Churforst Augustus b).

Efterfølgende Aar 1567 bemøjede Kejser Maximilianus sig at gjøre Ende paa den nordiske Fejde, og til den Ende affærdigede i Januari Gesandtere baade til Danmark og Sverrig for at tilbyde sin alvorlige Underhandling, og foreslog en Conference, som kunde holdes til Stralsund, hvor hans egne Fuldmægtige saavelsom Andres skulde lade sig indfinde. Kong Frederik lod sig saadant Forslag befalde, og lovede, at de danske Gesandtere skulde møde til benævnte Tid og Sted, hvortil ogsaa hans Allierede de Lybske beqvemmede sig. Henrik Rantzov tilligemed endel af det danske Raad bleve til bestemte Tid skikkede til Stralsund, men Kong Erik vilde ikke lade sine Fuldmægtige møde; tvertimod, han skrev den franske Gesandt Dancey et haardt Brev til, og derudi bebrejdede ham Partiskhed, og at han stedse favoriserede de Danske. Krigen gik derfore paany for sig imellem Rigerne. De Svenske gjorde mod Foraaret et Indfald udi Norge imod Aggershus. De indtoge strax derpaa Staden Opslo, og belejrede Slottet, men Commandanten Christian Munk forsvarede sig saa vel, at de efter tvende Ugers Belejring maatte gaae derfra igjen. Derpaa streiffede de allevegne om, og brandskattede Landet, og endelig

b) Lib. 2 Epist. 103. it. Epist. 7.

geh kom for Aggershus anden Gang, søgende ved idelig Skyden af hele og halve Cartover at bemægtige sig Slottet; men Commandanten forsvarede sig med sin forrige Tapperhed, indtil der kom Undsætning fra et og andet Sted, hvorudover de Svenske satte Ild paa Staden, og forlod Slottet igjen den 22 Maj, efterat de udi 18 Uger havde lagt derfor, hvoraf sees, at det norske Tog maa have været skeet meget tidligen om Aaret. De Danske havde dette Aar først meget at bestille med at dæmpe Oprør, som rejsede sig blandt Krigsfolkene. Endeligen gjorde Daniel Rantzov et Indfald udi Sverrig, hvilket jog saadan Skræk ind udi de Svenske, at de selv satte Ild paa Jenkjøping. Men, da de Danske passerede igjennem den saakaldte Hulvej, fulgte de Svenske dem bag til, og ødelagde den største Del af deres Bagage. Dette uanseet, avancerede dog Daniel Rantzov fort ind udi Øster-Gothland til Wadstena, hvilken han lagde i Aske. Kort derefter kom han i Trefning med de Svenske ved Thureby, hvor de sidste maatte tage Flugten, og lade sig følge i Hælene indtil Lindkjøping, hvilken de selv af Desperation lagde i Aske. De Danske satte kort derefter Ild paa Süderkjøping; men det samme havde nær bragt dem udi stor Ulejlighed; thi, som Süderkjøping var en en rig og velbygget Stad, og havde formedelst dens Handel Forraad paa Alting, da sloge de graadige

Sol-

Soldater sig der til Fraadsen og Drikken, og gjorde den Mængde af Rostokker Øl, som der fandtes, saadan Virkning, at de løbe om som galne og forstyrrede Mennesker, saa at man maatte lade hænge Nogle, for at holde de Andre i Ave. Saaledes huserede de Danske dette Aar i Kjernen af Sverrig, og derved tilstrækkeligen hevnede den Skade, de Svenske udi Foraaret havde tilføjet Norge, skjøndt, efterat Toget var endet paa begge Sider, man kunde ikke sige, at nogen af Parterne havde vundet meget derved. Tilsøes blev dette Aar intet af Vigtighed forrettet, og er det troligt, at de Danske efter det store Skibbrud ved Gulland ikke have været istand noget synderligt at foretage.

Ellers blev udi dette Aar holden en Herredag til Odense, for at afgjøre Tvistighederne mellem Riget og Hertugerne af Holsten. Og da paastod Kongen, at Hertugerne skulde tage det Slesvigske til Lehn, aflægge deres Troskabs-Ed, og forpligte sig til Villighed og Tjeneste, som Vasaler af den danske Krone. Her begyndte da Hertugerne at qvæde de gamle Viser igjen, og opregnede de Contracter og Forbund, som vare gjorde udi Christopher den Andens, Dronning Margarethas og andre Kongers Tid, hvilket de Danske paatoge sig uden Nødvendighed at besvare slybviis; thi i mine ringe Tanker burde alene efterses, med hvad Ret Christian den Første og siden Fre-

de-

derik den Første, som vare Herrer over hele Holsten og Slesvig, besadde samme Førstendømme, og hvorledes de delede det Slesvigske mellem deres Børn, om saadan Deling var frivillig, eller om et hvert kongeligt Barn ved Fødselen havde Ret eller jus quæsitum til en Del deraf. Iligemaade, hvorledes og med hvad Vilkaar den sidste Enevoldsherre af det Slesvigske, nemlig Frederik den Første lod det komme til Deling imellem sine Børn. Derpaa alene burde Tvistighederne grunde sig, saasom alt, hvad tilforn var skeet, hævede sig ved Førstendømmernes Forening igjen udi een Person, som var først Christian den Første, og siden Frederik den Første; og kunde derfor den rette Periodus sættes fra den Tid, Slesvig blev delt i tre lige Dele imellem Frederik den Førstes Børn. Jeg har udi Christian den Tredies Historie anført, hvorledes højstbemeldte Konge vilde Anno 1547 paa Rigsdagen til Colding forlehne sine Brødre med deres Arvedel af det Slesvigske, men at derved rejsede sig Tvistigheder om Lehnets Maade, saa, at der ingen Forlehnings-Act skede udi hans Tid. De selvsamme Tvistigheder gjorde ogsaa denne Rigsdag til Odense frugtesløs, endskjøndt man da kom lidt nærmere til Sagen end tilforn, i det at Hertugerne tilbøde sig at gjøre Riget visse Tjenester af det Slesvigske, dog lagde de en Condition dertil, nemlig, at Lehnet maatte være investitura simultanea,

og

og at den ene Broder skulde have Ret til at succedere den Anden, efter den Successions Maade, som var antagen baade udi Danmark og Slesvig. Men denne Condition vilde de Kongelige ikke indgaae, men paastode, at Lehnet skulde confereres efter den almindelige brugelige Maade, hvilket Hertug Adolph fandt ingen Behag udi, saasom han deraf mærkede, at, hvis hans ældste Broder Hans døde forend han, skulde hans Del ikke tilfalde sig, men den afdøde Broders Børn, item at Qvinde-Linien skulde udelukkes. Tvistighederne bleve derfor opsat til beleiligere Tid, og den blev 10 Aar derefter igjen foretagen til Odense, da Hans Majestæt stod paa sin forrige Mening, men Hertugerne begjerede igjen, at deres Del udi det Slesvigske maatte confereres dem, ikke efter den kejserlige, men den danske Arve-Ret; og, da de chursaxiske, hessiske og meklenborgske Gesandtere, som Mediateurs, foresloge tre Veje, at Parterne enten skulde compromittere paa den kejserlige Kammer-Ret, eller 8 Danske og ligesaa mange Førstelige skulde dømme i Sagen under Appel af nogle Universiteter, eller endeligen, at nogle fremmede Potentater skulde dømme derudi, vilde Kongen ingen af Delene indgaae, men paastod, at Danmarks Raad, som Rigets rette Dommere, skulde fælde Dommen c). Dette varede saaledes, indtil det Aar 1580, da

c) Chytr. Saxon. Lib. 21, hvor dette grundigst udføres.

da denne langvarige Tvistighed omsider blev bilagt paa den Maade, som videre skal fortælles.

Førend jeg træder til næstfølgende Aar, vil jeg melde noget om tvende store Mænds Fald, hvoraf den Ene blev fængslet, og den Anden henrettet. Den første af disse Mænd var Hieronymus Thenner Doct. Juris Publici. Den samme, saasom han var lærd, veltalende, og af stor Capacitet, antog Kong Frederik ham i sin Tjeneste, udi hvilken han forpligtede sig skriftligen at forblive saalænge, det behagede Hans Majestæt at bruge ham. Han blev strax antagen i det kongelige Cancellie. Men, efterat han der en tidlang havde været, og de vigtigste og hemmeligste Rigets Sager ham imidlertid havde været betroede, begjerede han uformodentligen sin Afsked. Kongen, som kunde ikke fatte denne pludselige Dimissions-Begjering, helst efterdi han havde aflagt ham med store Beneficier, begyndte at holde dette hans Forlangende mistænkt, og at ansee ham som den, der havde givet sig i Tjeneste alene for at udforske Rigets Sager, som han siden agtede at aabenbare Rigets Fiender. Man lod ham derfore arrestere, og stille for Retten, hvor han blev paa Kongens Vegne tiltalet af Rentemester Jochum Bek, og endeligen fik saadan Dom: at, efterdi han havde forpligtet sig stedse at blive i Kongens Tjeneste, og man i den Henseende havde betroet ham mange hem-

melige Sager, meer end nogen Undersaat, saa kunde man ikke andet end holde hans egen Paastand mistankt, og derfore fandt forgodt, at han skulde holdes i god Forvaring. Han blev derpaa fart til Dragsholms Slot i Sjælland, hvor han døde.

Den anden disgratierede Person var Doct. Jonas Justus, den vidtberømte Doct. Justi Jonæ Søn til Wittenberg. Den samme tog sig for tilligemed Hertug Frederik af Wejmar, samt hans Tilhænger Wilhelm Grumback, Doct. Pontano og Andre, at smedde en Conspiration imod Keiseren og det chursaxiske Hus, og derfore af Kejseren var bleven erklæret i Rigets Act. Saasom nu bemeldte Jonas Justus forgangen Efterhøst af Hertug Johan Frederik var skikket til Sverrig, for at slutte Forbund med Kong Erik mod Kejseren, Kongen af Danmark og Churførsten, blev han ved Kysterne af Blegind opbragt af en dansk Sø-Capitain, og ført til Kjøbenhavn, hvor han blev sat paa det blaa Taarn, indtil Kongen kunde faae nogen videre Oplysning fra Churførst Augusto, hvis Undersaat han var; thi, førend han med Skibet blev fangen, havde han kastet alle sine Breve om Bord, saa at man havde intet udi Hænderne, hvormed man kunde overbevise ham. Men ved St. Hanses Tider bekom Kongen Skrivelse saavel fra Kejseren, som Churførsten, hvori de notificerede ham, at Doct. Jonæ Justi

Herre

hvilken Fare han tilligemed den hele Krigshær havde været, at de fra Danmark skikkede Hjelpe-Tropper vare slagne ved Warnemo, og at de Svenske havde søgte at afskiære ham Passen, hvorudover ogsaa han og hans Folk bleve anseete som døde, der vare bleven levende igjen. Daniel Rantzov betjenede sig da af Leiligheden, og rykkede strax med sin Krigshær igjennem Hulvejen tilbage, helst, saasom Kong Erik tilligemed sin Broder var ham i Hælene. Ikke langt fra Ekesiø bleve dog de danske Vagtroppper, som Frands Banner og Emmike Kaas førte, anfaldne af de Svenske, som gjorde et temmeligt Nederlag paa dem, og bemægtigede sig alle deres Vogne. Men denne Forlis blev kort derefter tilstrækkeligen erstattet, thi da den svenske General Haagenskild Bielke vilde hævne det Nederlag, som han havde lidt ved Norby, og til den Ende lagde sig iveien for de Danske paa deres Hjemvej, blev han af den hurtige danske Feltherre uformodentligen overfalden, hans Krigshær totaliter slagen, og han selv tilligemed adskillige svenske Herrer blev fangen. Der skrives ellers af Andre, at samme svenske General ikke blev fangen i Slaget, men uformodentligen overrumplet af nogle danske Staldkarle, og at han selv blev greben af Christopher Krabbes Staldkarl, som udi Historien kaldes Dreng; og, saasom Haagenskild havde udspredet, at de Danske toge Flugten af Sverrig,

efterdi

efterdi de havde Mangel paa Krud, lod Daniel Rantzov befale, at enhver Soldat, naar den fangne General passerede igjennem Lejren, skulde give et Skud e). Saa at Rantzov efter saa mange udstandne Farligheder kom omsider i Behold med sin Krigshær til Skaane, hvor han af Alle med mange Lykønskninger blev imodtagen, og det ikke uden Aarsag, thi han havde herudi ladet see alt, hvad som kan fordres af en stor General. Ja man kan sige, at denne forunderlige Retraite erhvervede ham ikke mindre Ære end den store Sejer ved Svarteraa, saasom han her reddede en Krigshær, hvoraf Ingen ventede at see en Mand tilbage.

Efterat de Danske saaledes havde forladt Sverrig, rykkede Kong Erik med sin Krigshær ind udi Gynge Herred, men maatte ved de Danskes Ankomst tage Vejen til Sverrig igjen, og var dette det sidste Krigstog, samme Konge gjorde, saasom strax derpaa fulgte den forunderlige Revolution i Sverrig, hvilken jeg her omstændeligen vil beskrive, saasom den har Overeensstemmelse med dette Riges Historie, og Conjuncturerne for Danmark derved mærkeligen bleve forandrede, og paa det jeg ikke skal beskyldes for Partiskhed, vil jeg herudi Fod for Fod følge den svenske Historie.

Efterat

e) Hist. belli Sept. Manusc.

Efterat Kong Erik havde ladet see saadan Fortrydelse over de begangne Mord, overleveret sin Favorit Jøran Peerson til Justitien, og sat sin Broder Johannes paa Frifod igjen, syntes Misfornøjelsen at ophøre, og Alting at komme udi Rolighed igjen; men de, som saae dybt ind udi Sagen, og kjendte Hertugens Naturel, kunde nok mærke, at der var en Revolution forhaanden; thi de henrettede Herrers Venner, som vare mange og mægtige, pønsede paa Hevn, endskjøndt de syntes at være tilfredsstillede, og, endskjøndt Hertug Johannes holdt gode Miner med Kongen, og tilligemed sin Broder Carl bivaanede det sidste Krigstog, saa kunde dog fornuftige Statsmænd ikke ansee dette uden en Simulation, helst eftersom bemeldte Hertug var bleven løsgiven paa saa haarde Conditioner, blant andet, at han skulde erklære de Børn, Kongen avlede med oftomtalte Catharina, for retmæssige Arvinger til den svenske Krone. Gnisten laae derfor udi Asken, som truede med Ildebrand, hvilken Kong Erik selv ved sin videre daarlige Opførsel forfremmede; thi han var neppe kommen tilbage fra det danske Tog, førend han tog Jøran Peerson til Naade igjen, og, paa det han desmere kunde opirre Undersaatterne, fandt han forgodt at gjøre det med Stads, lod ved Trompeters Lyd offentligen udraabe ham for en ærlig Mand, og forbød under Livsstraf at tale anderledes om ham,

end

end som en tro Kongens Tjener. Ja, da Kongens Secretair Martinus Helsingus raadede ham ikke at følge Jøran Peersons Raad, stødte han ham med en Ild-Gaffel i Maven, saa at han deraf døde.

Saasnart Jøran Peerson var kommen i Raade og bleven en ærlig Mand igjen, raadede han Kongen først at tilbagekalde de Gaver, han havde gjort til de myrdede Herrers Venner for at stille dem tilfreds igjen; dernæst at give sine Brødre istedenfor de Provincier Finland og Sudermanland, som ved Gustavi Testamente vare dem tillagde, noget Gods udi Lifland, som de maatte see, hvorledes de best kunde forsvare imod Moscovitere, Polakkere og den danske Prinds Magnus, imellem hvilke Lifland da var Tvistens Æble. Dette ophidsede saavel Hertugerne som de myrdede Herrers Venner paany imod Kongen, og da Kongen mærkede, at Hertugerne ingen Øren havde til det Mageskifte, han foreslog dem, tog han sig for, som der siges, at skille dem ved Livet, og agtede at fuldbyrde saadan Forsæt paa samme Dag, som han skulde holde Bryllup med sin Favorite Catharina Mogensdotter. Men Hertugerne bleve advarede om saadant Anslag imod dem. Nogle mene, af Catharina selv, enten hun havde Afsky for saadan Misgierning, eller hun gjorde det for at insinuere sig hos Hertugerne, saasom hun kunde forudsee, at Kong Eriks daarlige Regimente vilde

ikke vare længe; hvorudover de overlagde med de myrdede Herrers Venner til Upsal om at støde Kongen fra Thronen. Men, paa det at de ikke ved de Danskes Indfald skulde forstyrres i deres Forehavende, skikkede de Thure Bielke til Danmark for at handle om et Halvtaars Stilstand, hvilken Kong Frederik bevilgede. Derpaa bragte de 300 af deres egne Tjenere paa Benene, og finge strax alle de Tydske paa deres Side, som Kong Erik havde stødt for Hovedet efter Slaget for Svarteraa. Ja den anseelige franske Herre Pontus de la Gardie, som havde været fangen udi Sverrig, slog sig og til dem, og færdeles tilskyndede Hertug Johan at vove noget for Rigets Frelse. Kong Erik blev advaret om Hertugernes Forsæt, men agtede det saa lidet, at han paa samme Tid med stor Pragt den 4 Juli holdt Bryllup med Catharina, og lod hende krone til Dronning i Sverrig. Trende af hendes Morbrødre, som vare Bønder, bivaanede denne Højtidelighed, klædde udi Flojel, og bleve de samme siden begavede med store Forlehninger.

Men, medens Kong Erik bemøjede sig med Bryllups- og Kronings-Fæster, gjordes overalt Anstalt til hans Begravelse. Hertug Johan, saasom han mærkede, at hans Broder Carl havde større Kjerlighed blant Krigsfolket og Almuen end han selv, sluttede han saadant Fordrag med ham, at han vilde

over-

overdrage ham lige Myndighed med sig udi Regjeringen, og alene forbeholde sig kongelig Titel, hvorudover begge Brødres Tilhængere siden en tidlang bare Løv paa deres Hatte til et Kjendetegn af dette Forlig. Men Hertug Johan holdt ikke siden, hvad han lovede, hvilket gav Anledning til paafulgte Misforstand imellem Brødrene.

Efterat dette var gjort, begyndte man at tage Masken af, og Hertugerne bemægtigede sig Wadstena, Steckeborg og Lecko. De afførdigede derpaa Skrivelse til Kong Erik, og formanede ham til at føre et bedre Regimente og Levnet. Men Kongen, istedenfor at give behageligt Svar for at stille dem tilfreds, lod forsamle saa mange af Raadet og Adelen, som vare udi Stokholm og der omkring, hvilke han fremvisede de Breve og Forpligtelser, Hertugerne havde givet ham, og derpaa lod fælde Dom over dem, hvorudi de bleve erklærede, med deres Tilhængere, Kongens utroe Mænd. Herudover erklærede Hertugerne Kongen aabenbare Krig, og udi deres Manifest gave Aarsag til deres Opstand, nemlig at Kongen havde været hverken Gud eller Mennesken tro, havde uden Aarsag holdet Hertug Johan med Frue og Børn paa femte Aar udi Fængsel, havde myrdet saa mange fornemme Herrer, og agtet at gjøre det samme med Hertugerne, paa den nyligen holdte Bryllups-Fest. Videre, at han Riget og det kongelige

Hus

Hus til Haanhed. havde erklæret en gemeen Qvinde til Dronning af Sverrig, og taget Jøran Peerson, som var Stifter til alle Ulykker, til Naade igjen, endskjøndt Jøran Peerson af Retten var dømt til Døden, og andet deslige, som var en Konge uanstændigt.

Brødrene begave sig selv til Upsal, hvor de finge Tilløb allevegne, saavel af Kong Eriks Soldater, som af Bønder. Hertug Magnus af Saxen-Lavenborg, som nyligen havde holdt Bilager med den svenske Princesse Sophia, Kong Eriks Halvsøster, item Dronning Catharina, Kongens Stedmoder, flygtede ogsaa hemmeligen af Stokholm, og toge deres Tilflugt til Hertugerne udi Upsal; og, efterat Hertugerne saaledes vare bestyrkede, rykkede de imod Stokholm. Da lod Kong Erik paa Torvet opslaae de Breve og skriftlige Forsikringer, som hans Brødre havde gjort ham, lod Stokholms Borgerskab sammenkalde, og besværgede sig for dem over sine Brødres Utroskab, foregivende, at de længe havde gaaet frugtsommelige med denne Sammenrottelse. Men hans Tale udvirkede kuns lidet, saasom han ved sin haarde og selsomme Regiering havde gjort sig forhadt af Alle. Medens dette skede, nærmede Hertugerne sig meer og meer imod Stokholm, af hvilken Stad adskillige deserterede, og løbe over til dem, blant hvilke Claus Aagesen, men, som den samme

me havde været med i at dømme dem Kongens utroe Mænd, lode de ham arrestere og skikke fangen til Ørebro. Endeligen kom de til Hovedstaden, og sloge deres Lejer paa Nørre-Malmen.

De Kongelige gjorde strax adskillige Udfald af Staden, og skærmydserede med Hertugernes Folk. Der bleve ogsaa dagligen vexlede Skjældsord imellem dem, og søgte imidlertid Hertugerne med gode Ord og Truseler, at bevæge Stokholms Borgere til at overgive Staden. Kong Erik begyndte da at blive bange, han saae det hele Rige i Gevær, og sig selv belejret udi Hovedstaden, hvor endogsaa Alting var ham mistænkt, saasom han havde forskyldt lige saa lidet Godt hos Stokholms Borgere, som hos Andre. Han fandt derfor raadeligt itide at handle om Fred, og bleve til den Ende adskillige Forslag gjorte, skjøndt forgjeves; efterdi Hertugerne stode haardt derpaa, at Jøran Peerson skulde overleveres til dem, hvilket Kongen ikke vilde tillade, endskjøndt Stokholms Borgere ogsaa paastode det samme, foregivende, at man ingen Fred kunde haabe, saalænge som han betjente sig af samme Ministers Raad. Endeligen lod Besætningen selv sig forlyde, at, hvis Kongen ikke vilde overlevere ham, vilde de selv gjøre det. Men Kongen var saa fortryllet udi samme Mand, at intet kunde bevæge ham dertil, tvertimod, han lod strængeligen forbyde at lægge Haand paa ham, gik selv

ud

ud til Krigsfolket, og talede for ham, sigende, at alt, hvad han havde gjort, var efter hans egen Ordre. Jøran Peerson skjulede sig paa Slottet. Men Krigsfolket støvede ham omsider op, og bragte ham tilligemed hans Moder til Hertugernes Lejr.

Da han kom til Lejren, blev han strax dømt af Krigsretten fra Ære og Liv, som en Landsforræder, og efterat han var bleven pinligen forhørt, blev han den 22 Septbr. overgiven udi Skarpretterens Hænder. Først bandt man ham til Galgen, derefter bleve begge hans Øren afskaarne. Siden sloges et Reb om hans Liv under Armene, og blev han ophidset udi Galgen, hvor han en hel Time blev hængende. Derpaa tog man ham ned igjen, bandt hans Hænder og Fødder udstrakte til fire Pæle, og synderslog Ben, Laar og Arme. Udi al den Pine hørte man ham ikke engang drage et Suk. Endeligen slog man ham for Brystet, og da han var slagen to Gange, raabte han omsider: nok, nok. Udi det samme kom Hertug Carl forbi ridende, da raabte Misdæderen: Forbarmer Eder over mig, naadige Herre, og forkort min Pine, at jeg ikke skal tvivle om min Salighed; hvorpaa Hertugen befol, at man skulde hugge hans Hoved af. Hans Moder, som havde seet paa denne Execution, kastede sig selv baglængs ned af en Hest, som hun blev ført paa, og brød sin Hals itu.

Saa-

Saadant Endeligt fik den navnkundige Jøran Peerson, som af ringe Herkomst var bleven Kong Eriks fornemste Minister. Ingen kan sige andet, end han jo havde fortjent Straffen. Men denne forskrækkelige Execution og Straffens Maade giver kun en slet Idee om disse gode Hertuger, helst, saasom det er uvist, om han forførte Kong Erik, eller at han alene lod sig bruge som et villigt Instrument til at fuldbyrde hans onde Villie; thi man seer, at Kongen var fuldkommen ond, førend han betjenede sig af denne Mands Ministerio. Jøran Peerson har ellers været et hurtigt Hoved, og en sær forslagen Mand. Hans Mod eller rettere haarde Gemyt vises alene tilstrækkeligen af den Kjækhed, som han lod see ved Executionen, da saa mange Pinseler ikke kunde bevæge ham til at sukke. Der siges ellers, at han paa Torturen skal have bekjendt mange Misgjerninger, som han, Kongen endogsaa uvidende, skal have bedrevet; item at Kongen skulde have isinde at sætte Ild paa Stokholm, og flygte med sin Skat til Rusland. Men det kan ogsaa være, at Hertugerne, som ingen Helgene vare, have udspredet deslige Ting for at bevæge Staden des snarere til Overgivelse.

Efter Jøran Peersons Død angrebe Hertugerne Stokholm af al Magt, og lode Staden stærk beskyde af Brunke-Bjerget. Kongen derimod forsvarede sig det beste han kunde, og gjorde adskillige Udfald.

fald. Der, siges da, at han søgte Kong Frederik om Hjelp under hel fordelagtige Vilkaar, men Budet blev fangen og ihjelslagen i Calmar, dog fik man ingen af Brevene, efterdi samme Bud havde kastet dem i Søen. Endeligen begyndte Magistraten i Stokholm ogsaa at trække paa Linie med Hertugerne, og lod dem vide, at de paa en vis Tid vilde aabne Stadsporten for dem, hvilket ogsaa skede, og Krigsfolket kom ind udi Staden, just paa samme Tid, som Kongen sad udi Kirken og hørte Guds-Tjenesten. Da han mærkede, at hans Fiender havde bemægtiget sig Staden, forlod han Kirken, og løb ilende til Slottet. Men Steen Erikſen, som var til Hest, naaede ham paa Vejen, og truede at skyde ham ned, hvis han ikke gav sig. Men, da han rakte Haanden til Steen Erikſen for at give sig f), stak en af Kongs Eriks Drabantere ham en Hellebart udi Livet, hvoraf han døde, og Kongen derover fik Lejlighed at retirere sig til Slottet, og lukkede Portene til efter sig. Imidlertid udplyndrede Krigsfolkene Jøran Peersons Hus, item alle Andres, som havde været Kongen troe; de anfaldt ogsaa den russiske Gesandtes Palais, som de ogsaa havde plyndret, hvis Hertug Carl ikke havde hindret dem. Man havde derpaa Bud til Slottet, at Kongen strax skulde forføje sig ned og tale med dem. Men, efterdi

f) Hist. belli Sept. Manuscr.

terdi Porten var lukket, talede de over Muren til hinanden, og raabte da Claus Flemming til Kongen, at, hvis han ikke strax vilde komme ned, skulde han vende sine Canoner mod Slotsporten, og tvinge ham dertil. Kong Erik derover, da han mærkede, at det kunde ikke andet være, gik han endeligen ned af Slottet, og begav sig udi Kirken, hvor Hertug Carl opbiede ham; der bleve da vexlede mange baade venlige og haarde Ord, og gav Kongen sig omsider fangen, betingende sig alene Livet; derpaa opsagde Stænderne ham deres Troskab, og erklærede Hertug Johan til Konge i hans Sted. Saadan Ende fik Kong Eriks Regimente, og kan man ikke sige, at han havde forskyldt andet; thi, endskjøndt han er ikke nær saa meget udraabt i Historien, som Kong Christian den Anden, saa seer man dog, at han langt overgik ham i det Onde, men i ingen Maade lignede ham i det Gode. Han blev tillige med sin Gemahl Catharina sat udi Fængsel sin Livstid. Iførstningen havde han nogenledes god Opvartning, men hans Broder Johan skilte ham siden ved hans Folk og Tjenere, saa at han beholdt fast intet uden Catharina tilbage. Dette gik denne ulykkalige Konge saaledes til Hjerte, at han med egen Haand skrev sin Broder et zirligt latinsk Brev til (saasom han havde lagt temmelig god Grundvold udi samme Sprog) og derudi gav tilkjende, at hans ende-

ste Tjener og Kok, desligeste hans Kudsk vare ham fratagne, begjerende derhos ydmygeligen, at han i sin store Sorg maatte have Nogen hos sig, som kunde gaae ham tilhaande, og at der maatte Nogen beskikkes, som kunde kaage hans Mad, at han med Frue og Børn ikke skulde døe af Hunger. Derom fik han vel Fortrøstning af den da regjerende Konge, men der blev kun lidet efterlevet, dog blev ham tilladt Bøger, Blek og Papir efter Begjering. Udi saadan Tilstand døde han omsider 1577 den 25 Febr., og blev paa kongelig Viis begraven. Der siges, at han engang fik Lyst at vide, hvad Folk talede om ham, og hvad Aarsag man gav til hans Fald og Fængsel. Han spurgte da Taarngjemmeren ad en Dag: Hvad siger Almuen, og hvad Aarsag giver man til, at Kong Erik er skilt ved sine Riger og kastet i Fængsel? Taarngjemmeren svarede da: Ordet gaaer, at Eders Naade var falden i Svaghed og Affindighed. Kongen svarede da: Ja jeg bekjender, at jeg var ikke ret ved Forstanden, da jeg lod min Broder komme af sit Fængsel, og tog Grimen af den Hest, som nu har slaget mig ned paa Jorden.

Medens denne forunderlige Hændelse skede udi Sverrig, sad Danmark stille, saasom der var gjort et Halvtaars Stilstand mellem Rigerne. Det er ingenlunde at tvivle om, at hvis samme Rige da havde

de villet betjene sig af Lejligheden, det jo kunde havde bemægtiget sig en temmelig Del af Sverrig. Men det er troligt, at man indgik denne Stilstand endel for at give den indbyrdes Krig mere Tøjlen, endel ogsaa for at forbinde sig den Herre, som fik Overhaand; og derved at bringe ham til des billigere Freds-Conditioner. Men man byggede paa en falsk Grundvold, og begge Ting sloge fejl, thi Krigen fik snarere Ende, end man havde indbildet sig, og den ny Konge var ikke villig til at accordere mere end hans Formand. Kong Johannes skikkede strax efter sin Ankomst til Regjeringen tvende Gesandtere Thure Bielke, og Jøran Gyldenstierna til Danmark, for at handle om Fred. De samme traade udi en Conference sammen til Roskild med de danske Fuldmægtige Peder Oxe, Rigets Hofmester, Johan Friis, Canceler, Holger Rosenkrands, Peder Bilde og Niels Raas. Paa de Lybskes Vegne mødte Christopher Rohde, Borgemester, Frederik Knebel, Raadmand, og Doctor Calixtus Schein. Da bleve adskillige Ting foredragne af de danske Fuldmægtige, hvilke, de Svenske sagde, at de ingen Instrux havde at handle om, og derfor begjerede saa lang Tid, indtil de kunde faae hentet nærmere Fuldmagt fra deres Konge; hvilket ogsaa blev bevilget, og, eftersom Regjeringen udi Sverrig saae, at de danske Krigsfolk laae udi fuld Rustning ved Grændserne,

serne, som Gesandterne tilbage med Fuldmagt at handle om en bestandig Fred. Efter adskillige Tvistigheder, blev det endeligen paa begge Sider besluttet, at der skulde være en evig Fred imellem Rigerne.

Denne Fred, som blev sluttet til Roskild den 18 Novbr. 1568, bestod af 30 Artikle g).

1. Skal der være evig Fred mellem Rigerne.

2. Den Ret, som Kongen af Sverrig havde tiltaget sig at føre dansk og norsk Vaaben, skal frastaaes.

3. De tre Kroner maa herefter bruges af Kongerne paa begge Sider; dog skal ingen af Parterne dermed tilegne sig Ret til den anden Parts Riger eller Lande.

4. Sverrig skal afstaae alle de Prætensioner, det hidindtil har ført paa Norge, Halland, Skaane, Blegind, og Gulland.

5. Ligemaade skal Kongen af Danmark afstaae sine Prætensioner paa Sverrig.

6. Jemteland og Herdalen skal igien komme til Norges Krone.

8. Warbjerg Slot skal igjen leveres til Danmark, og Elsborg Slot til Sverrig.

9. Hen

g) Pacificatio Roschild. die 18 Novbr. 1568 apud *Resen*. Hist. *Frid*. 2. pag. 212. seq.

9. Hertug Magnus skal nyde og beholde Sonneborg og Oesel.

De andre Artikle handle om at tilbagegive Skibe, Gods og andre i Krigen borttagne Sager; iligemaade, at Sverrig skulde erstatte Krigens Omkostning til Danmark.

Dette Fordrag blev strax confirmeret og beseglet af Kong Frederik for at blive overleveret de svenske til rette Tid og Sted. Alting syntes da at være jevnet; de svenske Gesandtere forlangede en Beregning paa den Penge-Sum, som skulde betales til Danmark efter Fordraget, og Kongen lod dem herligen trattere, og beordrede Erik Munk at geleide dem til Sverrig. Men Kong Johannes, saasom han ansaae sig fast i Sadelen, og Sverrig bragt udi fuldkommen Rolighed igjen, vegrede han sig for at ratificere det roskildske Fordrag. Den svenske Historie siger h), at Kong Johannes fandt sig ikke forbunden til at holde Fordraget, efterdi det var gjort imod hans Villie. Men først er det ikke troligt, at de svenske Fuldmægtige uden Kongens Villie skulle slutte og indgaae saadanne vigtige Ting. Dernæst viser Historien, at de vare temmeligen varlige og agtsomme ved denne Freds-Slutning, og at de gjorde en Rejse fra Roskild til Sverrig alene for at erkyndige sig om Hoffets Villie. Saa det derfore er langt

h) *Puff.* Hist. Svec. pag. 443.

langt naturligere at troe, hvad som jeg derom har anført, sær, saasom fremmede Skribentere vidne det samme. **Chytræus** i), en af de Tiders oprigtigste Historieskrivere, taler derom saaledes: Da **Johannes** hastigere, end han ventede, havde gjort Ende paa de borgerlige Krige, forkastede han nogle af de sluttede Freds-Artikle, hvorudover Krigen gik for sig paany igjen. Med ham stemmer ogsaa overeens den særdeles upartiske Skribent **Thuanus** k). Saaledes blev denne Fred til intet igjen, og man rustede sig til Krig igjen paa begge Sider til paafølgende Aar.

Admiral **Peder Munk** løb med den danske og lybske Flaade udi Østersøen, for at hindre Tilførsel at komme ind udi Sverrig. Efterat Flaaden havde krydset en tidlang udi Søen, og man fornam ingen Krigsskibe fra Sverrig, løb den ind udi Revals Havn, og der bemægtigede sig 30 Kjøbmandsskibe af skjøn og rig Ladning. Tillands beleirede Kong **Frederik** dette Aar Warbjerg, og, da han fornam, at Kong **Johan**

i) *Chytr. Saxon.* Lib. 22. Cum autem citius ac felicius expectatione *Johannes*, bello adversus fratrem confecto, Urbe Holmia & Regno potitus esset, displicere sibi qvædam pacis illius capita ostendit, itaque sequenti anno bellum Danicum renovatum est.

k) *Thuan.* Lib. 41. Rebus jam constitutis conditionum pœnituit.

han var kommen ned over Hulvejen med et stort Antal Folk, lod han ham efter gammel Skik tilbyde enten at undsætte Fæstningen, eller at møde ham med sin Krigshær for at holde et Feltslag. Men, som Kong Johan ingen Lyst havde dertil, søgte han at gjøre al mulig Anstalt for at beskytte Skaane og Blegind; men det kunde ikke hindre, at jo Hertug Carl tilligemed Pontus de la Gardie gjorde Indfald udi de danske Provincier, hvor de gjorde stor Skade med Røven og Plyndren; da blev Ysted afbrændt tilligemed Aahus, og mange Landsbyer, og er det mærkeligt, at hvor Hertug Carl foer frem, lod han allevegne skrive paa Kirkedørrene disse Ord: Carolus Dux, Gustavi Regis Filius, vindice fato: ligesom han var bange, at Indbyggerne skulde for hastig glemme at bande ham formedelst det Rov og Brand, som han da øvede. Medens de Svenske saaledes huserede udi Skaane og Blegind, holdt Kong Frederik Warbjerg stærkt belejret; men udi denne Belejring havde de Danske den Ulykke, at de mistede tvende anseelige Mænd, nemlig Frands Brokkenhuus og Feltherren Daniel Rantzov. Den Første, da han nærmede sig til Slottet, blev han skudt udi sit ene Ben, hvortil sloges Koldfyr, saa at han døde af samme Skade. Den Sidste, da han laae bag en Klippe og vilde vise Musqveteererne, hvorledes de skulde stille sig ind paa Slottet, kom

der en Kanonkugle, som skjød hans Haand af. Han kan holdes for een af de store Generaler paa de Tider; hvorfore hans Død blev højligen begrædet af alle Danske. Endeligen maatte Warbjerg give sig paa Accord, og Kongen lod derpaa Slottet stærkt befæste og forsyne med alle fornødne Ting.

Efter den tappere Daniel Rantzovs Død blev Christopher von Dohna beskikket til Feltherre igjen; hvilken gjorde et Indfald udi Sverrig, og der havde den Lykke paa et Parti at fange den svenske Feltmarskal Pontus de la Gardie, og huserede de Danske da ligeledes udi Smaalandene, som de Svenske tilforn havde gjort udi Skaane og Blegind. Pontus de la Gardie blev sat udi Forvaring paa Kjøbenhavns Slot, og der tracteret som en fornem og anseelig Fange, og lod Kong Frederik derved see ikke liden Ædelhjertighed, helst efterdi han i visse Maaneder kunde ansees som en Deserteur, efterdi han tilforn havde været udi dansk Tjeneste. Han kom ved Freden løs igjen, og er bleven Stamfader af de mange store Mænd af samme Familie, som endnu florerer udi Sverrig; og tjener denne Løsgivelse til et Bevis paa, at han ikke maa have begaaet det Forræderi udi forrige danske Tjeneste, som ham tillægges af Jacobo Typotio; thi han kom ikke alene paa Frifod igjen, men endogsaa af Kong Frede-

derik fik et fordelagtigt Pas l). Udi dette Aar stiftedes ellers Kong Frederik Communitetet udi Kjøbenhavn. Derom, saavelsom om andre Stiftelser, skal tales paa et andet Sted. I det øvrige er samme Aar mærkeligt formedelst adskillige store Dødsfald; thi, foruden den anseelige Feltherre Daniel Ranzov, som blev ihjelskudt for Warbjerg, henkaldede Gud til sig den gamle Enkedronning Sophie, Frederik den Førstes efterladte Gemahl, efterat hun havde siddet 35 Aar Enke. Hun døde i sit 70de Aar til Kiel, og blev begraven hos hendes salige Herre til Slesvig m). Dernæst Otto Krumpen, Danmarks Riges Marsk, som døde i sit 96 Aar, og blev begraven i Mariager Kirke; Magnus Gyldenstierne, som var 84 Aar gammel, og endelig Doct. Hans Albertsen Bistop udi Sjælland.

Nu træder jeg til det lyksalige Aar 1570, hvorudi den blodige Syv-Aars-Fejde blev bilagt ved den for Riget herlige og fordelagtige stettinske Fred; thi Kong Johannes, saasom han forud kunde see sig

l) Claud. Arrhen Örnhielm vita Ponti de la Gardie pag 19.

m) *Resen.* Hist. *Frid.* 2. pag. 231. hvorvel man kan have Aarsag at tvivle om Aarstallet, eftersom andre Skribentere, som Hammelman, Chytræus og Andre, henføre hendes Død til 1568, og Resenius siger selv, at hun havde siddet 35 Aar Enke, nemlig fra 1533.

ingen Fordel at kunde have ved denne Krigs Fortsættelse; thi Varbierg var forrige Aar forloren, og Elsborg, som var Nøglen til Sverrig, var udi de danskes Hænder; den danske Flaade spillede Mester i Søen, og saaledes afskar Sverrig af Tilførsel, at han for Mangel paa Vin maatte bruge anden stærk Drik i den hellige Nadvere; derforuden var Sverrig ogsaa geraadet i Krig med Rusland, hvorudover han alvorligen begyndte at tænke paa Fred, og til den Ende betjenede sig af den franske Gesandt Dancey for at negotiere et Forlig. Efter adskillig Forhandling, blev endeligen efter Keiser Maximiliani, Kongens af Frankrig og andre Potentaters Forslag berammet en Samling til Stettin den 1ste Juli 1570, hvor det møde paa Danmarks Vegne Peder Bilde, Henrik Rantzov, Stadtholder i Holsten, Jørgen Rosenkrantz, Niels Kaas og Doct. Joachim Fink; paa Sverrigs Side Niels Gyldenstierne, Canceler Jørran Gierra, Bengt Gylte, Erik Gyldenstierne og Andre. De Danske stode fast paa det roskildske Fordrag, men de fremmede Gesandtere holdte for, at man burde sætte samme Fordrag tilside, og rette sig efter denne nærværende Tid. Ingen søgte meer at hindre Freden end de polske Fuldmægtige; de samme paastode, at, saasom Dannemark stod i Forbund med Polen og Rusland imod Sverrig, saa burde man bie til en almindelig Fred

blev

blev sluttet. Men de Danske svarede dertil, at Kongen af Danmark stod i Forbund med Kongen af Polen, i Henseende til Lifland, ikke mod Kong Johan, men imod Kong Erik, som da sad fangen. Men hvorvidt samme Beviis kunde holde Stik, vil jeg overlade Andres Domme. Hvad det russiske Forbund angik, da sagde de, at saadan Alliance var af samme Natur, som de Forbund, Polen slutter med Tyrker og Tartere, Christendommens Fiender, og derfor ikke burde holdes. Dette vil jeg ej heller raisonnere over, saasom jeg ikke veed, hvorvidt Danmark havde indladet sig i Forbund med Rusland. Keiseren lod da ved samme Lejlighed anføre Prætensioner, angaaende Lifland, besværgende sig over, at samme Province var fravendt det romerske Rige; item at den danske Prinds Magnus havde sluttet Forbund med Russerne, og ladet sig give Titel af Konge over hele Lifland. Dertil svarede de danske Commissarier, at saadant var imod Kong Frederiks Villie og Videnskab, og derfor, hvis Hertug Magnus gjorde noget uforsvarligt, var det paa hans eget Ansvar og Regning. Men, saasom Alle vare inclinerede til Fred, fandt man Middel til at hæve disse og andre Tvistigheder, og blev da endeligen den 13 December sluttet den bekjendte stettinske Fred, hvis Originaler bleve forfattede paa tydsk udi 29 Artikle, hvoraf de fornemmeste ere følgende.

Art.

Art. 1, 2, 3. Der skal være imellem Rigerne en evig Fred, og den ene af Parterne skal hjælpe og beskjerme den andens Undersaatter mod Vold og Uret.

4. Begge Konger skulle have Ret til at føre de tre Kroner i deres Vaaben; dog saaledes, at ingen derved skal tilegne sig Ret til den andens Riger; og, paa det at denne Sag ikke skal geraade i Urigtighed, saa henstilles den til Keiserens, Churførstens af Saxen, Brandenborg, Pfaltz, og Hertugens af Brunsvig endelige Dom og Kjendelse.

5. Kongen af Danmark afstaaer sine Prætensioner paa Sverrig, og Kongen af Sverrig sin Tiltale paa Norge, Skaane, Halland, Blegind og Gulland.

6. Grændserne mellem Skaane, Halland, Blegind og Sverrig, skulle være de samme, som de vare udi Christian den Tredies og Gustav den Førstes Tider, og, dersom Nogen udi Krigen haver givet sig og sit Gods under Andres Herskab, skal de for saadan Forpligtelse igjen løslades.

7. Det Arvegods, som danske Undersaatter have i Sverrig, og svenske udi Danmark, skulle de fremdeles beholde, og hvad som dem i Krigen er frataget, det skulle de igjen bekomme.

8. Fangerne skulle paa begge Sider løsgives.

9. Den

9. Dersom nogen Undersaat har havt Jurisdiction, Fiskeri, Jagt eller anden Rettighed udi den Andens Rige, skulle de det fremdeles beholde.

10. Sverrig skal igjengive til Danmark Jemteland, Herdalen, samt alle borttagne Skibe med Canoner, og derforuden betale til Krigens Omkostning 150000 Rigsdaler, og det udi to Terminer; og skulle de Danske beholde Elsborg Slot, indtil den Halvedel af Summen, nemlig 75000 Rigsdaler blive betalte, som skal skee næstkommende 7 Juni, og, naar samme første Termin er bleven betalt, skal Slottet igjen overleveres til Sverrig.

11. Den liflandske Handel, og de Tvistigheder, som ere angaaende samme Land mellem Sverrig og Prinds Magnus, skal overlades til Keiserens Kjendelse. De andre Artikle, som ikke ere af synderlig Vigtighed, kan læses i Tractaten selv.

Saaledes endtes denne besværlige Krig, som havde varet paa ottende Aar, Danmark til Fordel og Ære, efterdi samme Rige derved erholdt alt, hvad det havde forlanget. Freden blev efterfølgende Aar af begge Konger stadfæstet, og var Kong Frederik siden den Tid saa omhyggelig for at leve i Rolighed, at, endskjøndt de Svenske udi syv Aar gjorde Vanskeligheder med de betingede Penge, og endeligen gave Kobber derfor, hvoraf man her lod støbe Kanoner

ner n), saa kunde han dog ikke bringes til at indvikle sig udi nye Uroligheder. Men Hans Majestæt sat sig for at anvende sin øvrige Regjeringstid paa at forbedre sine Lande ved adskillige nyttige Anstalter og Forordninger, og, som det var fornødent at bestyrke det kongelige Hus ved Livs-Arvinger, henvendte han sine Tanker til at begive sig udi Ægtestand, og lod anholde hos Hertug Ulrik af Meklenborg om den meklenborgske Princesse Sophia, som paa samme Tid var ikkun 16 Aar gammel. Samme Princesse blev ham strax accorderet, og gjorde hun sit Indtog i Kjøbenhavn den 4 Juli 1572. Kongen tog selv imod hende uden for Staden, og førte hende ind med et prægtigt Følge, og blev Bilaget celebreret den 20 Juli paa Slottets store Sal, udi de holstenske Hertugers og adskillige fremmede Herrers Nærværelse; Brudevielsen blev gjort af den kongelige Hofprædikant Mag. Christopher Knopf, Kroningen blev

n) Disse Kanoner, som Kongen lod støbe 1578 af det svenske Kobber, have de Svenske besværget sig over, formedelst Inskriptionen derpaa, som lyder saaledes:

Als dem Andern König Friderich
König Johann aus Schweden Reich
An statt des Rest der Friden-Gelt
Für Silber Kupfer zugestelt,
Da ward daraus dieses gemacht
In weniger Zahl Siebenzig Acht.

blev forrettet Dagen derefter, og blev den ny Dronning salvet i Vor-Frue-Kirke af den sjællandske Superintendent Doctor Poul Madson, og saaledes fulgte Glæde paa Sorg, thi foregaaende Aar 1571 kaldede Gud den dydige Enkedronning Dorothea til sig. Hun døde til Sønderborg, og siges at have stiftet den Skole og Hospital til Colding, hvor hun bestandig holdt sit Hof o). Det er ellers mærkeligt om hende, at hun Aar 1557 forærede til Kjøbenhavns Raadhus den prægtige Spænde, som Kjøbenhavns Jomfruer brugte siden til Bryllups-Zirat p). Paa samme Tid lod sig see en ny Stjerne in signo Cassiopeæ, hvilken satte alle Astronomos i Arbejde. Derover forfærdigede siden den danske Astronomus Tycho Brahe et Skrift, hvorudi han visede, at det var en virkelig Stjerne, imod Andres Meninger, som have regnet saadant blant meteora udi Luften q). Den varede længe, men tog omsider af, og endeligen forsvandt 1574.

Saasom forrige Aar Kongens Frue Moder Dronning Dorothea ved Døden var afgangen, og samme Dronning paa sin Livstid havde været forlehnet med Sønderborg, Norborg og Ploen, da, saasom samme Provincer havde været beskikket til Kongens Bro-

o) *Hammelm.* Chron. Old. pag. 850.

p) *Resen.* in descript. insulæ Samsö, Fol. 60.

q) *Pontan.* Hist. *Frid.* 2. Manuscr.

Broder, Hertug Hans, kaldet den Yngre; som hans Fædrene-Arv, som han i dette Aar i fuldkommen Possession deraf. Thi det var en vedtagen Skik paa de Tider udi Førstendømmene, at de bleve delte imellem de kongelige Børn, ligesom privat Arvegods, skiøndt jeg seer ikke, paa hvad Fundament, allerhelst det Slesvigske, som var en Province af Riget, og derfor under samme Vilkaar som Danmark, hvilket paa de Tider skulde hede et Valg-Rige, og derfor ingen Deling kunde lide. Men jeg har ofte tilforn antegnet, at man ingen Rede kan finde udi de Tiders Jure Publico, hverken Rigerne eller Førstendømmene angaaende. Stænderne udi Slesvig-Holsteen paastode udi Christian den Førstes Tid, at samme Førstendømmer ikke skulde være Arve-Lande, men at de skulde have Frihed at udvælge En udaf den sidste Hertugs Arvinger, hvem de vilde, og dog lode de uden Modsigelse stedse fra høistbemeldte Konges Død det deles ligesom privat Arvegods imellem de kongelige Børn. Man raaber stedse paa, at Slesvig er en Part af Jylland, og dog stedse tracterer det paa samme Fod som Holsteen. Vor Historieskriver Hvitfeld siger ideligen, at Danmark er et Valg-Rige, og dog ligesaa tit taler om de kongelige Børns Arve-Ret. Norge erklæres for et Valg-Rige ligesom Danmark, og dog paa samme Tid skriver Hertugerne af Slesvig-Holsteen sig Arvinger til samme Rige. Om

saa-

saadant rejser sig af de Tiders Juristers Uvidenhed, eller af vore Historieskriveres Efterladenhed, som have glemt at anføre Aarsagerne til saadan Ustadighed og apparente Contradictioner, skal jeg ikke kunde sige. Vist nok er det, at deslige Forvirrelser in jure publico findes neppe udi noget andet Rige; og varede denne Confusion udi Førstendømmerne indtil Christian den Fjerdes Tid, da Jus Primogenituræ eller Første-Fødsels-Ret blev indført, hvorom videre skal tales i højstbemeldte Konges Historie.

Hertug Magnus af Saxen-Lavenborg, som havde til ægte den svenske Princesse Kong Johannes Søster, rejsede dette Aar hemmeligen af Sverrig ind udi Danmark, og agtede uden Kongens Videnskab at fare igiennem Riget til Tydskland; men, saasom Kong Frederik fik Kundskab derom, lod han ham anholde til videre Efterretning; thi, som samme Herre havde udi Krigen ladet sig see en bitter Fiende af Danmark, saa gjorde han sig ikke lidet mistænkelig ved saadan Opførsel, nemlig at holde sig forklædt udi en Tjeners Dragt udi Riget. Hans Svoger Kong Johan, samt andre tydske Førster, arbejdede strax af al Magt paa hans Befrielse, hvorudover Kong Frederik, saasom hans bestandige Forsæt var ikke at indvikle sig i nogen Urolighed meer, lod ham komme løs, men dog saaledes, at han maatte forskrive sig, aldrig hverken hemmeligen eller aaben-

bare

bare at foretage noget imod disse Rigers Interesse, og derforuden at indstille sig i sin Arrest igjen, naar Kongen det forlangede. Udi samme fredelige Henseende vilde Kongen ej heller meget bemænge sig udi de liflandske Sager, hvorudover ofthemeldte Prinds Magnus efter adskillige udstandne Hændelser maatte omsider see Landet an med Ryggen.

Jeg har tilforn viset, at samme Prinds Magnus for sin Arveparts Afstaaelse udi Førstendommene bekom Oesel, Wig og Churland til et Arve-Lehn af sin Broder Kong Frederik; item hvorledes han sammesteds maatte tumle sig om med Svenske, Polakker og Russer, som tilligemed ham vare Bejlere til Lifland. Af alle disse Bejlere huserede Russerne allerstærkest i Landet, søgende ved Mord og Brand og Stæders Ødelæggelse at bringe Lifland under sig. Men just den haarde Medfart foraarsagede, at de ikke kunde naae deres Maal, og at Liflænderne heller vilde styrte i yderste Ulykke, end give sig under moscovittisk Herredom, hvilket, da Storførsten Ivan Basilovitz mærkede, hittede han paa en anden Invention, foregivende, at han forlangede ikke at blive andet end Skydsherre over Lifland, men at han vilde overdrage Landet til Hertug Magnus, og erklære ham til Konge derover. Dermed tænkte han at dysse Indbyggerne i Søvn, og siden rødde Hertug Magnus afvejen for at bemægtige sig Landet

igjen.

igjen. Hertugen bifaldt dette Forslag, og Liflænderne selv fandt Behag udi at regjeres af en dansk Prinds. Hertug Magnus begav sig derpaa til Moscov, hvor Størførsten beviisede ham stor Ære, og erklærede ham Konge over Lifland, saaledes at Storførsten skulde alene have Titel af Skydsherre, og lade sig nøje med en liden aarlig Erkjendelse; forpligtende sig derhos at assistere den ny Konge af yderste Kræfter, indtil han fik fuldkommen Possession af Landet. De andre Vilkaar vare, at Magnus skulde have Lifland for sig og sine mandlige Arvinger, og, om han døde uden Arvinger, skulde en dansk eller holstensk Herre succedere ham paa samme Vilkaar. Storførsten bragte derpaa en stor Armee paa Benene for at understøtte den ny Konge. Dette skede nyligen for det stettinske Fordrag, og Sverrig blev derover indviklet udi en farlig Krig med Moscovien, hvilken continuerede i lang Tid, uden at Magnus kunde komme i Possession af sit ny Rige. Han belejrede med moscovittisk Magt strax Reval, og lod Indbyggerne vide, hvad som var forhandlet mellem ham og Storførsten, visende dem, hvor fordelagtigt og reputeerligt det var for Landet at regjeres af en egen Konge af dansk Blod. Men den svenske Gouverneur tilligemed Indbyggerne forsvarede Staden med saadan Bestandighed, at Kong Magnus Aar 1571 den 16 Martii maatte ophæve Belejringen igjen.

Kri=

Krigen blev siden fortsat nogle Aar med foranderlig Lykke, indtil Storførsten begyndte ogsaa omsider at tractere Magnus med Haardhed, og lade nogle af hans Ministrer henrette, da forlod denne ulykkelige Herre russisk Parti, og retirerede sig til Churland, hvor han omsider efter saa mange udstandne Fortredeligheder døde 1579 r), og hans Enke Maria, som var en moscovitisk Princesse, begav sig efter hans Død til Moscovien igjen. At hans Tilstand havet været slet, sees blant andet af en egenhændig Obligation, som jeg haver, hvorudi han for 1500 Mark, som han laanet af en ved Navn Frederik Gros, sætter ham baade Pant, og derforuden stiller ham Forlovere. Hans Titel udi samme Obligation s) er denne: **Wir Magnus von Gottes Gnaden der Stiffte Oesel und Wieck Herr, Bischoff zu Churland, Administrator des Stiffts Reval, Erbe zu Norwegen, Hertzog zu Sleswig-Holstein, Stormarn und Ditmarschen, Graff zu Oldenborg und Delmenhorst.** Men man seer, at alle disse Titler kunde ikke skaffe ham Credit paa nogle hundrede Mark, med mindre der fulgte Pant med.

For at komme til Danmark igjen, da havde Kong Frederik udi dette Aar adskillige Tvistigheder med

r) *Resen.* Hist. *Frid.* 2., hvorvel Andre sige 1580.

s) Obligat. autogr. dat. Arnsburg den 7 Maji 1567.

med Hamborgerne om det saakaldte Jure Restringendi, hvilket vidtløftigen skal forklares udi Christian den Fierdes Historie, og, som de i samme Aar holdte et Orlogskib paa Elven, for med Magt at beskytte samme Ret, lod Hans Majestæt anholde alle hamborgske Skibe, og forbød Hamborgerne al Handel paa Rigerne, hvilket jog saadan Skræk udi dem, at de optingede med en Tønde Guld, og derforuden maatte forbinde sig at lade de kongelige Undersaatters Skibe losse deres Vare, hvor dem lystede. Med samme Iver stod Kongen kort derefter paa sin Høihed imod nogle franske Gesandtere, som komme tilsøes fra Polen. De samme vilde med Magt løbe igjennem Sundet uden at stryge deres Seil for Kronens Fæstning, hvorudover man hilsede dem saaledes med Canoner, at de ikke alene maatte stryge Seil, men endogsaa give sig fangne. Men, som paa samme Tid var Venskab mellem Danmark og Frankrig, lod hans Majestæt dem efter gjorte Afbigt løbe igjen. Det Ægteskab, som Kongen havde indladet sig foregaaende Aar udi med den meklenborgske Princesse, velsignede Gud dette Aar med en Dotter, som kom til Verden paa Coldinghus den 25 August, og blev kalden Elisabeth. Aaret derefter faldt Dronningen igjen i Barselseng, og fødde en anden Princesse kaldet Anna, som kom til Verden paa Skanderborg den 12 December, og er den samme den udi Historien bekiendte

kiendte Princesse, som siden fik Kong Jacob af Skotland, og hvorom videre skal tales i Christian den Fierdes Historie.

Hans Majestæt lod ellers samme Aar see stor Omhyggelighed for boglige Konsters Forfremmelse ved adskillige nyttige Anstalter. Blant andet forordnede han for Skolernes Vedligeholdelse, at alle Degnekald og Landsbyer to Mile Vejs omkring Kiøbstæderne skulde lægges til Skolerne; og, som den store Astronomus Tycho Brahe var nyligen kommen hjem fra sine udenlands Rejser, beordrede han ham offentligen at holde Prælectioner paa Universitetet i Kiøbenhavn, indrømmede ham den lille Ø Hveen, og med stor Bekostning lod for ham oprette det navnkundige Observatorium Uraniborg, hvilket han lod forsyne med mange kostelige og usædvanlige mathematiske Instrumenter; og, som Hans Majestæt havde mærket udi sidste Krig, at de Svenske nogle Gange havde lagt sig udi Sundet, og fordret Told af fremmede Skibe, da, paa det at saadant ikke oftere skulde skee, lod han udi Foraaret af samme Aar anlægge det stærke og prægtige Slot Kronborg, hvor tilforn var en Skandse kaldet Krogen, som han først lod i Grund nedrive. Fra den Tid denne stærke Fæstning blev anlagt, er bleven iagttagen mere Orden ved Farten og Tolden i Øresundet. Ja, om man skal troe hollandske Relationer, da er Øresunds Told

udi

udi denne Konges Tid sat paa den Fod, som den siden stedse haver været, saa at, da man tilforn betalede ikkun en vis Penge for hvert Skib, som passerede, er Prisen siden bleven regnet efter hvert Skibs Ladning. Denne Forandring regne de fra det Aar 1566, hvorvel man kan see af de spanske Gesandteres Klagemaal 1562, at Tolden da allerede ikke var paa den Fod som tilforn t). Han lod derforuden ogsaa dette Aar af Antvorskov Kloster indrette et kongeligt Slot. Derom, saavelsom hans andre Bygninger, skal tales paa et andet Sted.

Al Ting var da i ønskelig Fred og Rolighed, og Velstand regjerede over alt. Det eneste, som foruroligede Kongen, vare de liflandske Sager, og *Hertug Magnus*; dog, saasom Hans Majestæt saae at det var et desperat Arbejde, at beskytte samme Hertug, fandt han ikke forgodt, at indvikle sig i nogen virkelig Fejde derfor, og at friste Lykken paany, efterat han havde ført to saa lykkelige Krige, og med Fordel og Ære gjort Ende paa alle de Tvistigheder, som Riget tilforn havde været udi, og derfore gik han ogsaa meget lempeligen tilværks med Kong Johan af Sverrig, endskjøndt samme Konge gav ham adskillige Aarsager til Fortrydelse, endel, efterdi de Penge, som af Sverrig vare accorderede ved det stettin-

t) *Resen.* Hist. *Frid.* 2. pag. 73.

tinske Forbrag, ikke bleve betalte, endel og, efterdi høistbemeldte Kong Johan sluttede Forbund med Paven og catholske Potentater imod Riget, og synes det, at Kong Frederik havet tracteret dette og andre Kong Johannes selsomme Anslage med Foragt. Thi, naar man undtager Regimentets Haardhed, saa var denne Kong Johannes Opførsel i Sverrig lidt klogere end hans Broders, som han havde stødt fra Thronen; thi han begyndte udi det Aar 1573 at arbeide paa en ny Religion i Sverrig, og at indføre en Liturgie, som nærmede sig til den catholske Religion, hvoraf han var indtagen. Derom vil jeg intet videre her tale, men vende mig til Danmark igjen, hvor Alting blomstrede, saavel udi Staten som Religionen, thi den Religions-Tvistighed, som reisede sig efterfølgende Aar 1575, var kun et Veirlys, som lod sig see, og forsvandt paa eengang. Dog, saasom den, som gav Anledning dertil, nemlig Doct. Niels Hemming, var en af de største Theologer, som have været siden Reformationen, og den Proces, som ham formedelst Religionen blev paaført, er saa meget bekjendt udi Historien, kan jeg ikke forbigaae at melde noget, saavel om Personen, som om Sagen i sig selv.

Niels Hemming var en Lollænder u) af Fødsel.

u) Hos Nogle siges han at være fød i Siælland, hvilket er en Vildfarelse.

lel. Han havde udi sin Ungdom studeret fem Aar til Wittenberg, hvorfra han igjen begav sig til Fæ- drenelandet, og bragte Recommendations-Brev med sig fra sin Læremester Philippus Melanchthon. Udi Kjøbenhavn blev han først Professor Lingvæ Græcæ x), siden Professor i Theologien, og endelie gen Doctor. Det store Pund og den Lærdom, han var begaven med, bragte ham udi saadan Anseelse, at han af Alle blev holden for den lærdeste og fornuf- tigste Theologus, der havde været i Norden, men, som han havde været Melanchthons Discipel, blev han mistænkt for udi Danmark, at have samme Me- ning om Nadveren og Christi menneskelige Natur. Ja, som han var den største Theologus i Landet, indbildte man sig udenlands, at den hele danske Kirke inclinerede til Calvini Lærdom.

Hvad som mest bragte ham i Mistanke var en- del et Skrift, han havde ladet publicere om den hel- lige Nadvere, endel ogsaa de Tvistigheder, han havde havt med de saxiske Theologer i Kjøbenhavn, da Churførste Augustus sammesteds bipaanede Kon- gens Bilager; og, som paa samme Tider blant de saxiske Theologer selv vare Stridigheder om samme Materie, beraabte de, iblant dem, som favoriserede Melanchthons Lærdom, sig paa Doctor Hemming og den danske Kirke. Dette foraarsagede, at Chur- først

x) Somme siger Professor Linguæ Hebrææ.

først Augustus af Saxen formanede Kongen ved Skrivelse at hæmme saadan Lærdom. Hans Majestæt lod derpaa den 5te Juni opkalde paa Slottet, saavel Professorerne som Præsterne, og lod dem ved Rigets Hofmester Peder Oxe ... Canceler Niels Kaases og Jørgen Rosenkrantzes Nærværelse foreholde, at Hans Herr Fader høilovlig Ihukommelse Christian den Tredie havde ladet reformere Religionen udi disse Riger efter den augsborgske Bekjendelse, og at den samme hidindtil er bleven uforfalsket lært, men at ham var nyligen tilskikket af Churførsten af Saxen en Bog publiceret af Doctor Niels Hemming de cœna Domini, tvertimod den augsborgske Confession, hvorudi Hans Majestæt har ikke kunnet finde uden stor Mishag, befol derfor strængeligen, at Ingen maatte skrive eller lære noget, som var imod samme Bekjendelse, medmindre de vilde underkastes hans Unaade, og straffes paa Liv og Gods. Efterat saadant var tilkjendegivet, Alle udi Almindelighed, vendte Hofmester sig især til Doctor Hemming, sigende: Og Eder Doctor Niels Hemmingsøn, lader Hans Majestæt befale at tilbagekalde det, som I har skrevet om den hellige Nadvere, og er Eders Svar derpaa begjerende. Doctor Hemming svarede dertil, at Hans Majestæt for et Aar siden havde kaldet ham og hans Colleger til Frederiksborg, og

der

der befalet dem at indeholde med ydermere Disputer om den hellige Nadvere, men derhos gav tilkjende, at hvad som af ham, nemlig Doctor Hemmingi, var skrevet, skulde holdes ham tilgode. Paa saa dant kongeligt Løfte forlod han sig nu, og hadbede, at han, som en gammel Theologus, ikke skulde tvinges til at revocere sit Skrift. Videre sagde han, at der var en Artikel udi hans Bog, som man stødte sig paa, den vilde han gjerne udslette, men bekjendte, at han intet havde at sætte isteden igjen. Han beklagede endeligen de mange Tvistigheder, som vare i Tydskland, og de mange stridige Confessioner sammesteds, og takkede Gud, at her udi Riget var Enighed, og at den Ene ikke lærte anderledes end den Anden.

Med dette Svar kunde man ikke være fornøjet, thi at ville udslette den omtvistede Artikel og intet at sætte isteden derfor igjen, var ingen Revocation. Men det, som mest mishagede de kongelige Ministre, var de sidste Ord, nemlig at Alle her i Riget vare enige med ham i Lærdommen; thi dertil svarede strax Rigets Raad Jørgen Rosenkrantz saaledes: Saa mærke vi da, at, efterdi I sige, at her er Enighed, at disse andre Theologer, som her staae, ere lige saa gode som I. Jeg taler intet om disse Andre, sagde da Doctor Hemming, men siger alene, at siden mit Skrift er publiceret, man

man ikke havde lært anderledes end tilforn. Saa høre vi da, sagde Rosenkrantz, at man lærer anderledes paa Universitetet, end som det prædikes i Kirkerne, hvortil Hemming svarede: Hvad Præsterne prædike, vil jeg ikke falde mig ind, men det veed jeg, at jeg har aldrig lært eller disputeret anderledes udi 30 Aar. Med dette Svar bragte han Præsterne i Harnisk imod sig, saasom han derved syntes at ville give tilkjende, at der vare to Slags Meninger om den hellige Nadvere i Riget, een fornemme Lærdom, som de Højlærde havde for sig selv, og en anden trivial Mening, som man havde overladt til Præsterne; hvorfore ogsaa den sjællandske Superintendent, Povel Madsen, strax paa Cleresiets Vegne traadte frem, og sagde, at han mente, at udi de Kirker, som ham var betroet, intet blev lært uden Guds reene Ord; saasom det havde været antaget og forklaret fra Reformationens Indførsel i Riget. Hofmester Peder Oxe gjorde omsider Ende paa denne Tale, og tog sig paa at berette Hans Majestæt, hvad Svar man havde faaet.

Kort derefter, nemlig den 15de Junii maatte alle Professorer forpligte sig under Godses og Livs Fortabelse ej at skrive eller disputere om det højværdige Sacramente anderledes, end som derom bliver talet i den augsborgske Confession. Dermed mente man da

da at det skulde forblive, men, som Kongen kom i Erfaring om, at Riget endda hørte ilde formedelst Doct. Hemmings Skrift om Nadveren, fandt han forgodt Aaret derefter 1576, at befale oftbemeldte Doctor offentligen at revocere samme Skrift, og tilligemed skriftligen at tilkjendegive, hvad hans Mening var om Alterets-Sacramente. Dette søgte Hemming af al Magt at afvende, men Hans Kongelige Majestæt kunde ikke bevæges til at afstaae fra sit Forsæt, hvorudover han omsider maatte beqvemme sig dertil, og gjøre denne bekjendte Revocation som lyder saaledes:

Jeg Niels Hemmingsen, Professor paa det kongelige Academie udi Kjøbenhavn, begjerer, at denne min Bekjendelse om den hellige Nadvere, som jeg her efter Kongelig Majestæts Befaling, og dette højlovlige Universitets Forlangende, haver opskrevet, maa blive alle Guds Ords og Evangelii Tjenere vitterlig.

Jeg annammer alle vor Christne Troes Artikle om Christi menneskelige Natur, og dømmer dem faste og uryggelige, som er: at Guds evige Søn haver for vor Salighed paataget sig den menneskelige Natur af Jomfrue Mariæ Liv til en personlig Forening, det er, at de tvende Naturer den Guddommelige og Menneske-

nestelige ere samlede udi een Person. Jeg troer ogsaa Christi Ord og Gjerninger udi den hellige Nadveres Indstiftelse, og bekjender Christum Gud og Menneske ganske egentlig og fuldkommelig at være tilstede udi hans hellige og højværdige Sacramente, hvor det retteligen uddeles efter hans hellige Ord og Befaling, og, at der gives og meddeles alle Værdige og Uværdige hans sande Legem og sande Blod, som han har udgivet for os paa Korset til vore Synders Forladelse, og at det selv samme Blod og det selv samme Legeme annammes af dem realiter, som gaae til Guds Bord, saa at det er en sand Mad og Drikke, hvoraf et Menneskes Sjæl fødes og qvæges til det evige Liv. Denne min Bekjendelse kommer overeens med den augsborgske Confession, desligeste med den liden Luthers Cathechismo, og med den Lærdom, som føres i den saxiske Kirke, og som jeg selv i min Enchiridio haver forklaret, hvilken Bog over 20 Aar har været i Alles Hænder.

Men efterdi jeg har anderledes skrevet udi mit Syntagmate efter Calvini Mening om det hellige og højværdige Sacramente, hvormed vore Kirker ere ilde tilfreds, hvilket ogsaa er imod denne min Bekjendelse, da med

dette

dette mit Skrift haver jeg det altsammen gandske og aldeles igjenkaldet, og bekjender, at hvad jeg anderledes herom har lært eller skrevet, er uden mine Med-Collegers Professorernes Vidsthed; saa er ogsaa mit Syntagma, dem ganske ubevidst, kommen til Trykken; hvorfore jeg ydmygeligen beder min Naadige Herre og Konge, desligeste alle Andre, som samme mit Skrift har forarget, at de vilde naadeligen og gunstigen mig det forlade.

Denne hans Bekjendelse og Revocation har han forfattet paa Latin og ladet den Kongen offerere; hvorpaa Hans Majestæt skikkede den strax til det theologiske Facultets Erklæring, for den enten at kassere eller samtykke og underskrive. Der blev den funden overeensstemmende udi alle Puncter med den danske Kirkes Lærdom, og derfore af Facultetet den 16. April blev samtykket og underskreven. Men Hemmingsen blev ved at lære som tilforn, hvorudover det kom ny Klagemaal fra Saxen over ham, hvilket viser, udi hvilken Anseelse denne Mand har været, efterdi de udenlandske Theologer ansaae ham som den største og habileste Lærer paa de Tider, og som ved sin Myndighed kunde gjøre Skaar i den da herskende Religion udi Saxen. Af disse nye Klagemaal blev Kong Frederik omsider i det Aar 1579 bevæget til at sætte ham fra sit Embede, dog, paa det han i Alderdommen

men ingen Nød skulde lide, forsørgede ham med et Canonicat og andet Gods udi Roskild, hvor han forblev indtil det Aar 1601, da han udi sit 89de Aar døde, og blev begraven sammesteds. Udi denne Retraite var han ikke ørkesløs, men gjorte herlige Forklaringer over Psalmerne; han var blind udi de sidste Aar, hvilket hans uafladelige Studeringer foraarsagede. Han har skrevet mange Bøger, og fandt Simon Goulard saadan Behag udi hans smaa theologiske Skrifter, at han lod dem paany igien trykke til Geneve Anno 1586 y). Udi hans 70de Aar skrev han en Bog kalden Immanuel, hvilken synes især at sigte paa den hidsige Theolog Jacobum Andreæ; men den samme blev ikke publiceret førend efter hans Død Anno 1615 til Frankfurt. Der ere ellers adskillige Critiqver gjorte over hans Revocation, og have Nogle holdet for, at den saaledes var sat paa Skruer, at enhver Calvinist kunde underskrive den. Blant dem, som saaledes dømme, er Samuel Andreæ z). Men saadan Dom viser, at man er mægtig til at gjøre alle Ting dobbelt lydende, hvor klart det end er forfattet a). Vist nok er det, at det theologiske Facultet i Kjøbenhavn fandt den at være ganske orthodox, og synes mig, at Ingen, der læser

den

y) Vid. Epist. dedicatoria *Simonis Goulard*.

z) Epist. ad *Antonium Horneck* pag. 62.

a) Vid. Masius in Dania fideli & Orthodoxa.

det fra Begyndelsen til Enden, kan med Billighed falde paa andre Tanker.

Kort efter denne Religions-Tvistighed var bilagt, og Hemmingius havde gjort ovenanførte Revocation, gjorte Kongen med Dronningen og den hele Hofstat en Reise til Meklenborg, hvor han i Rostok blev prægtigen imodtagen af Hertug Ulrik, og af ham geleidet til Gustrau. Der mødte ham Churførst Augustus med mange tydske Herrer, og blev da talet om Religionssager, og maaskee Vejen blev banet til Hemmingii Afsættelse, som fulgte nogle Aar derpaa.

Den ønskelige Fred, som Riget var velsignet med, gav Hans Majestæt Lejlighed til at stifte mange nyttige Ting, item at pynte paa de prægtige Slotte, som han for nogle Aar siden havde lagt Grundvold til, og som endnu i vore Tider ere disse Rigers Zirat. De fornemmeste af disse Slotte vare Frederiksborg og Kronborg. Jeg har tilforn antegnet, at Kongen ved Mageskifte af Rigets Admiral Herluf Trolle, istedenfor Skovkloster Aar 1560 bekom Hillerødsholm, som var et adeligt Gods. Sammesteds lod han anlægge 1562 det vidtberømte Slot Frederiksborg, hvilket han stedse pyntede paa, skjøndt denne prægtige Bygning blev ikke bragt til Fuldkommenhed førend under hans Søn og Succesfor Christian den Fjerde. Til det andet Slot Kronborg blev

lagt

lagt Grundvold 1574, som sagt er; paa hvis Perfection ogsaa aarligen blev arbejdet, og saasom der paa Lappen fandtes en uhørlig stor Steen, satte Hans Kongelige Majestæt sig for 1577 at forflytte samme Steen til Kronborg. Mange holdte saadant Værk underligt, hvorfore der ogsaa blev slaget Bedemaal derom. Men Kongen trængede dog igjennem dermed, lod den forflytte under Slottet 1580, og sætte paa det yderste Næs af Søkanten, for at styrke Grunden, hvor Søen plejede mest at bryde ind. Til en Erindring om denne store Anlægning lod han derpaa sætte saadan Inscription: Anno M. D. LXXX. Fridericus 2. Daniæ Rex curavit hoc saxum a primo suo loco, ubi vicissim alius subrogatus est lapis, ad hunc devolvendum. Hans Majestæt lod ogsaa dette Aar 1577 med stor Flid i Norge søge efter Guld, Sølv, Kobber, Bly og Jern-Miner, og lod derhen til samme Ende skikke Bergfolk. Anledning dertil gaves af de Opdagninger, som skede udi Christian den Tredies Tid, og hvorom er talet udi højstbemeldte Konges Historie. Men jeg seer intet idetringeste af Guld eller Sølv at være fundet under denne Konges Regjering, Saadant og meget andet var reserveret hans navnkundige Successor Christian den Fjerde.

Hans Majestæt havde ellers dette Aar Tvistighed med Engeland, eftersom Engelænderne uden hans

Minde

Minde seilede paa hans Strømme, og øvede Fiskeri paa Island; iligemaade at de continuerede med den russiske Handel paa Archangel; hvorved Riget led stor Skade paa Øresunds Told. Engelænderne derimod meenede, at det stod dem frit for at seile i den rumme Sø. For at afgjøre denne Tvistighed blev berammet et Møde til Embden den 25de Juli, som siden blev forflyttet til St. Georgi-Kloster ved Hamborg, og opsat til den 10de August. Did forsamlede sig begge Rigers Fuldmægtige, og da paastode de Danske, at Engelænderne havde ingen Ret til at beseile Moscovien paa denne Side, saasom Vejen faldt mellem Island og Norge, som ere Kongens Lande. Desligeste beviisede de med Breve, at det var Engelænderne for mange Aar siden forbudet, at øve nogen Seilads omkring Island, Helgoland eller Finmarken. Videre sagde de, at saadan Handel var Rigerne til stor Skade, og at Engelænderne ogsaa i den Henseende overtraade de gamle Forbund mellem Rigerne, hvorudi det ene Rige lover at befordre det andet Riges Fordeel. De engelske Commissarier besvarede den ene Post saaledes, at der vel var gjort Forening mellem Rigerne, at Engeland ikke skulde handle paa Island, men ingenlunde at de jo maatte seile omkring Norge og samme Ø til fremmede Steder; iligemaade at det samme Forbund var kun paa nogle Aar. Videre foregave de, at den vilde rumme

Sø

Søe var aaben for Alle, og kan jeg ikke see, at de derudi talede uden Grund, thi, hvis det kunde forbydes udi den rumme Søe at reise forbi en Andens Lande til tredie Sted, kunde Engeland og Frankrig forbyde alle nordiske Folk at reise igjennem Canalen til Spanien. Spanien kunde ogsaa paastaae, at Ingen uden dets Tilladelse maatte handle paa den midlandske Søe; Irland, at Ingen uden dets Tilladelse at reise til Indien omkring samme Ø; Ja kort at sige, ingen Handel kunde paa noget Sted skee uden speciel Tilladelse. Hvad det andet Argument angaaer, at det var imod Forbund, efterdi det ene Rige har lovet at forfremme det andet Riges Fordel, saa kan man sige, at Engelænderne begyndte Seiladsen paa Archangel, ikke for at beskadige og fornærme de Danske, men for at forfremme deres egen Handel, hvorudi ingen Nation er at fortænke. Men, som de danske Fuldmægtige ingen Ordre havde til at vige fra denne Paastand, blev Tvistigheden opsat til videre. Saaledes beskriver Resenius dette Møde i Kong Frederiks Historie, hvorudover det er desmere at forundre, at han siden skriver, at de Danske udi det Aar 1583 beraabte sig paa den Tractat, som 1577 blev sluttet til Embden, og derved glemmer, hvad han selv har skrevet, nemlig at Mødet løb frugtesløs af, og at Embden var ikke det Sted, hvor det blev holdet b).

Men

b) *Resen. Frid.* 2. pag. 312. conf. pag. 337.

Men hvad, som har gjort dette Aar mest mærkværdig, var, at Dronningen den 12 April blev forløst med en Prinds, som blev en af de navnkundigste Konger, Danmark nogentid har havt, nemlig Christian den Fjerde; og, som ved alle navnkundige Prindsers Fødsler gjerne digtes Mirakler, saa fortælles her, at en Bonde paa Samsø foregav sig af en Havfrue at have hørt en Spaadom om samme Prindses Fødsel. Men derom skal vidtløftigen tales udi Christian den Fjerdes Historie.

Efterfølgende Aar 1578 begynder vor Historicus med en Comet, som, han siger, var Forvarsel for den Krig og Blods Udgydelse udi Lifland, da dog samme Land udi mange Aar tilforn havde været en Skueplads af alle de Ulykker, som man kan forestille sig, uden at nogen Comete haver ladet sig tilsyne. Ellers huserede Russerne skrækkeligen dette Aar i Landet, saavel imod Fiender, som imod sine egne Allierede, hvilket foraarsagede, at Prinds Magnus med sin Gemahl retirerede sig til Churland; og foraarsagede dette, at Kongen affærdigede en Legation til Moscovien, for hvilken Legation Jacob Uhlefeld var Hovedmand: samme Gesandt havde Instrux at handle om en evig Fred, saavel for Sverrig, som for Prinds Magnus, udi Lifland. Men Storførsten vilde ikkun slutte en Stilstand, saasom han havde isinde imidlertid at bestyrke sig for at begynde

Krigen paany igjen. De danske Gesandtere, efterat de udi lang Tid vare blevne opholdne, kom der omsider en Skræk over dem, saa at de troede, at Storførsten havde Ont isinde imod deres Personer, og derfore imod deres Instrux accorderede en Stilstand paa 15 Aar. Men Kong Frederik havde saadan Mishag i denne Gjerning, at han lod deres Opførsel examinere paa en almindelig Herredag efterfølgende Aar, og faldt da Jacob Uhlefeld, som Formand for Legationen, i Kongens Unaade og blev sat fra sin Værdighed, som var Rigets Raad. Dette Gesandtskab har Jacob Uhlefeld selv beskrevet paa Latin, og har Melchior Hammerfeld befordret Skriftet til Trykken c).

Jeg har tilforn fortalt om de Tvistigheder, som vare imellem Kongen og Hertugerne af Holsten om det slesvigske Lehn. Denne langvarige Stridighed foretog man sig dette Aar 1579 at afgjøre, og voldgav Sagen paa Churførst Augustum, Hertug Ulrich af Meklenborg, og Landgreve Wilhelm af Hessen, hvorudover et almindeligt Møde blev berammet til Odense i Fyen den 25 Marts, hvor der paa Kongens Vegne mødte Niels Kaas Canceller, Peder Gyldenstierne, Rigets Marsk, Jørgen Rosenkrantz, Jacob Uhlefeld, som deraf sees at være kommen i Kongens Naade igjen, og Caspar Paslich

c) Vid. Itinerarium *J. Uhlefeld.*

lich, Licentiat. Hertugerne af Holsten affærdigede dibhen Benedictum von Ahlefeld, Johan von der Wisch, Henrich von Rosenbrok og Andre. Efterat disse tilligemed Stadsherrernes Gesandtere havde efterseet alle gamle Lehnsbreve, blev endeligen fundet forgodt, at Kongen skulde forlehne Hertugerne med Førstendømmet Slesvig som et Arvelehn, og det inden Aar og Dag. Hertugerne derimod, som Rigets Vasaller, skulde sværge Kongen tilbørlig Troskab; og blev tilligemed afgjort, hvorledes Edens Form skulde forfattes. Lehns-Conditionerne vare disse: at Kongen udi Krigstider skulde overlægge med Hertugerne, om hvad som kunde være tjenligt til Førstendommets Forsvar; Hertugerne skulde, naar Riget det behøvede, skikke Kongen et vist Antal Fodfolk og Ryttere, og underholde dem paa deres egen Bekostning; Kongen derimod lovede dem, som sine Vasaller, Protection og Beskyttelse. Hvad Successionen angik, enten den, som var nærmest udi Grad, skulde succedere, eller om Jus præsentationis skulde gjelde, derom kunde denne Gang intet sluttes, men den Post blev opsat til en anden Tid; dog blev derom saaledes forenet, at Ingen af den Afdødes Paarørende skulde bemægtige sig hans efterladte Gods, men lade det forvaltes af tro og svorne Mænd, indtil Herrerne imellem sig selv bleve forenede derom, eller Retten dømte dem imellem d).

Efter-

d) Chytr. Saxon. lib. 25.

Efterat dette saaledes var lavet, gjorde man Anstalter til Lehns-Acten, som efterfølgende Aar blev forrettet til Odense den 3 Maj, saaledes: Efterat Kongen havde sat sig paa sin Throne, fulde Hertugernes Fuldmægtige i Knæ for Hans Majestæt, og derpaa ved Johan von der Wisch, som førte Ordet, ydmygeligen begjerede, at Hans Majestæt vilde efter gammel Skik og Sædvane forlehne deres naadige Herrer med Sønder-Jylland og Femern, hvorpaa dem blev svaret, at de skulde lade deres Herrer vide, at de strax kunde indstille sig. Hertugerne lode sig strax indfinde med stor Stads og Følge; Kongen stod da strax op af sin Throne, greb om Stangen af Fahnen, som fire Lehns-Dragere holdte, og derpaa sagde: Saa forlehner og investerer Jeg Eders førstelige Naader Alle og Enhver i Særdeleshed, Mig og selv og Min elskelige kjere Søn, samtlige Hertuger til Slesvig, med det Førstendom Slesvig, og det Land Fehmern, med al deres Høihed, Regalier, Herlighed og Rettighed udi den Hellig Trefoldigheds Navn. Vi ville Os mod Eders førstelige Naader, og alle disse Lehns Blods-Forvante altid broderlig og venlig forholde, forventende Os det samme af Eders førstelige Naader igjen. Derpaa overleverede Hans Majestæt Herolden denne Fane, hvilken blev kastet ned blant Folket; siden blev

den

den slesvigske og femerske Fane ogsaa nedkastet. Endelig fik hver af Hertugerne sit Lehnsbrev, hvormed Acten endtes.

Dette har jeg holdet fornødent her at anføre, endskjøndt jeg udi mit hele Værk har viiset, at jeg ingen Elsker er af at fortælle blotte Ceremonier. Men, som ofte i Historien tales om disse Lehns-Acter, og de samme ingensteds tilforn ere med Omstændighed beskrevne, saa har jeg eengang for alle her villet gjøre en Beskrivelse over disse slesvigske Lehns-Ceremonier, som skee ved Faners Kastelse. Det synderligste, som herved er at iagttage, er, at Kong Frederik forlehnede sig selv iligemaade med Hertugdommet, og derved, saavidt som han var Hertug, erklærede sig selv Vasal af Riget. Kort efter at Hertugerne saaledes vare forlehnede med Førstendommet, døde Hertug Hans til Hadersleben den 2 Octbr.

Ellers var dette Aar mærkværdigt formedelst den Sag angaaende den bekjendte Bog kaldet Formula Concordiæ, som Nogle sige, at Kongen kastede paa paa Ilden, Andre derimod nægte Factum, og saasom det samme har givet Anledning til store Tvistigheder blant de Lærde, saa vil jeg her omstændeligen tale derom. Historien af samme Formula Concordiæ er denne. Saasom der udi Saxen vare store Tvistigheder mellem de evangeliske Geistlige om adskillige Religionspunkter, saa at den saxiske Kirke deltes udi

to Secter, nemlig udi ivrige og tempererede Lutheraner, hvoraf de Første fulgte blindt Luthers Lærdom, de Andre derimod inclinerede til nogle af Melanchthons Meninger, og var Doctor Niels Hemmingsen ligesom Hoved for det sidste Parti, og i den Henseende blev saa hæftigen forfulgt af de ivrige Lutheraner, som er viset i hans Historie. Saasom nu disse Sidste forplantede deres Lærdom paa en subtil Maade, saaledes at de vel bekjendte sig at følge den augsborgske Confession, og dog havde noget bag Ørene, hvilket især kan sees af Hemmingii Syntagmate eller Skrift om den hellige Nadvere, saa funde de ivrige saxiske Lutheraner, eftersom de havde Churførst Augustus paa deres Side, forgodt, at forfatte et Skrift kaldet Formula Concordiæ, og det udi saadanne Terminis, som kunde betage Melanchthons Disciple al Udflugt. Forfatterne deraf vare fem Theologer, hvoraf den fornemste var Jacobus Andreæ, og maatte alle saxiske Gejstlige den samme, som et Mynster af den rene Lærdom, underskrive, medmindre de vilde være anseete, som de der havde Lyst til Usamdrægtighed eller Religions-Strid. Udi dette Aar lod Churførsten skikke til Danmark et Exemplar af denne Bog indbunden udi Fløjel, og med Guld beslagen, med Begjering, at Hans Majestæt vilde befordre den udi sine Riger. Men den holstenske Superintendent Paulus von Eitzen, samt

den danske Hofprædikant Mag. Knopf raadede Kongen fra at antage den samme, foregivende, at, saasom Skriftet alene var forfattet imod adskillige Vildfarelser, som havde opreiset sig udenlands, og hvormed den danske Kirke ikke havde været foruroliget, saa havde man her saadan Medicin ikke nødig; tilmed burde saadant at have været skeet af et almindeligt Mode, ikke af fem Gejstlige alene, der tiltoge sig større Myndighed, end dem tilkom, saa at det tjenede ikke til andet end at forstyrre Fred og Enighed i Riget og Førstendømmene. Derforuden havde bemeldte Mænd Afsky for denne Bog, efterdi derudi vare forkastede adskillige af deres Læremesters Philippi Melanchthons Meninger. Besynderligen var Paulus von Eitzen en Fiende af Jacobus Andreæ, der havde været den fornemmeste udi at sammensmede bemeldte Formulam Concordiæ, hvorfor han ogsaa lod publicere sin Betænkning derover udi et Skrift, som han skikkede til Churførsten med saadan Titel: Ursache warumb die Subscription des Bergischen Buches billig soll werden abgeschlagen; Ja bemeldte Paulus von Eitzen arbejdede med saadan Iver paa at kuldkaste dette Skrift, at det hverken udi hans Tid eller siden er bleven approberet udi Førstens Lande, og at Kong Frederik lod den ved en offentlig Forordning forbyde, som lyder saaledes:

Fre-

Frederik thend Anden med Guds Naade Dannemarks, Norges, Vendets og Gothers Konnungh etc. Vor synderlige Gunst tilforn: Viider, at thend Bog man kalder Opus Concordiæ, som nu lang Tiid udenlands hafver været for Hender udi Verch, er nu paa Trych udgangen, som Os oc ther af et Exemplar er tilkommen; oc, efterdi udi samme Bog skal findes thend Lærdom, som Os oc Vore Kirker er fremmed og ubevaant, at letteligen ther ofver thend Enighed, som til Tis (Gud Lof) thisse Riger häfver været holden udi, kunde forstyrres, thersom samme Bøger blifve allmindelige her udi Riget, oc skall udspredes, oc icke af Øfrigheden thermed udi Tide hafdes et Indseende, helst, efterdi vi icke twifle paa, at her udi Riget saavelsom andensteds vell skall findes thet Folk, som sig til Nyt skulle lade bevæge. Thi byde Vi Eder og alvorligen befale, at I nu strax tilsiger alle Bogførere ther udi Stiktet, som plejer at indføre Bøgger, at de alldeelis ingen af fornefnte Concordie-Bøgger kallede, tilltænke at indføre, selge eller afhende her udi Riget, saafremt the icke ther ofver vill have forbrudt theres Boes Lod oc straffes paa Lifvet uden all Naade. Sammeledes saa tit og ofte, at I formærche ther kommer

mer nogen udlandiske Bogfører, at I thennem lader advare oc tillsige, før the udligger theres Bøgger, at the icke distrahere eller selge fornefnte Bog til Nogen her udi Riget under theres Bøggers Fortabelse, oc hvis the hafver med at fare. Thesligeste, at I strax paa Vore Vegne tilskriver alle Præsterne udi eders Stict, og the som Skolerne forestaae, at the icke tiltænker at lade samme Bog findes hos sig, saafremt the icke ther ofver vill hafve forbrødt theres Kald oc Sogner, oc tillmed straffes uden all Naade, som the ther Øfrigheds Bud oc Befalning icke hafve haft udi Act. I ville hermed som Eders Embede thet udkræfver, oc som I ville være Gud oc Os kjær oc taknemmelig, hafve et flittigt Indseende, at herimod icke skeer eller handles. Saafremt Vi befinde, at I seer igjennem Fingre med Nogen, og samme Bog bliver almindelig her i Riget, Vi icke skulle fororđne udi Eders Sted thend, som vill gjøre oc hafve thend Inspection, hans Embede udkræfver. Anseendes at Vi, som en christelig Øfrighed trachte efter thend reene Lærdoms Eenighed at erholde udi thisse Riger, udi hvilken Vi ere opdragne, oc hafver været till Tiss, oc therfor at hindre oc afvende the Aarsager, hvormed Fred,

Roe

Roe og Lenighed kunde forstørres oc Andre forføres; hvilket Vi oc Eder, paa Eders Embedes Vegne ville hafve befalet oc paalact. Thermed skeer Vor alvorlige Vilge oc Befalning, thi tager her hermed ingen Forsømmelse fore. Befalende Eder Gud. Skrefvet udi Antvorskov Kloster den 24 Dag Julii Aar 1580. Under Vort Zignet.

Frederik.

Af denne Forordning sees, at Kongen havde en yderlig Afsky for Formula Concordiæ, og har med stor Omhyggelighed søgt at hindre dens Indførsel og Debit udi Rigerne. Dette tilstaae Alle, endogsaa de, som hæftigst stride for denne Bog. Tvistighederne ere alene, om Kongen kastede den paa Ilden. Derom findes vigtige Argumenter pro & contra. De som holde for, saadant at være skeed, beraabe sig paa Selnecceri Ligprædiken over Kong Frederik, hvorudi han taler om samme Bog, som burde kastes paa Ilden, og opofres Djevelen. Men de grunde deres Mening besynderligen paa Frederik den Andens danske Krønike, som der menes at være skrevet af Canceler Hvitfeld, og publiceret af Resenio. Derudi fortælles Factum med disse Ord: Men, efterdi Kongen mærkede, at derudi indeholdtes mange nye forborgne og usædvanlige Meninger, da om Natten, som han ikke kunde sove,

kal-

kaldede han paa sin Kammerjunker, bød ham gjøre Ild, thi han havde fanget en Dievel, som han vilde forbrænde, og, da Ilden var tændt, kastede han Bogen derpaa. De, som nægte Factum, dømme saaledes: at saadan Præcipitance var ikke overeensstemmende med nogen af Kongens andre Gjerninger; at Hans Majestæt havde alt for stor Agt og Kjærlighed til Churførsten af Saxen, at han skulde saaledes handle med hans Foræring; og endeligen, at de, som anføre denne Historie, komme ikke overeens i Omstændighederne. Jeg opsætter gjerne her mine Tanker; men siger alene dette, at udi det, som citeres udi Resenii Historie, er ingen Bevislighed, saasom man ikke veed, om det, som antegnes udi samme Historie, findes udi Canceler Hvitfelds Manuskript; eftersom Autor vidner at have samlet Historien af adskillige Skrifter, særdeles af et, som af Stilen synes at være Hvitfelds, og skulde jeg ikke troe, at det findes ligelydende udi samme Manuskript, efterdi Pontanus, som stedse følger Hvitfeld Fod for Fod, her differerer i Omstændighederne, thi Pontanus siger ikke, at Kongen kastede Skriftet paa Ilden, men at han vilde heller at det skulde brændes, end at han skulde approbere noget, som kunde forarge c). Hvad Selnecceri

Lig-

c) *Pontan.* hist. *Frid.* 2. Manuscr. Ordene ere disse: Ustulandum tradi maluit, qvam ut dogma aliqvod absonum suo calculo approbaret.

Ligprædiken angaaer, da er det underligt, at samme Mand, som ivrer sig saa hæftigen mod Bogen, intet skulde melde om dette Facto, som efter hans Principium kunde være en Zirat udi Kongens Levnet, og seer man idetringeste deraf, at det maa ikke have været ham bekjendt, thi ellers havde han uden tvivl heller sagt, at Kongen med Billighed kastede den paa Ilden, istedenfor at sige, at den fortjenede at brændes. Denne omtvistede Formula er siden bleven autoriseret saavel udi Rigerne, som udi den kongelige Del af Slesvig-Holsten f), hvorfore vore nu værende Theologer med des større Iver søge at nægte Factum.

Hvad de øvrige Kongens Regjeringsaar anbelanger fra denne Tid indtil 1588, da er intet saa mærkværdigt forefaldet, at dets Recit kan interessere Læseren; thi Riget var udi en fuldkommen Rolighed, saavel udvortes, som indvortes. De liflandske Uroligheder foraarsagede alene, at Hans Majestæt maatte have et Øje til samme Land, og da Prinds Magnus Aar 1583 ved Døden afgik, tog Kongen Desel, Wig og Churland til sig. Udi samme Aar anmodede han ogsaa Kongen af Skotland om Orkenøernes Indløsning. Men de danske Gesandtere bleve da som tilforn afviisede med Complimenter. Saa at denne Han-

f) Skiøndt ikke som en symbolisk Bog, hvorudover den ej er indført udi den danske Lov.

Handel om Orkenøernes Igjenløsning er med Tiden bleven anseet som en Slags Ceremonie, endskjøndt Paastanden i sig selv er saa rigtig og grundig, at intet kan siges derimod. Ellers underholdt Hans Majestæt udi de sidste Aar stor Correspondence med Kongen af Navarra, hvilket kan sees af de Breve, som ere verlede mellem begge Konger udi det Aar 1583 og 1584 g), og som findes paa dansk hos Resenium, item paa Latin hos J. Riccium h).

Førend jeg slutter denne højpriselige Konges Historie, vil jeg anføre tvende Hændelser, som skede Aar 1585 og 1586, og som kostede tvende Mænds Liv udi Danmark. Udi det Aar 1585 kom til Helsingør en ved Navn Johannes, som var Philippus Melanchthon nær paarørende. Den samme angav for Kongen, at han var kommen i Erfaring, at nogle af Raadet og Adelen havde isinde at omkomme Hans Majestæt, og derpaa selv anmasse sig Regjeringen. Men Kongen, som havde ingen af sine Undersaatter mistænkt, mærkede strax, at dette var en Digt af samme Mand, for at bane sig Vej til nogen Ære eller Belønning, lod ham strax arrestere; og, efter hans Angivelse var befunden at være en Calumnie, blev han dømt fra Livet og rettet. Den an-

g) Vid. Lit. in appendice ad hist. *Frid.* 2.

h) Epist. Henrici Navarræ Regis apud Riccium a pag. 23. ad pag. 111.

anden Passage var af efterfølgende Beskaffenhed. En afsat Præst, ved Navn Mag. Jacob Nielsen, blev beskyldt udi det Aar 1586 at have gjort en Vise om Mag. Niels Hvid, Biskoppen i Skaane, og derforuden at have øvet Vold mod samme Bisp, og kastet Stene ind i hans Gaard. Hvad Visens Indhold var, nævnes ikke, hvorvel man kan slutte af de Vers, bemeldte Mag. Jacob gjorde paa Retterstedet, at han maa have beskyldet Biskoppen for Tyveri. Den Bitterhed, som han havde fattet mod samme Bisp, rejsede sig endel af en Dom, som var fældet mod ham, endel ogsaa, efterdi Bispen havde hindret, at han ikke kunde komme til Kald igjen. Kongen befol Professorerne i Kjøbenhavn tilligemed Doctor Poul Madsen, Biskoppen i Sjælland, at de skulde kjende i denne Sag. Mag. Jacob Nielsen nægtede i Begyndelsen Gjerningen, men siden udi Forhøret tilstod meer og meer deraf, hvorudover han af denne gejstlige Ret blev dømt fra sin Kjole, og overleveret til den verdslige Øvrighed, hvilken dømte ham fra Livet, og blev han derefter halshuggen paa Slotspladsen. Da han kom paa Retter-Pladsen, sang han efterfølgende Vers:

Skal nu Mester Jacob miste sit Liv,
For Hanen gael,
Saa er dog Bispen en Tyv
For Stenen han stial i).

Hans

i) Vid. process. Mag. *Jacob.* in append. ad hist. *Frid.* 2.

Hans Majestæt, som udi sin hele Tid havde været ved bestandig Helbred, undtagen at han engang havde havt en Qvartan-Feber k), begyndte udi det Aar 1587 at finde en Tunghed udi sin Krop, hvilken holdt et helt Aar ved, skjøndt han ikke lod sig mærke dermed indtil udi Februar af det Aar 1588, da denne Svaghed tog saaledes Overhaand, at han ikke kunde dølge det længer. Kræfterne toge da mere og mere af, saa at han omsider maatte holde Sengen. Den 4de April, som var den sidste Dag, bestillede han Gudstjenesten at holdes paa sit Gemak paa Antvorskov Slot om Eftermiddagen, saasom han var hæftig syg, og da Doctoren følede hans Puls, sagde Kongen: lad Aaren slaae, som hun vil, det vide Vi, at Guds Naade slaaer ikke Fejl. Derpaa besvimede han, og da han kom til sig igjen, sagde han, det er en underlig Strid, som Døden og Livet føre. Efterat han havde holdet adskillig gudelig Tale med de Nærværende, sagde han Klokken fire om Eftermiddagen, at han vilde staae op; men, da de lettede ham af Sengen, faldt han i en ny Daanelse, og derpaa opgav sin Aande, efterat han havde levet udi 53 Aar og 9 Maaneder l), og regjeret udi 29 Aar og 3 Maaneder. Han var en af de nyttigste Kon-

k) *Velleius* in Obit. *Frid.* 2,

l) *Velleius* in Obit. *Frid.* 2. siger 35, hvilket maa være en Trykfejl.

Konger, disse Riger nogen Tid have havt, thi Landet har aldrig været i større Anseelse og Velstand end under hans Regjering. Der fremskinnede en særdeles Fornuft i alle hans Gjerninger, hvorpaa hans hele Liv er en Prøve, besynderlig det bestandige Forsæt, han havde, ikke at friste Lykken, efterat han havde ført tvende reputerlige Krige, og erholdt tvende fordelagtige Frede, men at anvende den øvrige Tid paa at høste Frugten af sine Sejervindinger, og at sætte sine Riger i Flor og Velstand, hvilket ogsaa skede; thi Tilstanden var da saaledes udi Riget, at man var istand at forstrække Penge til andre Potentater, og vidner Historien, at Kejseren søgte paa Pant af Juveler at laane Penge af ham. Derfor var han ogsaa istand at anlægge de allerprægtigste Bygninger, som endnu med Forundring sees, og er en Zirat udi Norden. Han var særdeles borgerlig, from og sagtmodig, men derhos ivrig i at forsvare Rigernes Højhed, thi, da Hamborgerne gjorde sig for dristig paa Elben, kom han dem til at krybe til Korset, og at forsone ham med en Afbigt og Pengestraf, og, da den kongelige Gesandt Caj Rantzov blev overfalden i Nederlandene, maatte Hollænderne blæse i Bøssen og betale 30000 Rdlr. Han lod ogsaa de polske Gesandtere anholde i Sundet, da de ikke vilde hilse Fæstningen. Hans Sædvane var at sige efter Maaltid: Kongen er ikke hjemme, hvil-

hvilket var et Tegn, at Ministrene og Hof-Tjenerne maatte slaae sig løs, saameget som de vilde; men saasnart som han sagde: Kongen er kommen hjem igjen, blev Alting stille. Det er ellers Skade, at vor Historicus har fast intet rørt om denne fortreffelige Konges saavel Sinds som Legems Qvaliteter, saadant havde været bedre end at opfylde Skriftet med Hyldings-, Kronings-, Daabs- og Begravelses-Ceremonier. Velleius udi hans Parentation vidner, at Hans Majestæt var trende Gange i Livsfare, først 1565, da han faldt under Amager-Bro, og blev reddet af Herr Jørgen Brade, som derover kom til Skade, og døde nogle Dage derefter, og tvende andre Gange, da han foer over Vand, og Isen brast under ham, saa at han ikke uden med stor Nød blev reddet m).

Hans Dronning var Sophia, Hertug Ulriks Datter af Meklenborg, som han holdt Bilager med 1572. Med hende avlede han 1) Elisabeth, som Aar 1590 fik Hertug Julium af Brunsvig; 2) Anna, som blev Dronning i Skotland, hvor om videre skal tales; 3) Christian den Fjerde som succederede ham i Regjeringen; 4) Ulrik, som blev Biskop til Schwerin og Slesvig; 5) Augusta, som fik Hertug Johan Adolph af Slesvig; 6) Hedvig, som fik Christian, Churførsten af Sachsen, og endeligen 7) Johannes.

Dron-

m) *Velleius* in Obit. *Frid.* 2.

Dronning Sophia residerede, efter Hendes høisalige Herres Død, til Nykjøping, og døde 1631 udi hendes 74 Aar n) sammesteds. Frederiks Symbolum var: Treu ist Wildbrat; item: Mein Hoffnung zu Gott allein. Det første blev gemeenligen exprimeret med disse Bogstaver: T. J. W. B. Over dette Apophtegma ere gjorte mange Forklaringer, og mene Nogle, at Kongen derved sigtede paa de Svenske, som skuffede ham ved Fredstractater, Andre fordi han fandt Utroskab blandt nogle Officiers udi sin Armee, og Andre igjen, at han derved i Almindelighed gav tilkjende Lykkens Ustadighed o), og hvor lidet man kunde bygge paa Verden, hvorudover han brugte dette Symbolum: Treu ist Wildbrat, det er: min Hund Vildbrat er mig tro, thi han havde en tro Hund saa kaldet, hvis Skikkelse findes endnu paa Frederiksborgs Tapetserier med et Halsbaand, hvorpaa staae disse Bogstaver: T. J. W. B.

Saasom Kong Frederik var en besynderlig Elsker af Lærdom, saa kan man regne Studeringers rette Opkomst udi Riget under hans Regjering, og det formedelst de store Beneficier, han gav til Akademier, Skoler og lærde Folk. Hvad Kjøbenhavns Universitet angaaer, da udgav han Aar 1569 den 21

Fe-

n) *Resen.* hist. *Frid.* 2. siger 75, hvilket synes urigtigt.

o) *Jacob Typotius de Symbolo* hoc pag. 368.

Februari en Forordning, hvorudi han strængeligen forbød Borgemester og Raad i Kjøbenhavn og alle Andre udi nogen Maade at fornærme Professorerne udi deres Privilegier og Friheder. Udi samme Aar den 25de Juli stiftede han Communitetet af Bispe-Tiender og andet Bøndergods for hundrede fattige Studenteres Underholdning, og derforuden dertil lagde 400 Rigsdaler i Species, af Sorøes, Antvort-skovs og Ringsteds Klosters Indkomster. Samme Communitet, gemeenligen kaldet Klosteret, florerer endnu, og er den beste Skole paa Universitetet, saa-som der disputeres over allehaande Materier paa Latin, naar de spise. Angaaende de Personer, som spise paa Communitetet, da udfordres først, at de skal være fattige, hvilket kan sees af et Brev, som Kongen i den Henseende skrev til Rentemester Walkendorf, Biskop Poul Madsen, og Professor Theolog Anders Larsen, hvorudi han befaler at udelukke alle dem fra Kosten, som ikke ere nødlidende p).

Til denne Befaling blev han bevæget af et Vers, som en ubekjendt Person havde gjort af det Indhold.

De rige Studenter æde Kongens Kost,
De fattige lide baade Hunger og Frost.

Aar

p) Literæ *Frid.* 2. ad *Christoph. Walkendorff* &c. dat. Skanderborg. 1581 in Actis Acad. Manusc.

Aar 1571 den 11te Septbr. forbedrede Hans Majestæt Professorernes Stipendia af Roskilds og Lunde Kirkers Canonicater og Vicariater. Ja den Naade, han havde for Universitetet, gik saavidt, at, da Nogle af Raadet udi en Trætte om noget Gods i Fars Herred havde dømt Professorerne imod, gjorde han Dommen til intet, og selv tilkjendte Universitetet samme Gods igjen q). Siden havde han Omsorg for, at de Exercitier, som skulde holdes paa Klosteret, blev handthævede, som kan sees af en Forordning dateret 1574 den 27de Januari. Udi denne Forordning er særdeles mærkeligt, at Studenterne paa Klosteret befales at agere Terentii Comedier, thi den fjerde Artikel taler saaledes derom: 4) Skulde fornævnte Eleemosynarii, som af Os underholdes, strax naar nogen af Terentii Fabler ere udlæsede, publice dem agere efter Rectoris og Theologorum Befaling r). Hvad Skoler angaaer, da fundered han en Skole 1586 i Sorø for 60 Personers Underholdning og Lære s), hvilken udi hans Succes- sors Tid blev et berømmeligt Akademie, fuld af lærde og navnkundige Mænd. Til den haderslebske Skole gav han 6000 Rdlr. og opmuntredes Andre af hans Gavmildhed til at gjøre deslige Stiftelser for Lær-

q) Vinding. Academ. Hafn.

r) Vid. excerpt. Manuscr. Resenii.

s) Conrad. Aslac. de progress. Reform. in Dan.

Lærdoms Opkomst. Saaledes funderede en ved Navn Rudolf Nommensøn den flensborgske Skole. Kongens Farbroder, Hertug Hans den Ældre, forvandlede Bordesholms Kloster til et Gymnasium, og Rigets Admiral Herluf Trolle stiftede den berømte Herlufsholms Skole. Hvad Donationer til lærde Folk anbelanger, da forærede han 1559 en anseelig Sum Penge til de magdeborgske Theologer for at lade trykke deres Centurias, saasom de selv ikke havde Evne til at gjøre slige Bekostninger. Den wittenbergske Professor Sturmius nød aarlig Pension af ham. Philippus Melanchthon, Georgius Major og Andre bleve ogsaa begavede med kongelige Foræringer. Om hans Liberalitet imod den store danske Astronom Tyge Brahe er tilforn talet. Derfor havde ogsaa denne Konge den Lykke at see Landet vrimle af lærde Mænd, Statister og store Generaler. Blant disse anseelige Mænd vare, foruden ovenmeldte Tyge Brahe, de fornemmeste: Rigets Admiral Herluf Trolle, hvorom tilforn er talet; Rigets Hofmester Peder Oxe, hvis Portrait er ogsaa givet i Historien; Felthérren Daniel Rantzov, en af de store Generaler paa de Tider; Jacob Uhlefeld en stor Statist og grundlærd Mand, hvilken var Hoved for den bekjendte moscovitiske Legation, som han selv paa Latin har skrevet; hans tvende Cancelere Johan Friis og Niels Kaas, men besynderlig

Henrik Rantzov, Statholderen i Holsten, som formedelst sin Lærdom, Capacitet og store Dyder var et Vidunder paa de Tider i Norden. Samme Herre var den store General Rantzovs Søn, hvilken, foruden at han var en berømmelig Krigsmand, excellerede, lige saameget udi Lærdom og Videnskaber som hans Fader udi Krigssager; thi han forstod, foruden galante europæiske Sprog, ogsaa Latin, Græsk og Hebraisk. Han excellerede udi alle Videnskaber, og ikke alene befordrede Studeringer ved sit patrocinium, men endogsaa selv skrev mange Bøger, saasom tvende Bøger paa Latin om den ditmarske Krig, som jeg ofte har citeret; Chersonesi Cimbricæ delineatio; Speculum Astrologicum, en Bog om Sundheds Conservation, om de climacteriske Aar, de Imperiorum Periodis, Epigrammata, en Historie over Holsten, Stormarn og Ditmarsken, foruden andre in Physica & re militari. Han var selv med udi den Krig, som Kong Frederik førte udi Ditmarsken, saa at der Ingen bedre kunde beskrive samme Krig. Hans Gods og Midler udi Riget og Førstendømmene vare saa store, at han var istand til at forstrække adskillige Potentater med Penge t). Kort at sige: Faa Undersaatter paa de Tider havde større Meriter og vare i større Anseelse.

Blant

t) Oratio de vita *H. Rantzowii* Manuscr.

Blant de lærde Danske, som florerede under Frederik den Anden, kan regnes den store Poet Erasmus Lætus, hvilken døde 1582 u). Hans poetiske Gejst vises af de fire Bøger de re Nautica, og af det heroiske Poema paa Latin, som bestaaer af elleve Bøger, og kaldes Libri Margareticorum, saasom de beskrive den Fejde imellem Dronning Margareta og Kong Albert af Sverrig.

Den Velstand, som Riget var udi under Kong Frederik den Anden, gav Hans Majestæt Evne til at zire og bestyrke Rigerne med prægtige Bygninger og Steder, som Kronborg, Frederiksborg, Frederiksstad, Frederiksodde, Antvortskov Slot, Husum Slot og andet.

Hvad Religionen angaaer, da læsede han selv ideligen den hellige Skrift, og af Davids Psalmer, Salomons Ordsproge og Syrach uddrog en Samling af de smukkeste Sententzer, som han lod trykke 1583, og hvilke Christian den Femte siden Aar 1690 lod igjen oplægge, især elskede han den 101 Davids Psalme, Jeg vil siunge Miskundhed og Ret, som han i sin Regjerings Begyndelse lod trykke med sin Hofprædikants Forklaring x). Af de Sententzer, som han samlede af Salomons Ordsproge og Jesus Syrach, findes et Exemplar paa Kongens Bibliothek,

u) *Pontan.* Hist. *Frid.* 2. Manuscr.

x) *Resen.* in Præf. ad Hist.

thek, hvorudi den højsalige Konge med egen Haand har skrevet disse Ord: Anno 1584 gav jeg denne Bog Mester Hans, min Søns Christians Tugtemester til Ny-Aar her paa Skanderborg. Mein Hoffnung zu Gott allein; item, Treu ist Wildbrat F. 2 K. zu Dannemark. Hans daglige Bøn til Gud findes trykt udi Enden af samme Sententz-Bog. Naar man alt dette betragter, kan man see, at denne Konge aldeles ikke fortjener den Characteer, som ham gives af den italienske Autor eller rettere Pasqvillant Giovani Botero y); og, saasom denne Konge selv var saa gudfrygtig, saa lod han ogsaa see en uafladelig Omsorg for Religionens Forfremmelse blant Undersaatterne. Han lod Bibelen oversætte paa Islandsk ved Gudbrand Torlaksøn Biskoppen af Holum, og til saadant Værks Bekostning gav en anseelig Sum Penge, og paa det at i Evighed maatte forhindres, at den roman-catholske Religion ikke skulde indsnige sig i disse Lande igjen, lod Hans Majestæt publicere 25 Artikle paa Dansk, Tydsk og Latin, hvilke alle Fremmede, som satte sig ned udi Landet, maatte underskrive. Titelen af bemeldte Artikel var denne: Articuli XXV. de qvibus interrogabuntur peregrini & hospites, qvi a Regia Majestate & in Regnis

y) Botero relatione universali Lib. 1. part. 3. pag. 50.

nis Daniæ & Norvegiæ hospitia petunt. Hafn. 1569. Ja hans Nidkiærhed for den protestantiske Religion gik saavidt, at endskiøndt adskillige evangeliske Førster antoge den af Pave Gregorio forbedrede Calender, vilde han dog ikke antage den.

Hvad Lov og Ret angaaer, da, saasom Hans Majestæt mærkede, at den gamle Visby Søret var ikke tydelig, ej heller passede sig til nærværende Tider, og adskillige Klagemaal og Casus forefaldte, som ikke kunde dømmes efter samme Ret, fandt han forgodt udi det Aar 1561, at lade forfatte den ny Sø-Ret, og er der meget udtaget af samme Sø-Ret, og indført udi den fierde Bog af vor nu brugelig Lov-Bog. Alt, hvad som brugeligt var udi den gamle Visby Sø-Ret, blev her indført, og adskillige nye Artikle lagde dertil. Hans Majestæt lod ogsaa forbedre de gamle Gaardsrette, som vare givne af Kong Erik af Pommern, og udgav en Reces til Kallundborg 1576. Blant hans Forordninger og aabne Breve er den fornemste, som handler om Egteskab z), og bliver samme Forordning endnu mestendel iagttagen, meget deraf findes ogsaa Ord fra Ord indført i Christian den Femtes Lovbog. Om hans Haandfæstning er talet udi Historien.

Denne

z) Edictum de Matrimon. Hafn. de die 19 Juli. 1582.

Denne Konge traadde sin Faders Fodspor i at forsyne Rigerne med god Mynt. Han lod udi de Aar 1560 og 1563 slaae Rigsdalere, paa hvilke vare tegnet 3 Mark danske, saa at man deraf kan see, at 3 Mark endda galdt en Rigsdaler; og saasom der var stor Forskjel imellem lybske og danske Penge, thi en Rigsdaler galdt 2 lybske Mark og 3 danske; og 3 danske Mark gjorde kun 32 lybske, men 48 danske Skilling, saa at der ginge 3 danske paa 2 lybske Skilling, da satte Hans Majestæt sig for at ophæve den Ulighed, som foraarsagede Confusion i Handelen imellem Rigerne og Hansestæderne, og lod derfore 1572 omsætte Mynten saaledes, at 2 danske Skilling skulde efter den tydske Vis regnes for een, 2 Mark regnes paa een Rdlr., som skulde bestaae af 32 nye Skillinge; og, paa det at Fremmede af disse Penge, især de samme, hvilke vare myntede vægtigere, end at 2 danske Skilling kunde agtes lige ved een Lybsk, ikke skulde profitere og slaae dem om, forbød Kongen, at de ikke maatte føres af Landet; thi een Skilling danske var vel tilforn en Trediedel ringere end een lybsk Skilling, men, da den blev forandret saaledes, at 2 danske Skilling skulde gives for een Lybsk, blev den danske en Trediedel bedre, end den Lybske, hvorudover Kongen havde stor Aarsag at forbyde smaa Pengenes Udførsel. Ellers blev

under

under denne Konge en Mynt slagen udi Bergen i Norge, hvilken var den sidste, som kom ud fra Bergens Myntested. Jeg har tilforn viset, at de danske og norske Stæder begyndte efter Haanden at holde sig fra Mynte-Rettighed udi Christian den Tredies Tid. Men under denne Konge blev saadan Ret ganske afskaffet.

Saasom **Frederik** den Anden formerede sit Herredom ved Dytmarskens Undertvingelse, saa blev det danske Vaaben udi hans Tid forøget med det Ditmarske, som er en Rytter paa en hvid Hest, og findes samme Rytter paa et af hans Indsegle for et Brev dateret Roskild den 16de Juli 1579. Han holdes, om ikke for Stifter, saa dog idetringeste Fornyer af Elephant-Ordenen; paa samme Orden lod han istedenfor Mariæ Billede sætte sit Navn F. S.; item det sædvanlige Symbolum T. I. W. B.

Til Slutning er at mærke om denne Konge, at han har havt den Lykke, at hans Historie udi et stort particulier Skrift er udført af Resenio, og som menes at være Canceler **Hvitfelds** Manuskript, hvorvel jeg udi denne trykte Krønike ikke finder **Hvitfelds** Genie og fri Skrive-Maade, saa det er troligt, at hvis det er hans Manuskript, er det støbt om i en ganske anden Form. Kort

for

for Frederik den Andens Død ophører Hammelmans oldenborgske Krønike, som jeg ofte i dette Værk har citeret, efterdi han skriver om alle danske Konger af den oldenborgske Stamme, skjøndt ikke saa udførligen og saa authentice som om de oldenborgske Grever.

Chri-

Christian den Fjerde.

Den syvende Konge af den oldenborgske Stamme.

Nu træder jeg til den udi Historien mest bekjendte Konge Christian den Fjerde, hvis Regimente er navnkundigt, saavel formedelst dets Langvarighed, nemlig af 60 Aar, som i Henseende til de mange mærkværdige Ting, som imidlertid ere forefaldne. Men det er at beklage, at, just hvor den mærkværdigste Historie begynder, der savnes Historieskriverne, og hvor det prægtigste og anseeligste Monument skal oprettes, der fattes Materialier; thi hidindtil haver man nogenledes havt Vejvisere, saavel af trykte, som af skrevne Historier, men her forsvinder saavel det ene som det andet. Saa at det synes, at just, fordi denne Konge fortjener mest at omtales, just derfore er han bleven forglemt, og at Bedrifternes Storhed, samt Regimentets Langvarighed, har hindret Skri-

Skribentere at lægge Haand paa et Værk, som de have tvivlet om at kunde fuldføre. Dette haaber jeg, at Læseren vil have for Øjene, saa at, om Historien ikke bliver saa fuldkommen, som den burde være, at det ikke bliver tilregnet saa meget Skribentens Forsømmelse, som Mangel paa nødvendige og beqvemme Materialier, thi det gaaer mig her, som den, der er falden i Vandet, at han griber, *før at* redde sig, til hvad ham kommer forhaanden. Siden det førne Oplag af dette Skrift er vel kommen for Lyset Christian den Fjerdes Historie udi tvende Foliant-Bind; men den er ikke nær saa stor, som den synes at være, og det saavel i Henseende til Characterernes Storhed, som i Henseende til vidtløftige Reciter af Ting, som ikke interessere Læseren. Jeg kan derfore ikke love at give her nogen fuldkommen Historie, men alene, at jeg skal gjøre den saa fuldkommen og tilforladelig, som mig udi denne Situation er muligt. Vel er det sandt, at jeg, endogsaa med liden Umag, havde kunnet gjort denne Historie dobbelt, ja to dobbelt saa stor, dersom jeg havde villet indføre alle de Ting, som findes udi trykte Annalibus om adskillige Grændse-Tvistigheder med Sverrig, om Christian den Fjerdes langvarige Underhandling mellem Kejseren og de Svenske, om de mange Aars Solicitationer for Prinds Frederik til Erkebiskopdommet Bremen og andre Sager, som ere

ikke

ikke mindre kjedsommelige, formedelst de samme Tings idelige Repetition, end unyttige, efterdi de ingen Virkning havde eller Suite i Historien; men, saasom jeg intet har villet anføre, uden hvad som kan interessere Læseren, saa har jeg efter den Regel, som iagttages af gode Historieskrivere, ikkun kortelig meldet om deslige Bevægelser, men derimod med Omstændighed talet om vigtige Ting, som ere Kjernen af Historien, og haver jeg dertil betjent mig af adskillige rare skrevne Memoires, samt tilforladelige Breve, især af dem, som denne store Konge selv har skrevet. Dette har jeg holdt fornødent at erindre Læseren om, førend jeg gik videre frem.

Denne navnkundige Konge er fød paa Frederiksborg den 12 April S. V. 1577. Faa Fødseler have været mere glædelige for Rigerne; thi, saasom Kong Frederik havde biet saa længe, førend han indlob sig i Ægteskab, og Dronningen de tvende Gange, hun var bleven frugtsommelig, havde bragt Princesser til Verden, saa havde man efter et Regimente af 18 Aar liden Forhaabning at see bemeldte Konges Afkom at beklæde den nordiske Throne, hvilket dog var alle Undersaatternes eenstemmige Ønske i Henseende til den Kjærlighed, de bare til Kong Frederik, hvorudover den Tidende om Dronningens Forløsning med en ung Prinds var Alle lige saa behagelig, som den var uformodende. Herudover var det den høj-

salige Konge ikke vanskeligt at bestikke den til Successor, som Alle saalænge havde ønsket efter; thi, da han kort derefter, nemlig 1580, anholdt hos Stænderne, som vare forsamlede i Odense, at den unge Prinds maatte udi hans levende Live antages til deres tilkommende Konge, samtykkede strax Alle Kongens Begjering, og udvalgte den unge Herre i hans tredie Aar, hvorefter Hyldingen skede her i Riget 1584 a), nemlig udi Viborg den 12 Juni, udi Odense den 27 dito, udi Ringsted den 10 Julii, og udi Lund den 20 dito; men udi Norge ikke førend efter Kong Frederiks Død, nemlig 1591. Om hans Fødsel fortæller Resenius en underlig Historie, nemlig, at den var forud sagt en Bonde paa Samsø af en Havfrue. Man skulde vel tænke, at denne Historie var digtet længe derefter; saasom intet er mere almindeligt, end at digte deslige Ting, for at gjøre store Regenteres Fødseler miraculeuse. Men, som Historien af Alle var bekjendt paa samme Tider, kan man ikke nægte, at Bonden jo løb til Hove for at tilkjendegive saadan Aabenbaring, og at det samme jo gav Anledning til vidtløftig Tale over det hele Rige, skjøndt man ikke kan sige, om han gjorde det af Interesse for at recommendere sig, eller det var Virkning af en forvirret Hierne. Historien fortælles saaledes b):

Paa

a) Hist. *Frid.* 2. pag. 340.
b) *Resen.* hist. *Frid.* 2. pag. 302.

Paa samme Tid, som Dronningen var frugtsommelig, kom en Bonde fra Samsø til Herredagen, som holdtes til Kallundborg, og der foregav, at ved Stranden, hvor han boede, nogle Gange var kommen til ham en Havfrue, hvilken oventil var skabt som en dejlig Jomfrue, men neden til som en Fisk, og at den samme strængeligen havde befalet ham at lade Kongen vide, at Dronningen, som var frugtsommelig, skulde bringe til Verden en Søn, der skulde blive en af de anseeligste Konger i Norden, og saasom han, nemlig Bonden, havde undskyldet sig for at forrette saadant Ærende, havde Havfruen opmuntret ham til Frimodighed, efterdi det var Guds Ærende. Videre, sagde han, at Havfruen havde klaget over den Synd og Ondskab, som gik i Svang i Riget, og havde formanet til Poenitentze.

Denne Ambassade gav de fleste nærværende Herrer Materie til Latter, saasom de kunde ikke begribe, hvorledes saadan Gudsfrygt og Spaadoms Aand kunde overkomme Fiskene ved Samsø, ej heller hvorfore denne Havfrue i saadant anseeligt Ærende betjenede sig af saa slet Ambassadeur. Kongen alene blev derover taus, og lod indkalde Bonden for sig, og, da det samme igjen for ham blev repeteret, sagde han, at han ønskede, at den Spaadom om en Prindses Fødsel maatte være sand, og hvad Poenitentzen angik, da skulde han gjøre, hvad en chri-

christelig Potentat egnede og tilkom, hvorpaa han gav Bonden en Foræring, befalede ham at reise hjem for at tage vare paa sit Hus. Efter Kronprindsens Fødsel kom Bonden atter til Hove igjen, og gjentog det gamle Eventyr med end flere Omstændigheder, nemlig: at Havfruens Navn var Isbrand, at hendes Bolig var udenfor Landet i Dybet, hvor hun, hendes Moder og Mormoder længe havde været. Iligemaade, at hun havde berettet, at det var hendes Mormoder, som havde forkyndet Kong Waldemar den Tredie, at den Dotter, som Dronning Helvig gik frugtsommelig med, skulde overgaae sin Fader udi Magt og Anseelse. Hans Majestæt blev omsider kjed af hans idelige Overløben, og befol ham under Straf ikke at lade sig oftere indfinde. Over denne Hændelse gjordes adskillige Betænkninger, Somme holdt det for en Digt eller Bondens Phantasie. Andre igjen forkastede den ikke aldeles, og synes vor Historikus c) at have været af Mening med de sidste, efterdi han derom taler saaledes: At saadanne og mange andre tusinde Guds Creaturer sig lade finde, giver den daglige Erfarenhed og mange Historier tilkjende, saasom og for nogle Aar siden udi Friisland er fangen saadan en Qvinde, som paa sit hele Legeme var begroed med tykke Haar, hvilken tjenede og arbejdede i Huset som

c) *Resen.* hist. *Frid.* 2. pag. 310.

som en anden Qvinde. Det er og Alle bevidst, at Peder Skrams Fiskere fangede under Vandet en Havfrue ved Munden af Laholms Aa, hvilken, da hun blev slagen løs igjen, sang under Vandet: Te Deum laudamus. Saavidt vor Historieskriver.

Hvad den frisiske Historie angaaer, da har Erfarenhed lært os, at man uden nøje Examen ikke bør fæste Troe til alt, hvad som fortælles fra udenlandske Steder; og den sidste Historie røber sig selv, uden man vil vedstaae, at Fiskerne alle vare Latinister, og derforuden begavet med en unaturlig Hørelse, saa at de distincte kunde høre de Ord, som bleve siungne paa Havets Bund. Dog, hvorom Alting er, saa kan man sige om denne samsøiske Bonde, at enten han spaaede af Phantasie eller Egennytte, saa spaaede han dog rigtigen; efterdi Udgangen visede, at denne unge Prinds blev en af de største og navnkundigste Konger, som nogentid har siddet paa den danske Throne.

Hans Hr. Fader lod strax see stor Omsorg for den unge Herres Optugtelse, og til den Ende betroede ham i tvende Herremænds Hænder, som vare Henrik Rammel og Mag. Johan Michaelius, af hvilke den ene var hans Hofmester og den anden hans Informator, og er det den samme Johan Michaelius, hvis Navn findes paa foromtalte Bog,

som er paa det kongelige Bibliothek, og hvorpaa Kong Frederik med egen Haand har skrevet disse Ord: Anno 1584 gav jeg denne Bog Mester Hans, min Søns Christians Tugtemester her paa Skanderborg d), og, som det var Kongens egen Samling af Salomons Ordsprog og Jesu Sprach, seer man deraf, at han først og fremmest har villet, at den unge Herre skulde oplæres i Gudsfrygt.

Anno 1588 skiltes Kong Frederik fra Verden, da den unge Prinds var ikkun i sit Alders 11te Aar; og blev der strax efter hans Død raadslaget om, hvorledes med Regjeringen udi denne Mindreaarighed skulde forholdes, helst, saasom ingen skreven Konge-Lov var paa de Tider om Regjeringen, hvorledes den skulde forvaltes udi Kongens Mindreaarighed, saa at man havde intet at rette sig efter uden en Sædvane, hvorved Prindser af Blodet og Enke-Dronninger plejede at føre Regimentet. Nu havde den salige Konge efterladt sig en Broder, nemlig Johannes, som havde den Alder, at han kunde forestaae Riget, og derforuden en Dronning, der besad alle de Qvaliteter, som dertil udfordredes, thi hun havde stor Forstand, et heroisk Hjerte, og var ingen Hader af Arbejde, saa at man kan sige, at ingen Dronning, naar man undtager den store Dronning Margareta, mere var dannet til at regjere.

Men

d) Præf. ad Hist. *Frid.* 2.

Men just disse store Qvaliteter foraarsagede, at man tog i Betænkning at betroe hende Regimentet; thi, saasom den salige Konge i Henseende til hans Forstand, Duelighed og sejerrige Vaaben havde sat det kongelige Huses Myndighed paa den Fod igjen, som den var for Frederik den Førstes Tid, saa søgte Adelen og Rigets Raad under denne umyndige Søn at vinde tilbage igjen, hvad de under Faderen havde tabt, og, saasom udi saadant deres Forsæt intet kunde være dem mere hinderligt, end en saa duelig og hurtig Dronning, saa kunde man let forudsee, at der vilde rejse sig Tvistigheder om Regjeringens Administration. Saaledes var Tilstanden, da den navnkundige Herredag strax efter Kong Frederiks Død blev holden. Vel plejede man gemeenligen, naar der handledes om Regjeringen i Almindelighed, at holde General-Forsamlinger, som bestode af alle Rigets Stænder; men man fandt denne Gang for godt, at Rigets Raad alene skulde komme sammen, hvilket ogsaa skede til Antvorskov og Slagelse, hvor bemeldte Rigets Raad traadde udi Conference sammen om Regjeringens Indrettelse, og forefulde da adskillige Tvistigheder at hæve; thi Enke-Dronningen Sophia e), som man havde ventet, paastod, at hun som en kronet Dronning, efter Sæd-

e) Hist. minorennit. *Christ.* 4. Manuscr. pag. 5. Bibliot. Fossiana.

vane og Rigets Jus Publicum burde forestaae Regjeringen i Kongens umyndige Aar, og dersom Forvaltningen hende ikke maatte betroes, at hende da maatte tillægges nogle af Rigets Raad, som dertil kunde findes beqvemmest. Der blev ogsaa spurgt, om den salige Konges Broder Hertug Johannes med god Føje kunde fra Formynderskabet udelukkes. Over disse Tvistigheder blev disputeret nogle Uger og nogle Dage. Omsider lod dog Hertug Hans sig overtale til at staae fra sin Paastand. Men med Enke-Dronningen gaves en større Knude at løse, thi, saasom hun havde et højt Hjerte, og desforuden var af den Capacitet, som faa danske Dronninger have været af, vilde hun ikke staae fra sin Ret; men adspurgte Rigets Raad, om hun i hendes højsalige Herres Tid ikke havde viset sin Kjærlighed mod Danmark, og, om de med Føje kunde forekaste hende noget, som kunde skille hende fra den Ret, som andre Enke-Dronninger havde nydt: Hun paastod ikke at føre Regjeringen alene, men at nogle visse udkaarne Regjerings-Raad maatte hende tilføjes f).

Dette og andet mere, som Hendes Majestæt anførte til hendes Rets Bestyrkelse, gav Rigets Raad nok at tænke paa. De fleste vilde efter Sædvane betjene sig af denne Mindreaarighed, for at bestyrke deres Myndighed igjen, som udi den salige Kon-

f) Hist. minorennit. *Christ.* 4. Manuscr. pag. 6.

Konges Tid havde begyndt at aftage. Andre derimod lode see stor Sagtmodighed. Iblandt dem vare Canceleren Niels Kaas og Christopher Valkendorff mest tempererede, og søgte at formilde de Andres Hidsighed, saa at det var ikke langt fra, at Dronningen jo havde naaet sit Maal. Men disse Mænd, tilligemed nogle andre Faa, kunde dog ikke trække de øvrige udi deres Mening, hvorudover der blev gjort et Conclusum, at Enke-Dronningen skulde ombedes, at staae fra sin Paastand. Da dette var skeet, blev Canceleren affærdiget til Hendes Majestæt, for at tilkjendegive hende Raadets Slutning, og at bede hende om, at hun vilde staae fra hendes Prætensioner, med Forsikring, at, hvad den unge Konges Person og hans Optugtelse angik, da skulde der aldrig viges fra hendes Raad og Villie; men, hvad Rigets Sager anbelangede, bad han, Hendes Majestæt i Naade vilde betragte disse Rigers Tilstand, og hvor haardt Fædrenelandet var straffet ved saadan stor Konges Forlis, og ved det han saa hastigen var bortrykket, førend hans efterladte Søn var kommen til den Alder, at han selv kunde forestaae Regjeringen. Han forestillede hende videre, at, saasom hun strax fra den første Time, hun havde sat sin Fod paa Danmarks Grund, havde ladet see saa stor Naade og Kjærlighed for disse Riger, hun da nu iligemaade, da Noden haardt trængede, udi

Naade

Raade vilde ansee, hvad der kunde tjene til at stifte Fred og Enighed udi Riget. Endeligen lovede han, for sin Person, at saa længe, som han levede, skulde han med et vaaget Øje see til, at det kongelige Hus intet Skaar skulde lide i dets Højhed. Af denne Tale, siger Historien g), lod Dronningen sig bevæge til at samtykke Raadets Regjering, og contribuerede ikke lidet til den Føjelighed de gode Tanker, hun havde om Canceler Raas, som en oprigtig og ærlig Herre. Hvorvel det er troligere, at en saadan fornuftig Dronning, som Dronning Sophia, saae, at det vilde blive hende haardt at trænge igjennem med hendes Paastand; og derfor resolverede at bide i det sure Æble, og at opofre sin Ret for Rigets Fred, thi udi de Forestillinger, som Cantzleren brugte, var ellers kun liden Grund, saasom man aldeles ikke kunde ansee det for en Ulykke, at en saa fornuftig og dyelig Dronning havde Haand med udi Regjeringen. Hvorom Alting er, saa stod hun fra sin Ret. Hvorpaa Canceleren med ærbødig Taksigelse tog sin Afsked, for at erkyndige Raadet om hendes Føjelighed. Dronningens Frastaaelse foraarsagede en ubeskrivelig Fornøjelse hos Rigets-Raad, som holdt det for et stort Værk, at have udelukket baade en Dronning og en kongelig Prinds fra Regjeringen.

De

g) Hist. minorennit. *Christ.* 4. Manuscr. pag. 6.

Da dette saa lykkeligen var forrettet, traadde Rigets-Raad udi Conference sammen paa Antvortskov, og da forordnede de og befuldmægtigede fire af deres Middel til at være Regjerings-Raad for Kongen og Rigerne, og tilligemed besluttede, at Kongens Mindreaarighed skulde vare, indtil han opnaaede sit 20de Aar, hvilket viser, at saadant ikke tilforn har været bestikket. Disse nærværende Regjerings-Raad vare: **Niels Kaas**, Canceler, **Peder Munk** Rigets Admiral, **Jørgen Rosenkrands** Statholder over Jylland, og **Christopher Valkendorff** Rentemester. Dennem gave de andre Rigets-Raad skriftlig Instrux, at de skulde stedse være tilstede, hvor Kongen var, eller hvor Regjeringen kunde udfordre deres Nærværelse, og at de paa Hans Majestæts Vegne skulde forordne, tilsige og befale, gjøre og lade, som de kunde vide og tænke, gavnligst at være, item at de skulde skaffe og forhjelpe alle dem, som deres allernaadigste unge udvalgte Konge, eller dennem paa Hans Majestæts Vegne udi deres Anliggende kunde ansøge, tilbørlig Besked, at Rigets Indbyggere, den Fattige saavelsom den Rige, maatte vederfares, hvad Lov og Ret medførte. Dog hvad Herredstings Sager belangede, skulde dermed ikke være meent; men de Sager skulde høres, og dermed hjemme dømmes, som Sædvane var h). De

be-

h) Hist. minorennit. *Christ.* 4. Manuscr. pag. 8. biblioth. Fossianæ.

befol alle og enhver at rette sig efter, hvad disse Regjerings-Raad tilsagde, og forordnede efter den Ed, som de havde gjort og svoret den udvalgte Konge. Dette er et kort Begreb af dette Fuldmagts-Brev, som af Rigets-Raad da blev opsat i), hvoraf sees, at det var sat paa Skruer, og forfattet med stor Agtsomhed, saa at de derudi intet have villet melde om de Højheder og Regalier, som dem paa den unge Konges Vegne tilkomme, paa det at Kongen, naar han kom til sine myndige Aar, ikke skulde tilegne sig meer Myndighed, end de havde givet dem selv, eftersom de da vare i Kongens Sted.

Hvad ellers de fire Regjerings-Raad angaaer, da maatte Alle tilstaae, at de samme vare de værdigste Mænd, paa hvis Skuldre denne Byrde kunde lægges, og kan til Bevis hertil tjene dette, at Peder Gyldenstjerne, som da var Rigets Marsk, holdt sig selv ikke stærk nok til at antage en af disse Poster, men frivillig afstod sine Prætensioner til en af de Andre, hvorvel han var en Mand af store Qvaliteter, og der foruden ham i Rigets Raad paa de Tider vare anseelige Mænd, som under den salige Konge havde længe havt Rigets vigtigste Sager udi Hænder; og, saasom Rigets-Raad har aldrig været udi mere Anseelse end udi Christian den Fjerdes Minorennitet, da det regjerede med en uomskrænket Myn-

i) Hist. minorenn. Christ. 4. Manuscr. pag. 8.

Myndighed, vil jeg her opregne dem efter den Orden, som de paa samme Tid sadde udi. De vare 19 udi Tallet, nemlig: 1) **Niels Kaas** til Thorupgaard Canceler; 2) **Peder Gyldenstierne** til Thim Rigets Marsk; 3) **Peder Munk** til Estvadgaard Rigets Admiral; 4) **Jørgen Rosenkrands** til Rosenholm Statholder i Jylland; 5) **Christopher Valkendorff** til Glorup Rentemester; 6) **Steen Brahe** til Knudstrup; 7) **Jørgen Skram**; 8) **Mandrup Parsberg**; 9) **Erik Hardenberg**; 10) **Anders Bing**; 11) **Henrik Belov**; 12) **Axel Gyldenstierne**; 13) **Corfitz Vifert**; 14) **Absalon Giøe**; 15) **Jacob Seefeld**; 16) **Breide Rantzov**; 17) **Christian Skeel**; 18) **Albert Friis**, og 19) **Arild Hvitfeld** Rigets Canceler k). Af denne Optegnelse sees, at Tallet ikke stedse har været regleret til 23 eller 24 Personer, som gemeenligen foregives, efterdi det da bestod ikkun af 19 Lemmer.

Da nu Alting med Regjeringens Indrettelse var bragt til en ønskelig Ende, blev Anstalt gjort til den salige Konges Ligfærd fra Antvorskov til Roskild. Hvorudover de fire Regjerings-Raad forskrev den hele Rigets Adel at møde paa Antvorskov den 24 Maj for at bivaane Lig-Begængelsen, som skulde holdes i Roskild den 8 Junii. Den hele Ceremonie findes omstændeligen anført udi Resenii Historie, og især

k) Hist. minorennit. *Christ.* 4. Manuscr. pag. 10.

især hos den berømmelige holstenske Statholder Henrik Rantzov l), hvorfore jeg den her ikke vil beskrive. Jeg vil alene melde om en særdeles Hændelse, som ved samme Lig-Begængelse tildrog. Da Alting udi Kirken var forrettet, og det kongelige Lig var nedsat, fordristede en Adelsmand ved Navn Jacob Ulfeld sig at trine frem midt paa Kirkegulvet, og beklagede sig med høj Røst over sin tynde Lykke, at han udi mange Aar havde tjent Kong Frederik, men var ikkun slet derfor bleven belønnet. Over denne usædvanlige Dristighed bleve de Nærværende, saavel førstelige Personer, som fremmede Gesandtere og den hele Adel meget fortørnede, helst saasom den salige Konge havde ført saadant priseligt Regiment, at Ingen havde Aarsag at tale ilde derom, og, saasom denne Adfærd var desmere lastelig, efterdi den skede paa saadan Tid og Sted, holdte de fleste for, at Gjerningen burde exemplariter straffes. Men Hertug Ulrik af Meklenborg, Enkedronningens Fader, raadede de Andre til at tractere dette med Foragt, hvilket og skede; dog vilde den unge Konge saavelsom Enkedronningen i lang Tid ikke tilstæde, at Jacob Ulfeld maatte komme for deres Øjne m). Det er ellers den samme Jacob Ulfeld, som er omtalet udi Frederik den Andens Historie, og som var Ho-

ved

l) *Henr. Rantz.* Pomp. funebr.

m) Hist. minorennit. *Christ.* 4. Manuscr. pag. 11.

ved for det moscovitiske Gesandtskab, som han selv paa Latin har beskrevet. Han overtraadde udi samme Legation den Instrux, som han havde faaet af Kongen, hvorudover han ved sin Tilbagekomst blev udelukket n) af Rigets Raad. Men hans Søn, som ogsaa hed Jacob, blev siden af Christian den Fjerde gjort til Rigets-Raad, og siden til Rigets Canceler, og var han Fader til den navnkundige Corfitz Uhlfeld, hvorom ofte udi efterfølgende Historie skal tales. Det er ellers den sidste Jacob Uhlfeld, som har skrevet den korte danske Krønike paa Latin, som jeg nogle Gange har citeret.

Nogle Dage, efterat Lig-Begjængelsen var holden, lod Rigets-Raad sammenkalde Adelen udi Roskilde Domkirke, og der foreholdt dem Rigets Tilstand, begjerende iligemaade, at de vilde lade dem findes villige til Fædrenelandets Tjeneste og Forsvar, om noget paakom. Adelen havde da forfattet nogle skriftlige Begjeringer, som de overleverede, og bestode samme Begjeringer af efterfølgende Artikle o): 1) At Religionen saaledes, som den nu var her i Riget stiftet, maatte uden Forandring handthæves, og at Kirke-Ordinantzen maatte i alle sine Puncter efterleves; 2) at Adelen maatte holdes ved alle deres Privilegier og Friheder efter Haandfæstningerne, Loven

n) *Resen.* Hist. *Frid.* 2.

o) Hist. minorennit. *Chr.* 4. Manuscr. pag. 12.

ven og Recessen; 3) at Kongen maatte forsynes med en indfød dansk Mand til Hofmester (thi hans forrige Hofmester var en tydsk Herremand ved Navn Henrik Rammel); 4) at Rigernes Lehn maatte forsørges med indfødde Danske; 5) saasom mange Lehne vare lagde under eet Lehn, hvormed flere tilforn vare forlehnede, at saadant maatte afskaffes; 6) endel af Adelen beklagede sig, at de have tjent Riget med stor Besværlighed, men deres Tjeneste var ikke bleven belønnet; 7) beklagede de sig, at de nogentid havde været tvungne med Jagt, Fiskeri, Olding, Skovhuggen og andet, saa at de ikke nøde de Friheder, som deres Forfædre havde havt; 8) begjerede de, at, eftersom de hindtil havde været besværet med adskillige Bestrikninger, Rigets Forfølgninger og Heftelse, at deslige Ting herefter maatte ophøre; 9) paastode de, at deres Tjenere efter denne Dag ikke maatte gribes og fængsles, som hidindtil var gjort imod Recessen. Hvis saadant maatte efterkommes, vilde de lade sig finde villige til al den Tjeneste og Lydighed, som tróe Undersaatter og ærlige Adelsmænd ere deres Fædrene-Rige pligtige.

Disse Klagemaal og Begjæringer, som paa menige Adels Vegne vare underskrevne af 6 Adelsmænd for den jydske Adel, af fire for den sjællandske, falsterske, lollandske, af fire for den fynske, og ligesaa mange for den skaanske Adel, bleve saavel af de

fire

fire Regjerings-Raad, som af de Fleste og Fornuftigste i Rigets-Raad med Fortrydelse optagne; og fandt man forgodt at meddele dem saadant Svar, nemlig: at man havde Aarsag at forundre sig over deres Ubefindighed, og havde ikke kundet vente slige Begjeringer, som sigtede mere til deres egen Nytte, end Landets almindelige Beste, allermindst paa saadan ubelejlig Tid, og udi Rigets saa vanskelige Tilstand, forestillede dem ogsaa, at de nærværende Forstelige Personer og fremmede Gesandtere, som saadant kunde komme for Øren, vilde derudover fatte slette Tanker om Rigets Adel. I det øvrige maatte de vide, at det aldrig var kommet dem isinde at gjøre mindste Skaar udi deres Privilegier, og hvad Religionens samt Ordinantzens Handthævelse angik, da havde de allerede, førend de af Adelen derom vare blevne anmodede, besluttet at drage Omsorg derfor. Anlangende den udvalgte Konges Hofmester, da havde den højsalige Konge selv beskikket ham dertil, hvorfor de ingen Forandring derudi kunde gjøre, ellers skulde de nok have Omhyggelighed for den unge Konges Optugtelse til Landets Gavn og Beste. De kunde ikke tilbagekalde den højsalige Konges Breve, som vare givne til Fremmede, som havde Rigets Lehne; thi ved slige Bestallingers Cassation lod man see Utaknemmelighed imod en Konge, der saadant ikke havde forskyldt. At mange Lehne vare lagde under eet Lehn, hvor-

hvorved Ros-Tjenesten var bleven ringere, vilde de see til, hvorledes saadant med Tiden kunde blive rettet, tilligemed det andet, som de besværede sig over: formodede derfor, at Adelen derimod paa deres Side lod see des større Iver og Nidkjærhed for Kongens og Landets Tjeneste. Men Adelen blev ligesaa misfornøjet med dette Svar, som Raadet med deres Forslag; dog lovede de Alle Hjelp til Rigets Forsvar, og derpaa skiltes ad, saa at enhver begav sig til sit Hjem.

Medens dette forhandledes, ankom adskillige Gesandter fra Frankrig, Engeland, Skotland, Sverrig og Tydskland, for at aflægge saavel deres Condolence over den salige Konges Død, som deres Lykønskning til den unge Konge. De fleste af dem rejsede efter aflagde Complimenter strax tilbage, men nogle af dem blev en Tid lang ved Hoffet, for at fornye de gamle Forbund med Riget. Hertugerne af Meklenborg, Hertug Ulrik, Dronningens Fader, og Hertug Carl, saavelsom og Hertug Hans af Slesvig-Holsten, og Andre, som havde beæret den kongelige Ligfærd med deres Nærværelse, toge ogsaa deres Afsked, og bleve ledsagede af den unge Konge, samt de fire Regjerings-Raad til det store Belt p).

Enke-Dronningen, saasom hun mærkede, at der for hende intet mere var at bestille, nu hun var

ude-

p) Hist. minorennit. *Chr.* 4. Manuscr. pag. 15.

udelukket fra Regjeringen, retirerede sig noget derefter til hendes Lifgeding, som dette Aar blev given til hendes Hofstats Underholdning, og befattede Lolland og Falster med alle sine Indkomster, item endel af Øresunds Told; og befattede hun sig ikke meer med Rigernes Sager, men levede udi Enlighed paa hendes Lifgeding udi 43 Aar, endskjøndt ofbemeldte Regjerings-Raad spurgte hende til tilraads udi vigtige Sager, og betjenede sig af hendes Underhandling, naar nogen Tvistighed kom dem imellem. Hun anvendte sin Enke-Stands-Tid mest paa at arbejde udi Chymien q); men det med saadan Fornuft og Agtsomhed, at hun ikke efter Andres Exempler satte sine Midler til derpaa, thi hun var en god Husholderske, og derfore istand til at række sin Søn ofte Haanden, hvortil tjener til Bevis det overmaade prægtige Skib, kaldet Sophia, som hun lod bygge paa sin egen Bekostning. Hun underholdt stedse 300 til 400 Manufacturister, og efterlod sig over to Millioner i rede Penge. Om hendes Oeconomie og Levemaade taler den engelske Ridder James Hovel saaledes: Hun levede 44 Aar efter hendes Herres Død og blev saadan stor Husholderske, i det at hun satte 300 til 400 Folk til Arbejde, saa at hun efterlod sig hart ad to Millioner, hvorudover hun blev holdet for den rigeste Dronning

q) Gassend. vit. *Tych. Brah.* pag. 68.

ning i Europa r). Hun øvede derforuden en stærk Disciplin, og siges der, at hun undertiden ikke spa-rede Svøben, for at holde sine Domestiqver i Ave. Saa at det derfor var at beklage, at en saa duelig Dronning ikke havde Haand med udi Regjeringen i hendes Søns Mindreaarighed, eftersom der er ingen Tvivl paa, at hun ved sin Forstand og Myndighed vil-le havde kunnet afvende Adskilligt; thi Historien vi-ser, at hun ofte, naar Nøden var, maatte arbejde paa at stifte Enighed imellem de fire Regjerings-Raad, og vidne alene de Forfølgelser, som da skede med den store Astronomo Tycho Brahe, at det un-dertiden har gaaet buntet til udi Kongens Mindre-aarighed. I det øvrige seer man, at Enke-Dron-ningen stedse levede udi sin Retraite paa Nykjøbings Slot.

Saasnart den unge Herre begyndte at voxe til, blev han øvet udi adskillige Exercitier baade boglige og militaire, hvorudi han gjorde saadan Fremgang, at Alle maatte forundre sig derover, og, saasom han fornam, at disse ham af Gud anfortroede Riger saa-ledes vare beskaffede formedelst deres Situation, at de uden god Kundskab paa Skibsfarten ikke vel kunde regjeres, fik han Lyst at lære Sømandskabet af Fun-

da-

r) *James Hovel* Vol. 1. Sect. 5. Epist. 40. So that she was reputed the richest Qveen of Christendom.

amentet, hvorfore, da han var paa Skanderborgs Slot, som ligger ved en stor og vidtloftig Sø, lode de forordnede Regierings-Raad bygge et Skib paa samme Sted, og dertil beskikkede forfarne Skibsfolk, som skulde sejle med ham, og undervise ham i det, som hører til Skibsfarten, saa at Hans Kongelige Højhed vidste at regjere et Skib udi Storm og Uvejr, og alt Redskab derpaa fra øverst til nederst at nævne. Udi Skibs-Architecturen fik han saadanne Fundamenter, at han til de allerstørste og skjønneste Skibe, af hvilke han maaske flere end nogen Potentat udi Europa har ladet bygge, Modeller med sin egen Haand har forfærdiget. Han blev ogsaa synderligen øvet i det latinske Sprog, hvilket han stedse siden øvede sig udi, og derudi naaede saadan Fuldkommenhed, at man hørte ham hele Timer tale Latin med fremmede Gesandtere s).

Men for at anføre, hvad som videre af Mærkværdighed tildrog sig udi dette første Aar, da blev der gjort et Forslag, om at forfremme Hertug Ulrik til det strasborgske Kanikdom. Dermed var gjort en Begyndelse udi Frederik den Andens Tid, men, efterdi Domherrerne imellem dem selv vare geraadne udi stor Tvistighed, var saadant bleven opsat til belejligere Tid. Men, da Stridighederne igjen bleve bi-

s) Carl Oger. Iter. Dan.

hilagde, toge de fire Regjerings-Raad sig dette Aar for igjen at fornye den forrige Ansøgning; til den Ende afferdigede de Gesandtere til Churførsterne af Saxen og Brandenborg, som havde været de fornemmeste Underhandlere i de Tvistigheder imellem ovenmeldte Domherrer, for at tilbede sig deres Bistand udi Hertugens Ansøgning. Gesandterne, som didhen bleve skikkede, vare Henrik Below, og Nicolaus Theophilus, Professor Juris paa Universitetet i Kjøbenhavn, hvilke bragte det Svar med sig tilbage, at begge Churførsterne holdte det uraadeligt enten at tale eller at handle noget derom, saasom der var ingen Anseelse til, at saa snart kunde stiftes ret Enighed imellem de strasborgske Capitels-Herrer, efterdi Bisκoppen af Strasborg, som havde taget sin Bopæl udenfor Staden paa Stiftets Gods, søgte ideligen at bestyrke denne Misforstand, og det efter Frankrigs, Østerrigs, Bajrens og andre catholske Førsters Tilskyndelse. Ikke at tale om at Frankrige havde store Prætensioner paa Stiftet, og at samme Rige lurede kun paa Lejlighed til Execution deraf. Herudover stode Regjerings-Raadene fra deres Forsæt, for ikke at indvikle Riget i Urolighed, og derimod begyndte at tænke paa andre Midler til Hertug Ulriks Forfremmelse, hvilket ogsaa lykkedes.

Blant andre Gesandtere, som vare hidskikkede til den kongelige Ligbegængelse, vare ogsaa tvende

fra

fra Hertug Philip af Holsten, nemlig Claus og Johan von der Wisch, som vare befalede paa deres Herres Vegne at annamme Lehnet af Slesvig og Femern, efter det odenseiske Fordrag Anno 1580, og, saafremt det strax ikke kunde skee, da at begjere Anstand paa et Aar, hvilket dem af Regjerings-Raadene blev bevilget. Men, efterat de vare bortrejsede, kom der et Brev fra Statholderen Henrik Ranzov og de fornemmeste af Ridderskabet udi begge Hertugdømmene, hvorudi de begjerede, at det maatte beroe med Lehnets Annammelse indtil Hans Kongelig Majestæt sine myndige Aar havde naaet. Derpaa blev svaret af Regjerings-Raadene, at man dem saadan Begjering ikke kunde bevilge. Man mærkede strax, hvortil Ridderskabet sigtede med denne Begjering; thi, saasom Hertug Hans den Ældere kort før den salige Konge var død, og begge Regjerings-Herrerne udi Førstendømmene fast udi eet Aar vare affaldne, arbejdede Ridderskabet paa at betjene sig af denne Lejlighed til at forøge deres Privilegier; til den Ende havde de berammet en Landdag til Kiel udi September, og til samme Landdag inviteret Enke-Hertuginden med hendes tre Sønner. Fra Danmark bleve ogsaa did henskikkede tvende Fuldmægtige, nemlig: Breide Ranzov, Rigets-Raad, og Henrik Rammel, den unge Konges Hofmester, af hvis Opførsel man mærkede, at den danske Adel trak paa

Linie med det slesvig-holstenske Ridderskab, og at der mellem dem var overlagt at haandhæve Ridderskabets Valg udi Førstendømmene; thi Gesandterne udi den Tale, som de holdte paa Landdagen, brugte blant andet disse Ord: **Paa det at en regjerende Herre over Førstendømmene kan antages ved et ordentlig Valg** t). De gave det holstenske Ridderskab iligemaade den Forsikring, at deres Privilegier og Valg-Rettighed skulde blive dem confirmerede af den unge Konge, naar han kom til sine myndige Aar, og sagde med stor Dristighed, at, hvis Kongen saadant ikke vilde holde dem, maatte de have Frihed at opsige ham deres Troskab, og udvælge sig en anden Herre. Et klart Bevis paa, det var ikke for det kongelige Huses Højhed, at de med saadan Iver havde paastaaet Dronningens Exclusion fra Regjeringen; thi, hvis hun havde havt Haand derudi, havde deslige Ting ikke været forsøgte, thi jeg haver tilforn anmærket, at, endskjøndt Christian den Første havde accorderet de slesvig-holstenske Stænder Valg-Rettighed, saa havde dog saadan Valg-Rettighed aldrig været ført i Praxis, men at begge Hertugdømmer stedse siden den Tid ikke alene arveligen have været faldne fra Fader til Søn, men endogsaa som Patrimonia været delte imellem de kongelige og førstelige Børn, saa derfor denne Paastand var

t) Hist. minorennit. manuscr.

var et nyt Paafund, som Ridderskabet, betjenende sig af Kongens Minorennitet, foretog, og hvorudi Danmarks Raad spillede under Dække med dem. Efterdi nu dette var et oplagt Raad imellem det slesvig-holstenske Ridderskab og Danmarks Raad, saa bleve ingen Disputer gjorte paa den unge Konges Vegne. Men den ældste af Hertug Adolphs Sønner, nemlig Philippus, som var kommen til den Alder, at han kunde skjønne paa, hvad man da smeddede saavel til det kongelige, som til det førstelige Huses Præjudice, vilde ingenlunde hverken indstille sig eller sin Broder til noget Kaar eller Valg, men med sin Canceler uden nogen Omsvøb forlangede en Arvehylding. Men Ridderskabet fremturede i sit Forsæt, og lod Hertug Philip reent ud sige, at, saafremt han ikke vilde samtykke denne Slutning med de danske Gesandtere, og underkaste sig et frit Valg efter hans Farfaders Faders Christan den Førstes Exempel, vilde de udvælge den unge Konge til deres ene regjerende Hertug, og menes der, at de virkeligen havde skridet til Execution, hvis Hertugen videre havde fremturet i sin Bestandighed. Men han lod sig omsider skrække af disse Trusler, og maatte bide i dette sure Æble, hvorpaa han tilligemed Kongen bleve udvalgte til regjerende Førster af Slesvig-Holsten. Men derved lode Stænderne sig ikke nøje, thi, saasom de saae, at Conjuncturerne vare dem ønskelige,

ikke med den Fremgang, som man ønskede, formedelst adskillige Intriguer, som bleve satte iværk for at gjøre dette til intet. Historien deraf er denne: Kong Jacob af Skotland havde for nogle Aar siden kastet Øje paa den ældste danske Princesse, hvorom da Kong Frederik blev informeret, skikkede han et Gesandtskab til Skotland under Skin, at foreslaae en Alliance imellem Rigerne, men for paa samme Tid at handle om Ægteskab imellem Kongen og hans ældste Datter. Den skotske Minister **Melvil** x), som har efterladt os herlige Memoires over de Tiders Statssager, hvorudi han selv fremfor Andre blev brugt, siger, da Dronning **Elisabeth** af England fik Kundskab om dette Forslag, arbejdede hun med al Magt paa at gjøre det til intet, endel, fordi hun vilde ikke, at Kong Jacob skulde have anden Brud end af hendes Haand, endel ogsaa, efterdi hun havde Sigte paa Catharina, Kongens Søster af Navarra: saasom hun holdt for, at samme Konge var den ivrigste Forfægter af den reformerte Religion, og derfor, at saadant Parti var y) mest beqvemt til at bestyrke udi samme Tro den unge Konge af Skotland, hvilken hun ansaae som sin tilkommende Arving til den engelske Krone. Til den Ende skikkede hun ham en Ambassadeur ved Navn **Edvard Wotton**,

x) *Melvils* Impartial account of affairs of state.

y) *Camd.* Hist. *Elisab.* part. 4.

ton, med hemmelig Instrux at hindre det foreslagne Parti med den danske Princesse. Denne Wotton, saasom han var en habil Hofmand, insinuerede sig strax saaledes hos Kong Jacob, at de danske Ambassadeurer bleve tracterede med Koldsindighed, saa at de af Misfornøjelse vare færdige til at forlade det skotske Hof. Men Melvil underrettede dem om Tilstanden, og formanede dem til at have Taalmodighed, indtil man kunde faae Lejlighed til at oplyse Kongen, hvilket ogsaa skete; thi Kong Jacob begyndte kort derefter at gjøre dem bedre Miner, og skikkede dem med god Forhaabning til Danmark igjen. Noget efter deres Bortrejse forsendte han Patrice Young til det danske Hof for at takke Kong Frederik for hans Ambassade, men hans hemmelige Instrux var, at erkyndige sig om de tvende danske Princessers Qvaliteter, og, efterat han havde faaet Underretning derom, affærdigede han Gesandter til Kjøbenhavn for at handle videre om Ægteskab med den ældste Princesse.

Imidlertid continuerede Dronning Elisabeth med alle sine Kunster for at gjøre Partiet til intet, og vidner Melvil z), at den store skotske Canceler Maitland, saavelsom de fleste af det skotske Raad nøde Pensioner af hende, for at vende Kong Jacob fra de Tanker. De samme udsatte en fransk Poet

ved

z) *Melvils* Imparsial account of affairs of state.

ved Navn du Bard, at han ligesom af sig selv skulde foreslaae Princessen af Navarra, og udvirkede samme du Bard sin Commission saa vel ved at berømme samme Princesse Catharina, at Kong Jacob begyndte igjen at vakle, og skikkede Mylord Tungland til Frankrig for at erkyndige sig om Princesse Catharina. Dette foraarsagede, at, da Kong Frederik fik Kundskab derom, blev han saa fortrydelig over det skotske Hofs Opførsel, at han forlovede sin ældste Datter Elisabeth med Hertug Henrik Julio af Brunsvig, og mener oftbemeldte Melvil, at Dronning Elisabeth af England befordrede denne Kongens hastige Resolution, i det hun hemmeligen underrettede det danske Hof om Mylord Tunglands Reise til Frankrige. Herved synes al Forhaabning om Alliance mellem Danmark og Skotland at være uddød. Men just det samme contribuerede mest til dens Befordring; thi Undersaatterne udi Skotland, da de mærkede disse engelske Intriguer, begyndte de aabenbar at raabe mod Dronning Elisabeth a), som den, der ved List søgte at hindre deres Konge at bestyrke sit Hus ved Ægteskab, paa det at Kong Jacobs Afkom ikke skulde komme paa Tronen i England, og derved Lejlighed gives at hævne Dronning Mariæ Død. Dette foraarsagede, at Kong Jacob blev ved sit Forsæt at for-

a) *Camd.* Hist. *Elizabeth* part. 4. pag. 561.

forbinde sig med det kongelige danske Hus, og at begiere Kongens anden Datter Anna til ægte, hvilket Kong Frederik ogsaa accorderede, men med de Conditioner, at han solenniter ved et Gesandtskab skulde begjere hende. Men, førend dette kom saavidt, døde den højpriselige Konge, og efterlod sin Søn udi Mindreaarighed. Dette hindrede dog ikke, at Kong Jacob blev ved sit Forsæt. Men, da man foreslog for det skotske Raad at affærdige et Gesandtskab til Danmark, lode nogle af Raadet ham forstaae, at han vilde bryde overtvers med Dronningen af England, hvis han imod hendes Villie traadte i Ægteskab. Højstbemeldte Dronning blev idelizen ved at recommendere Princessen af Navarra, og foraarsagede hendes Skrivelse, som hun i Faveur af samme Princesse affærdigede til Skotland, at det hele skotske Raad erklærede sig imod det danske Parti. Men dette gik Kong Jacob saa meget nær til Hjerte, at han ved en af sine tro Tjenere ophidsede Indbyggerne udi Edingborg at gjøre Oprør, og at true saavel den store Canceler som det hele Raad paa Livet, hvis Partiet med den danske Princesse ikke gik for sig. Disse Trudsler indjoge saadan Skræk udi det skotske Raad, at de strax udnævnte Gesandter, som skulde paa Kongens Vegne anholde om den danske Princesse.

Disse Gesandte ankomme efterfølgende Aar 1589 til Kjøbenhavn, og strax begyndte at handle

om

om dette Giftermaal, som længe havde været igjære. De begjerede til Udstyr med Princessen 250000 Rd. og derforuden Toldfrihed for skotske Undersaatter i Danmark, item til Foræring 3 velberustede Orlogskibe, og fuldkommen Afstaaelse paa Orkenøerne b). Men denne umaadelige Paastand fandt ingen Bifald hos Regjeringsraadene, hvorudover den ogsaa blev afslagen; man tilbød dem alene en Medgift af 100000 rhinske Gylden, hvilken Sum den salige Konge havde anordnet til Princessens Medgift. Videre blev samme Gesandte insinueret, hvad man derimod forlangte for Princessen, nemlig et Lifgeding af 150000 Rdlr., hendes Religions fri Øvelse og andet. Med saadan Beskeed rejste Gesandterne bort. Men de komme tilbage igjen fire Uger derefter med et egenhændigt Brev fra Kong Jacob til Enkedronningen, hvorudi han gandske underkastede sig hendes Villie, og begjærede, at Giftermaalet maatte fuldbyrdes. Derpaa blev Bilageret celebreret med stor Pomp paa Kronborgs Slot, hvor Princessen blev viet til en af de skotske Gesandter i Kong Jacobs Sted, og de bleve efter Sædvane satte paa en Brudeseng.

Nogle Dage derefter tog Bruden Afskeed med sin Broder den unge Konge samt Enkedronningen, og lavede sig paa Rejsen til Skotland; til hendes Trans-

b) Hist. minorennit. *Christ.* 4. manuscr. pag. 44.

Transport laae færdig ved Kronborg en Flaade af 14 Krigsskibe, hvilke gik til Ankers den 1ste September, og havde Bruden til Gelejde med sig Rigets Admiral Peder Munk, Steen Brahe, som var beskikket til hendes Hofmester, Hr. Brede Rantzov, og Doctor Nicolaus Knip. Men Flaaden blev af Storm dreven til de norske Kyster, hvor den unge Dronning med sit hele Følge maatte stige i Land, og der opholde sig nogen Tid formedelst Modvind. Da Kong Jacob dette spurgte, da af Utaalmodighed og Længsel efter at see sin saa højtforlangte Brud, begav han sig med 6 Skibe fra Skotland, og arriverede lykkeligen den 19de Novbr. til Opsloe, hvor han nogle Dage derefter, nemlig mod Slutningen af samme Maaned c) lod sig selv vie til hende, og forbleve de begge udi Opsloe indtil næstfølgende Aar. Dette haver jeg holdt nødigt omstændigen at udføre, endel, efterdi Alles Øjne vare henvendte til dette Giftermaals Udfald, endel ogsaa, efterdi denne Princesse under det Navn af Dronning Anna er saa meget bekjendt udi Historien, og hun var Moder til den ulyksalige Kong Carl, som offentligen blev halshuggen i England.

Medens dette forhandledes, bleve de slesvigholstenske Sager igjen foretagne. I Begyndelsen af Aaret blev af de fire Regjeringsraad forskreven en Her-

c) *Hegelund* Calend. Manuscr.

Herredag til Kiøbenhavn, og lod Regjeringsraadene tilkjendegive Hertug Philip, samt Kongens Farbroder Hertug Hans af Sønderborg, at Lehnsagerne paa den samme Herredag skulde foretages, og at det derfor var fornødent, at de til bestævnte Tid skikkede deres Fuldmægtige til Kiøbenhavn for at handle derom, hvilket ogsaa skede. Paa Hertug Philips og hans Broders Vegne mødte Ditlef Rantzov og Caspar Höjer. Paa den sønderborgske Hertug Hansses Vegne Amtmanden paa Sønderborg og Peiter Grundelfinger, hvilke antoge Hertugdommet Slesvig og Femern til et Lehn, og Henrik Rantzov, Statholderen udi Holsten, tog Lehnet paa Kongens Vegne. Thi Kongen, som før er anmærket, agerede her tvende Personer, nemlig Konge udi Danmark og Hertug udi Slesvig, saa at han som Hertug tog Lehnet af sig selv som Konge.

Hvad videre Mærkværdigt tildrog sig dette Aar, var, at Enkedronningen begyndte at bygge Nykiøbings Slot udi Falster, hvor hun siden til sin Dødsdag holdt sit Hof, og gik Arbejdet for sig med saadan Hurtighed, at hun beboede det Aaret derefter d). Hendes Efterkommere de andre Dronninger have ogsaa paa samme angenemme Sted resideret udi deres En-

d) Hist. minorennit. *Christ.* 4. manuscr. pag. 52. Helvaderus henfører dog dette Slots Fundation til 1591.

Enkestand. Mod Enden af Aaret rejste sig en stor Ildebrand udi Bergen, hvoraf den bedste Del af Staden blev lagt i Aske.

Imidlertid havde man faaet Kundskab ved det danske Hof om Kong Jacobs Ankomst udi Norge, og at højstbemeldte Konge med sin Gemal agtede at forblive Vinteren over udi samme Rige. Hvorudover Enkedronningen og Regjeringsraadene ved Skrivelse inviterede ham til Danmark, hvortil ogsaa Kong Jacob lod sig overtale, og kom den 21de Januar til Helsingør, og efterat han med sin Dronning havde opholdt sig en Tidlang paa Kronborg Slot, kom den 21de Februar til Kjøbenhavn, hvor intet blev forsømt, som kunde tjene ham til Tidsfordriv og Fornøjelse. Men, som denne Konge var en særdeles lærd Herre, fandt han stor Behag udi lærde Folks Omgjængelse, hvilket gik saa vidt, at han endogsaa lod sig indfinde paa de academiske Lectioner, og hørte blandt Andre Doctor Hans Slangerup og Doctor Anders Christensen læse, den Ene i Theologien og den Anden i Medicinen. Han forærede ogsaa til Academiet et forgyldt Bæger og nogle rare Bøger. Udi Roeskilde fandt han Fornøjelse i at tale med den navnkundige og da bedagede Mand Hemmingius, hvilken han havde Middag og Aften ved sit Taffel, og forærede ham til Afsked et forgyldt Bæger e).

Men

e) Hist. minorennit. Christ. 4. Manuscr. pag. 55.

Men den, udi hvis Omgjængelse han fandt allerstørst Fornøjelse, var den store Astronom Tycho Brahe, hvilken han besøgte paa Hveen, og forblev over 8 Dage hos ham for at besee hans rare Instrumenter, og at høre ham tale om Astronomie og Chymie. Gassendus f) fortæller, at Kongen blandt de store Mænds Skilderier, som han fandt hos Tychonem, kjendte strax Buchananum, som havde været hans Informator, og, som højstbemeldte Konge var en god latinsk Poet g), gjorde han vor Astronom til Ære et Vers, som begynder saaledes h).

Ætereis bis qvinqve globis, qveis machina mundi
Vertitur, ut celso est crustatus fornice Olympus
Ignibus & pictis fulgentibus undiqve lychnis.

Da han endeligen tog Afskeed med ham, tilbød han ham den Frihed, at begjære af ham, hvad han ønskede. Tycho Brahe vægrede sig en Tidlang derfor, men omsider intet andet forlangte, end at Kongen vilde foræere ham et Par engelske store Hunde eller Doggere, hvilke ogsaa siden bleve ham skikkede. Men disse samme Hunde formerede siden den Misforstand, som var imellem Tychonem og Rentemester Walkendorff, hvorom videre skal tales siden. Medens Kong Jacob opholdt sig med sin Dronning i Dan-

f) *Gassend.* vita *Tych. Brahe* lib. 4. pag. 105.
g) *Melvil* impartial account of affairs of State. 181.
h) *Resen.* Inscript. Uranib. & Stellæburg. p. 316.

i Danmark, blev udi Kjøbenhavn celebreret Bilager mellem Christian den Fierdes ældste Søster Elisabeth og Hertug Henrik Julius af Brunsvig. Vielsen skede Paaskedag paa Kronborg Slot udi tvende Kongers og adskillige Førsters Nærværelse. Og, da denne Højtidelighed i nogle Dage havde varet, tog Kong Jacob Afsked, og begav sig med sin unge Dronning til Skotland. Paa Rejsen fulgte ham de samme danske Gesandtere, som gelejdede Dronning Anna til Norge, undtagen at Doctor Niels Krag, som Kong Jacob havde fattet stor Naade for, kom udi Doctor Knips Sted. Noget derefter begav ogsaa Hertug Henrik Julius sig med sin unge Brud paa Hjemrejsen, tilligemed begge Hertugerne af Meklenborg. Men, førend Hertug Ulrik bortrejste, udvirkede hans Datter Enkedronningen hos ham dette, at han lovede at have Omsorg for hendes anden Søn Prinds Ulrik, og ved Domcapitlet at mage det saaledes, at samme Prinds kunde blive udvalgt til Bisp over Schwerin efter hans Død; hvilket Hertugen ogsaa udi September ved sin Tilbagekomst udvirkede, men Prindsen antog det dog ikke førend efterfølgende Aar.

Efter Hertug Henrik Julii Bilager var holdet, og Kong Jacob med sin Dronning vare rejste fra Danmark, bleve her af Riget udskikkede Canceler Niels Kaas, Mandrup Parsberg, og Henrik

Kammel til den Landdag, som af de slesvig-holstenske Stænder udi Maj skulde holdes til Flensborg angaaende Hyldingen, hvilken paa det sidste efter lang Ordverling blev bevilget at skulle skee; hvorimod de Danske maatte give dem Forsikkring, at Kongen, naar han kom til sine myndige Aar, skulde stadfæste alle deres Privilegier paa samme Maade, som hans Hr. Fader. Hertug Philip stadfæstede dem strax deres Friheder, skjøndt ikkun udi almindelige Terminis, hvorpaa Stænderne den 20de Maj aflagde saavel til de kongelige Gesandtere, som til Hertugen, deres Troskabs-Eed. Den sønderborgske Hertug Hans forlangte ogsaa det samme, men det blev ham af Stænderne afslaget, saasom Stænderne holdte fore, at de Saadant ikke vare pligtige uden til de regjerende Herrer af de tvende Hovedlinier. Med hvilket Svar Hertugen maatte lade sig nøje. Saasnart dette var til Ende, fremkomme Stænderne med deres Besværinger, hvorom tilforn er talet, hvorfor jeg det her ikke vil igjentage. Men som disse Besværinger vare saa vidtløftige, at de ikke kunde afgjøres paa en Landdag, bleve de opsatte til næstkommende Martini.

Blandt andre Ting, som gave Anledning til Tvistighed, var det Bispedom Slesvig, hvorom vare tvende Slags Stridigheder, en imellem Capitulet og Herrerne, og en anden mellem Herrerne indbyrdes.

Og, som lidt eller intet derom tilforn er talet, vil jeg vise, hvad samme Bispedom var, og Stridighederne fra Roden optage. Bispedommet af Slesvig var tilforn, saavelsom alle andre Bispedomme, af stor Vigtighed; det samme dependerede alene af Riget og ikke af Hertugerne, og har jeg tilforn anført, hvorledes den sidste catholske Bisp Godske von Ahlefeldt forfægtede derudi Rigets Ret imod den kejserlige Kammer-Advocat. Samme Godske von Ahlefeldt var den eneste Bisp af de danske Bisper, som i Christian den Tredies Tid ikke blev afsat, thi han forblev ved det slesvigske Bispedom saalænge, som han levede. Men efter hans Død, som skede 1541, blev en luthersk Biskop ordineret, nemlig Tileman, hvilken dog ikke beholdt Bispestolen uden en kort Tid, thi da Delingen skede mellem højstbemeldte Konge og hans Brødre Hertug Hans og Hertug Adolph, og enhver af disse Brødre tog deres Lod og Del udi Hertugdommet, lod den yngste Broder Hertug Frederik, som allerede var Biskop udi Hildesheim, sig nøje med Bispedommet af Slesvig. Doctor Tileman blev derimod gjort til Superintendent over Kirkerne og Gejstlige, baade udi Hertugdommet og Stiftet Slesvig, og med Indkomster forsynet af det kongelige Skatkammer. Saaledes udspirede af det gamle Bispedom Slesvig tvende andre, nemlig et verdsligt og et gejstligt. Det første befattede det svabstædske

Hus, som var det gamle Bispesæde, saa og Stiftets gamle Indkomster, og blev et seculariseret Stift ligesom adskillige andre udi Tydskland, der gives gemenligen til fyrstelige Personer. Det andet derimod befattede intet uden den pure Titel, hvorudover ogsaa de gejstlige Bispe eller Superintendenter maatte salareres af Kongen.

Medens bemeldte Hertug Frederik var seculariseret Biskop af Slesvig, handlede hans Broder Hertug Adolph hemmeligen med Domherrerne udi Slesvig, at de udvalgte ham til hans Broders Coadjutor eller Medhjelp, og blev derpaa upaatalt, saalænge Christian den Tredie levede. Men Kong Frederik den Anden begyndte at besvære sig over dette Valg, som Hertug Adolph havde tilpracticeret sig, og paastod dets Cassation. Hertug Adolph stræbte at forsvare Valgets Gyldighed og Domherrernes Ret til at vælge efter andre tydske Domherrers Maade. Men Kongen viste, at Hertugdommet Slesvig bestod af 2 Lehne, nemlig det gejstlige og det verdslige, som han var Herre over, og kunde ingen kalde nogen Bisp til Stiftet uden han, som var Konge, og hvis Forfædre samme Stift havde funderet. Efter saadan paa begge Sider gjort Paastand blev Stiftet tilkjendt Kongen og Riget af de udi disse Tvistigheder udvalgte Dommere og Opmænd. Dog alligevel gav Kong Frederik af Føjelighed Hertug Adolph Brev paa

det

det Hus Svabsted og dets tilhørende Gods, men alene paa hans Livstid. Hvorfore ogsaa højstbemeldte Konge, da Hertug Adolph 1586 ved Døden afgik, tilegnede sig Stiftet med dets Gods, og derover satte en Amtmand, item en Husfoged over Svabsted, som tilforn havde været Bispernes Sæde. Saaledes seer man, at det gamle Biskopdom blev forvandlet til et Amt, hvorved det er forblevet til denne Dag.

Denne Forandring søgte man nu udi Christian den Fjerdes Minorennitet at kuldkaste. Ridderskabet paastod, at Domherrerne burde have deres fri Valg, og Hertugerne, at Stiftet burde være tilfælleds for alle regjerende Herrer. Men Tingen blev, som den var, udi Christian den Fjerdes Tid. Hvorledes ellers Rigets udvortes Tilstand var udi denne Mindreaarighed, item Harmonien imellem de fire Regjeringsraad, derom findes intet antegnet, end ikke i den oft citerede zirlige Minorennitets-Historie, hvoraf jeg tvende Exemplarer har havt ihænde; thi efter den almindelige Tradition, saa have Conjuncturerne undertiden været slibrige; saa at Enkedronningens Underhandling en og anden Gang har været nødig. Hendes Fader Hertug Ulrik haver ogsaa undertiden nok havt at bestille med at stifte Forening mellem dem, og var Ingen beqvemmere dertil end denne Herre, der ved sin Fornuft og Visdom havde gjort

sig

sig anselig blandt alle tydske Fyrster, og var Kreds-Oberst udi Nedersachsen. Man seer alene af bemeldte skrevne Historie, at der haver været Misforstand mellem **Peder Munk** og **Christopher Walkendorff**, hvorpaa dette Aar anføres et Exempel.

Den 4de August blev holden en Herredag til Colding, hvorpaa den unge Konge selv præsiderede. Blandt andre Sager, som da forekom, var en mellem disse tvende Herrer; thi Admiralen tiltalte Rentemesteren, fordi de Orlogsskibe, hvormed han Aaret tilforn havde bragt Dronning **Anna** til Skotland, vare blevne saa lække, da de kom udi Søen, at de med største Livsfare maatte søge Havn udi Norge, hvilket han tilskrev **Walkendorffs** Forsømmelse, eftersom samme Herre af den salige Konge var sat til at have Opsyn med alle Ting paa Flaaden og Skibsholmen, saa at derfor han, nemlig **Peder Munk**, endskjøndt han var Admiral, ikke kunde være ansvarlig derfor. Men Rentemesteren beviste ved Vice-Admiralen **Erik Mogensen**, at Skippere og Tømmermænd havde faaet Alt, hvad som udkrævedes til at holde Flaaden istand med. Sagen blev derfore brudt overtvers, og søgte man at bringe disse tvende Herrer til Forlig i).

Men foruden denne Beskyldning imod Rentemesteren blev paa samme Tid gjort en anden af større

Vig-

i) Hist. Minorennit. Manuscr. pag. 72.

Vigtighed; thi han blev anklaget for at have ladet dømme fra Livet og halshugge i Kjøbenhavn en Søcapitain ved Navn **Mogens Heinson**, en færøisk Mand af Geburt, som en Sørøver, hvilket han dog ikke var, thi han befandtes at have Commis af Hertugen af Parma, som da var Gouverneur i de spanske Nederlande, at toge paa engelske Skibe, og det engelske Skib, som han beskyldtes for at have erobret ved Sørøveri, var dømt til Pris udi Ostende. Denne Mand havde **Christopher Walkendorff** ladet henrette uden Canceler **Kaases** og **Jørgen Rosenkrandses** Samtykke. Hvorudover der blev funden forgodt, at den Henrettedes Legeme skulde igjen optages af Jorden og hæderligen begraves, og Rentemesteren maatte forsone hans Arvinger med en Sum Penge k).

Riget var ellers i Henseende til dets Naboer udi en ønskelig Rolighed udi denne Mindreaarighed, thi de fleste Tvistigheder, som Danmark havde havt med sine Naboer, vare hævede udi den salige Konges Tid, og de Stridigheder, som rejste sig med Sverrig, vare ikke af nogen stor Betydning, tilmed havde Sverrig paa nogen Tid været udi saadan forvirret Stand, at Danmark havde ingen Aarsag at frygte sig for samme Rige paa de Tider. Det var da ogsaa ikke liden Fornøjelse for det kongelige Hus, at høre den bekjendte

lothring=

k) Hist. Minorennit. *Christ.* 4ti Manuscr. pag. 73.

lothrinske Hertuginde Christinæ Død, som skede udi dette Aar. Thi samme Hertuginde, saasom hun var Christian den Andens Datter, havde saavelsom hendes Søster Prætension paa de tre nordiske Riger, og saavel hendes Herre Hertugen af Lothringen, som hendes Søsters Mand Churfyrsten af Pfaltz, havde ofte bragt dette Rige i Urolighed. Ja Hertug Franciscus af Lothringen, da han mærkede sig intet med Magt at kunne udrette, havde søgt underhaanden at vinde nogle af den danske Adel. Og var dette Aarsag til den bekjendte Peder Oxes Fald, som blev gjort fredløs, efterdi man mærkede, at han correspondevede med samme Hertug l). Udi dette Aar den 28de October døde ogsaa Hertug Philip af Slesvig-Holsten i sit Alders 21de Aar, hvorudover Regjeringen faldt til hans ældste Broder Hertug Johan Adolph, Biskop til Bremen og Lybek. Samme Johan Adolph skikkede strax efter sin Broders Død en Gesandt til Danmark, nemlig Johan von der Vist, for at tage Slesvig og Femern til Lehn af Kongen, hvilket ogsaa skede. Og, da dette var forrettet, fandt man forgodt at lade Kongen gjøre en Reise til Norge, for at lade sig hylde udi samme Rige. Udi hans Fraværelse bleve 3de Rigets Raad, nemlig Jørgen Rosenkrands, Steen Brahe, og Manderup Parsbierg beskikkede at forblive udi

Kjø-

l) *Stephani* Fragm. Hist. *Chr.* 3.

Kjøbenhavn ved Regjeringen. Kongen arriverede til Opslo den 25de Maj 1591, og blev han offentlig paa en dertil oprettet Skueplads hyldet af alle Norges Stænder den 8de Juni. Anden Dagen efter Hyldingen blev holden en Herredag, som paa de Tider i Norge kaldtes Rigens Ret. Paa denne Herredag indgav den norske Adel nogle Poster, som de allerunderdanigst begjerede at maatte iagttages, og hvor det fornødent gjordes, at forbedres og forandres. Deres Memorial blev antagen af Kongen selv, hvilken leverede den til Canceler Raas, og lovede at svare derpaa. Men der blev forhalet med Svaret, indtil Kongen kom til Danmark igjen, saasom de Poster, den norske Adel havde indgivet, vare af den Vigtighed, at der udfordredes, at de bleve examinerede paa en Herredag, hvilken ogsaa ved Hans Majestæts Tilbagekomst blev holden udi Kjøbenhavn den 20de i samme Maaned. Paa denne Herredag blev først foretagen en Sag angaaende 3 unge Herrer, som havde overfaldet og lemlæstet En ved Navn Peder Skram. Da Dommen skulde affiges, mærkede den unge Konge, at nogle af Raadet gjerne ønskede, at denne Gjerning ikke paa det skarpeste maatte ansees, i Henseende til Personernes Stand, hvorudover han spurgte Rigets Raad, om Loven intet udtrykkeligen melder om, hvad der skulde følge paa saadan Misgjerning. Og, da Canceleren dertil svarede,

at

at den skaanske Lov alene taler noget derom, nemlig at der skal bødes Ære og 3 Mark, men at Saadant ikke kunde appliceres til de andre Provindser, saasom enhver havde sin Lov; da stod Kongen op, og med Alles Forundring sagde, at en Misgjerning burde straffes, hvor den end er skeet, og fældede Dommen saaledes: De skulde straffes paa deres Ære og bøde deres 3 Mark m). Denne Dom, som den unge Konge afsagde med saadan Gravitet, jog saadan Skræk i det hele Raad, at Ingen torde oplukke sin Mund for at indvende noget derimod, og saae man af denne Action tydeligen, hvad denne unge Konge førte i sit Skjold, og at han vilde blive en stor Regent.

Derpaa bleve de Poster, som Stænderne udi Norge ved Hyldingen overgave, foretagne. Jeg vil forbigaae at mælde om, hvad som var bleven forestillet af Gejstligheden, Borgere og Bønder, men alene anføre Adelens Forestillinger, hvilke ere meest vigtige, og bestode af efterfølgende Punkter: den første var om den augsborgske Bekjendelses Haandhævelse, hvortil blev svaret, at samme ubrødeligen skulde holdes ihævd. 2) Begjerede de, at de *maatte* holdes ved deres gamle Privilegier og Friheder, hvilke de beklagede sig at være dem betagne af de norske Rigs-Cancelere, som lang Tid havde været fremmede, hvorfore de indstændigen bade, at indfødde norske Her-

remænd

m) Hist. Minorennit. *Christ.* 4. Manuscr. p. 84.

remænd maatte herefter gives dem til Rigs-Cancelere, som de kunde have Tillid til, og at Rigets Segl ham udi Forvaring maatte gives. Derpaa blev svaret, at, naar Kongen antog Regjeringen selv, skulde Saadant blive rettet, og skulde man imidlertid nøje efterforske hos de danske Adels Arvinger, hvis Forældre havde været Cantzlere, om de Breve, som Norges Privilegier og Herligheder grunde sig paa, og at tilholde dem at tilbagegive Norges Rige de samme. Iligemaade blev det dem tilladt selv nogle at foreslaae til Rigets Cantzler, hvoraf Kongen En skulde udnævne. Der blev dem ogsaa lovet, at den norske Adel herefter skulde holdes i større Agt end tilforn, og forsynes med Kronens og Rigets Lehne. Iligemaade bevilgede Kongen efter deres Begjering, at adelige Jomfruer i Arv ikkun skulde tage halv Lod imod deres Brøder. Item, at, om en norsk Adelsmand tager en ufri Qvinde, hun da ikke skulde nyde noget af hans Arvegods, og at de Børn, som avles af saadanne Ægteskabe, ikke skulde holdes for Adelsmænd. Videre blev Adelen bevilget, at ingen af dem maa fængsles for nogen Sag, førend Dom over ham af vedbørlige Dommere er falden; og, saasom de havde begjeret, at Fæstningerne udi Norge maatte holdes i god Stand, saa blev Saadant dem lovet, især at Bahus med det første skulde befæstes og forbedres. Nok blev dem efter Begjering accorderet, at

ingen

ingen Adelsmand eller Bonde skulde stævnes udenfor hans Hovedgaard, at Præsterne skulde efter Christian den Tredies Ordinantz kaldes af de bedste Sognemænd, og adskillige andre Ting, saa at de bleve føjede fast i alle deres Begjeringer, og ere disse Svar blevne skriftligen forfattede og udgivne paa Kronborg den 31te Juli n).

Af disse Punkter og de derpaa givne Svar sees Norges Tilstand paa de Tider, nemlig, at samme Rige havde lidet baadet af den danske Adels Gouvernement, og at Rigs-Cantzlerne havde skilt Norge ved deres Frihedsbreve, som de havde i Forvaring, og det efter al Formodning imod Kongens Villie og Videnskab, saasom det var det kongelige Huses Interesse at tractere begge Rigerne paa een Fod, hvilket og siden er bleven practiseret, da den kongelige Myndighed ved Souveraineteten blev restitueret. Men den danske Adel tog Prætext af den Opstand, som skede under Christian den Tredie udi Norge, at skille Norge ved sit Raad, og at gjøre samme Rige til en Provinds af Danmark, og have de fra den Tid efterhaanden søgt at bemægtige dem alle Rigets Lehne, og maget det saa, at Ingen uden af deres Middel ere blevne Statholdere og Cantzlere, udi hvilket Foretagende forrige Konger ikke havde været istand at hindre dem, og er det forunderligt, at de norske Stæn-

n) Hist. Minorennit. *Christ.* 4. Manuscr. p. 83.

Stænder tilforn ikke have besværget sig derover. Med mindre man vil sige, at Hvitfeld, en bestandig Forfægter af den danske Adel, har ikke fundet forgodt at anføre deres Klagemaal i sin Historie. Den norske Adel var da ej heller istand til at tale paa sin Ret, saasom Familierne vare faa, og de Fleste allierede sig efterhaanden med borgerlige Familier. Ja det hele Riges Adel er med Tiden saa forsvunden, at Alting indtil deres Navne, Skjolde og Vaaben er bortdød, ligesom Riget aldrig havde havt nogen Adel, da dog Historien vidner, at det samme deraf i gamle Dage har vrimlet, og at den norske Adel udi Dyd og Tapperhed ingen Adel i Europa har eftergivet. Man seer ogsaa heraf, at den Forskjel imellem fri og ufri da efter de Danskes Exempel har været indført udi Norge, og adskilligt andet, som ikke findes i de gamle norske Love. Den ofteciterede Christian den Fjerdes Minorennitets-Historie o) vidner ellers, at paa den Tid, disse Besværinger bleve gjorte, neppe 3 norske Herremænd havde noget Lehn udi Norge. Denne deres Tilstand søgte man da at bedre, men der blev dog intet af Vigtighed bragt til Execution, førend Kongen selv traadte til Regjeringen, og seer man da, at han haver ladet see stor Naade imod samme tro og brave Nation, og hans høilovlige Efterkommere have derudi fulgt hans Fodspor. Hvad som dem da strax

blev

o) Hist. Minorennit. Christ. 4. Manuscr. p. 89.

blev accorderet, var, at en indfød norsk Adelsmand blev Cantzler, den samme kaldtes Hans Pedersøn, og var af de norske Bassers Stamme, som førte tvende røde Væderhorn udi et Sølvskjold; da de danske Basser derimod førte et sort Vildsvinhoved udi et Sølvskjold. Der blev og strax forordnet, udi hvad Tilfælde han skulde bruge Rigets Segl, som Statholderen tilligemed ham havde nødig til Forretninger og Breve, som skulde udstædes p). Ellers forefaldt dette Aar adskillige Stridigheder imellem danske og svenske Undersaatter, og blev der, for at hæve de samme, holdt et Mode til Flakkebjerg. Men om disse saavelsom om andre paafølgende Stridigheder skal tales paa et andet Sted, naar jeg kommer til den Krig, som blev ført imellem Christian den Fjerde og Carl den Niende.

Førend jeg dette Aars Historie forlader, vil jeg melde noget om det mærkelige Mode, som af Hansestæderne blev holdet til Lybek, og som varede udi tre Maaneder fra Maj Maaneds Udgang til September Maaneds Begyndelse, for at overveje, hvorledes de kunde haandhæve deres Privilegier paa deres Contoirer udi adskillige Riger, udi hvilke Privilegier dem her og der gjordes adskillige Skaar. Thi Dronningen af England lod opbringe deres Skibe, som gik med Korn til Portugal; Hollænderne og Zelænderne paa-

p) Hist. Minorennit. Christ. 4. Manuscr. p. 99.

paalagde deres Vare, som de bidførte, stor Told og Byrder fremfor tilforn. Udi Bergen i Norge blev dem ogsaa betagen en og anden Friheb, som de hemmeligen Tid efter anden havde listet sig til, uden derpaa at have nogen Bevilgning, men tilholdte sig dem under den Titel af Hævd og Brug, og var Christopher **Walkendorff**, som havde været Lehnsmand over Bergenhus Lehn Aar 1556, og siden stedse, indtil han blev Rigets Raad, den første, som vidste at holde dem Tommelfingeren paa Øjet; thi for hans Tid vare de mere Herrer over Bergens By, end Øvrigheden, som af Kongen var sat til at regjere. **Walkendorffs** Exempel blev efterfulgt af de andre Lehnsmænd, som komme efter ham, saa at de Contorske efterhaanden bleve mere og mere indknebne, og maatte beqvemme sig til et Slags Lydighed, da de dog tilforn agtede hverken Lehnsmænd, Bispe, Stadens Magistrat eller Kongens Haand udi nogen Maade. Da Hansestæbernes Fuldmægtige nu saaledes, som sagt er, vare forsamlede til Lybek for at overlægge, hvorledes de kunde oprette deres faldne Sager igjen, have de omsider efter tre Maaneders Forløb meget betænkeligen sig besindet, og funbet forgodt at skikke sig efter Tiderne, og befale deres Fuldmægtige paa Contorerne, at de herefter skulde holde sig inden deres Grændser, og ikke fremfare med saadan Ubesindighed,

dighed, som deres Formænd havde gjort, og derved givet Anledning til deres Privilegiers Krænkelse.

Udi dette Aar døde en navnkundig Mand i Norge, nemlig den gamle Bisp udi Opslo, Magister **Frands Berrig**; den samme var en Adelsmand, hvilket var rart paa de Tider; men det, som var end mere rart, var, at han døde udi sit Alders 121 Aar q). Han var en rørig Mand indtil hans Dødsdag, men da han blev 105 Aar gammel, begyndte hans Hukommelse at slaae feil. Han havde udi sin Ungdom været Munk i St. Knuds Kloster i Odense. Men, da han spurgte, at Doct. **Morten Luther** satte sig op mod Pavens Myndighed, sneg han sig ud af Klosteret, og rejste til Wittenberg for at høre, hvorudi **Luthers** Lærdom egentlig bestod, thi han havde en synderlig Afsky for de Afladsbreve, som den pavelige Legat **Arcemboldus** udgav i Danmark, saa at, hvor de samme Breve bleve opslagne om Dagen, der rev han dem igjen ned om Natten. Udi Wittenberg forblev han nogen Tid hos **Luther** og blev hans Discipel; efter hans Tilbagekomst forklarede han den hellige Skrift i Odense, indtil han blev Bisp udi Opslo; hans Successor var Magister **Jens**

Niel-

q) Hist. Minorennit. *Christ.* 4. Manuscr. p. 108. tillægger ham saadan høj Alder, hvorvel Andre sige, at han selv berettede, sig ikkun at være 90 Aar gammel.

Nielsen, for hvilken han havde afstaaet Stiftet Aar 1580.

Begyndelsen af efterfølgende Aar var sørgelig formedelst Kongens Svaghed, thi Hans Majestæt tilligemed hans Broder blev saa heftigen angreben af Smaakopper, at man ikke troede ham til Livet, hvorfore Bededage bleve holdne udi Januari; og, saasom højstbemeldte unge Konge havde allerede ladet see saadanne Prøver paa sin Forstand og Dyder, saa var der en almindelig Bedrøvelse over det hele Land. Men han overvandt lykkeligen denne haarde Sygdom, og paafølgende Aar rejste til Hveen, for at besøge Tycho Brahe, og besee hans kunstige Instrumenter og Observatorii Indretning. Han opholdt sig der nogle Dage og talede med den store Astronom om adskillige Videnskaber, især om Fortifications-Kunsten, hvorudi han allerede havde lagt en Grundvold; ligemaade talede han med ham om Maaden paa at udmaale og tvinge Vandet, saa og hvorledes store Byrder med liden Møje kunde hæves; men allermest om Skibsbygning, som var denne Konges Hovedstudium. Ved hans Ankomst recommanderede han ham til Information nogle unge Personer, som han vilde betjene sig af, naar han selv kom til Regjeringen, og særdeles bruge dem til sin Flaade, for at sætte den udi god Stand. Han skikkede derpaa strax til Hveen nogle hurtige unge Personer, som han tillagde aar-

lig Underholdning af 120 Rdlr., og Tycho Brahe selv for saadan Information bleve tillagde 400 Rdlr. aarligen, som af Kjøbenhavns Slots Indkomster r) ham skulde betales. Derforuden kastede han om hans Hals en kunstig Guldkjede med sit Portrajt udi, hvilken er den Kjede, som findes paa alle Tychonis Skilderier, og hænger indenfor den Kjede, som Elephant-Ordenen er udi, hvormed han blev benaadet af Kong Frederik den Anden. Og, som Tycho Brahe mærkede, at Kongen havde en særdeles Behag udi en messing forgyldt Globus, som han havde selv forarbejdet, hvorudi var et Hjulværk, hvilket saaledes drev Sol og Maane, som derpaa vare satte s), at de begge ligesom af sig selv gik rundt omkring, og enhver viste sit Løb igjennem Himmelens Tegn Aaret igjennem, og Solen viste sin Op- og Nedgang med Dagens Timer og Minuter, uden at hindre Maanen, at den jo ogsaa paa sine bestemte Tider viste sin Gang og Forandringer, med Til- og Af-tagelse samt Formørkelser, saa bød han Kongen, at Hans Majestæt vilde tage den med sig, og unde den Plads blandt andre rare Sager udi hans Kunstkammer, hvilket Kongen med Naade antog, og forlystede sig ofte siden med at see derpaa. Det er troligt, at denne store Affection, som Kongen lod see mod Tycho Brahe, con-

r) Hist. minorennit. *Christ.* 4. manuscr. p. 110.

s) *Gassend.* vit. *Tych.* pag. 116.

contribuerede ikke lidet til de Forfølgelser, som siden bleve opvakte mod ham af de Store, som tvang ham tilmod Kongens Villie at forlade Landet, hvilket viser, at disse gode Herrer øvede en Slags Myndighed, endogsaa nogen Tid efter, at Kongen selv havde antaget Regjeringen, hvoraf man kan slutte, hvor stor Myndighed der maa have været udi Mindreaarigheden selv. Udi Historien tales vel intet derom, men en og anden Ting er dog forefalden, som kan tjene til Bevis derpaa. Saaledes seer man, at Christopher Walkendorff lod En med kort Proces henrette, som dog siden befandtes at være uskyldig. De lode strax efter Kong Frederiks Død suspendere Jonam Jacobi Venusinum, Prof. og Pastor til Helliggjestes Kirke, efterdi han havde gjort sig mistænkt for at inclinere til den calvinske Lærdom, og maatte Georgius Dibvadius, en anselig Theolog, som formedelst nogle Disputatser blev afsat, henbringe sin øvrige Tid udi Armod. Prætexten til denne Mands Fald var allene, at han udi sine Skrifter havde rost nogle engelske Skribentere og Calvinum, hvorvel man kunde ikke beskylde ham for at have approberet Calvini Lærdom; men den rette Aarsag til hans Forfølgelse var, at han havde talet haardt imod Adelen. Han levede siden Resten af sin Tid udi et lidet Hus i Klædeboderne. Den store Theolog Doctor Niels Hemmingsen maatte ogsaa passere sin øvrige

Tid in obscuro i Roeskilde. Saa at man seer, at denne Minorennitet var ikke meget fordelagtig for illustre og lærde Folk; thi hvad man end kan sige om Andre, saa kan den Forfølgelse imod Tycho Brahe aldrig undskyldes. Dog kan man ikke sige, at Saadant rejste sig af Had og Foragt til Studeringen, thi det var at gjøre disse gode Herrer Uret, besynderlig Christopher Walkendorff, hvilken med stor Bekostning stiftede det saakaldte Walkendorffs Collegium for 16 Studentere t), som endnu florerer. Hvoraf man kan slutte, at Saadant er skeet af andre Aarsager. Men, for at komme til Historien igjen, da rejste Hans Majestæt fra Hveen til Skaane, hvorhan sig mestendels dette Aar opholdt formedelst en stor Pest, som grasserede udi Kjøbenhavn og Sjælland, og havde Enkedronningen allerede retireret sig til sit nys anlagte Slot Nykjøbing i Falster. Dog døde udi denne Pest ingen synderlige Standspersoner; det nævnes alene Christopher Rosengaard især, saasom i ham ogsaa uddøde Stammen, saa at det Skjold og Vaaben blev nedlagt.

Denne

t) *Hegelund* Calend. manuscr. siger, at dette Collegium blev indviet 1589, skjøndt dets Stiftelse sees ellers at have været skeet 1595, saa at det er troligt, at den sidste Regning maa være fra den Tid, Exercitierne begyndte.

Denne unge Konge voxte imidlertid til, og tilligemed Aarene mærkeligen forfremmedes udi Videnskaber, saa at Alle fattede de Tanker, at de udi ham vilde bekomme en af de største Konger, som havde regjeret udi Danmark; og, saasom han da allerede var indtraadt i sit 17de Aar, lod Kejser **Rudolph** den Anden, for at vise den Æstime, han bar for ham, forlehne ham ikke alene med Førstendømmene Holsten, Stormarn og Ditmarsken, og gav ham Brev paa Oldenborg og Delmenhorst, men tillod ham ogsaa veniam ætatis, eller Frihed, førend han havde naaet den rette Alder, at træde til Førstendømmenes Regjering. Thi der siges, at højstbemeldte Kejser ved den Lejlighed havde ladet falde de Ord: at den unge Konge var begavet med saadan Forstand og Dyd, at Ingen kunde forrette sit høje Embede bedre. Saasnart Kongen antog Regjeringen i Førstendømmene, beskikkede han sin Hofmester **Henrik Rammel** at være sin tyske Canceler og Gehejmeraad tillige, og gav han ved denne Promotion ligesom tilkjende for Rigets Raad, at han selv vilde regjere, og lakkede det snart nu mod Tiden, paa hvilken han skulde ligemaade antage Regjeringen over Rigerne, og de 4 Regjeringsraad skulde gjøre Regnskab for deres Forvaltning. Men endel af dem døde udi deres Regimente, og allerførst Formanden, nemlig den store Canceler **Niels Kaas**, hvilken skiltes fra Verden efter-

efterfølgende Aar den 29de Juni udi hans Alders 60 Aar, efterat han havde været Cantzler i 22 Aar u). Han kan regnes for en af de anseligste Mænd paa de Tider, saavel i Henseende til hans Embede som hans store Qvaliteter. Han kom først i Tjeneste hos den salige Konge som Cancellie-Secretair 1560. Udi det Aar 1569 fulgte han med den berømmelige gamle Cantzler **Johan Friis** og andre Rigets Raad til det Grændsemode ved Ulfsbek med de Svenske. Han var ogsaa Aaret derefter som Secretair ved det stetinske Fordrag. Og, da de Svenske siden stillede sig noget vanskelige an ved samme Fordrags Fuldbyrdelse, blev han Aar 1571 tilligemed Andre skikket til Knærød x) for at afgjøre disse Vanskeligheder. Og, som han udi alle disse Forretninger havde ladet see Capacitet og Troskab, blev han udi det Aar 1573 paa Herredagen udi Randers beskikket til Cantzler udi den forrige Cantzlers **Johan Frises** Sted. Udi det Aar 1575 var han paa et Mode, som gjorde Ende paa de Tvistigheder mellem Kongerne af Danmark og Sver-

u) *Hegelund.* Calend. Manuscr.

x) *Resen.* Hist. *Frid.* 2. pag. 257, saa at det maa være en Vildfarelse udi den oft citerede Minorennitets-Historie, som sætter Modet til Bromsebro 1572.

Sverrig om Grændserne y), og Aar 1579 var han med udi Odense, da man afgjorde den Tvistighed med de fyrstelige Gesandtere angaaende Lehnets Annammelse, og strax derpaa til Flensborg, hvor der handledes om de hamborgske Sager, og da Hamborg maatte med 100,000 Rdlr. affone den Formastelse, den havde brugt imod danske Skibe. Derforuden bivaanede han, eller rettere var Formand udi alle de andre vigtige Forhandlinger, som skede udi den salige Konges Tid. Efter samme Konges Død blev han en af de 4 Regjeringsraad, som skulde forestaae Rigerne udi Christian den Fierdes Mindreaarighed. Og lod han udi denne Post see saadan Capacitet, at han blev anseet som Sjelen i det hele Raad. Han var en lærd Herre og tilligemed en Elsker og Forfremmer af lærde Folk, og havde derfor maaskee Tycho Brahe ikke havt saadan haard Skjebne i sit Fædreland, hvis denne store Cantzler havde levet længere.

Da

y) *Resen.* Hist. *Frid.* 2. pag. 281, saa at det atter maa være en Vildfarelse udi Christian den Fierdes Minorennitets-Historie, som istedenfor Kong Johan sætter Hertug Hans den Ældre, og gjør Cantzler Kaas til Chef for Legationen, da dog Rigets Hofmester Peder Oxe var Anføreren; thi den Tvistighed, som Kongen havde med Hertug Hans, blev foretagen 1576, men ikke afgjort.

Da han fornam sit Timeglas at være udrundet, formaaede han Kongen til at besøge sig, og da underviste han ham om Rigets Tilstand, og gav tilkjende, med hvilke Potentater han skulde mest holde Venskab. Allersidst talede han til Kongen disse Ord: Jeg erindrer mig det Løfte, jeg gjorde Eders Kongelige Majestæts Hr. Fader paa hans Yderste, at jeg med al Flid og Troskab skulde arbejde paa, at den Kongelige Krone skulde komme paa Eders Majestæts Hoved, men nu hindrer min tilstundende Død, at jeg saadant Løfte ikke kan efterkomme. Derfor vil jeg nu da gjøre, hvad jeg formaaer; jeg leverer her udi Eders Kongelige Majestæts egne Hænder Nøglen til den Hvelving, hvorunder den kongelige Krone med Spiret, Sværdet og Æblet siden hans Død har ligget forvaret, og, som Gud nu vil kalde mig fra denne Verden, saa vil jeg den til ingen anden levere end til Eders Kongelige Majestæt. Tager derfor Rigets Klenodier af Gud selv, og, naar Tiden kommer, bærer Eders Krone med Pris og Ære; regjerer Spiret med Visdom og Naade; fører Sværdet med Retfærdighed; og holder Æblet fast med Raad og Forsigtighed 2c. Derpaa tog Kongen strax Afsked med ham, efterat han med allerstør-

ste

ste Naade havde takket ham for hans tro Tjeneste z). Han døde uden Livsarvinger, efterdi han aldrig havde villet begive sig i Ægtestand. Udi samme Aar døde ogsaa Rigers Marsk **Hans Holgersen Ulfstand** til Hakkebjerg, der havde tjent udi den ditmarske Krig, og var Aaret tilforn, nemlig 1593, bleven Rigets Marsk a).

Efter denne store Mands Død affærdigede de trende overblevne Regjeringsraad Skrivelser til Rigets Raad, som her og der vare adspredte udi Riget, og inviterede dem til at møde i Kjøbenhavn den 13de Julii for at overlægge, hvorledes nu med Regjeringen skulde forholdes, og om nogen i den Afdødes Sted igjen skulde udvælges, indtil Kongen naaede de Aar, at han selv kunde træde til Regieringen. Da de komme sammen, blev meget bragt paa Banen paa Kongens Side, nemlig, at han var kommen allerede til de Aar, og havde givet saa mange Prøver paa sin Forstand, at det gjordes ikke nødigt, at denne Mindreaarighed skulde vare længer. Kejseren havde ogsaa allerede erklæret ham myndig udi Førstendømmene, og derfore, naar han var agtet beqvem til at føre Regjeringen selv udi et Land, saa kunde han ikke ansees som umyndig mere i et andet. Han havde allerede naaet sine 18 Aar, som var den Tid, inden hvil-

z) Hist. minorenn. pag. 130.

a) Con. fun. *Petr. Winstrup.*

hvilken de danske Love havde indskrænket Ungdommens Umyndighed blandt Landets Undersaatter, og udi andre Riger havde Kongerne stort Forspring fremfor Undersaatterne i deslige Tilfælde. Saaledes var udi Spanien og Frankrig en Konge ikke længer umyndig end til hans 14de Aar, ligesom udi England og i Chur- og Førstendømmene i Tydskland en Prinds blev holden myndig udi sit 18de Aar. (Dette synes at vise, at der tilforn udi dette Rige ingen vis Tid har været beskikket for en Konge, naar han skulde agtes myndig, og at derfor det Conclusum, som Rigets Raad gjorde 1588, nemligen: at Christian den Fjerdes Mindreaarighed skulde vare indtil han blev 20 Aar gammel, var arbitraire, og grundede sig alene paa deres Villie og Velbehag, eller rettere paa at forlænge deres Regimente). Videre sagde de, som talede i Faveur af Kongen, at man ikke længe kunde undvære en Cantzler, der kunde tale og handle med fremmede Gesandtere, og en Cantzler kunde af Ingen beskikkes uden af Kongen, og seer man heraf denne høje Bestillings Natur og Egenskab, nemlig, at det var den eneste, som i Kongens Mindreaarighed ikke kunde bortgives; thi Jack Ulstand blev Aaret tilforn gjort til Rigets Marsk, og Steen Brahe til Danmarks Statholder, uden at nogen Betænkning blev gjort som her ved Cantzlerens Embede, for hvis

Skyld

Skyld man holdt det nødigt itide at erklære Kongen for myndig.

Derimod bleve af Andre adskillige Ting forestillede, hvilket foraarsagede, at Tingen blev, som den var, og der blev besluttet, at den Anordning, som var gjort 1588, nemlig at Mindreaarigheden skulde vare, indtil Kongen naaede sine 20 Aar, skulde staae ved Magt. Derfor blev der ogsaa Ingen denne Gang i den afdøde Cantzlers Sted igjen beskikket, men Regjeringen blev betroet til de trende efterlevende Regjeringsraad alene b).

Ellers blev paa dette Aars Herredage en navnkundig Bovehals ved Navn Jacob Rostrup dømt fra Livet. Den Samme havde forrige Aar hvervet henved 80 Soldater udi Pommern og Meklenborg, foregivende, at, naar de komme til Kjøbenhavn, skulde de faae at vide, hvad der skulde bestilles. Da han havde hvervet saa mange, som han forlangte, begav han sig med dem paa en stor Kriert under Kongens Flag i Søen for Wismar, og begyndte at plyndre de Søfarende paa Kongens Strømme. Først tog han et rigt og velladet Embder-Skib, og kastede Skipperen med Folk overbord under Norge; derpaa sejlede han til Kolding, og derfra til Aarhus, hvor hans Folk gjorde et stort Mytteri, og nogle af dem derfor bleve grebne, og Andre rømte til Kolding, hvor

b) Hist. minorennit. *Christ.* 4. manuscr. p. 132.

hvor de forstak sig her og der udi Koldinghus-Lehn, men dog bleve opsøgte. Han selv blev ogsaa saa stærkt eftersat, at han omsider blev greben udi nogle Buske udenfor Assens udi Fyen, og fandtes da hos ham Hertugens af Parma, som var Statholder i Nederlandene, hans Pas og Bestalling paa at være Admiral, saa at man deraf mærkede, at hans Forsæt var at ville forurolige England og de forenede Nederlande, som da vare Spaniens Fiender, udi deres Sejlads og Handel paa Kongens Strømme og i Østersøen. Derte saavelsom alle hans andre onde Gjerninger bleve da aabenbarede; thi Aar 1588 havde han indgivet for Dronning Elisabeth af England, ligesom han af Kongen og Regjeringsraadene havde noget at foredrage. Og, som hans Foregivende angik mest Søsager, blev han af højstbemeldte Dronning henvist til den engelske Admiral Franciscus Drake, hvilken han indbildte, at Regjeringen udi Danmark var tilsinds at udruste nogle Skibe i Faveur af England imod Spanien. Hvorudover saavel Dronningen som Admiral Drake affærdigede Skrivelse til det danske Hof, enten for at takke Regjeringen for dens gode Forsæt, eller for at faae nærmere Oplysning derom. Men hans Underfundighed og falske Foredragende blev ved Regjeringsraadenes Svar aabenbarede, hvilket da Rostrup mærkede, flygtede han fra England til Nederlandene, og udi Brysfel

ud-

udgav sig for en dansk Gesandt, udi hvilken Qvalitet han blev antagen af Hertugen af Parma. Der foregav han tvertimod, at Danmark var tilsinds at udruste en Flaade imod England og Skotland. Men, som Hertugen ikke vilde fæste Tro til Saadant, uden han hos Gesandten saae Kongens Fuldmagt og Creditiv, viste han ham hen til den spanske Admiral, hvilken udentvivl mærkede, at Sagen ikke hang ret sammen, og Rostrup ingen kongelig Fuldmægtig var; men, som han mærkede, at han var en hurtig og habil Sømand, agtede han at betjene sig af ham, og til den Ende forskaffede ham Pas og Fuldmagt af Hertugen, at toge paa Spaniens Fienders Koffardiskibe, erhvervede ham ogsaa Titel af Admiral. Derfra begav Rostrup sig til Antverpen, hvor han under det Navn af kongelig dansk Gesandt optog 800 Dukater hos en Kjøbmand, som troede ham paa hans falske Ord og Vexler, at Pengene skulde ham betales igjen i Sundet. Han rejste saaledes videre til Amsterdam, hvor han ogsaa lod sig tractere af Borgemestere og Raad som en kongelig Gesandt, og vidste han saaledes at snakke for dem, at de betroede ham en temmelig Sum Penge, for hvis Betaling de siden meget, skjøndt forgjæves, foruroligede Kongen og Regjeringen. Saasom nu Rostrup ved disse og andre Gjerninger var bekjendt udi alle Søstæder, saa at han ingensteds mere torde lade sig see under et

frem-

fremmed Navn, begav han sig til Lifland, og der omsider sværmede saalænge, indtil han mente, at baade han og hans forrige Bedrifter vare glemte, og det intet videre efter ham blev spurgt. Endeligen, da han mente Alting at være sikkert, slog han sig til dette sidste Haandværk at forurolige Søen under Hertugens af Parma forrige Pas, indtil han blev greben, som sagt er. Han blev da efter foregaaende Dom bragt paa Slotspladsen og der halshuggen. Af hans Gjerninger kan sees, at han maa have været en af de største Avanturiers paa de Tider, og er der ingen Tvivl paa, at, om denne Mand havde villet anvende sine natúrlige Qvaliteter til andre gode og lovlige Forretninger, han jo havde kundet gjøre sit Fædreland stor Tjeneste; thi han var dristig, hurtig og fuld af Inventioner, og en stor Søemand c).

Udi samme Aar bleve nogle danske Gesandter affærdigede til Rigsdagen udi Regensborg. Disse Gesandter vare Bendix Ahlefeld, Amtmand til Steinhorst, og Doct. Vitus Weinsheimius; da de did henkomme, funde de en Stridighed for sig, som de ikke havde ventet, nemlig, at Enkedronningen Sophia havde begjeret for sine tvende yngste Prindser Ulrik og Hans, som Hertuger af Holsten, at have Sæde paa den fyrstelige Bænk tilligemed Kongen.

c) Hist. minorennit. *Christ.* 4. Manuscr. p. 131 seq.

gen. Af dette Foretagende sees, at højstbemeldte Dronning ikke drev Tiden ørkesløs bort paa hendes Lifgeding, og at, endskjøndt hun var udelukt fra Regjeringen, saa incurrerede hun dog udi adskillige Ting, endogsaa de, som man mindst ventede. Da de kongelige saavelsom førstelige Fuldmægtige, som vare tilstede paa Rigsdagen, mærkede hvad som var igjerde, protesterede de højligen derimod. Hvorudover ogsaa Enkedronningens Begjering af Kejseren Chur- og Førsterne denne Gang blev plat afslagen, dog med det Forbehold, at, dersom disse hendes yngste Børn dertil kunde have nogen Ret, skulde deres Tiltale for nogle Commissarier, som Kejseren vilde udnævne, bevises. Hvorledes Enkedronningen ellers er falden paa disse Tanker, er uvitterligt, saasom denne Sag strax ved Mellemhandling imellem Kongen og hende blev dæmpet, saa at den ikke mere blev omtalt. Det er troligt, at hun alene af Kjerlighed til sine Børn har vildet erhverve dem den Ære. Men Kongen, hvorvel han undte sine Brødre alt Godt, saa vilde han dog ikke tilstæde dem at gjøre saadant Æreskridt, som i Fremtiden kunde give Anledning til Førstendømmenes videre Deling, thi der vare allerede alt for mange skete, Landet til yderste Svækkelse, saa at han mærkede, at det havde været en Statsfeil af hans Forfædre, hvilken man heller maatte arbejde paa at ophæve end at fornye, og seer man, at han

paa

paa ingen Ting har drevet med større Iver, saa at han ikke har holdt op, førend han fik Førstefødselsret udi Førstendømmene indført, som siden skal vises. Og, saasom denne Sag saaledes blev dæmpet mellem Kongen og Enkedronningen, saa bleve der ej heller af Kejseren udnævnte Commissarier til at kjende derudi. Man havde ellers mistænkte for denne Handel nogle holstenske Herremænd, hvilke fandt deres Regning i at have mange Herrer, for derved desbedre at kunde fiske i rørt Vand.

Efterat Gesandterne vare komne tilbage fra Regensborg, gjorde Kongen en Rejse til Holsten for at holde en Landdag, tagende med sig ikke alene sit Raad, men endogsaa adskillige andre af Adelen for at bivaane samme Landdag med desstørre Anseelse, efterdi den var den første, han holdt som regjerende Herre i Førstendømmene. Paa samme Landdag forefaldt et og andet, hvorved den unge Konge lod see, hvad man af ham i Fremtiden kunde vente sig. Især forekom at tale om den Paastand, Enkedronningen havde gjort paa Rigsdagen til Regensborg for Kongens Brødre, at de ligesaavel som Kongen og Hertugen af Gottorp skulde kaldes til Rigsforsamlinger, og som Hertuger af Holsten have Sæde med dem paa den førstelige Bænk, hvorudi Ridderskabet formente, at de ogsaa burde have noget at sige. Kongen vilde ikke indlade sig i vidtløftig Tale derom;

men

nem spurgte dem ulene, om Saadant kom dem som Undersaatter ved, og hvad de havde at bestille med at dømme i en Tvistighed imellem Kongen og hans Brødre, enten de sidste havde Ret til at sidde paa Rigsforsamlinger eller ej? Ikke desmindre fremturede de dog udi deres Forsæt, og siges der, at de siden have anholdet hos Keiseren, at, naar Commissariet skulde antages til at kjende udi den Sag, nogle af deres Middel da dertil maatte udnævnes, paa det dem intet udi deres Privilegier og Friheder maatte skee tilkort. Men jeg har tilforn meldt, at denne Sag blev venligen forligt imellem Kongen og Enkedronningen, hvorudover ogsaa Ridderskabets Ansøgning hos Keiseren havde ingen videre Fremgang. Dog kunde Kongen ikke saa let glemme denne deres Drististighed, helst, som Saadant vederfor ham den første Gang, han som regjerende Herre præsiderede paa Landdagen.

Udi dette Aar døde den anseelige viborgske Bisp Mag. Peder Tøgersen, hvilken havde saadan Reputation baade udi Levnet og Lærdom, at, da der blev gjort et Skandskrift over alle Bisper i Danmark, blev han med Bisp Poul Madsøn ene undtagen; saasom man intet havde at sige imod hans Person, thi Alt, hvad i samme Skrift fandtes om ham, vare disse Ord: Petrus laudatur in aula, det er: Peder roses til Hove. Han var af en adelig Stamme,

var fornødent, saavel for at besætte de høje Bestil-
linger igjen, som for at opfylde den Mangel ud
Rigets Raad, at gjøre adskillige Promotioner, især
for at gjøre den tilstundende Kroning des anseeligere.
Herudover beskikkede Kongen den 7de Junii Christo-
pher Walkendorff til Rigs-Hofmester, og i han
Sted satte over Finantserne Sigvard Beck, hvilken
tilligemed en Collega forestod Rentekammeret udi 8
Aar f). Den 9de Junii gjorde han Christian Friis
til Borreby til Cantzler, og Peder Munk til Ri-
gets Marsk, hvilke alle tre derpaa maatte aflægge de-
res Ed. Den 10de Junii gjorde Hans Majestæt til
Rigets Raad efterskrevne 8 Herremænd, Henrik
Rammel, Jørgen Friis, Preben Gylden-
stjerne, Axel Brahe, Henrik Lykke g), Oluf
Rosensparre, Eske Brok og Christen Holk, hvilke
alle udi Kongens Gemak aflagde den sædvanlige Ed
som Rigsraad, førend de sadde Herredagene. Faa
Dage derefter ankom nogle Gesandtere fra Hertug
Johan Adolph af Slesvig-Holsten til Frideriksborg,
hvor Hoffet da var, og anholdte paa deres Herre
Vegne om Hans Kongelige Majestæts Søster Frøken
Augusta. Denne Begjering blev bevilget og Gif-
ter

f) *Thom. Wegner* Con. fun.

g) Histor. Minoreun. *Christ.* 4. Manuscr., skjønt
Henrik Lykkes Liig-Prædiken viser, at han
Promotion skede 1596.

ermaalet sluttet, efterat man havde gjort Aftale om en Medgift, hun skulde have, og beskikkede Kongen, at deres Bilager skulde holdes paa samme Tid, hvortil Kroningen var berammet.

Efterat Rigsdagen var sat, og alle indstævnte Sager vare bragte til Ende, traadte Kongen og samtlige Rigets Raad sammen for at aftale og slutte, hvad som udi den Haandfæstning, de paa Rigets Vegne af Kongen begjerede, skulde indføres, hvilken Haandfæstning efter nogle Dages Raadslagen omsider blev fuldfærdiget og af Hans Majestæt underskreven den 7de August h). Og saasom samme Haandfæstning er rar, og tilforn ikke har været publiceret, vil jeg den her indføre, den lyder saaledes:

Art. 1. Først ville og skulle Vi over alle Ting elske og dyrke den alsommægtigste Gud, og hans hellige Ord dyrke, haandthæve, beskytte og beskjerme, og hvad som agtes behov til Troens Forøgelse og Religionens Forbedrelse, ville Vi af al Vor Magt og Formue forfremme. Vi ville det og saa bestille, at alle Sognekirker og Skoler over begge Riger blive besørgede og forsete med christelige og fromme lærde Mænd,

h) Her ender det ofte citerede Manuskript om Christian den Fjerdes Mindreaarighed, hvoraf jeg har havt en Copie af Herr Etatsraad Fosses Bibliothek, og derudaf excerperet Adskilligt til denne Histories Oplysning.

Mænd, og dem med nødtørftig Ophold underholde, hvis det ikke tilforn skeet er udi Vor kjære Herr Faders Tid.

2. Sammeledes skulde Vi holde menige Rigets Raad, Adel, Kjøbstædmænd, Bønder, og menige Rigets Indbyggere og hver særdeles ved Lov, Skjel, Friheder og Privilegier, og ingen af dem derimod forurette i nogen Maade, og skulle Vi Alle og Enhver besynderlig for Overvold og Uret beskytte og haandthæve.

3. Dernæst skulle og ville Vi være forpligtede Danmarks Rige at forfremme, formere, forbedre og forhøje af Vor yderste Magt og Formue. Og, om Gud Allermægtigste det saa haver forseet, at Vi herefter kan ved Danmarks Indbyggeres Hjelp og Trøst vinde med Rettergang, bekræftige med Sværd, eller anderledes noget bekomme, da skulde det høre Danmarks Rige til og være og blive under Danmarks Krone. Men dersom det skede, (det Gud forbyde) at nogen Fejde eller Indfald skede paa Riget, og nogen Del af Riget kom under en fremmed *Potentat*, og siden blev igjen til Danmarks Rige bekræftiget, maa og skal hver Danmarks Indbygger qvit og fri nyde og bekomme hvis Gods og Ejendom, han tilforn udi samme Lande havt haver.

4. Sammeledes ville og skulle Vi elske og fremdrage Danmarks Riges Raad og Adel, og med dennem

nem styre og regjere Danmarks Rige og besørge dem med Kronens Lehn, saa at de ikke skulde have behov at besøge Herredagene, eller underkastes anden Besværing, paa deres egen Kost og Tæring.

5. Desligest ville Vi og ingen udlændisk Mand tage udi Danmarks Riges Raad, eller forlene med Danmarks Krones-Lehn, uden det skeer med Danmarks Raads Villie, Fuldbyrd og Samtykke.

6. Saaledes skulle Danmarks Riges Adel nyde bruge og beholde deres Jordegods og Tjenere fri til evig Tid med Hals og Haand, alle kongelige Sager og al anden Herlighed og Rettighed, som Vi og Vore Forfædre, Konger i Danmark, over Vore og Kronens Tjenere og Gods have og frit havt have, saa at Vi eller Vore Fogeder og Embedsmænd skulle aldeles intet bevare Os med deres Tjenere, Gods og Enemærke, Skov, Fiskevand eller nogen anden Herlighed, enten med Sagefald, Gjæsteri, Ægt, Arbejde eller anden Besværing, uden hvis Vi kunde have med Adelens, som Godset og Tjenerne tilhøre, gode Villie og Samtykke, alene at de age Vort og Vor Førstindes Fadebur, hvor Vi personligen drage igjennem Landet, som sædvanligt været haver af gammel Tid, uden saa skeer, at nogen aabenbar Fejde kommer paa Landet eller Riget; da ville Vi dog ingen Besværing lægge paa Adelens Tjenere, med

mind-

mindre det skeer med menige Danmarks Riges Raads Samtykke.

7. Hvor nogensteds saa findes, at Kronen haver med Adelen fællig enten i Skov, Mark eller Fiskevand, da skulle Vi eller Vore Fogder ikke ydermere bruge derudi, enten med Fiskeri, Olden-Svin, Skovhug, Jagt eller anden Brug, end som Kronens Lod og Del kan taale. I den fællig Skov udi Falster og Lolland liggende, som Kronen har Lod og Del udi, skal Ingen slaae stort Wildt, undtagen Vi Selv eller Andre paa Vore Vegne, og uden det skeer med Vor Tilladelse.

8. Ikke skulle Vi heller med Vort Brev byde eller forbyde nogen Mands Arvetjener, eller dem, som de udi Pant og Værge have, at svare som sin Husbond. Haver Nogen Tiltale imod Nogen enten om Gods eller Tjenere, da skal han forfølge det med Ret og efter Lov og Recessens Lydelse.

9. Ikke heller ville Vi paalægge nogen Landskat paa Adelens Tjenere, uden det skeer med menige Danmarks Riges Raad, eftersom gammel Sædvane været haver.

10. Sammeledes skulle Danmarks Riges Raad og Adel nyde deres fri Fiskeri paa deres egne Grunde, som de hertil af Alders Tid havt have, og besynderligen udi Kong Hanses Tid, og skal hver Mand nyde Aalegaarde for deres egen Grund, undtagen

udi

udi Fjorden, som Kronen og den menige Mand have Skade af; dog skal de Fiskegaarde blive ved Magt, som have været af Alders Tid.

11. Ville og nogen af Adelen besøge Silde-fiskende, og derved bruge sin Næring, da skal det være Adelen uforholdt, efterdi det tillades Fremmede og Udenlandske at bruge deres Fordel dem at salte. Det skal og være Adelen uforbødet at kjøbe og sælge Øxen, at stolde paa sit eget Foer, som hver kan stolde, eller kan lade fore hos sine egne Tjenere, som ere pligtige at fare Nød, dog hermed Kronens Told uforkrænket.

12. Skal det og være Danmarks Riges Raad og Adel frit fore at kjøbe og sælge med udenlandske Kjøbmænd, som hertil har været.

13. Ikke skulle Vi ved Vore Fogder eller Embedsmænd lade gribe, baste, binde, eller udi Fængsel sætte nogen Riddersmands Mand, uden han tilforn er forvunden efter Loven, undtagen paa de ferske Gjerninger, som de maa gribes og sættes for efter Loven, og skal hver Mand være pligtig at stande tilrette for Os og Danmarks Riges Raad, for hvis Nogen haver ham at tiltale medrette.

14. Item skulle Vi ej heller tilstæde Vore Fogder eller Embedsmænd at fejde nogen Riddermands Mand eller deres Tjenere; have Vore Fogder eller

Lehns-

Lehnsmænd Tiltale til Nogen, da skulle de tiltale dem med Rettergang.

15. Item skulle Vi ingen Krig begynde eller paaslaae, uden det skeer med menige Danmarks Raads Villie, Fuldbyrd og Samtykke.

16. Item ingen Riddersmand skal forbryde sit Jordegods, uden han fører Avindskjold imod Kongen og Riget, som Loven udviser.

17. Item skulle Vi altid dømme uden al Vild, og ej tage Gunst eller Gave for nogen Ret eller Rettergang udi nogen Maade; men være lige velvillig til at hjelpe og skikke dennem deres Ret, være sig enten indenlændisk Folk, Fattige eller Rige, Venner eller Uvenner, Ædel eller Uædel, inden Raad eller uden, som hænder for Os at komme, som en christen Konge bør at gjøre.

18. Item skulle Vi ingen udlændisk Privilegier, som gjelde paa Riget, stadfæste eller paa ny give, eller nogen Monopolier bevilge uden menige Danmarks Riges Raad.

19. Skulle Vi ikke give nogen ufri Mand den Frihed og Frelse, som Riddere og Svenne have, uden al Danmarks Riges Raads Samtykke, undtagen Nogen forhverver det saa ærligen paa Marken, at han er det værd.

20. Item skulle ikke Vi, Vor Førstinde eller Vor Afkom, eller nogen Anden paa Vore Vegne,

kjøbe

kjøbe eller pante Os eller Kronen til noget Frit- og Frelse-Gods her udi Riget i nogen Maade, som fra gammel Tid været haver.

21. Ikke heller skulle Danmarks Riges Raad og Adel kjøbe eller pante noget frit Bøndergods efter denne Dag, uden det skeer med Kongens Tilladelse.

22. Item hvo, som kommer til Os paa Tro og Love, paa Vor Skrivelse og Brev, da skal den fri, sikker og ubehindret komme hjem til sit eget igjen, dog at han skal være pligtig for Os og Danmarks Riges Raad at stande tilrette.

23. Item hvem, som vil fejde nogen Riddersmand, da skal han gjøre ham ærlig Forvaring med hans aabne Brev ꝛc. (Det Øvrige i min Copie er ganske uforstaaeligt, men kan suppleres af Frederik den Andens Haandfæstning).

24. Skulle Vi og være pligtige med Undersaatternes Hjelp at indløse Orkenøer og Hetland til Kronen igjen.

25. Item ville eller skulle Vi ikke drage Nogen fra sit Herredsting eller Landsting med Vore aabne Breve, ikke heller fra Rigets Canceler efter Loven. Ej heller skal Nogen skyde sig fra sit Herredsting, førend Dom er gangen.

26. Men dersom Sandemænd eller Nævninger sværge nogen Mand til Skade med Uret, saavidt som jydske Lov rækker, da skal Landsdommeren have

Magt,

om det af ham begjeres, at opstævne bedste Bøjgdemænd, og dennem maa fælde, om de have gjort Uret. Udi lige Maade skal holdes i Sjælland og andre Lande, saavidt sjællandsk og skaansk Lov rækker om Olding og Nævning.

27. Sammeledes skal og holdes om Lov og Laughævd, men paa de Lov og Laughævder, som nogen af Adelen har givet og gjort, skal ikke dømmes uden for Kongen og menige Danmarks Riges Raad.

28. Sandemænd, Ransnævninger og andre Nævninger skulle herefter ikke sværge mod Laughævder, eller imod nogen Lov, som given er, men de stande ved Magt, og være uryggelige.

29. Item ingen Forbud skulle Vi heller gjøre paa Øxen, Korn, Smør, eller noget andet at udføre her af Riget, uden med Danmarks Riges Raads Villie og Samtykke, som gammel Sædvane været haver. — Om nogen Fejde saa hastig paakom i Riget, at Vi ikke saa iligen kunde forskrive Danmarks Riges Raad, da skulle Vi dog forskrive dennem, som ved Haanden næst ere.

30. Item efterdi Danmarks Riges Raad, Adel og Indbyggere skulle være pligtige at stande hver Mand tilrette for Os og Danmarks Riges Raad, da ville Vi og iligemaade være pligtige at stande hver Mand tilrette for Danmarks Riges Raad.

31.

31. Item skal Ingen efter denne Dag bøde for Voldførsel efter Markeskjel, men skal et Vold for hver, som voldføres, regnes, og ikke mere, ligesom det haver været af gammel Tid.

32. Item skulle vore Lehnsmænd skikke Dannemænd til Herredsfogder, som skikker hver Mand Lov og Ret uden Vild, gjør Herredsfogden nogen Uret, da skal han afsættes, og selv svare til sine Gjerninger.

33. Item skal Ingen forbydes, Skov, Mark eller Ejendom at kalde til rebs, endog at Kronen eller Kirken haver der Lod og Del udi.

34. Item skal og Adelen have deres egen Hovedgaard qvit og fri for Tiende, som de selv boe udi, eller holder deres Fogder paa, som bruger deres Avl, paa det de skulde holde deres Tjenere til, retfærdigen at tiende.

35. Item skulle og Adelen og Ridderskabet nyde og beholde Jus Patronatus til de Kirker og geistlige Lehne, som de kunde bevise med Brev og Seigl at de have Ret til. Dog saa, at de Personer, som dermed forlenede ere, maa dennem nyde deres Livstid, og, naar de Personer ere døde og afgangne, som nogen Vicarie i Forlehning haver, da maa hver Riddermands Mand og Adel her udi Riget komme til sit Gods igjen, som de med nøjagtig Brev og Seigl bevise kunde, at de ere rette Arvinger til.

36. Og skal alle Klostere, Prælaturer, Dignitetet, Kanikedomme og andre gejstlige Lehn, som nu ikke nævnede ere, ved deres Magt blive til saa længe, at Kongen og Danmarks Rigets Raad derom med flere vise og lærde Mænd, som de til dennem tage, en anden Skikkelse giver, dog hver Mands Ret og rette Tiltale dermed uskadt og uforkrænket udi alle Maade, efter Vor kjære Herr Farfaders Kong Christian den Tredies Recesses Lydelse.

37. Item skulle Vi ikke formindske de Lehn, som gode Mænd have udi Pant, førend deres Breve blive lovligen indløste og fuldgjorde, og skulle de heller ikke kunde forbryde slige deres Lehn, som de udi Pant have, med nogen deres Gjerninger uden ved de Gjerninger, som de forbryde deres Arv og Ejendom med. End, dersom de forsee sig imod Os og andre Rigets Indbyggere, da skulle de stande tilrette efter Loven.

38. Item skulle Vi ikke give Breve mod Breve.

39. Item skulle Vi holde Vore Breve ved fuld Magt. Desligest og holde Vore Forfædres, fremfarne Kongers udi Danmark, Breve ved Magt.

40. Item døer nogen ufri Mand, som ufri var fød, og haver dog fanget Frihed, og haver Frelse-Arvinger, da skal det Gods ikke falde til Kronen, eller i nogen Ufrihed, men skal dog komme til hans rette Arvinger igjen, endog de ere ufri, og det skulle

de

de dog ikke beholde, men sælge det til Adelen igjen inden Aar og Dag for fuld Værd; dog om det er ufrit Gods, det han havde førend han blev fri, det falder igjen til rette Arvinger.

41. Item at Rigets Canceler ej skal bruge Indsegl udi sin egen Sag, men Vi skulle skikke der en anden god Mand til, som sidder udi hans Sted, udi hans Sag under Rigets og sit Indsegl og Navn.

42. Item at Sandemænd ikke skulle sværge om Ejendom efter denne Dag; men hvo der vil dele om Ejendom, bør at deles til Herredsting, Landsting og for Rigets Canceler, undtagen Herredsskjel og Markeskjel.

43. Item bliver nogen god Mand forført eller beløjet for Os, da skal Vi det ingen Tro og Love give, medmindre den, som Os sligt sagt haver, vil det tilstaae udi Vor og Danmarks Riges Raads Nærværelse, og udi den Andens Paahørelse, og findes han da at føre Løgn, da straffes han for Løgn, som vedbør.

44. Item bliver nogen Riddermands Mand fredløs for uærlige Gjerninger, da skal han bøde 20 lødige Mark for sin Fred.

45. Og efterdi det højeste Regimente udi Riget hænger mest paa Kongens Person, hvilket Regimente Kongen ikke alene kan føre, derfor skal Kongen altid have en Rigs-Hofmester, en Canceler og

en Rigsmarsk, som ere fødde danske Mænd af Adel, hvilke Kongen og andre Rigets Raad udi Rigets Ærende og Sager til hans kongelige Regimentes Opholdelse skulle være behjelpelige. Om Kongen vilde besvære Nogen, være sig enten Adel eller Uadel, da skal det være ham frit og aabet for at give det Rigets Hofmester, Kongens Canceler, og Rigets Marsk tilkjende, og lade formane Kongen, at han forlader saadant sit Foretagende. Og dersom Kongen da ikke vil lade sig underviſe (hvilket Vi dog for Os gjøre ville) da skal Kongen strax udlægge og opnævne den, som klager, en benævnt Rettes Dag, og da pleje Anklageren Ret for Rigets Raad, og nogle af Adelen, som Kongen og dertil skal lade kalde og forskrive, og for dennem stande hver Mand tilrette, og hænde og give hvad Lands Lov udviser og giver.

46. Item skulle Vi annamme alle Slots-Love udi Danmark og Norge af Vore elskelige Danmarks Riges Raad, Edelinge og indfødte gode Mænd, og ingen Anden at holde til Vor Haand, og Danmarks Riges Raad dem igjen at antvorde fra Os paa Vor kongelige Ed, naar Os forelagt vorder, og, om nogen Slots-Lov vorder anderledes forvandlet, da skal det ingen Magt have, uden med menige Danmarks Riges Raads Samtykke.

47. Og skal Danmark være og forblive et frit Kaar-Rige, som det fra Arilds Tid været haver.

48. Alle disse fornævnte Artikle, og hver særdeles, bepligte Vi Os Christian den Fjerde med Guds Naade udvalgte Konge til Danmark ved Vor kongelige Ed og christelige Tro og Love ubrødelig og fast at holde ved alle Punkter, Ord og Artikler, som de udvise og indeholde, uden al Argelist udi nogen Maade. Og have Vi til dets ydermere Vidnesbyrd og bedre Forvaring, at sligt udi alle Maader holdes skal, som skrevet staaer, hængt Vort Indsegl neden for fornævnte Vor Haandfæstning, som er Vort aabne Brev, med fornævnte Vore elskelige Danmarks Riges Raads Indsegle. Givet paa Vort Slot Kjøbenhavn den 7de Augusti Aar efter Guds Byrd 1596.

Under Vort Signet

Christian.

Christoffer Walkendorff.	Albert Friis.
Christian Friis.	Arild Hvitfeld.
Peder Munk.	Henrik Rammel.
Steen Brahe.	Jørgen Friis.
Erik Hardenberg.	Predbjørn Gyldenstjern.
Manderup Parsberg.	Axel Brahe.
Henrik Belov.	Henrik Lykke.
Axel Gyldenstjern.	Oluf Rosenspar.
Absalon Giøe.	Eske Brok.
Jacob Seefeld.	Christian Holk.
Breide Rantzow.	

Efterat Haandfæstningen var forfattet og underskrevet, skred man til Kroningen, hvilken gik for sig paa saadan Maade: Da Hs. Majestæt red til Kirken, blev hans kongelige Krone baaren for i Vejen af Rigets Hofmester, Scepteret af Rigets Cantzler i), det forgyldte Sværd af Rigets Marsk, og det gyldne Æble af Steen Brahe. Den kongelige Krone blev ham paasat af 3 Bisper, og siden blev Scepteret Sværdet og Kronen ham overleveret. Derpaa fulgte Salvingen. Da nu alt dette var forrettet, begav Hans Majestæt sig af Kirken til den kongelige *Sal*, og saae man adskillige lystige Spektakler. Paa Amagertorv var et Vinspring, og en hel stegt Oxe, fyldt med adskillige Slags Fugle, hvorom den gemene Mand sloges. Paa Østergade stod et Triumphhus, hvorigjennem da Hans Majestæt skulde gaae, stode 3 Kjæmper meget konsteligen forarbejdede, hvilke bukkede sig for ham, i det samme kom ogsaa en Engel ned, hvilken satte en gylden Krone paa Hans Majestæts Hoved ꝛc. Dagen derefter blev den holstenske Hertugs Johan Adolphs Bryllup celebreret med Hans Kongl. Majestæts Søster **Augusta**, hvilket gav Aarsag til mere Lyst, saa at de efterfølgende Dage bleve anvendte paa adskillige Ridderspil.

End-

i) Coronat. *Christ.* 4. per *Andr. Bredalinum* it. per *Eric Augusti.*

Endskjøndt Hans Majestæt nu selv havde antaget sig Regjeringen, og var bleven en kronet Konge, saa er det dog troligt, at han endda nogen Tid har formedelst sin Ungdom været i en Slags Dependence af sine gamle Formyndere, hvorpaa haves et stort Bevis udi Tycho Brahe, hvis Forfølgelser, som udbrøde dette Aar, han ikke kunde hindre. Førend jeg skrider til bemeldte Forfølgelse, vil jeg korteligen melde noget om denne store Mands forrige Levnet, efterdi man deraf tildels seer Aarsagen til det Had hos de Store, som dette Aar for Alvor yttrede sig. Tycho var føb i Skaane 1546 af adelige Forældre, nemlig af Otto Brahe, Herre til Knudstrup, og Berte Bilde. Af dette Ægteskab avledes 10 Børn, blandt hvilke vare 5 Sønner, hvoraf Tycho var den Ældste, hvilket han selv tilkjendegiver ved et Vers, som han gjorde ved sin Bortrejse fra Danmark:

Ast ego Braheus de qvinis fratribus unus
Et genitus primo vix reputatus eram k);

Hans Farbroder Jørgen Brahe tog ham, Forældrene uvidende, bort i hans Barndom og satte ham til Studeringer. Anno 1559 blev han skikket til Kjøbenhavn, hvor han først begyndte at faae Smag paa det astronomiske Studio. Anno 1562 rejste han udenlands, og opholdt sig udi Wittenberg,

 Leip-

k) *Gassend.* vit. *Tych. Brahe* Lib. 1. p. 2.

Leipzig og Rostok, men besynderlig udi Leipzig, hvor han gjorde Kundskab med en ung Mathematicus Bartholomæ Sculteto, og der, skjøndt mod sin Hofmesters Villie, lagde sig efter Astronomien. Paa Hjemrejsen havde han den Ulykke udi Rostok, at en dansk Herremand, ved Navn Mandrup Parsberg, afhuggede det største Stykke af hans Næse, hvorudover han lod gjøre sig en Næse af sammensmeltet Guld og Sølv, som han lod hefte til Stumpen. Derefter gjorde han en vidtløftigere Reise igjennem Tydskland og Italien, og paa adskillige Steder udi samme Lande saaledes udstuderede Astronomien, at han kom til sit Fædreland igjen som en stor og navnkundig Astronomus, og da beordrede Kong Frederik den Anden ham offentlig at læse paa Universitetet i Kjøbenhavn 1574 l), og siden indrømmede ham den Ø Hveen, ladende der med stor Bekostning oprette for ham det bekjendte Hus Uraniborg, og gav ham derforuden et Lehn i Norge med andet Gods. Da giftede Tycho Brahe sig med en Bondepige ved Navn Christine, som var fra samme Sted udi Skaane, hvor han selv var fød, hvilket Giftermaal opvakte ham Had og Foragt hos den hele Adel, især hos hans Paarørende. Jeg bekjender sandelig, at dette Parti var ganske uanstændigt. Men man kan sige til Tychos

l) *Resen.* Hist. *Frid.* 2. *Gassend.* vita *Tych.* pag. 25.

chos Forsvar: 1) at det var vanskeligt for en Philosoph med en Metalnæse at faae en ung adelig Jomfru. 2) At saasom hans meste Tanker vare henvendte til Himmelens Løb, saa at han intet agtede Sublunaria, eller de Ting, som skede paa Jorden, saa kunde man nogenledes have Aarsag at pardonere ham, om han ikke udi ikke iagttog Moden og Anstændighed, helst saasom en saa abstract Philosoph finder mindre Ulejlighed udi saadant ringe Parti, end ved at tage en Jomfru af Familie, der vilde slaae Rynker paa Næsen, naar han satte Pengene til paa Bøger og Instrumenter. Hvorom Alting er, saa bevæbnede dette mange fornemme Folk imod ham, og lagde Grundvold til den Forfølgelse, som udbrød udi dette Aar 1596.

Gassendus regner blandt Tychos største Fiender Canceleren; men hans største Fiende var Christopher Walkendorff, hvilken foruden den tilfælles Uvillie med adskillige Andre, som rejste sig endeel af Tychos Giftermaal, endel af den store Ære og Hviked, Kongen lod see imod ham, havde fattet en særdeles Bitterhed imod ham formedelst en Trætte, som rejste sig af en tro Hund, Tycho tilhørende. Jeg har tilforn fortalt, at Kong Jacob forærede ham to engelske Doggere. Disse laae ideligen for hans Dør, og lode Ingen indkomme uden ham selv. Da Kongen 1592 besøgte Brahe paa Hveen, og

Wal-

Walkendorff, som fulgte ham, vilde en Morgen tidlig gaae ind udi Tychos Kammer for at see sig om, blev han overfalden af samme Doggers m), saa at derover blev Allarm, og nogle haarde Ord vexlede imellem Hofmesteren og Brahe, og formerede den Hændelse den Uvillie, han havde fattet imod ham, skiøndt han ikke søgte aabenbar at hævne sig, førend efter Cantzler Kaases og Jørgen Rosenkrandses Død, og da han selv blev Rigs-Hofmester. Christopher Walkendorf var ellers en Herre af store Meriter. Udi Begyndelsen af Christian den Fierdes Minorennitet var han Rentemester eller rettere Rigets Skatmester, efterdi han i sin Tid forvaltede Rigets Skatkammer alene uden Colleger, da der dog ellers siden stedse vare to Rentemestere fra 1599 indtil det ny Skatkammer-Collegii Stiftelse 1660 n). Medens han administrerede Finantserne, skede Anno 1592 en meget god Stiftelse ved det saakaldte Klædekammers Indrettelse, saaledes, at de kongelige Hofbetjentere og adskillige andre Bestillingsmænd nøde aarligen Klæder af Rentekammeret, hvorfore de maatte qvitte endel af deres Gage. Jeg seer og af Ernst Møllers, Kongens Skræder, Regning af Dato den 31te Octbr., som Kongen med egen Haand har under-

m) *Gassend.* Lib. 4. p. 162. ab rixa ob vulnera per seqvacem *Tychonis* canem excitata.

n) Kammer-Registratur fra 1599 til 1660.

underskrevet, at de kongelige Børn ogsaa fik Klæder af samme Klædekammer, thi udi Regningen findes: **Nok hafuer Ernst Møller annammet af Kongl. Majestæts Klædekammer til Velbyrdige Christian Ulrik Gyldenløvs Kleining, som efterfølger: 14 Alen graae Kiersie, 4 smaa Bokeskinde** 2c. Iligemaade af en anden Regning, som Fru Kirstine Munk med egen Haand har underskrevet, at Hoffruentimmeret blev ogsaa forsynet med Klæder af samme Klædekammer; thi Opskriften paa Regningen er denne: **Anno 1627 den 21de Decbr. hafuer Knud Christensen, Renteskriver udi Kongelig Majestæts Klædekammer, underdanigst leffueret til Fru Chirstens Schrødder til Frøkenerne til Klæder** 2c. En nyttig Anstalt udi et Land, hvor der findes Manufacturer, som ved saadant Middel aldrig kan fattes Debit. Bemeldte Klædekammer var paa Slotspladsen lige ved Høibro, hvor adskilligt Slags Klæde, Fløiel, Stoffe, laae forvaret, og hvoraf Betjenterne bekom aarligen en vis Qvantitet istedenfor deres Løn. Derover var Rigets Hofmester Inspector eller Maitre de la Garderobe, og var der en Betjent under ham, kaldet Klædekammer-Skriver. Dette Klædekammer varede fra 1592 til 1677; thi for saa lang Tid findes Klædekammer-

Regn-

Regnskabe aflagde o). Det er troligt, at Christopher Walkendorff som Skatmester, og siden Rigs-Hofmester, har havt selv Opsyn derover. Thi jeg har forhen vist, at han i dette Aar 1596 blev Rigs-Hofmester. Foruden denne Stiftelse gjorde han en anden, hvorved han har erhvervet sig hos Efterkommerne et stort Navn; thi han stiftede Aar 1595 et Collegium for 16 Studentere, som endnu florerer, og var længe kaldet Hofmesters Boder, siden Walkendorfs Collegium. I gamle Dage var der et Carmeliter-Collegium, og siden, da Munkene antoge den evangeliske Tro, faldt det i private Folks Hænder, indtil Christopher Walkendorf gav det til saadant Brug. Dette har jeg fundet fornødent at anføre, for at vise det Onde med det Gode, og at tilkjendegive saavel hans Dyder, som hans Lyder. Thi Ingen kan nægte, at denne gode Herre var jo en nyttig Mand for Riget, skjøndt hans Opførsel imod den store Astronom er en Plet, som ikke let kan aftoes; vel er det sandt, at man i Begyndelsen holdt gode Miner med denne Astronom, thi jeg finder, at de fire Regjeringsraad strax efter Kong Frederiks Død ikke alene tillagde ham nyt Gods, men endogsaa paa eengang forærede ham 6000 Rdlr. til at stoppe endel af de Bekostninger med, som han havde

o) Kammer-Registratur fra 1590 til 1677.

havde anvendt paa sine Instrumenter p); ja oprettede for ham et astronomisk Taarn i Kjøbenhavn, som han selv vidner q). Men det varede ikke længe, førend det Had, som man havde fattet imod ham, yttrede sig.

Forfølgelsen, som sagt er, begyndte 1596, og fortælles af Gassendo med disse Omstændigheder. Endel af Adelen bar Fortrydelse over, at denne Mand nød saa store Beneficier, iligemaade, at han var kommen i saa stor Anseelse hos Fremmede; thi de saae dagligen en Mængde af anselige Fremmede komme til Danmark alene for at tale med ham. Dertil maa man lægge den 3die Aarsag, nemlig det foromtalte Giftermaal, hvilket paa de Tider kunde ikke andet end ophidse alle fornemme Familier til Hevn. Herudover begyndte nogle af Rigets Raad strax efter Kongens Hylding at besværge sig over denne slette Tilstand, Skatkammeret var udi, og foregave, at det var fornødent at tilbagekalde adskillige Donationer, besynderlig Tychonis, som de holdte fore bleve unyttigen anvendte. Videre sagde de, at de Lehn, som han havde udi Norge, blev ham alt forlænge continueret, og at det var fornødent, at en Anden, som kunde bevise Fædrelandet mere Tjeneste, blev forlehnet dermed. Endeligen lagde de dette dertil, at

han

p) Hist. Minorennit. *Chrst.* 4. Manuscr. p. 20.

q) Epist. *Tych.* ad Volleium.

han slet haandhævede det roeskildske Kapel, hvoraf han nød St. Laurentii Præbenda, saa at Alting derpaa forfaldt. Herudover blev han Tid efter anden skilt ved alle disse Beneficier, endel imod Kongens Vidende, endel ogsaa med hans Vidende, saasom deslige Ting blev ham paa en forhadt Maade forestillet, saa at han intet beholdt tilbage uden Hveen, hvilket sees af hans eget Klagemaal saaledes: forudon at det forlehnte Gods blev mig frataget strax efter Kroningen, saa mistede jeg og alt andet foruden den lille Insel Hveen, som ikke skylder over 200 Rdlr. aarligen r). Og hjalp Cantzleren, som burde haandthæve Saadant, ikke lidet dertil. Han skrev ogsaa Tycho til, at Regjeringen kunde ikke længere continuere ham disse Beneficier.

Men Ingen var haardere imod ham end Rigets Hofmester Christopher Walkendorf; den Samme skikkede efterfølgende Aar 1597 tvende Mænd til Hveen, for at erkyndige sig om Tychonis Studia s). Disse enten af Ondskab eller Uvidenhed, efterdi de ikke kjendte de mathemathiske Instrumenter, berettede ved deres Tilbagekomst, at Tychonis Studia vare ikke alene unyttige, men endogsaa skadelige. Herudover, da Tycho forlod Hveen, og satte sig ned

udi

r) Epistola *Tychonis* ad Velleium.

s) *Gassend.* vit. *Tych.* Lib. 4. p. 162.

udi Kjøbenhavn, og der fortsatte sine Observationer, lod Hofmesteren ham ved Byfogden vide, at han skulde holde op dermed, som han selv vidner med disse Ord: det blev mig ikke tilstedt i min egen Gaard i Kjøbenhavn at observere, ej heller paa det astronomiske Taarn, som af de 4 Regjeringsraad var oprettet i Kjøbenhavn t). Det var ikke nok, at man forbød denne kostbare Mand at fortsætte sine Studia, man søgte ogsaa at overfalde ham og handle ilde med hans Folk, og, da han stævnede Sagen ind for Tinget, blev Byfogden forbuden at dømme derudi. Tychonis Broder Steen Brahe, som var en af de Ældste i Raadet, søgte vel, saavidt som muligt, at hindre denne Forfølgelse, men kunde intet formaae imod den mægtige Walkendorf. Af dette mærkede Tycho Brahe, at det var ikke tjenligt for ham at blive længer udi sit Fædreland. Han søgte derfor at føre alle sine Mobilier fra Hveen u), ladende alene nogle Instrumenter tilbage, som han frygtede ved Flygtningen at ville beskadiges. Derpaa fragtede han et Skib, og indskibede sig med sin hele Famlie og Boskab. Saaledes

t) Epist. *Tych.* ad Velleium.

u) Af den Indrettelse, han havde gjort paa Hveen, gjorde han sig saadan Ære, at han førte i sin Titel Dominus de Knudstrup & arcis Uraniburgi in Insula Daniæ Venusia fundator.

ledes maatte den store Mand vige for sine Fienders Misundelse, og søge fremmede Lande, hvor han overalt blev med stor Ære imodtagen. Om hans videre Skiebne og Død skal tales paa et andet Sted.

Omendskiøndt disse Forfølgelser skede udi Kongens Navn, saa var det dog imod hans Vidende, hvilket sees endeel af Tychonis egen Bekiendelse, hvorudi han vidner om Kongens Uskyldighed med disse Ord:

> Tu qvoqve magnanimi *Friderici* heroica *proles*
> Inscius, hac culpa, Rex generose, vacas.

Saa at det er en opdigtet Fabel, som fortælles, at han havde spaaet Kongen et ulyksaligt Regimente, og derfor var kommen i Unaade. Vel er sandt, at han bemængede sig med at stille Nativiteter, og at han virkeligen stillede Christian den Fierdes Nativitet kort efter hans Fødsel, som han selv tilkiendegiver med disse Ord: Hæc cum ita sint, non abs re futurum esse judicavi, si, tibi, inclyte *Christiane!* genethliacam cœli faciem constituerem x), men den indeholder intet af Saadant, som foregaves. Hans Fiender toge deres Tempo i Agt, da Hans Majestæt var udi Tydskland for at anholde om den brandenborgske Princesse Anna Catharina, med hvilken han holdt Bilager den 27de Novbr. udi

sam-

x) Genethl. *Christiani* princip. per *Tych. Brah.* Manuscr. Calendis Julii 1577.

amme Aar, og blev hun med stor Pragt kronet Aaret erefter, nemlig 1598 den 12te Juli y). Højstbemeldte Dronning var en Datter af Joachim Friderik, Marggreve af Brandenborg og Administrator til Magdeborg, som siden blev Churfyrste efter Johannes Georgii Død. Og var hun i sit 22de Aar, da hun holdt Bilager med Kong Christian z).

Saasom nu Kongen havde naaet sit 21de Aar, hørte al Formynderskab og Dependence rent op, og regjerede Hans Majestæt siden stedse med saadan Visdom, at han ved sit Regimente kom i Anseelse blandt alle Konger og Fyrster. Men førend jeg gaaer videre fort, vil jeg efter gode Skribenteres Maade forestille, udi hvad Tilstand Danmark var paa de Tider, da denne højpriselige Konge succederede sin Hr. Fader udi Regjeringen, hvilken Afridsning hjelper ikke lidet til Historiens rette Forstaaelse.

Den højsalige Konge Friderik den Anden havde ved sin berømmelige Regjering sat Danmark udi saadan herlig Tilstand, at dette Rige fast ingen Tid haver mere floreret og været paa bedre Fod end efter hans Død. Paa den ene Side havde han formeret og bestyrket Riget ved Ditmarskens Undertvingelse, hvil-

y) *Hegelund.* Calend. Manuscr. siger den 29 August, hvilket er en Vildfarelse.

z) *Joh. Pauli* Res. concio funebr. in obit. *Annae Cath.*

hvilket Landskab stedse havde været Danmark en Torn i Øjnene; item med Øsel og Sonneborg, hvorpaa de Svenske siden maatte afstaae deres Prætensioner, ved den stetinske Fred, hvorom videre siden, og efter Hertug Adolphs af Holsten Død, forenede han med Kronen igjen den halve Del af hans Lande, og det Bispdom Slesvig, samt erholdt af Kejser Maximiliano 1570 det Privilegium for Holsten, at ingen Appellationer udi Sager af mindre end 500 rhinske Gyldens Importance maatte komme for den kejserlige Hofret eller Rigets Kammerret. Paa Oldenborg og Delmenhorst erholdt han af Kejseren i samme Aar Expectance, paa hvilken Expectance Kong Christian den Femte grundede siden sin Ret, og forenede samme Grevskabe med Kronen, da den sidste Greve Antonius Guntherus døde uden Livsarvinger 1667.

Paa den anden Side ved den lykkelige Syvaarskrig og den fordelagtige stetinske Fred havde han erhvervet Nationen stor Reputation, og sat Sverrig i den Stand, at det torde ikke letteligen bevæge sig imod dette Rige. Til Søes var ogsaa Nationen udi stor Anseelse, thi han havde renset Østersøen *fra Sø*røvere, og tvunget de Dantziger at betale 100000 Rdlr. til Straf, fordi de bjergede nogle af dem i deres Havn. Ved den herlige Fæstning Kronborgs Fundation havde han tilegnet Danmark Herredom over Østersøen, hvorfor denne Fæstning var ligesom

en

ra Nøgel. Den Ø Bornholm, som var pantsat de
ybekker, løste han tilbage 1576 a).

Med fremmede Potentater stod Riget udi for-
roligt Venskab; thi, som denne højpriselige Konge
var en af de fredsommeligste Herrer udi hans Tid,
aa kunde det ikke mangle, han jo maatte have de
leste Potentater til sine Venner, og paa det den
Del, han havde udi Churland, skulde ikke give An-
edning til at indvikle Landet udi Krig, solgte han
det for 30000 Rdlr. til Kong Stephanus Bathori.

Med de protesterende Førster i Tydskland stod
Riget da udi god Fortrolighed, thi Kong Frederik
var anseet som en Støtte for den protestantiske Reli-
gion, besynderligen efterdi den vaklede saa meget udi
Sverrig under Kong Johannis Regjering. Især
var Riget affectioneret det chursaxiske, brandenborg-
ske og meklenborgske Hus, med hvilket sidste han var
allieret formedelst sin Dronning, som var Sophia,
Hertug Ulriks Datter af Meklenborg. Udi Frank-
rig havde han forbundet sig Henrik, Kongen af Na-
varra, som var Hoved for de Hugenotter samme-
steds, og skikkede ham Succurs.

De Tvistigheder, som han havde med Mo-
scovien angaaende sin Broder Magnus, med Eng-
land angaaende den engelske Handel, som blev for-
flyttet fra Novogrod til Archangel, hvorved Danmark
led

a) *Resen*. Hist. *Frid*. 2. pag. 296.

led Skade paa den øresundske Told, og med Skotland angaaende Orkenøerne, kunde ikke bryde det Venskab, han havde med samme Riger, tvertimod de søgte at alliere sig med Danmark, særdeles Skotland, der holdt an om den danske Princesse Anna for sin unge Konge Jacob, hvilket Ægteskab gik for sig udi Christian den Fjerdes Tid. Saa at denne lyksalige Konge efterlod Riget udi en meget florerende Tilstand, hvorudi det continuerede længe under hans Søn, der udi kongelige Qvaliteter og forstandigt Regimente fast overgik alle europæiske Potentater udi hans Tid, hvorvel Lykken udi hans høje Alder vendte ham Ryggen, hvorom skal tales videre.

Det første, Hans Majestæt ved sin Regjerings Tiltrædelse fik at bestille, var med England. Jeg har tilforn fortalt om de Tvistigheder, der vare imellem Danmark og England, angaaende Sejladsen Norden paa til Archangel, og at de Engelske ved at drive den russiske Handel paa den Side, havde gjort Danmark stor Afbræk udi den øresundske Told; foruden denne Tvistighed var der ogsaa en anden, angaaende de engelske Fiskere ved de norske og *islandske* Kyster. Hvilken Tvistighed formerede sig efterfølgende Aar 1599, da de Danske overfaldt nogle engelske Skibe fra Hul, som fiskede ved Norge b), hvilke de erobrede og gjorde til Pris. Dette opvakte Dren-

b) *Camden Hist. Elisab.* part. 4. pag. 767.

Dronning Elisabeth af England til Vrede, og lod hun ved Steph. Leisierum og Th. Ferrarinum protestere imod saadant Foretagende ved det danske Hof, og begierede de borttagne Skibes Relaxation. De Danske svarede derpaa, at de Engelske med ingen Ret kunde tilegne sig Fiskeriet ved Island og Norge, som vare Hans Majestæts Lande, og at man nyligen tilforn havde advaret de Engelske, at, hvis de ikke holdte sig derfra, maatte de vente sig saadan Medfart. Vel er det sandt, at adskillige gamle norske Konger havde tilladt de Engelske saadan Frihed, og at disse Privilegier vare dem fornyede af nogle af de danske Konger, og findes der indført udi en Commerce-Tractat, som Kong Hans sluttede med England, den Artikel, at de Engelske hvert 7de Aar skulde begiære Frihed til saadant Fiskeri. Men just den Artikel gav tilkjende, at de ingen Ret havde erhvervet dertil, og at det stod i de danske Kongers Magt at continuere dem efter 7 Aars Forløb saadan Frihed eller ej. Og, omendskjøndt de Engelske udi Rigernes urolige Tider havde uden Modsigelse øvet denne Handel en lang Tid, saa fulgte deraf ikke, at Kongerne havde frasagt sig deres Ret at forbyde Saadant. Hvad det andet engelske Hoved-Argument angik: at Havet er frit for Alle, da var det i denne Casu svagere, efterdi alle Jurister derudi ere enige, at enhver Potentat kan tilegne sig Ejendom af den

Del af Havet, som er nær ved Kysterne af de Lande, som hun ei herske over, og haver ingen Nation men paastaaet saadan Ret end den engelske. Ja deres Fiskere, især Eldemis, have skrevet hele Bøger derom. Men, saasom ved Disputer ingen Ende kunde gjøres paa denne Tvistighed, forlangte Dronning Elisabeth efterfølgende Aar 1600, at der maatte compromitteres paa visse Herrer, som Churfyrsten af Brandenborg, Hertug Henrik Julius af Brunsvig, og Hertugen af Meklenborg, som skulde kiende i Sagen. Men Kong Christian vægrede sig derfor, holdende fore, at det var unødvendigt at sætte udi Compromis en Sag af den Klarhed. Man blev derfor endda ved at disputere derom, og begge Potentater søgte at bevise deres Ret, Dronningen ved Leistorium og Serrarium, og Kongen ved den lærde Nicolaum Kragium c), som var ved det engelske Hof. Endeligen forenede man sig saaledes, at der af begge Riger skulde skikkes Commissarier til Embden, for at afgiøre Tvistigheden i Mindelighed, og afærdigede Dronningen did hen Richard Bancroft, Biskoppen af London, Christoph Perkins og J. Swale. Men, da de enten formedelst con-

traint

c) *Camden* ibid. pag. 768 kalder ham Virum literatissimum, og er det den samme lærde kiøbenhavnske Professor, som har skrevet de Republica Lacedæmonium, og som blev nobiliteret.

traire Vind, eller formedelst andre ubekiendte Aarsager ikke lode sig indfinde til bestemte Tid, og de danske Commissarier havde forgieves biet efter dem, reiste de sidste bort, og, siger Camdenus, at Mangel paa Proviant og Levnetsmidler drev dem deels til at haste med Bortreisen, efterdi Kongerne af Danmark paa de Tider gave med deres Gesandtere en vis Qvantitet Proviant og ikke Penge, som andre Potentater d), hvilket er en curieus Anmærkning, og skulde man neppe kunde tro Saadant, hvis det ikke var bekræftet af saadan troværdig Skribent, som levede paa samme Tider; thi saadan Skik kunde holdes for at føre stor Ulejlighed med sig, og at Negotiationer kunde derover gjøres til intet, saa at man kunde tvinge Gesandterne ligesom beleirede Byer at give sig formedelst Mangel paa Proviant. Men det er troligt, at, hvis Saadant har været i Brug, det er skeet i den Henseende, at de skulde drives des snarere til at bringe Negotiationerne tilende. Uden at tale om, at der kunde denne Gang have været en hemmelig Aarsag til Saadant; thi man seer saavel af Foregaaende, som Efterfølgende, at Kong Christian ingen synderlig Lyst havde at handle om de Sager, og at Saadant derfor kunde have været giort af Politique, for at bryde overtvers med disse Forhandlinger.

d) *Camd.* ibid. pag. 769.

Hvad indenlandske Sager angaaer, da lod Kong Christian dette Aar bygge et nyt og skjønt Hus for Collegio Consistoriali udi Kjøbenhavn, og strax ved hos den Professor-Residents, som han lagde til Universitetet tilligemed den skjønne Hauge, som er indrettet for Medicinæ Studiosis. Aaret derefter, nemlig 1601, var Hans Majestæt selv tilligemed Prinds Ulrik overværende, da Nicolaus Kragius blev creeret til Rector Universitatis, og lod han da ved fornævnte Kragium det nybygte Hus indvie, og gav det konstige astronomiske Værk, hvis Lige er rart at finde udi Europa, tilligemed det kongelige Bibliothek til Universitetet. Paa samme Tid den 22de Mai e) døde udi Roeskilde den navnkundige Theolog Niels Hemming udi sit 89 Aar, efterat han nogle Aar havde været blind. Men udi dette Aar døde end en anseeligere Mand, nemlig den store danske Astronom Tycho Brahe, hvis Skjebne efter hans Bortreise fra Danmark var denne: efterat han havde opholdt sig en Tidlang i Rostok, gjorde han en Visite til den fortreffelige Henrik Rantzov, hvilken tog imod ham med usigelig Glæde paa sit Slot Vandsbek f). Der gjorde han et Klagemaal over sit Fædreland paa Vers, som begynder saaledes:

Da

e) *Hegelund* Calend. Manuscr. siger 1600.

f) Oratio de vita & rebus gest. *Henrici Rantz.* Manuscr.

Dania, qvid merui, qvo te mea patria laesi,
Usqve adeo, ut rebus sis minus aeqva meis?

Udi det Aar 1599 kom han til Prag, hvor Keiser Rudolph den Anden tog imod ham, som en Mand, der var skikket ham af Himmelen; thi han gav ham strax en aarlig Pension af 3000 Ducater (Goldgylden), item et skjønt Hus i Prag og et adeligt Gods. Han blev saa udi stor Agt hos høistbemeldte Keiser indtil 1601, da han døde paa saadan Maade den 13de Febr. Udi samme Aar blev han inviteret til Gjæst af en Herremand ved Navn Rosenberg. Der holdt han over Bordet altforlænge sit Vand, saasom han ikke vilde gaae ud, førend man reiste sig fra Taffel. Men blev derover saa svag, at han ikke kunde kaste sit Vand mere, faldt ogsaa udi en Feber, hvoraf han døde nogle Dage derefter g). — Det er ufornødent at tale videre om denne store Mand, saasom hans Historie af Alle er bekjendt. Han var en stor Astronomus, Medicus og Chymicus, var ogsaa hel kyndig i det latinske Sprog, og skrev gjerne latinske Vers. Hans nye Systema udi Astronomien, hvorved han gaaer en Middelvej imellem de Gamle og Copernicum, er af Alle bekjendt; ved de store Decouverter, han havde gjort i Chymien, curerede han adskillige Folk for intet, og det med største Velvillighed, thi han var ikke

g) *Gassendi* vita *Tych. Brahe* lib. 5. 179.

ikke en mindre god end habile og lærd Mand; ja at det er at beklage, at han havde saa ringe Lykke i sit Fædreland. Det er allerede mærkeligt, at hans Forfølger Christopher Walkendorff døde udi samme Aar den 2den Febr. h).

Hans Caracter er tilforn givet, hvorfor jeg derom her intet mere vil tale. Jeg vil kun alene sige dette, at han havde tjent under 3 Konger. Udi Christian den Tredies Tid var han Hofjunker; og under Frederik den Anden blev han først Lehnsmand paa Gulland, og siden i Bergen, hvor han forrettede sit Embede med Myndighed, og var den første, som indskrænkede de Contorske, saa at de siden den Tid ikke have spillet Mestere udi Bergen som tilforn. Siden blev han Rentemester, og udi Christian den Fierdes Minorennitet en af de 4 Regjeringsraad, og endeligen, da Kongen selv antog Regjeringen, blev han gjort til Rigs-Hofmester. Udi samme Aar skede Forandring med et andet høit Embede, i det at Statholderen i Norge Axel Gyldenstjerne tog sin Afsked, og Rigsraad Jørgen Friis blev Statholder i hans Sted.

Efterat det Møde, som var berammet til Embden, saaledes var løbet frugtesløs af, continuerede ikke alene disse Tvistigheder om Fiskeriet ved de norske og islandske Kyster, men de andre gamle bleve

h) *Hegelund* Calend. Manuscr.

ogsaa oprippede, nemlig om Farten Norden paa til Archangel, og om Tolden i Oresund, over hvis Forhøjelse Dronning Elisabeth strax efter Kong Frederiks Død havde besværget sig; thi det er troligt, at den højsalige Konge har forhøjet Tolden i Oresund for de Engelske, at den Skade nogenledes kunde erstattes, som Riget led ved Farten paa Archangel, eftersom den engelske Handel paa Rusland blev tilforn dreven igjennem Sundet. Disse mange Tvistigheder kunde omsider give Anledning til en aabenbar Krig imellem Rigerne, hvorudover begge Potentater toge sig for at forsøge paa ny, om Tretten kunde afgjøres i Mindelighed, og til den Ende beramrede et andet Mode til Bremen; didhen bleve af Dronning Elisabeth afferdigede nye Commissarier, og deputerede Kong Christian fra Danmark Manderup Parsberg, Arild Hvitfeld, Rigets Canteler, og Jonas Charisius. Disse modte tilligemed de engelske Commissarier til Bremen udi det Aar 1602.

De engelske Commissarier begyndte da strax at fremføre deres Besværinger angaaende den Hinder, som blev gjort dem udi deres russiske Seilads over Nordsøen, item deres Fiskerier, og endelig, at Tolden i Oresund blev dem forhøjet. De begjerede, at det Forbund, som var gjort imellem Kong Johannes og Kong Henrik den Syvende, maatte efterfees og indrettes efter disse Tider, at Tolden maatte nedsæt-

sættes igjen, at deres Skibe maatte ikke opholdes længe udi Sundet, og at ingen Sager, som kunde tjene til Krig, maatte føres til Spanien i). Dette alsammen bragte de til visse Qvæstioner: saasom, om det er en Konge tilladt at forøge Tolden efter sit eget Behag mod gamle Forbund; om det, som engang er accorderet, og siden i lang Tid tilladt, kan medrette ophæves; om den Told, som alene skal betales for Farten igjennem Sundet, kan sættes paa Varene, som aldrig ere saadanne Byrder underkastede, uden hvor de udskibes og sælges; om ikke Havet er frit for Alle, og om man derfor kan nægte de Engelske at seile paa Archangel eller at fiske udi Nordsøen. Disse Spørgsmaal bleve vidtløftigen overvejede; omsider proponerede de danske Commissarier, eftersom den nye Handel paa Archangel havde gjort Danmark stor Afbræk i dets Indkomster, at de engelske Kjøbmænd, for at skadesløsgjøre Riget nogenledes, maatte aarligen aflægge 200 Rosenobler saalænge, som Dronningen levede, og at det paa begge Sider borttagne Gods igjen maatte tilbagegives. Endeligen forlangte de, at de engelske Fribyttere maatte under haard Straf tilholdes ikke oftere at forurolige disse Rigers Kjøbmændsskibe. Hvad de Sager eller Varer angik, som førtes til Spanien, sagde

i) *Camden.* Hist. *Elisab.* part. 4. p. 840.

agde de at være saa ringe og af saa liden Vigtighed, at samme Rige kunde meget vel undvære dem.

Efterat man udi tvende Maaneder havde tvistet derom, gave de danske Commissarier omsider tilkjende, at de af deres høje Principal ingen Fuldmagt havde til at forandre de gamle Forbund, ej heller til at slaae af og formindske Tolden, eller at tilstæde Fiskeriet ved de islandske og norske Kyster uden videre Ordre eller paa visse Conditioner. De lode ogsaa derforuden tilkjendegive, at Kongen ej heller kunde tilstæde de Engelske at fiske ved Færø. Hvorimod, da de engelske Deputerede protesterede, blev der omsider saadan Aftale gjort, at de paa begge Sider skulde berette deres høje Principaler, hvad som forhandlet var. Og lovede da de Danske, at de skulde tale med Kongen til det Bedste om Tolden, og at udi Confiscations-Sager intet skulde gjøres til Pris uden de Varer, som bleve fordulgte. Dermed lode de engelske Commissarier sig nøje, og skiltes de da venligen fra hinanden, opsættende Tvistighedernes Afgjørelse til belejligere Tid. Og, saasom Dronning Elisabeth kort derefter døde, og Christian den Fjerdes Svoger, Kong Jacob, kom paa Tronen, stiftedes der et fortroligt Venskab mellem Rigerne, som varede indtil Caroli Stuarts ynkelige Død, saa at jeg intet meer finder at være talet om deslige Tvistigheder udi Christian den Fjerdes Tid;

men seer alene, at Kong Carl den Forste udi det Aar 1626 intercederede for de Engelske, som fiskede ved Wardehus og Lapmarken k). Paa samme Tid blev besluttet Ægteskab imellem Kongens Broder Johannes og den moskovitiske Princesse Alexia Boris Gudenows Datter. Bryllupet var berammet at skulle staae paa Nytaarsdag 1603. Men han døde Aaret tilforn ved Martini Tider l). Udi samme Aar døde ogsaa tvende anseelige Mænd, nemlig Hans Pedersen Basse, Norges Cantzler, og den berømmelige Nicolaus Kragius, som nyligen for hans Død var aflagt med Titel af Kongens Raad.

Disse Tvistigheder besværede Kongen i Begyndelsen af hans Regjering, ligesom de holstenske Sager havde udi hans Mindreaarighed givet nok at bestille, men de samme bleve nu lykkeligen bragte tilende, og den unge Hertug Johan Adolph blev Aaret derefter, nemlig 1603, forlenet med det Slesvigske. Der stod alene tilbage Tvistighed med Hamborg om den sædvanlige Hylding, hvilken Staden vel ikke turde vægre sig fore, endel forbi det var en vedtagen Skyldighed, endel ogsaa forbi den, kort for Frederik den Andens Død havde forbundet sig at continuere med saadan Pligts Aflæggelse, hvorvel

det

k) Lit. *Caroli I.* ad *Christ.* 4. dat. Westmunst. 1 Apr. 1626. Manuscr.

l) *Hegelund.* Calend. Manuscr.

det er troligt, at de underhaanden søgte at befrie sig derfra, og at det var efter Stadens egen Tilskyndelse, at Keiser Rudolph den Andra under Straf af Rigets Act forbød den at bevise saadan Hylding. Men uanseet dette Forbud, tog Hans Majestæt sig for udi dette Aar 1603 efter sine høilovlige Formænds Exempel at anholde om saadan Pligt. Og, saasom den hamborgske Hylding har adskillige Gange givet Anledning til Tvistighed, og denne Konge er den sidste, som er bleven hyldet i Hamborg, holder jeg fornødent at røre lidet om denne anseelige Stads Historie, og at vise, hvorpaa de danske Kongers Ret er grundet.

Det er bekjendt, at Hamborg tilligemed Holsten og en stor Del af Tydskland blev erobret af den seierrige danske Konge Waldemar den Anden. Samme Konge overgav denne Stad til Grev Albrecht af Orlemunde, dog med de Vilkaar, at han aarlig deraf skulde give til Riget 50 lødige Mark, og følge Kongen udi Krigsfærd, hvor han ham tilsagde m). Denne Greve af Orlemunde, som den hamborgske Kronike vidner, skal have solgt Hamborg for 1500 Mark Guld til Indvaanerne, da han saae sig ingen Undsætning mod de holstenske Herrer af Kongen, som efter sit langvarige Fængsel og det ulykkelige Slag ved Bornhoved, ikke var istand at redde Staden.

Paa

m) Hvitfeld pag. 183.

Paa dette Kjøbebrev grunder Hamborg sin formeente Frihed, og vil passere for en umiddelbar Rigsstad; men det kan bevises, at Greve Adolph af Holsteen siden haver hersket over Hamborg n), saavelsom det øvrige af Stormarn, hvorudi samme Stad ligger, saasom han forhvervede den hos Keiser Frederik den Anden adskillige Privilegier, gav den Toldfrihed over hele Holsteen, og tilstedte Hamborgerne at holde aarligen tvende Markeder. Dernæst findes under Stadens Seigl et Fordrag gjort 1292 o) mellem de holstenske Herrer og Staden, ved hvis Kraft de holstenske Herrer skal nyde Halvdelen af Stadens Indkomster, og vidner Historien, at Grev Adolph og Grev Geert Aar 1309 have pantsat til Henrik Costin, Borger udi Lybek, Halvdelen af den hamborgske Told, som dem tilhørte. Anno 1363 har Hertug Albert af Meklenborg, som en forordnet Dommer af Keiser Carl den Fjerde til Lybek, forhørt de holstenske Herrers Tiltale paa Hamborg, og tildømt samme Herrer et fuldt Herskab med Hylding og Ret over Hamborg. Dette nægte vel Hamborgerne ikke; de foregive alene, at høistbemeldte Hertug af Meklenborg var en partisk Dommer, skjøndt de selv havde indskudt sig for Keiseren, og Hans Keiserlige Majestæt havde

n) Vid. Diploma *Adolphi* &c. dat. 1292. apud *Lambec.* Rerum Hamburg. Lib. 2.

o) Hvitfeld pag. 195.

havde benævnet samme Dommer. Vel er sandt, at denne Dom blev siden svækket formedelst et Forlig af 1364 mellem Greven og den Stad Hamborg, men samme Forlig selv udviser Grevens Herredom over Staden; thi derudi stadfæster han dem alle deres Privilegier og Friheder, og forbeholder sig og sine Arvinger al den Ret, som hans Forfædre have havt inden og uden Staden, lovet at forsvare Borgerne, naar behov gjøres; de derimod love ham, som deres Herre, Tro og Lydighed. Høistbemeldte Keiser Carl lod ydermere Aar 1368 offentlig et aabent Brev til Hamborgerne, og derudi byder dem at være de holstenske Grever deres rette Herrer hørige og lydige, og truer Staden, at hvis den ikke beqvemmer sig dertil, at Hans Majestæt forhjelpe Greverne til deres Ret. Heraf sees, hvor stærk de holstenske Herrers Ret er til Hamborg, og at de keiserlige Befalinger, som siden ere udgivne Staden til Fordeel, ikke kan svække Herrernes Ret, eller ophæve Hamborgs Meriten, saasom det ikke staaer udi en Keisers Magt at skille nogen Rigsfyrste eller Greve ved sin Herlighed. Hamborgs Frihed og Independence grunder sig derfor alene paa ovenmeldte Greve Alberts af Orlemunde Kiøbebrev, hvilket udi sig selv er kraftesløst formedelst tvende Aarsager.

1. Efterdi det stod ikke i samme Greves Magt at sælge den Stad, som han havde faaet af Kong

Wal-

Waldemar, med Vilkaar at give aarlig Pension deraf, og være forpligtet til Kongens Tieneste, naar behov giordes, og derfore saadant Kiøbebrev kan passere for et Skarteke, efterdi det ikke haver Overherrens Confirmation.

2. Efterdi Hamborg siden er tilkommet at være de holstenske Grever lydig, og selv siden haver erkiendt dem for deres Herrer, nødet giør ej heller til Sagen, at de holstenske Grever ikke have ladet sig hylde udi Hamborg; thi alle Kongen af Danmark, som Hertuger udaf Holsten, have erholdet saadan Hylding.

Dette er Oprindelsen til de danske Kongers Overherskab over Hamborg, og for hvis Aarsag Kongerne af det oldenborgske Hus ved deres Regierings Tiltrædelse lode sig hylde udi samme Stad. Udi det Aar 1603 anholdt Hans Kongelige Majestæt og Hertug Johan Adolph, som regierende Herrer udi Holsten, skriftligen hos den Stad Hamborg, at den efter sin Pligt og ældgamle Sædvane skulde underdanigst hylde dem, saasom den havde giort deres Forfædre tilforn. Derpaa han Raadet tilligemed Borgerskabet, hvoraf 60 dertil vare forordnede, med foregaaende Bøn af Prædikestolen til Gud, at den forestaaende Hylding maatte skee Gud til Ære, Hans Kongelige Majestæt og fyrstlige Naade og Staden til Nytte, skriftligen svaret og allerunderdanigst begiæ-

gjøret, at der maatte først sendes til dem nogle Mænd med Instruction og Fuldmagt at handle om nogle vigtige Punkter. Derpaa bleve skikkede paa kongelig Majestæts Vegne Statholderen Gert Rantzow og Bendix v. Ahlefeld, Amtmand til Steinborg med en Jurist. Paa Fyrstens Vegne Herr Diderik Blom og Clemens Gadendorff, fyrstelige holstenske Raad, og Nicolaus Junge J. U. D., med hvilke der blev holdt en venlig Samtale over alle nødvendige Punkter og Capitulationer, angaaende Stadens Privilegier og Frihed; og endelig af begge Dele enstemmig besluttet, at Hyldingens Annammelse skulde skee efter gammel Sædvane, ligesom udi Hans Kongelige Majestæts og fyrstelige Naades Forfædres Tider, og Simonis Judæ Dag den 28de Octbr. blev bestemt til det kongelige og fyrstelige Indtog.

Da nu den bestemte Dag til Hyldingen var nær forhaanden, og der vare forefaldne nogle vigtige Sager, som Staden ønskede, maatte først afhandles, skikkede Staden 2 Licentiater, en Raadsherre og en Secretair til Kongen at handle derom, hvilken tog meget naadig imod dem, og forsikkrede Staden om alt Godt.

Paa bestemte Dag komme begge Herrer samt andet Herskab med stor Pomp ind udi Staden, og bleve modtagne med Salveskyden og Styckernes Løsning,

ning, og den efterfølgende Dag bleve de herligen beskienkede baade af Raadet og Borgerskabet.

Det fremmede Herskab, som indfandt sig tilligemed Kongen og Førsten og deres Gemalet, vare Kongens Fru Søster Hedevig, Churførstinden af Saxen, den moskovitiske Gesandt Offinassi Juanovitz, Hertug Johan Friderik, Erkebisp til Bremen, Hertug Henrik Julii til Brunsvig Gemal, Hertug Ernst, regierende Hertug til Zell med sine Brødre Augustus, Magnus, Friderik, Jørgen og Hans, Hertug Adolph, Friderik og Johan Albrecht til Meklenborg, Hertug Ulrik til Slesvig Holsten, Hertug Alexander af Sønderborg, Grev Enno til Ostfriesland med sin Gemal, Grev Antonius Gynther af Oldenborg, og Grev Gynther af Svartzborg.

Søndagen, som var den 30te Octbr., red Hs. Kongelige Majestæt med Hertug Johan Adolph og andre Herrer, omringet af adskillige Drabanter, alle klædte udi rødt Fløjel, til St. Peders Kirke, hvor Mag. Johan Schelhammer giorde en herlig Lykønsknings-Prædiken p).

Efter Prædiken var holden, red Hans Kongl. Majestæt og Førsten udi samme Procés til Raadhuset, der at imodtage Hyldingen, og begave sig paa den store Sal, hvor det hele Raad, samt dets Syndicus,

p) *Christ.* Holsat. pag. 16.

dicus, Secretairen og de Udkaarede af Borgerskabet vare forsamlede.

Hans Kongl. Majestæt og Hans Førstelige Naade stillede dem paa den øverste Del af Salen, hvor de 4 Borgemestere plejede at sidde. Paa Herskabets højre Side stillede sig det kongelige og førstelige Raad. Det kongelige, som var Gert Rantzov, Statholderen, Hans Rantzov, Amtmand til Rendsborg, Bendix Ahlefeld, Amtmand til Steinborg, Claus Ahlefeld, Amtmand til Kadings, Henrik Rantzov til Patlos, Balthasar Ahlefeld, Amtmand til Flensborg.

Hertug Johan Adolphs Raad, Dietrik Blom, Amtmand til Tøndern, Georg Seested, Amtmand til Steinhorst, Friderik Ahlefeld, Amtmand til Apenrade, Dietrik von Buchvald, til Gottorf, og Thomas Blome, til Trittow.

Paa den venstre Side stode Borgemesterne og Syndici, samt det hele Raad og de Udkaarne af Borgerskabet.

Den kongelige Cantzler gjorde en liden Indgang af efterfølgende Indhold, at Raadet og Borgerskabet maatte erindre sig, til hvad Ende og udi hvad Mening Hs. Kongl. Majestæt og førstelige Naade vare komne til Hamborg, nemlig naadigst og naadig at imodtage den gamle sædvanlige Hylding, derpaa forventede de Raadets og Borgerskabets underdanigste Re-

 solu-

solution, hvorpaa Borgemesteren Joachim Becke-dorff gav paa gammel Nedersaxisk saadant Svar:

Dorchluchtigster, Grosmächtigster Herr König! Dorchluchtiger, Hochgeborner Först tho Holsteen! gnedigst und gnedige Herren! Nach dem Ju Königl. Mayestät und Förstl. Gnade tho Holsteen dorch den Willen Gades des Almächtigen in disse gude Stad gekommen sind, so erschienen wy Börgermeister und Rath, samt dem Uthschote der gemeinen Börgerschaft, und bekennen uns, tho wesende Gledematen des Förstenthum Holsteen und Stormarn, und willen uns by Ju Königl. Majest. und Förstl. Gnaden als Försten tho Holsteen und Stormarn holden in allen gebörlichen Sacken, wo fromen Lüden by öhren natürlichen gebohrnen Landsförsten und Herren tho dohnde geböhrt, und unser Forfahren alletydt geholden hebben. By also dat wy by unsern Privilegien, Gerechtigkeiten und olden gebörlichen Gewahnheiden bliwen und gelaten werden. Wo nun Ju Königl. Majest. und förstl. Gnaden uns gnedigst und gnedig willen annehmen und unsere Privilegien, Gerechtigkeiten und olde redlichen Gewahnheiden confirmiren, holden und handhaven uns ock gelick andere

Ju

Ju Königl. Majest. und förstl. Gnaden Undersaten tho recht vorbidden und vordedigen.

Paa Dansk lyder det saaledes: Eftersom Eders Kongl. Majestæt og Førstelige Naade ere komne udi denne gode Stad, saa fremstille vi Borgemester og Raad samt Borgerskab os, og bekjende os at være Lemmer af de Førstendømme Holsten og Stormarn, og ville holde os til Eders Kongl. Majestæt og Førstelige Naade, som Førster af Holsten og Stormarn, udi alle tilbørlige Sager, som fromme Folk bør at gjøre til deres naturlige Førster og Herrer, og som vore Forfædre altid have gjort, dersom Eders Kongl. Majestæt og Førstelige Naade os naadigst og naadig ville antage, confirmere vore gamle Privilegier, og beskytte og forsvare os, som andre Eders Kongl. Majestæts og Førstelige Naades Undersaatter.

Derpaa har Hans Kongl. Majestæt for sig og Førsten af Holsten svaret saaledes:

Vi Christian den Fierde, Konge til Danmark og Norge ꝛc. og Hertug Johan Adolph Hertug udi Holsten og Stormarn antage Eder Borgemester og Raad samt Gemene saasom Lemmer af de Førstendømmer Holsten og Stormarn, vil og naadigst og naadig beskytte og haandhæve Eder ved Eders gamle Skikke og Privilegier og gamle Sædvaner, confirmere

stadfæste Eder de samme, saasom Vi ogsaa hermed udi Originali naadigst og naadig ville overlevere Eder de samme og beskytte og beskjerme, saalænge Vi og Vore Arvinger blive ved Vore gamle Førstelige arvelige Regalier, Ret, Høiheder og Herligheder, hvilke Vi hermed ville have Os forbeholdne.

Efterat denne Tale var holden, bekræftede Borgemestere og Raad med Borgerskabet saadan Hyldings Forpligtelse med deres Hænder, og bekomme ny Confirmation paa deres Privilegier in Originali.

Hans Majestæt havde ladet slaae adskillige Penge af Guld og Sølv, hvilke han efter Hyldingen lod kaste blandt Folket, paa samme Penge stod en Elephant, paa hvis Ryg var et Taarn fuldt af Folk q).

Det høie Herskab forblev udi Hamborg til den 9de Novbr., og da blev paa samme Maade, som Indtoget skede, tagen Afskeed. Saaledes beviste da den Stad Hamborg sin tilbørlige Underdanighed til sin Arveherre. Og, saasom dette er den sidste Hylding, saa har jeg holdet fornødent at føre den omstændigen ud, for at lægge de kongelige Prætensioner desmere for Dagen.

Hvad Rigets Naboer, især Sverrig angaaer, da havde der udi mere end 30 Aar været Fred imellem Rigerne, og syntes al Materie til Tvistighed at have

q) Musæum Reg. part. 2. sect. 5. tab. 4. N. 6.

have været ophævet ved den stetinske Fred. Men i Begyndelsen af denne Konges Regjering rejste sig adskillige Tvistigheder imellem danske, norske og svenske Undersaatter, saa at man udi dette Aar 1603 maatte af begge Rigerne udnævne Commissarier til et Møde imellem Halland, Skaane, Blegind og Sverrig. Derom findes adskillige skrevne Acta, hvis Indhold jeg ikke vil anføre, eftersom det ikke kan interessere Læseren meget. De fornemste Documenter, som tjene til disse Tvistigheders Oplysning, ere: 1) Christian den Fjerdes Skrivelse til Lauge Urne, Eske Bilde og Jacob Bek, dat. Kjøbenhavn den 20de Juli 1603. 2) Commissariernes Skrivelse til Statholderen om Instrux, dateret Helsingborg den 29de dito udi samme Aar. 3) Kongens Brev til Commissarierne af dato Ermelundt den 2den August. 4) Kong Carls Skrivelse til sine Commissarier dateret Calmar den 16de August. 5) Statholderens af Calmar Brev til Jonas Christensen, Ridefoged i Blegind, med Ridefogdens Svar. 6) De svenske Commissariers Skrivelse til de danske Fuldmægtige, dateret Nysby den 14de August med Svar paa samme Brev, dat. Christianopel den 17de August. Og endeligen Commissariernes Domme r). Men, som der bleve fældte adskildte Domme, en af de danske

og

r) Flakkebekske Conference inter acta Christ. 4 Manuscr.

og en anden af de svenske Commissarier, blev Ingen, saavel udi den Post, som udi andre, den samme, som den var. Om de andre Tvistigheder skal tales videre, naar jeg kommer til den svenske Krig. Hvad ellers mærkværdigt er, som tildrog sig dette Aar, er at Dronning Anna Catharina blev forløst med en ung Prinds kaldet Christian, som siden blev beskikket til Successor udi Regjeringen, og derfor udi Kongens levende Live førte Titel af Christian den Femte. Højstbemeldte Dronning havde nogle Aar tilforn, nemlig 1599, bragt en anden Prinds til Verden kaldet Frederik, men som døde kort derefter.

De faa Aar, denne Konge havde regjeret, gave tilkjende, at han vilde blive en stor Regent. Man havde allerede mærket hos ham en stor Tapperhed, en Begjerlighed til at vide Alting, og et stort Begreb til at fatte Alting, Kjerlighed til boglige Konsters Forfremmelse, og en stor Nidkjerhed for Religionen, udi hvilken Henseende han efterfølgende Aar lod udgaae en Forordning, at Ingen, som havde gaaet i Jesuiternes Skoler, maatte til noget geistligt Embede befordres. Man havde ogsaa mærket en stor Aarvaagenhed og Lyst til Arbejde, og til at rejse allevegne om i Rigerne for at bivaane Herredagene, og haandthæve Retten, og var han i den Henseende dette samme Aar i Bergen i Norge, ja fast

hvert

Hvert Aar og undertiden to Gange om Aaret kom udi samme Rige, saa at han hartad haver gjort 50 norske Rejser, foruden den store Rejse, han gjorde forbi Norge til Moscovien 1599, for at lære at kjende alle Norges Havne, hvilket er forunderligt, og uden Exempel. Paa Herredagen, som blev holden i Bergen dette Aar, bleve adskillige vigtige Ting foretagne. Hans Majestæt havde udi det Aar 1602, da han var i Norge, mærket, at Retten sammesteds ikke blev vel administreret, hvorudover han paa eengang afsatte alle Laugmændene, saa at der bleve kun to tilbage. Han befol derpaa Norges Cantzler Hans Pedersen Basse tilligemed en norsk Herremand Anders Green, at eftersee og forbedre den gamle norske Lov s). Og udi dette Aar beordrede han Lehnsmændene og Laugmændene at gaae den samme igjennem, at de kunde være færdige med Revisionen til Herredagen, som var berammet til Bergen, hvilket og skede. Efterat den forbedrede Lov var examineret, bragte han den med sig til Kjøbenhavn, hvor den blev trykt samme Aar med den Titel: **Den norske Lov corrigerit og forbedrit.** Aarsagerne til denne Forbedring gives tilkjende udi Fortalen; nemlig, at Loven, som for nogle hundrede Aar siden var skreven, var for de nuværende Indbyggere bleven uforstaaelig, og at Oversættelserne vare stridige

og

s) Edict. Reg. die 31 August 1602.

og urigtige, saa at enhver Dommer kunde dømme ligesom han vilde; item, at eftersom visse Ting vare blevne unyttige, især den Bog, kalden Christendoms-Balken, hvilken taler om de Tiders Religion, og hvorledes Kongerne i Norge skulde kaares, hvorudover ogsaa samme Bog blev reent udeladt 1). Hans Majestæt vilde ogsaa have forfattet en ny Kirke-Ordinantz i Norge, og til den Ende havde ladet forskrive til Bergen alle Norges Biskopper, nemlig: M. Anders Bentzen, Biskop til Opslo, M. Isack Grønbek, Biskop i Trondhjem, M. Anders Foss, Biskop i Bergen, og M. Jørgen Erikssen, Biskop i Stavanger, befalende dem at forfatte en Kirkelov, og derudi følge den danske Kirke-Ordinantz. Samme Kirke-Ordinantz blev forfærdiget 1607, og i Kongens Nærværelse offentligen oplæst i Stavanger Kirke. Videre blev paa samme Herredag examinerede de Klagemaal, som indløbe imod Peder Grubbe, Lehnsmanden i Bergen, hvilken blev afsat og dømt i Kongens Unaade. Endeligen blev udi Hans Pedersen Basses Sted beskikket en ny Norges Cantzler, nemlig Anders Green, som ogsaa var af norsk Adel; saa at man seer, at Hans Majestæt favoriserede de Norske i deres forhen gjorte Begjering om at nyde indfødde Normænd til Cantzlere.

Men

1) Præf. ad Leg. Norw.

Men intet laae denne Konge mere paa Hjertet end Handelens Forfremmelse. Udi hvilken Henseende han sin hele Regjerings-Tid søgte at hemme Hansestædernes Commerce, hvorved de nordiske Riger hidindtil havde været udsuede. Udi det Aar 1602 lod han dem strax forbyde Handelen paa Island, og overdrog den til Kjøbenhavn, Malmø og andre Stæder; dog kom det islandske Compagnie ikke istand i Kjøbenhavn førend 1620, som skal vises paa et andet Sted u). Udi dette Aar, saasom Hans Majestæt mærkede, hvor stor Skade det var for de danske Kjøbsteder, at Hansestæderne handlede umiddelbar med Rigets Adel og Proprietairer, og gik Kjøbstæderne forbi, hvorudover han lod beramme et Kjøbstædmode til Horsens, hvor Kjøbstædernes Fuldmægtige i Jylland skulde møde, og affærdigede paa sine Vegne didhen sit Raad Jonas Carisius, for at overlægge med dem, hvad som kunde foretages til deres Nytte og Opkomst. Over dette allarmeredes strax Adelen i Jylland; ja Rigets Raad begav sig til Kongen i Haderslev for at fornemme, hvad dette Møde skulde betyde, og hvi Saadant skede uden deres Minde. Kongen bar ikke liden Fortrydelse over denne deres Ankomst, saasom de dertil ikke vare forskrevne; hvorudover han tog med Koldsindighed imod dem. Ikke desmindre lod han dem dog ved bemeldte Caris-

u) Excerpt ad Hist. Christ. 4 Manuscr.

Carisium underrette om sit Forehavende, nemlig at dette Mode skulde holdes for at overlægge med Kjøbstæderne, hvorledes deres Handel kunde bringes i bedre Stand, og at Hansestæderne ikke skulde være Mestere af det hele Riges Commerce. Men Raadet og Adelen, som ikke fandt deres Regning ved nogen saadan Forandring, og derforuden havde denne Samling mistænkt, fremturede med deres Remonstrancer saalænge, indtil Hans Majestæt maatte lade sit ypperlige Forsæt fare denne Gang. Dog aflod han i sin hele Regjeringstid ikke, saa ofte Lejlighed gaves, at indskrænke Hansestædernes Handel. Saaledes, da han 3 Aar derefter var udi Bergen, og fornam, at de Contorske havde været saa dristige at plante Stykker langs ved Bryggen, lod han ikke alene Stykkerne borttage, men lod de Contorske ogsaa tiltale, efterdi de havde tilkjøbt sig adskillige Hauger og Ejendomme udi Bergen uden Forlov og Frihed. Saaledes bleve Vingerne meer og meer klippede paa dem, og endelligen blev dem 1614 al Handel forbuden, som hørte Staden til. Denne Kongens Opførsel opvakte saadan Bitterhed hos de Lybske, at de ikke alene gave haarde Klagemaal ind for Kejseren over Kongen, men endogsaa forhaanede og forfulgte de Danske allevegne udenlands, og lode udsprede, at Kongen vilde tvinge dem til at losse deres Vare i Sundet af deres egne Skibe udi de danske Skibe, som skulde bringe Ladnin-

ringen hen til de Stæder, hvor de agtede sig, hvilket dog aldrig havde været Kongens Tanke. Denne Snak foruroligede dog de forenede Provindser, og bevægede dem til at slutte et Forbund med Lybek 1613, udi hvilket Forbund de overtalede siden adskillige andre Potentater at indtræde; dog lod Hans Majestæt sig af alt dette ikke skrække, saameget laae Handelen ham paa Hjerte, for hvis Skyld han gjorde større Forsøg end nogen Konge udi Europa paa de Tider. Og, som han havde hørt, at de Norske i gamle Dage havde havt Colonier paa Grønland, og samme forladte Colonier vare siden forgjeves længe eftersøgte, satte han sig fore at gjøre et Forsøg paa at opfinde samme forladte Steder igjen; men, førend jeg taler om disse store grønlandske Tog, holder jeg fornødent at røre noget om den gamle grønlandske Historie, for deraf at vise, hvad som bevægede Hans Majestæt dertil, og hvad Ret de danske Konger have til Possessionen af de grønlandske Kyster.

Historien siger, at en norsk Herremand Torvald, da han havde bedrevet et Mord udi Norge, flygtede med sin Søn Erik Rødhovet til Island, hvor Torvald døde; Sønnen Erik Torvaldsen, da han havde opholdet sig en lang Tid udi Island, begik han og et nyt Mord. Han søgte derfor at redde sig med Flugten, men vidste ikke hvorhen. Endelig besluttede han at søge et Land, som En ved Navn

Gunde-

Gundbjørn havde beskrevet ham at ligge Nordvest for Island. Denne Reise gik ogsaa for sig 982, og Erik Rødhovet kom først til en Ø liggende ved et Sund, som han kaldte Eriks Sund, hvor han forblev Vinteren over. Mod Foraaret begav han sig til det faste Land, og som samme Land saae grønt og behageligt ud, lod han det kalde Grønland, hvilket Navn den hele store Kyst har beholdet til denne Dag, og Havnen, hvor han landede, blev kaldet Eriks-Fjorden.

Efterat han havde opholdet sig der nogle Aar, nu paa Øen, nu paa det faste Land, satte han sig for at reise til Island igjen, for at overtale Islænderne, som han havde forsonet sig med, at følge ham til Grønland, hvilket ogsaa skede; thi Islænderne, opmuntrede af den Beskrivelse, som Erik gjorde dem over Landet, hvor der var skjøn Græsgang, Mængde af Vildt og fiskerige Fjorde, begave sig didhen i Hobetal.

Nogle Aar derefter gjorde Leiff Eriksen en Reise til Norge, hvor han afmalede det ny opfundne Land for Oluf Tryggesøn, som da regjerede udi Norge. Kongen, som nylig havde antaget den christelige Tro, overtalede Leiff at forlade Hedenskabet, saa at han lod sig døbe, og forblev ved Kongens Hof Vinteren over. Mod Foraaret skikkede Kongen ham til Grønland igjen, og gav ham med en Præst, som

skulde

skulde undervise hans Fader Erik, samt det andet Folk paa Landet udi den christelige Religion. Erik Rødhovet fortørnedes i Begyndelsen over sin Søn, efterdi han bragte fremmede Folk paa Landet, og derved banede Vej for Andre at bemægtige sig Grønland. Men Sønnen talede saalænge for ham, at han ikke alene blev stillet tilfreds igjen, men endogsaa lod sig døbe med det hele Folk. Dette er Begyndelsen til den grønlandske Handel. Den danske Krønike, som er paa Rim, siger, at dette Tog skede Anno 770; men Snorre Sturlesens Krønike henfører det længere ud til de Tider, da Oluf Tryggesøn regjerede udi Norge x).

Indbyggerne, som daglig formerede sig udi Grønland, trængte sig Tid efter anden videre ind udi Landet, hvor de fandt iblandt Bjergene frugtbare og grønne Enge, og delte Landet udi Ost- og Vest-Grønland, byggede ogsaa en liden Stad udi Ost-Grønland, som de kaldte Garde, hvorpaa de Norske alle Aar dreve Handel. Derefter blev en anden Stad anlagt, kaldet Albe, item et Kloster ved Strandbredden St. Thomas til Ære. Den Stad Garde blev Bispernes Sæde, og St. Nicolai Kirke blev en Cathedral-Kirke udi Grønland. Den islandske Skribent Jonas Arngrim har givet os en Liste paa alle grønlandske Bisper, og Hvidtfeld vidner udi sin danske

x) *Snore in Ol. Trygg.*

danske Kronike, at en grønlandsk Bisp var tilstede Anno 1385 udi et gejstlig Mode, som blev holdet til Nyborg udi Fyen. Disse Bisper laae under Trondhjems Bispestol, ligesom Landet udi verdslige Sager dependerede af de norske Konger, og regjeredes efter de islandske Love under de Statholdere, som Kongen af Norge didhen skikkede.

Den norske Kronike siger, at Grønland rebellerede imod de norske Konger 1256, men at Kong Magnus udi Norge ved den danske Kong Eriks Hjelp bragte Grønlænderne til Lydighed igjen, saa at der blev Fred sluttet 1261 y), og nævner Jonas Arngrim 3 af de fornemste Grønlændere, som underteguede samme Fred, ved hvis Kraft Grønland forbandt sig paa ny at aflægge aarlig Skat til de norske Konger, til hvis Taffel samme Skat laae.

Dette er, hvad man udi kort Begreb kan sige om det gamle Grønland, hvis Historie endes Anno 1348, eller som Andre skrive 1350, udi hvilket Aar den sorte Pest ødelagde den største Part af det nordiske Folk, blandt andet de fornemste Sømænd, item danske og norske Kjøbmænd, hvoraf de grønlandske Compagnier bestode, saa at den grønlandske Handel fra den Tid begyndte at forfalde, og endelig gandske at undergaae. Vel finder man, at Erkebisp Eskild udi Trondhjem Aar 1406 stillede sig an, som han vilde

y) *Snor. Sturl.* Chron. Norweg.

vilde bringe det grønlandske Væsen paa den gamle Fod, og skikkede En ved Navn Andreas fra Norge, for at succedere den sidste grønlandske Bisp af Garde, som før er omtalt. Men man har ingen Tidender havt siden, hverken om samme Andreas, ej heller om de gamle grønlandske Indbyggere, saa det menes, at de faa, som ere overblevne af den sorte Pest, ere bortdøde, eftersom de ingen Tilførsel meer have faaet fra Norge.

Efterat Norge var bleven forenet med Danmark, og Kongen fik saameget andet at tage vare paa, blev den grønlandske Handel rent forglemt; thi Erik af Pommern, som succederede Dronning Margareta, saasom han var fremmed, og regjerede over 3 mægtige Riger, fik han ikke Tid til at informere sig, om der var saadant Land til, som man kaldte Grønland.

Christopher af Bayren, som fulgte Kong Erik udi Regjeringen, tænkte ligesaalidet paa denne Handel, saa der udi hans Tid ikke blev talet om Grønland.

Kong Christian den Første førte store og vigtige Krige, rejste til Rom, søgte at forene Ditmarsken med Kronen, hvorpaa han erholdt kejserlig Bevilling, satte sig udi Possession af Slesvig og Holsten, og var sin meste Tid plaget med Rebellioner udi Sverrig, saa at han ikke fik Stunder at tænke paa den grønlandske Handel. Det selvsamme kan siges om hans Successor Kong Hans. Udi Christian den

An-

Andens Tid tog Erik Walkendorf, Erkebispen i Trondhjem, sig for at oplede Grønland igjen. Han læste til den Ende alle de Bøger, som vare skrevne derom, og examinerede Kjøbmænd og Skibsfolk udi Norge, som havde Kundskab derom, lod ogsaa gjøre et Søkort over den Vej, man skulde tage did hen. Men bemeldte Erik Walkendorff kom i Unaade og maatte forlade Riget, og begive sig til Rom, hvor han døde. Med ham faldt ogsaa de Compagnier, som han havde ladet oprette for den grønlandske Handel.

Kong Christian den Tredie tog sig for at oplede Grønland, men forgjeves; thi de, som bleve didhen skikkede, kunde ikke hitte det gamle Land igjen. Samme Konge lod ophæve det Forbud, som var gjort af de forrige Konger, at Ingen uden Tilladelse maatte sejle paa Grønland, og tillod Enhver uden Forespørgsel samme Sejlads, for at opmuntre Undersaatterne at oplede Landet igjen; men Norge var da udi saadan slet Tilstand, at det havde ikke Kræfter til at udruste Skibe til saadant Tog.

Kong Frederik den Anden tog sig ogsaa dette Værk for, og skikkede En ved Navn Magnus Henningsen, at oplede det forlorne Land. Samme Henningsen havde en særdeles Hændelse. Efterat han havde udstaaet adskillige Besværligheder, kom han saa nær, at han kunde see Landet, men just paa

samme Tid standsede Skibet midt udi Søen med alle Skibsfolkenes største Forskrækkelse; thi de havde god Vind, vare midt udi Havet, og havde dyb Grund; Der var ej heller nogen Is dem ivejen. Saasom man ikke kunde komme videre fort, vendte Henningsen tilbage til Danmark igjen, hvor han fortalte Kongen denne underlige Hændelse, holdende for, at der maatte være en Magnet udi Bunden af Havet, som holdt Skibet tilbage. Jeg lader denne Gisning ved sit Værd, og gaaer videre fort.

Men som Christian den Fierdes Hovedlyst var at gjøre Decouverter til Handelens Forfremmelse, saa haver ingen Konge derpaa mindre sparet Umag og Bekostning. Højstbemeldte Konge tog sig paa samme Tid dette Værk med Alvor an, og til den Ende lod forskrive en forfaren Sømand fra England, som havde Navn for at kjende det grønlandske Hav. Saasnart samme Sømand var ankommen, lod han udruste 3 Skibe, hvilke under Anførsel af Godske Lindenau sejlede fra Danmark Anno 1605. Den engelske Sømand, som førte et af disse Skibe, da han havde naaet den Polhøjde, som han søgte, skilte han sig fra de andre Skibe, og tog den Kaas, som Islænderne fordum havde taget, nemlig Sydvest. Den danske Admiral derimod sejlede imod Nordvest, og kom alene til de grønlandske Kyster. Snart var hans Skib ikke bleven seet af de Vilde paa Landet,

 førend

forend de komme ombord, hvor Admiralen tog imod dem med Glæde, og gav dem Vin at drikke, men de fandt ingen Smag derudi, og drak heller Tran, som man siden skjænkede i for dem. De foragtede Guld- og Sølvmynt, som man viste dem, og vare mere begjerlige efter Jern- og Staal-Arbejd, item Spejle, og andet smaat Dukketøj, hvilke de tilbyttede sig for Ræve-, Bjørne- og Kobbe-Skind, som de havde bragt med dem. Godske Lindenau opholdt sig paa samme Sted udi 3 Dage, *uden at sætte* Fod paa Landet, saasom han ikke troede de Vilde. Den 4de Dag lettede han Anker, og sejlede bort med to af Indbyggerne, hvilke derudover bleve saa rasende, at man maatte binde dem. De Andre, som stode ved Strandbredden, og ansaae denne Handel, bleve derover saa opirrede, at de skrege og hylede, og bombarderede de Danske med Pile og Stene. Dette er Alt, hvad jeg finder forrettet paa dette Tog af Godske Lindenau, hvilken kom alene til Danmark igjen. De andre tvende Skibe komme ind udi en Bugt, som befandtes at være Strat Davids, hvor man saae adskillige gode Havne og grønne Enge. Indbyggerne der komme ogsaa strax ombord, og handlede med dem, ligesom de foromtalte med Godske Lindenau; men disse Sidste stillede sig mere vilde og mistrolige an. Her bleve nogle bevæbnede Danske satte i Land, hvilke der fandt adskillige smukke

Egne,

Egne, iligemaade Sølverts; thi der siges, at man af Stene, som vejede 100 Untzer, bragte 26 Untzer Sølv tilveje siden udi Kjøbenhavn. Man gav danske Navne til de Søhavne, som der fandtes, og gjorde et Kort over Kysterne. Førend man gik ombord igjen, bemægtigede man sig 4 Vilde, af hvilke man maatte omkomme den Ene, efterdi han stillede sig saa forvivlende og rasende an, og derved indjog saadan Skræk udi de 3 øvrige, at de godvilligen fulgte de Danske til Skibene. Indbyggerne, for at hævne deres Landsmands Død, stillede sig udi Slagtordning ved Havnen, og lode, som de vilde afskjære de Danske Passen til Skibene, men, da man gav en Salve af Kanoner og Musketter paa dem, toge de Flugten, saa at de Danske uden Hinder indskibede sig, satte Seil, og komme lykkeligen til Kjøbenhavn igjen; hvor de præsenterede Hans Majestæt de 3 Vilde, som ingen Overensstemmelse havde med de Forrige, hverken udi Tale, Dragt eller Sæder.

Dette første grønlandske Tog opmuntrede Kong Christian at forsøge et nyt, og at afførdigede samme Godske Lindenau med 5 Skibe. Han seilede fra Sundet den 8de Maj 1606, og bragte med sig de 3 Grønlændere, som vare tagne ved Strat-Davids, for at bruge dem til Tolke. Godske Lindenau tog da den Vej, som den engelske Capitain havde udvalgt, nemlig Sydvest fra Island igjennem

Capo Farvel mod Strat-Davids. Et af disse Skibe blev skilt fra de andre formedelst en Taage; men de 4 kom lykkelig til Landet den 3die August; men de Vilde, af Mistanke til dem, havde ingen Lyst at indlade sig i Handel som tilforn. Hvorudover de Danske sejlede højere, og forhaabede der at blive bedre imodtagne, men Indbyggerne vare der ligesaa mistænkelige, som paa det første Sted, og stillede sig til Modstand, ifald de Danske vilde forsøge Landgang. Endeligen, da man havde kastet Anker ved det 3die Sted, bad en af Lindenaus Tjenere, en forvoven Karl, om Frihed at stige alene paa Land, for at komme udi Handel med de Vilde; han haabede enten at tæmme dem ved adskilligt smaat Dukketøj, eller at undløbe dem, hvis de skulle forsøge noget fiendtligt imod ham; men han var neppe kommen paa Land, førend han blev greben, ihjelslagen, og skaaren udi Stykker af de Vilde, som dertil brugte Knive, gjorte af Horn eller Tænder, som tages af den Fisk kaldet Enhjørning, og slibes ved Stene. Lindenau mærkede da, at der var intet for ham at bestille, begav sig derfore paa Vejen til Danmark igjen.

Udi samme Aar, som dette andet grønlandske Tog skete, nemlig 1606, gjorde Hans Majestæt sin første Rejse til England for at besøge sin Svoger Kong Jacob. Paa denne Rejse fulgte ham af Ri-

gets Raad Christian Friis, Cantzleren, Peder Munk, Rigets Marsk, Steen Brahe, Rantzau, Statholder udi Holsten, og Eske Brok z). Fremdeles fulgte ham ogsaa paa denne Reise den navnkundige Doct. Hans Resen og M. Jon Jacobsen Venusinus, Historicus Regius. Der fortælles underlige Historier om samme Venusinus, blandt andre, at han i sin Ungdom havde forhvervet sig en Ring, hvorudi var en Spiritus Familiaris, ved hvis Hjelp han kom til stor Lærdom og Videnskab, og blev Professor i Kiøbenhavn. Med denne Ring siges der han aldrig kunde skille sig; thi, endskiøndt han kastede den udi Ilden, udi Rendesteen, ja udi Havet selv, saa kom den dog paa Fingeren igjen. Udi denne Overtro blev Almuen ikke lidet bestyrket, da Venusinus blev funden død i en Brønd til Sorø, hvor han var Oeconomus. Han er ellers ikke den eneste, som formedelst sin store Lærdom har havt den Lykke at blive Troldmand.

Den 13de Juli kom Hans Majestæt med sine Skibe til England, hvor Kong Jacob gik ham strax imøde, og opholdt sig paa det kongelige Skib 2 Timer a). Efterat Hans Majestæt havde været nogen

Tid

z) *Conrath.* Lips. *Christ.* 4. engelske Reise.

a) Anonym. Diar. Manuscr. siger at Kongen til Afsked forærede de engelske Herrer, som havde

op-

... England b), begav han sig den 11te Aug. ... og arriverede til Kronborg den 24de Dito. ... finder ellers, at Viborg dette Aar i ... afbrændt, item at en uhørlig Gjerning ... af en Præst, der paa Gaden ved Oluf ... Gaard med en Kniv ihjelstak en Hermand ved Navn Otto Skram. Og dette Mord ... Opsigt, efterdi samme Otto Skram ... af store Meriter, der havde igjennemreist ... Europa og endel af Afrika. Ulykken skete ..., da han gik hjem fra et Bryllup c).

Efterat Kongen var kommen tilbage fra England ... han sig for at gjøre det 3die Forsøg paa ..., og til den Ende udskikkede 2 store Skibe ... af Capitain Karsten Richardsen; ... Richardsen kunde ikke komme til Land ... ligesom høje Bjerge, og ... Havet; thi der ere visse Aar ... aldrig tøer udi, hvorudover ... Sag maatte vende tilbage.

Disse

... 30000 Rdlr., saa at Driftsomkostninger paa denne Reise kom me højere at ... Kongernes Rejser i gamle ...

... Kings of England ...

... Arctand.

Disse kostbare og vanskelige Tog vise, hvilken stor Curiositet, Nidkjerhed og Bestandighed der var hos denne Herre.

Hvad de vilde Grønlændere er angaaende, som bleve bragte til Danmark, da havde Hans Majestæt stor Omsorg for, at de bleve vel forsørgede, og gav dem Frihed at gaae, hvor dem lystede; man gav dem at spise Melk, Smør og Ost, item raat Kjød og Fisk; thi de kunde ikke vænnes til Brød og kogt Kjød, ej heller til Vin eller Øl, men i den Sted drak Hvalfisktran; de vendte sig idelig imod Norden, og sukkede efter deres Fædreland; de, som kunde bemægtige sig deres smaa Baade, begave sig paa Søen, udi Tanke at komme til Grønland igjen. Men, da de vare komne 10 eller 12 Mile fra Sundet, bleve de af Storm drevne tilbage paa de skaanske Kyster, og derfra bragte til Kjøbenhavn igjen, hvor de bleve nøjere bevogtede. Men som deres Tanker altid vare henvendte til Fædrelandet, vovede tvende af de samme sig paa Søen igjen, hver udi sin Baad, som de havde faaet fat paa. Man satte efter dem, og fik den Ene tilbage, men den Anden fik man aldrig nogen Tidende om. To af dem døde siden af Sorg, men de øvrige to levede udi nogle Aar, og syntes at være ved godt Mod. Men den Forhaabning, man havde, at lære dem den christelige Tro, var forgjeves. Man kunde ikke mærke, at de havde nogen

Idee

Idee om Gud. Man blev alene vaer, at de løftede Øjnene imod Himmelen, som for at tilbede Solen, naar den steg op af Østen. Den Ene af dem døde endelig til Kolding paa saadan Maade; saasom paa de Tider sammesteds var Perlefangst, og Grønlænderen gav tilkjende, at han var vant til at fange Perler udi sit Fædreland, førte Hovedsmanden udi Kolding ham med sig bidhen, og betjente sig af ham til Perlefangsten, hvorudi han var meget lykkelig, men, saasom Gjerrighed drev samme Hovedsmand til at holde ham til dette Arbejde baade Vinter og Sommer, blev han omsider syg og døde. Denne Død gik hans Kammerat, som nu alene var tilbage, saaledes til Hjerte, at Ingen kunde trøste ham mere. Han bemægtigede sig derfor udi Fortvivlelse en af de smaa Baade, og begav sig paa Søen. Men han blev greben og bragt til Kjøbenhavn igjen, hvor han strax døde af Sorg. Disse trende Tog viser saavel Kongens store Idéer til Handelens Forfremmelse, som en ugemen Bestandighed i at fortsætte og bringe tilende, hvad han eengang havde paataget sig, og af ingen Modgang, Trudsler eller Ulykker at lade sig afskrække, hvorpaa udi følgende Historie skal vises mærkelige Exempler, saavel udi Freds- som udi Krigs-Tider. Udi efterfølgende Aar lod han see en stor Prøve derpaa i Holsten ved at forsøge et stort Foretagende, og, uanseet dets Vanskelighed og Stændernes Prø-

testa-

testation, at sætte det iværk, sig og Efterkommerne saavel af det kongelige som førstelige Hus til største Nytte.

De slesvig-holstenske Stænder stode endnu stivt paa deres Valgrettighed, endskjøndt de intet andet havde at grunde den paa end Christian den Førstes Privilegier. Men jeg har tilforn viist, at samme Konge intet risqverede ved at give saadanne Privilegier, efterdi de aldrig kunde bringes til Execution; thi hvad Holsten angik, da havde samme Land altid været et Arve-Grevskab, saaledes, at ikke alene Søn har arvet Faderen, men at det ligesom et Patrimonium har været delt imellem de grevelige Børn. Og, naar det saaledes var beskaffent, kunde spørges, hvorledes Christian den Første kunde give Stænderne en Valgrettighed, sine Efterkommere til Præjudice, helst paa den Tid, at han havde 2 Brødre, der ved Fødselen havde erhvervet jus qvæsitum dertil, foruden den skovenborgiske Greve, som baade var proximus Agnatus til den afdøde holstenske Greve, og derforuden viste et Arve-Fordrag mellem de holstenske og skovenborgske Herrer, at det ene Hus skulde succedere det andet; saa at derfor Christian den Førstes Adkomst til Holsten grundede sig ikke paa Stændernes Valgrettighed, som de aldrig havde havt, men paa den skovenborgske Greves Cession eller Afstaaelse for en Sum Penge og andet Vederlag, og kunde

Kong

Kong Christian ikke betjene sig af anden Ret til at udelukke sine tvende Brødre end den, som flød af samme Affstaaelse. Og, endskjøndt de holstenske Stænder havde ved Christian den Førstes Privilegier erhvervet saadan Ret, viser dog efterfølgende Tid, at den aldrig har været ført i Praxin, men at Landet har været underkastet Successionsret, ja Delinger, ligesom det haver været for Christian den Førstes Tid. Heraf seer man, at denne prætenderede Valgrettighed var ilde grundet i Henseende til Holsten, men langt værre i Henseende til Slesvig, *som var* endel af Riget, og hvorover Ridderskabet i *Holsten* havde ligesaa liden Disposition som Kalmukker eller Tatere. Ikke desmindre lode de sig ikke alene mærke med saadan Valgrettighed i denne Konges Minorennitet; men endogsaa, da Kongen udi det Aar 1603 forlehnede Hertug Johan Adolph med Slesvig, protesterede solenniter derimod; men Kong Christian havde altfor stor Bestandighed til at lade sig afskrække ved Saadant; thi han gjorde ikke alene en Contraprotestation derimod, men erhvervede ogsaa udi dette Aar 1608 af Kejseren en Bevilling, *at Førstefødsels-Ret skulde indføres udi Holsten, og Førstendommet ingen Deling oftere skulde være undergiven.* Og, omendskjøndt Stænderne en og anden Gang fremkomme med deres gamle Protestationer, haandhævede dog Hans Majestæt dette sit Værk med

saa-

adan Myndighed, saa at stedse fra den Tid indtil
Nomstunder en bestandig Successions- og Førstefød-
sret har været iagttagen saavel udi den førstelige
om kongelige Linie. Men derom skal tales mere om-
stændeligen paa et andet Sted. Hans Majestæt
forlangte af Rigets Raad dette Aar, at hans unge
Søn Prinds Christian, som da var 5 Aar gammel,
maatte erklæres hans Successor, hvortil de lode sig
ikke finde uvillige, forlangende alene en Forsikkring,
at Saadant intet Skaar skulde gjøre i Adelens Pri-
vilegier, især udi deres Valgrettighed; hvilket, da
dem var lovet, bleve alle Stænderne strax forskrevne
til at møde, og da blev den unge Prinds samtykt til
Konge efter Christian den Fierdes Død; men Hyl-
dingen skede ikke førend Aar 1610.

Dette er Alt, hvad jeg har kundet tilvejebringe
om Christian den Fierdes Bedrifter fra hans Re-
gierings Begyndelse indtil den første svenske Krig.
Om der ellers ere passerede andre indenlandske Sager
af Mærkværdighed, skal jeg ej kunde sige, efterdi
intet derom findes optegnet. Jeg seer alene af det
oft-anførte Bisskop Hegelunds skrevne Calendario,
at der er skeet usædvanlige Executioner over nogle
danske Herremænd. Thi udi det Aar 1603 den 28de
Juni blev Fru Birgitte Rosenkrands dømt fra
Livet og halshuggen. Aar 1609 blev Albert Skeel
henrettet, og kort derefter Christopher Rosen-
krands

krands bragt fangen til Skanderborg, og Aaret der efter, nemlig 1610 den 25de Martii, halshuggen paa Slotspladsen udi Kjøbenhavn. Hvad de Førstes Brøde har været, er mig uvitterligt d). Men Christopher Rosenkrandses er mærkelig, og anføres med disse Omstændigheder:

Samme Mand paastod at have en Fordring af 5000 Rdlr. hos Christen Juuls efterladte Enkefrue, og efter erholden Dom vilde gjøre Indførsel i hendes Gaard i Jylland. Fruen besværgede *sig* høiligen derover, og vidnede helligen, at *denne Gjeld* var ikke rigtig, hvorvel hun kunde ikke nægte, at jo de Hænder, som fandtes i Gjeldsbrevene, lignede baade hendes og hendes salig Mands. Saasom det nu var hende om hendes Velfærd at gjøre, søgte hun sin Tilflugt hos Kongen, og med Knæfald og grædende Taare bad, at Hans Majestæt vilde hjelpe hende tilrette. Kongen vægrede sig i Begyndelsen derfor, saasom Debitorernes egne Hænder laae derfor, lod sig dog af hendes idelige Suk og Graad, som gave Uskyldighed tilkjende, bevæge til at efterforske Sagen nøjere. Han lod strax bemeldte Rosenkrands kalde til sig, og bød ham at føre Obligationen med sig. Efterat han længe havde examineret Manden, men ingen Oplysning kunnet faae, blev han vaer paa Papiret Papirmesterens Navn og Mærke,

d) *Hegelund*, Calend. Manuscr.

:ærke, og, saasom Papirmøllen før nogle faa Aar
en var anrettet paa Frideriksborg, og Obligatio-
ns Datum var ældre end Papiret, tog Hans Maje-
æt dette til Eftertanke, dimitterede Rosenkrands,
lovede inden kort Tid at stille ham Gjeldsbrevene
eskadigede tilbage. Imidlertid bliver Papirmeste-
n examineret, om han havde forarbejdet noget Pa-
r, førend den friderikshorgske Mølle blev anrettet,
ilket han nægtede; tilstod dog, at det var hans
rbejde, endskjøndt han ikke kunde begribe, hvorledes
Skriften kunde være ældre end Papiret. Dette syn-
s at gjøre Sagen gandske klar; dog vilde Hans
Majestæt gaae lempeligen tilværks, lod paa ny kalde
Rosenkrands til sig, og formanede ham til at lade
in Fordring falde; men han, istedenfor at give gode
Ord, stillede sig trodsig an, og lod siden falde haarde
Ord imod Kongen. Herudover blev han greben og
ørt fangen til Skanderborgs Slot, og alle hans Ef-
ecter bleve forseglede. Da fandtes og adskillige an-
re falske Breve; Sagen blev opsat til den kjøben-
havnske Herredag, som blev holden Aar 1610; da
lev han af Retten dømt fra Ære og Liv, og kort
derefter paa Kjøbenhavns Slotsplads halshuggen.
Hans Tjener, som blev overbeviist at have skrevet de
alske Breve, blev hængt i Jylland.

Hvad videre udi dette Intervallo tildrog sig,
ar, at den gamle Rigsadmiral Peder Munk udi

den

det Aar 1609 tog sin Afsked, og levede paa sit Gods indtil det Aar 1623, da han døde udi sit Alders 8. Aar. Han var for nogle Aar siden gjort til Rigets Marsk, Mogens Ulfeld blev igjen Rigets Admiral, hvilket høje Embede havde været ledigt fra den Tid Peder Munk forlod det. Paa samme Tid afsakkede ogsaa den berømmelige Arild Hvitfeld, efterat han havde været Rigs-Cantzler i 24 Aar, og døde kort derefter i samme Aar.

Danmark havde nu fast udi 40 *Aar levet* udi en ønskelig Fred; thi Kong Frederik den Anden *havde* ved det stettinske Fordrag erhvervet Rigerne baade Ære og Sikkerhed, og Christian den Fjerde, hvorvel han af Naturen var begaven med alle de Qvaliteter, som contribuere til at danne en stor Helt, saa syntes han dog heller at have udvalgt Augusti end Cæsars Historie til sit Levnets Rettesnor; thi den store Omsorg, han havde for Handelens og boglige Konsters Forfremmelse, og de Bekostninger, han gjorde paa at zire sine Riger og Førstendømme med skjønne Steder og herlige Bygninger, vise *tilstrækkeligen*, at hans Hovedlyst var at berige og habilitere sine Undersaatter, og heller at forhverve sig Navn af en viis Lovgiver end af en stor Feltherre. Dog gik denne Fredsommelighed ikke saavidt hos ham, som hos hans Svoger Kong Jacob af England, hvis store Begjerlighed til Fred, som ellers er den største

Zirat

Zirat udi en Konges Levnet, var bleven til en Lyde, thi Kong Christian, saa tit Landets Ære og Sikkerhed og Religionens Haandthævelse bøde ham at trække sit Sværd, vægrede han sig ikke derfor. Hs. Majestæt har derfor ført 3 store Krige med foranderlig Lykke. Den første med Kong Carl og Gustav Adolph af Sverrig; hvorudi han havde saadan Fremgang, at Stokholm selv frygtede sig for Beleiring, efterat de vigtigste Grændsestæder vare erobrede. Den anden med Keiseren, udi hvilken han han, efter det ulykkelige Slag ved Ķønigs-Luther, blev forladt af dem, for hvis Skyld han udi den Urolighed blev indviklet, og derfor ved den lybekske Fred maatte forbinde sig til Neutralitet udi den tydske Krig. Den tredie og sidste med Dronning Christina af Sverrig, hvilken Krig ikke endtes uden med Rigets store Forlis. Disse 3 Krige vil jeg her efter Orden korteligen beskrive, og derimellem efter Aarstal tale om andre indenlandske Sager. Hvad sig anbelanger den første Krig med Sverrig, da haver den saadan Oprindelse: De idelige Uroligheder, hvorudi de nordiske Riger længe havde svævet, syntes at være hævede ved den bekjende stetinske Fred 1570. Danmark, som udi den Syvaarskrig havde Overhaand, og havde faaet en Fred efter Ønske, lod sig dermed nøje, og stræbte at høste Frugten deraf. Sverrig var længe efter samme Fred ikke istand til at yppe noget

noget imod Danmark, men havde nok udi sine egne Sager formedelst Stridighederne om Successionen, og andre selsomme Hændelser udi Kong Johannis Tid, der bragte Riget udi samme Urolighed, som det havde været udi under hans Broder; saa at man kan sige, at Sverrig ikke meget havde profiteret af dette Kongeskifte, og, saasom Historien af de Ting, som ere skete udi Sverrig fra det stetinske Fordrag indtil denne Tid, er mærkelig, og man deraf seer, hvor lidet samme Rige var istand til at foretage noget imod Danmark, hvorvel der fattedes ikke Materie til Tvistighed, holder jeg fornødent at røre noget derom, førend jeg træder til denne Krig, som udbrød imellem Christian den Fierde og Carl den Niende.

Efterat Fred imellem Rigerne var sluttet til Stettin 1570, mærkede man i Sverrig, at den nye Konge Johannes gik frugtsommelig med en Religions-Forandring, hvilken strax yttrede sig, hvorvel i Begyndelsen med en Slags Agtsomhed, at Saadant ingen Anledning skulde give til Oprør; thi samme Konge, endskiøndt han var opdragen i den evangeliske Lærdom, saa dog havde han læst mange roman-catholske Bøger, havde ogsaa faaet en ivrig catholsk Dronning, der ideligen laae ham i Ørene om Religionens Forandring, og tilligemed andre af hendes Anhang stillede ham for Øjnene de Tvistigheder, som havde reist sig blandt de reformerte Theologer, og de mange

Sec-

Secter, som vare opkomne ved Anledning af Reformationen. Hvorudover Kongen Tid efter anden begyndte at vakle, og endeligen, saasom han ikke kunde faae i Hovedet, at der jo adskillige Vildfarelser ogsaa maatte have indsneget sig udi den romerske Religion, tog sig for at gaae en Middelvej, og mente at stifte en Religion paa den Maade, som den var udi den første christne Kirke. En Begyndelse dertil blev gjort saaledes: saasom Erkebispen af Upsal Laurentius Neritius havde forfattet en Kirke-Ordinantz, forlangte Kongen at igjennemsee den samme, førend den ved Trykken blev publiceret. Han tog sig da fore at udslette adskillige Ting deraf, og at indflikke andre Ting isteden derfor, hvilke fornemmeligen bestode udi efterfølgende Poster: At man ved Daaben skulde bruge Besværgelsen eller Exorcismum, Lys, hvide Klæder og Korsets Tegn; at man ved Alterens Sacramente skulde bruge Opløftelsen eller Elevationem Hostiæ efter den romerske Maade; at man skulde have meere end eet Alter udi Sognekirkerne; at man skulde bruge hemmelige Skriftemaal, og endeligen at man skulde række et Lys til dem, som laae paa deres Yderste. I det øvrige var intet, som jo kom overens med den evangeliske Lærdom, saaledes, som den var stiftet udi hans Faders Gustav den Førstes Tid.

Denne nye Kirke-Ordinantz blev i Begyndelsen samtykt af alle Bisper; men den kongelige Hofprædikant Johan Herbst begyndte siden at anfægte den, saa at derudover rejste sig stor Uenighed. Kongen vilde ikke staae fra sit Forsæt, men søgte af al Magt at drive paa det, som han havde begyndt, hvorved med sædvanlig Agtsomhed, og tog sig for besynderlingen at følge Georg Cassandri Fodspor, som udi sine Skrifter havde søgt at sammenstøbe Religioner. Dertil betjente han sig af sin Secretair Petro Fectenio; men, som han fornam, at samme Mand var saadant Værk ikke voxen nok, lod han hemmeligen indføre nogle Jesuiter, lod ogsaa kalde til Sverrig den bekjendte norske Student Lars Nielsen, som længe havde studeret under Jesuiterne i Løven, og gjorde ham til Professor udi det Kloster paa Ridderholmen, hvorudover han gemenligen blev kalden Kloster-Lasse.

Efterat saadan Grundvold var lagt, lod han udi det Aar 1575 forsamle Bisperne og Gejstligheden til Stokholm, hvor han forestillede dem den Tvistighed, som var imellem de evangeliske Lærere, og tillige med gav sin Mening tilkjende om at indrette en Religion i Sverrig efter den Model, som den var i den første christne Kirke, og at man derfor behøvede at tilbagekalde adskillige Ting igjen, som man ved Reformationen havde afskaffet. Man maatte saaledes

des gjøre Begyndelse med at indrette Messen, hvilket den da værende Geistlighed med Forundring bevilgede, saaledes, at Messen skulde forfattes i en andægtigere Form, og at den gamle Maade udi Sangen skulde igjen antages. Udi denne Villighed fandt Kongen saadan Behag, at han tilstædede Geistligheden at udvælge saavel en Erkebisp til Upsal, som en Bisp af Lindkjøping og Vesteraas, hvis Bispestole nylig vare blevne ledige, dog holdt han inde med deres Confirmation, indtil de havde underskrevet nogle Artikle, som sigtede til Kongens Forsæt udi Religionens Reformation. Derpaa blev Befalingen udgiven at igjennemsee den trykte Kirke-Ordinantz, og at flikke saaledes paa den samme, at den kunde blive overensstemmende med de ældgamle christelige Liturgier, hvortil Bisperne, især de nys udvalgte, lode sig finde redebonne. Herudover blev under Petri Sectenii Direction en ny Kirke-Ordinantz forfattet, som var sammenflikket af den romerske og evangeliske Religion. Et selsomt Foretagende af en Konge, allerhelst paa den Tid, da han havde Moscoviter paa Halsen, og han derforuden maatte ideligen have Øje paa sin detroniserede Broder, hvilken ikke fattedes paa Venner saavel inden som uden Riget. Ja man maa desværre forundre sig derover, efterdi hans berømmelige Fader nyligen med saa stor Møje havde stiftet Reformationen, og den augsborgske Bekjendelse var over-

 alt

alt antagen udi Riget. Men det er herved at mærke, at hos alle Gustavs Descendenter, undtagen hos Gustav Adolph, fandtes Uordentlighed og selsomme Griller, saa at man kan sige om Stamfaderen, at han enten burde ikke at have været fød, eller ikke at have været død.

Imidlertid oprettede ovenmeldte Kloster-Lasse en theologisk Skole paa Graamunkeholmen, og der forklarede Kong Johannis ny Systema. De nye udvalgte Bisper bleve ordinerede med romerske Ceremonier, og Ordinantzen blev af de fleste Geistlige underskreven, som man gav saadan Titel: Liturgia Svecanæ Ecclesiæ Catholicæ & Orthodoxæ conformis, og blev den forfattet paa tvende Sprog, nemlig paa Latin og Svensk, og publiceret udi de tvende nye udvalgte Bispers Navne. Derpaa begyndte man udi det Aar 1576 over hele Sverrig at synge Medsen udi den gamle romerske Tone, men ikke uden med Besværlighed for Præsterne, efterdi faa af dem forstode at holde Melodien. Efterat Liturgien saaledes var trykt og publiceret, lod Kongen anholde hos sin Broder Hertug Carl, at han ogsaa skulde lade den indføre udi de Lande, som han var forlehnet med. Men samme Hertug lod ham svare, at det anstod hverken Kongen eller ham at forandre den Religion, som deres Fader med saa stor Møje havde stiftet. Og derved formeredes ikke lidet den

Mis-

Misforstand, som var imellem Brødrene. Men Kongen mente, at hvis han kunde faae Paven til at understøtte dette hans Forsæt, vilde han let faae hele Sverrig til at antage hans Lærdom. Han affærdigede derfor Pontum de la Gardie og Petrum Fecenium til Pave Gregorius den Trettende for at anholde om Liturgiens Confirmation, men forgjeves, hvorudover Kong Johannes fik isinde at rette sig efter den grækiske Kirke, hvoraf sees, med hvilken Hidsighed han drev paa dette Værk, og hvorvidt Sygdommen derudi havde taget Overhaand.

Medens dette skede, befoel han Ministerium udi Stokholm at give dets Betænkende over Liturgien; men samme Ministerium lod ved Rectoren udi den stokholmske Skole Mag. Abraham tilkjendegive, at denne nye Lærdom banede Vej til Pavedommets Indførsel udi Sverrig igjen; dette Svar ophidsede Kongen saaledes, at han lod dem Alle arrestere, som opvorfke og ubestandige Folk, der gik fra, hvad de engang selv havde underskrevet. De fangne Gejstlige skjøde sig derpaa ind til et almindeligt gejstligt Mode udi Sverrig, lovende at rette sig efter, hvad der blev sluttet; hvorudover ogsaa Kongen lod forskrive Gejstligheden til Stokholm. Til bestemte Tid lode sig indfinde de Gejstlige over det hele Rige, undtagen af Hertug Carls Lande, og blev da en Samtale holden paa Slottet, udi hvilken Mag. Abraham forsæg-

fægtede den evangeliske Tro, og havde Kloster-Laske til Modstander. Endel da, som tilforn havde været Liturgien imod, begyndte at lade see Føjelighed mod Kongen, men Andre, især Mag. Abraham, Præsterne udi Stokholm, og Professorerne udi Upsal bleve bestandigen ved den augsborgske Bekjendelse, hvorudover Kongen lod dem afsætte og fængsle, og blev Mag. Abraham som den Halsstarrigste Andre til Skræk forvist til Aland. Derpaa befol Kongen Professorerne i Upsal at give deres Betænkning over den udi Stokholm holdne Conference. Men de samme forkastede med Frimodighed den hele Liturgie, lode den ogsaa skikke til de evangeliske Universiteter i Tydskland for at høre deres Mening derover; hvilke alle raadede fra at antage den, saasom den aabnede Vejen til Pavedommet. Sverrig var da udi en hel forvirret Tilstand, og var det ikke liden Lykke for samme Rige, at Kong Frederik den Anden fast havde besluttet at regjere sin øvrige Tid udi Fred, og derfor heller med det Gode at afgjøre de Tvistigheder, som rejste sig imellem Rigerne, end ved Sværdet. Udi disse Conjuncturer fattede Kong Johannes en Resolution, som lidet kom overens med den Hellighed og Religions-Iver, som ham var paakommen, nemlig at bringe sin fangne Broder Kong Erik af Dage, eftersom han frygtede, at man i denne forvirrede Tilstand skulde søge at sætte ham paa Tronen igjen.

Til

Til den Ende skikkede han sin Secretair til Herby med Forgift, som var tillavet af hans Chirurg. Denne Forgift blev Kong Erik given udi en Erte-suppe, hvoraf han strax døde.

Midlertid var Pontus de la Gardie kommen tilbage alene fra Rom, thi hans Collega Petrus Sectenius druknede paa Vejen. Han gav ved sin Hjemkomst tilkjende, at Antonius Possevinus, en Jesuit, som Gesandt fra Pave Gregorius den Trettende strax skulde komme til Sverrig, hvilket ogsaa skete, dog, for ikke at oprøre Almuen, gav man for, at han var skikket af Kejseren. Samme Jesuit raadede Kongen i Pavens Navn, at gaae lige til Værket, og erklære sig rent for den romerske Religion, hvilket ogsaa Kongen bifaldt. Til den Ende lod han anrette en ny Prædikestol udi Domkirken i Upsal, hvor Kloster-Lasse udi Kongens og Raadets Nærværelse holdt en vidtløftig Tale om Helgenes Tilbedelse, og mente Kongen, at denne Tale var saa kraftig, at den havde omvendt Alle, hvorfor han befol Professorerne at give skriftligen deres Betænkning derover. Men de Samme gave deres Mening tilkjende paa en Maade, som Kongen saalidet behagede, at han lod dem arrestere. Derpaa tog han rent Masken af, tog sig for at stifte et nyt Academie til Stokholm, og beskikkede En ved Navn Malvezzi at være hans Resident ved det pavelige Hof.

Hof. Dette og andet foraarsagede, at Øjnene blev aabnede paa Mange, som tilforn havde været slagne med Blindhed, og at Erkebispen, som tilforn udi Alting havde føjet Kongen, forkastede den nye Liturgie. Kongen derfore, saasom han mærkede, at han forbærvede sine Sager ved at følge Antonii Possevini Raad, søgte han at foretage sin forrige Plan igjen, og ved Omsvøb at komme til Maalet. Men han havde allerede blottet sig saa meget, at Ingen tvivlede mere om hans Forsæt.

Hertug Carl lod da forsamle endel Geistlige udi Nykjøping, hvor han med dem edeligen forbandt sig ikke at antage Liturgien, ej heller udi mindste Punkt at vige fra den augsborgske Bekjendelse. Dette Foretagende gjorde saadan Opsigt, at man frygtede for indbyrdes Krig udi Landet; hvorudover Dronningen saavelsom Hertugens Gemal maatte lægge sig imellem Brødrene for at bringe dem til Forlig. Midlertid blev Krigen fortsat med Moscoviterne, og Tvistighed rejste sig med Danmark, efterdi Farten blev de danske Kjøbmænd forbuden paa Narva, hvorudover Kong Johannes 1580 forskrev en Rigsdag til Wadstena, for at overlægge med Rigets Raad i saadanne Conjuncturer fornødne Ting. Raadet tog sig da den Frihed at erindre Kongen om den Urolighed, som den ny Liturgie havde foraarsaget, bad ham at staae fra sit Forsæt, og lade Kronprindsen Sigismund

mund opdrage i den evangeliske Lærdom. Dette udvirkede vel saa meget, at Kongen skrev Kloster-Lasse til, at han udi Stokholm skulde gaae lidt varligere frem udi Religions-Sager; men han fulgte derfor ikke desmindre sine Tilbøjeligheder, ja det gik endeligen saavidt, at han hemmeligen antog den romerske Religion, og communicerede af Antonii Possevini Haand, og paalagde samme Possevinus ham en Poenitentze, at han paa alle Onsdage skulde faste, efterdi han paa samme Dag havde omkommet sin Broder Kong Erik, hvilket han ogsaa iagttog; og kunde man sandelig ikke faae saadan uhørlig Synds Afsoning for bedre Kjøb. For disse og andre Høfligheder var Kongen Possevino især bevaagen, hvorudover, da han besværgede sig over Bispen af Lindkjøping, at han for nogen Tid siden paa Prædikestolen havde skjeldet Paven for en Antichrist, lod Kongen samme Bisp sætte fra sit Embede.

Efter saa vel forrettet Sag rejste Possevinus tilbage igjen, og bad Kongen ham da til Afsked, at han vilde tilvejebringe hos Paven, at Gejstligheden udi Sverrig maatte tillades Ægteskab, og Almuen Kalken i Nadveren i det ringeste paa en Tidlang, ligemaade at de Documenter og Breve, som Johannes Magnus havde udført af Sverrig til Rom, maatte tilbagegives. Men denne gode Jesuit gjorde Kongen ikkun liden Tjeneste, thi han underhandlede

siden

siden en Fred mellem Polen og Moscovien, hvori Sverrig blev udsluttet, saa at samme Rige derover fik Russerne alene paa Halsen. Dette foraarsagede, at Kong Johannes 1582 forskrev en Rigsdag til Stokholm for at overlægge med Stænderne om Krigens Fortsættelse med Russerne, og erholdt han paa samme Rigsdag, at hans Søn blev erklæret hans Successor, item at den ny Liturgie blev confirmeret; saa man deraf seer, at de fleste udi Sverrig, saavel Geistlige som Verdslige vare færdige til at *opofre Religionen for at føje Kongen.* Den Eneste, som gjorde Hinder derudi, var Hertug Carl med sit Anhang; thi han ikke alene afværgede Liturgiens Indførsel i sine Lande, men rejste og selv til Tydskland, for at slutte en Alliance mellem Kongen af Danmark, Kongen af Navarra, Dronningen af England og de evangeliske Førster i Tydskland til den protestantiske Religions Forsvar.

Kort herefter døde Catharina Jagellonica, Dronningen af Sverrig, og haabede man, at hendes Død vilde give nogen Forandring, saasom hun ved at recommandere Kongen den romerske Troes Forfremmelse, havde ikke lidet foranlediget disse Uroligheder i Sverrig. Hun recommanderede paa sit Yderste hendes Børn, og bad, at de stedse maatte oplæres i den romerske Religion, hvilket Kongen ogsaa holdt, og derved skilte sin Søn Sigismund ved den

svenske

svenske Krone. Der siges, at hun paa sit Yderste havde stor Skræk for Skjærsild, og at hun spurgte den da værende Jesuit **Stanislaus Versevicius**, om det var vist, hvad man troede om Skjærsild, og om hun ikke kunde blive forskaanet derfor? Hvorpaa denne gode Pater af Medlidenhed til Dronningen svarede, at hun ikke skulde bekymre sig derover, thi det var kun en Digt; hvilket Princesse **Anna**, som stod Jesuiten uafvidende bag Dronningens Seng, hørte; saa at denne herlige Historie maa have været udspredet af hende. Det gik ogsaa, ligesom man tænkte, thi ved denne Dronnings Død standsede den romerske Religions videre Fremgang i Sverrig, hvortil ogsaa den ny Dronning Gunild Bjelke ikke lidet contribuerede. Saa man deraf seer, at et Fruentimmer kan vende op og ned paa et helt Land. Thi Dronning Catharina var Hjulet, som drev Kongen og Undersaatterne, saavel Geistlige som Verdslige at være villige til at troe, ja saadan Føjelighed gik saa vidt, at Erkebispen af Upsal engang offentligen sagde paa Prædikestolen: at Ingen kunde blive salig uden ved den gamle catholske Tro; og, da andre Geistlige siden bebrejdede ham Saadant, svarede han: **man maae jo gjøre, hvad Kongen befaler.**

Da man nu mærkede udi Sverrig, at Kongen lod falde noget af sin forrige Hidsighed, søgte Rigets Raad at bringe ham gandske fra hans Forsæt, ilige-

maade

maade at overtale Kronprindsen Sigismund at forlade den romerske Religion, og at antage den augsborgske Bekjendelse, sigende ham reent ud, at, hvis han itide ikke beqvemmede sig dertil, vilde han staae Fare for at miste sin Arveret til Kronen. Men han svarede dertil, at han formedelst den jordiske Krone ikke vilde tabe den himmelske, og kunde man intet andet Svar faae af ham, endskjøndt han dog ofte for et Syns Skyld bivaanede den evangeliske Gudstjeneste med sin Fader. Men Kongen begyndte *efterhaanden* at tage andre Messures, thi han skilte sig ikke alene ved Jesuiterne igjen, men skaffede ogsaa Kloster-Lasse ud af Landet, og forbød catholske Forsamlinger udi Stokholm; skjøndt det er uvist, om han brugte saadan Opførsel af Fortrydelse over sit forrige Forhold, eller af Frygt for sin Broder Carl, og at stille dem tilfreds, som havde erklæret sig Fiender af Liturgien. Det er vist, at den ny Pave Sixtus den Femte var ham ikke nær saa bevaagen, som hans Formand Gregorius den Trettende, hvorudover han ogsaa havde besluttet, at forene sig heller med den græske end den romerske Kirke.

Imidlertid havde der været Tvistighed mellem Danmark og Sverrig, saavel om de 3 Kroner, som andre Ting. Men man seer af den Tilstand, Sverrig da var udi, at det tjente samme Rige ikke at bryde løs med saadan Konge, som Kong Frederik den

An-

Anden, der havde sat sine Riger i ligesaa stor Velstand og Fred, som Kong Johannes havde sat Sverrig i Forvirrelse, hvorudover der ogsaa ingen aabenbar Fiendskab rejste sig imellem Rigerne, saalænge som Tilstanden var saaledes.

Imidlertid døde Kong Stephanus Bathori af Polen, hvis Enkedronning Anna, som var den svenske Kronprindses Sigismunds Moster, søgte at spille den polske Krone i sin Søstersøns Hænder, og til saadant Forehavende at iværksætte, betjente sig af den polske Rigscantzlers Hjelp, lod ogsaa betimeligen Kong Johannes Saadant tilkjendegive. Kongen derfor lod strax affærdige tvende Gesandtere nemlig Erik Sparre og Erik Brahe til Polen, med Befaling at recommandere Sigismund til den polske Krone, hvorudi de ogsaa lykkedes, saa at, da det kom til Votering, faldt de fleste Stemmer paa samme Sigismund, og skete dette Valg med de Conditioner, at der skulde være et stedsevarende Forbund mellem Sverrig og Polen imod begge Rigers Naboer, item at Sigismund efter sin Faders Død skulde træde til den svenske Krone, og forplante den paa sine Efterkommere; at han skulde holde en Flaade paa Sverrigs Bekostning, Polen til Tjeneste, og andre Vilkaar, som alle vare fordelagtige for det polske Rige. Over denne Forbindelse gjorde de angrændsende Lande store Øjne, og kunde Dannemark især ikke

an-

andet end allarmeres over at see det Rige forenet med Sverrig, som det tilforn betjente sig af for at gjøre Diversion udi de svenske Krige. Men mange fornuftige Folk saae forud, at saadan Forening vilde ikke meget betyde, og bedrøge de samme sig ikke i deres Tanker, som Udgangen har vist.

Efterat Prinds Sigismund saaledes var bleven udvalgt til Konge i Polen, og Alting var afgjort, hvorledes i Fremtiden skulde forholdes med Regimentet udi begge Riger, begav han sig 1587 med en Flaade af 24 Skibe til Danzig, og, da *han kom paa* polsk Grund, blev ham strax forelagt en Artikel at underskrive angaaende Estlands og endel af Liflands Cession til Polen, hvilken han ogsaa underskrev imod sin Faders Villie, saa at derved blev den første Grundvold lagt til paafølgende Stridigheder imellem Rigerne. Efterat disse vigtige Ting vare forrettede, begyndte Kong Johannes at foretage Liturgie-Sagerne igjen, som en Tidlang havde lagt i *Dvale*, og det med saadan Iver, at han ved offentlige Placater lod erklære Gejstligheden udi Hertug Carls Lande for Kjættere og Oprørske; lod ogsaa brænde *alle* de Bøger, som Mag. Abraham havde skrevet imod Liturgien. men denne Iver havde ingen langvarig Bestandighed, thi Dronning Catharina, som havde været Tønder til den Ild, var død. Og, som Kong Johannes selv kort derefter skiltes fra Verden, blev

denne

denne navnkundige Liturgie begraven med ham, saa at derom ikke mere blev talet. Der siges, at, da man spurgte ham paa hans Yderste, hvad hans videre Tanke var derom, han da svarede, at, eftersom han mærkede, at de Fleste forargede sig derover, vilde han ikke mere have at bestille med saadanne gjenstridige og haarde Halse.

Efter Kong Johannes Død faldt den svenske Krone udisputerlig til hans Søn Sigismund; den samme blev ham ej heller gjort stridig, hvorvel Conjuncturerne udi Sverrig vare da saaledes, at der truedes med en mærkelig Forandring. Kong Johannes havde med sin Liturgie gjort sig forhadt overalt, og kunde man under hans Søn, som var opdragen i den romerske Religion, ikke vente, at det skulde gaae bedre til udi Religions-Sager. Estland og endel af Lifland, som havde kostet Sverrig saa meget Blod, havde den unge Konge forskrevet sig at cedere til Polen. Han havde ogsaa derforuden, for at komme paa den polske Trone, underskrevet adskillige andre ufordelagtige Artikle for Sverrig. Hertug Carl derimod, Kong Johannes Broder, var forlenet med anseelige Provindser, og var i stor Credit hos de Svenske, hvilke ansaae ham, som den der alene havde hindret Religionens Undergang udi Sverrig. Og, saasom han havde været saa formidable for Kong Johannes selv, kunde hans unge Søn, der havde antaget

en udi Sverrig forhadt Religion, og derforuden ve udi et andet Rige, ikke have Aarsag andet end at ansee ham med skele Øjne. I Begyndelsen holdtes vel gode Miner; Hertugen afsagde til den unge Konge strax sin Lykønskning til den svenske Krone, lovede ogsaa at holde ham som den rette Arving Riget tilhaande, endskjøndt med saadanne Vilkaar, som gjorde ham mere til en titulair end virkelig Konge i Sverrig.

Hertugen søgte strax at tilintetgjøre Alt, hvad Kong Johannes udi Religions-Sager havde foretaget, og til den Ende lod beramme et *Concilium* til Upsal, hvorudi Liturgien fik den sidste Olie, og blev da paa samme Tid dens største Fiende Mag. Abraham beskikket til Erkebisp udi Upsal. Imidlertid lavede Kong Sigismund sig til at rejse til Sverrig, for der at antage Kronen, og lovede, førend han tog Afsked fra Polen, at holde de Svenske ved alle deres Privilegier, skjøndt han derhos erklærede sig ikke at ville binde sig til det, som mod hans Villie og Videnskab var sluttet til Upsal, hvilken Erklæring ikke kunde behage Stænderne udi Sverrig, saasom de deraf kunde gjette, hvad man i Religions-Sager havde sig at forvente. Saaledes var Tilstanden, da Kong Sigismund kom til Stokholm, hvor han vel med Glæde af Almuen blev imodtagen, skjøndt det stod dem ikke an, at han bragte den pavelige Gesandt Franciscus Malaspinus med sig. Den Mistank,

man

man derudover fattede, formeredes derved, at han trax paastod, at udi enhver Stad skulde stiftes en Roman-catholsk Kirke, og at han vilde krones af den pavelige Nuncio. Herudover kom den hele Geistlighed udi Gevær, saa at man gik løs paa Kongen og hans onde Raadgivere paa alle Prædikestole. Derforuden igjennemheglede de Lutherske udi Skrifter de Roman-Catholske, hvorvel de sidste bleve dem derudi intet skyldige, ja det kom omsider til Haandgevær imellem Polakkerne, som Kongen havde bragt med sig, og de Svenske, og, endskjøndt Stænderne derudover besværgede sig for Kongen, gaves der intet uden koldsindige Svar.

Imidlertid anstillede Hertug Carl sig gandske neutral, og lurede paa, hvorledes Udfaldet vilde blive, hvilket ikke kunde være uden slet for Kongen, efterdi han ingenlunde kunde bevæges til at føje de Svenske udi deres Begjæringer. Efter adskillige Disputer og Tvistigheder blev han omsider dog kronet til Konge, og derpaa 1594 forlod Sverrig, overleverende Stokholm udi Erik Brahes Hænder, som var hengiven til den romerske Lærdom. Efter hans Bortrejse begyndte Hertug Carl at spille Mester, og tilkjendegav tilstrækkeligen, at det var ikke alene Sverrigs Religion og Frihed, som laae ham paa Hjertet, men endogsaa hans egen Højhed, og at han ingen Afsky havde for den svenske Krone, hvilket Kongen

ogsaa mærkede, ja den Jalousi, som var opvakt imellem dem, tog omsider saadan Overhaand, at begge Partier bevæbnede sig imod hinanden, og der forefaldt en og anden Action imellem dem. Endeligen kom Sigismund med en Krigshær af Polakkere til Sverrig, for at understøtte sit Parti, og, paa det at Danmark imidlertid ikke skulde bevæge sig, og hindre ham udi Sverrigs Reduction, bevilgede han, at den Tvistighed om de 3 Kroner maatte opsættes saalænge, som han levede. Sverrig blev da deelt udi 2 Partier, nogle holdt med *Kongen*, *andre* med Hertugen, og havde den Sidste den største Del af Geistligheden paa sin Side, hvis Hidsighed gik saavidt, at man saae en Krigshær af Bønder, commanderet af tvende upsalske Professorer. Der fandtes ogsaa de, der vendte Kaaben efter Vejret, og nu toge Kongens, nu igjen Hertugens Parti, saaledes saae man Mag. Scepperum, en Sognepræst udi Upsal, een Dag paa Prædikestolen at igjennemhegle Kongen, og en anden Hertugen, ligesom han mærkede, at Conjuncturerne forandrede sig. Endeligen kom det 1598 den 25de Septbr. til et Feltslag ved Stangebro, hvorudi Hertugen erholdt en fuldkommen Sejer, hvorpaa Kongen maatte give godt Kiøb, og beqvemme sig til at underskrive Alt, hvad Hertugen forlangte. Et Fordrag blev derfor gjort til Lindkjøbing, og en Sammenkomst holden mellem Kongen og Hertugen,

hvorudi

hvorudi de talede venligen sammen; men, da man tænkte, at Riget skulde komme i Rolighed igjen, rejste Kongen uformærkt til Polen, ladende sit efterladte Parti tumle sig om med de Andre, det bedste de kunde. Omsider kom det saavidt, at Stænderne udi Sverrig opsagde Kongen deres Troskabs-Ed, og offererede Kronen til hans Søn Uladislao, med de Conditioner, at han inden et Aar skulde forføje sig til Sverrig, og der lade sig oplære udi den evangeliske Religion; men, som hans Fader sig dertil ikke vilde beqvemme, erklærede Stænderne omsider Hertugen for Konge af Sverrig under det Navn af Carl den Niende. Hvorpaa Krigen for Alvor gik for sig mellem Polen og Sverrig, men jo længer den varede, jo mere blev Kong Carl bestyrket udi sit Regimente, og Sigismund blev anseet som en Fremmed og det hele Riges Fiende.

Hidindtil havde begge Partier flatteret de Danske, saasom det var dem begge magtpaaliggende at holde Venskab med Danmark. Men, da Kong Carl var bleven fast i Sadelen, begyndte Sverrig at øve Adskilligt imod dette Rige, som gav Anledning til Fortrydelse, og endelig til Fiendskab. Thi 1) lod høistbemeldte Konge forbyde al Handel paa Lifland, som hørte Polen og Moscov til, som kan sees af det svenske Patent udgivet 1610, hvorudi forbydes at seile paa Riga og Curland under Skibs og Godses

Fortabelse; ja det gik saavidt, at de svenske Udliggere lode sig omsider ikke nøje med at opbringe de Skibe, som fore paa samme Stæder, men foruroligede de danske Skibe ogsaa paa deres egne Strømme, som kan sees af Christian den Fjerdes Manifest, dateret den 10de October 1610. Kongen søgte længe med det Gode saadant at forhindre, og til den Ende afferdigede en Skrivelse af Dato 31te Marti udi samme Aar til Sverrigs Rigsraad, bedende dem at formaae deres Konge til at lade de danske *Curlands-* og Rigafarere uforhindrede passere, og *afskaffe det* Sørøveri udi Østersøen. Sverrigs Raad svarede paa denne Skrivelse saaledes: at man paa denne Tid vilde lade de danske Skibe passere; men, hvis de komme oftere, maatte de staae deres eget Eventyr. Herudover blev Hans Majestæt med stor Bekostning foraarsaget at udruste Krigsskibe til samme Riga- og Curlands-Fareres Beskyttelse.

Derforuden kom det Kongen fremmed for, at de svenske Commissarier paa det flakkebekske Mode tildømte Sverrigs Krone Halvdelen af al den Rettighed, som Sølapperne fra Titisfjord indtil *Malanger* ydе. De Svenske derimod besværgede sig over, at Danmark førte 3 Kroner i sit Vaaben. Til dette at forstaae er fornødent at vide, at ej alene dette Rige, siden Foreningen mellem de 3 nordiske Riger, stedse har ført de 3 Kroner, som de fleste holde for,

men

men endog længe for Erici Pomerani Tid, som meenes at have indført dem udi det danske Vaaben, til Erindring om den store Forening; thi man finder, at Kong Svend, Knud den Store, Haarde Knud, Erik Glipping og Erik Mendved have brugt de samme. Jan at man kan sige, at, da Kong Erik af Pommern Aar 1412 lod indføre de 3 Kroner udi det danske Vaaben, skede det ikke alene for at betegne den lykkelige Forening, som var sluttet af Dronning Margareta mellem de 3 nordiske Riger, men endogsaa for at vise de gamle danske Kongers Rettighed dertil. Da nu Sverrig affondrede sig fra Danmark, protesterede de svenske Konger derimod, og foraarsagede denne Tvistighed blandt andet den 7 Aars blodige Krig; hvilken endtes 1570 ved den stetinske Fred. Udi samme Fred blev saaledes aftalet, at denne Tvistighed skulde afgjøres i Mindelighed. Nu blev til den Ende holdet et Møde 1591, men frugtesløs, og Kong Sigismund tillod siden 1602 Danmark at føre de 3 Kroner, saalænge han levede. Men Carl den Niende protesterede ikke alene derimod udi ovenmeldte flakkebekske Forsamling 1603, men endogsaa, for at hævne sig, lod ved sin Kroning 1607 forøge den sædvanlige svenske Kongetitel med disse Ord: **Konge over Lapperne i Nordland**, gav sig iligemaade Titel af de **Cajaners Konge**, med hvilken Titel man ikke kunde fatte, hvad han mente.

Dette

Dette blev ikke ved Titeler ene; de svenske Fogder efter de Danskes Sigelse udstrakte ogsaa deres Jurisdiction vidt udi Finland; thi Balthasar Bek fordrede Skat af de Sø-Finner, som aldrig tilforn havde ydet noget til den svenske Krone, og en anden Foged ved Navn Erik Johansen understod sig at forbyde den danske Øvrighed at lægge Skat paa egne Undersaatter, truende udi en Skrivelse til Slotsskriveren paa Vardehus paa Sverrigs Vegne at sætte Indbyggerne udi dobbelt Skat, hvorudover Kong Christian maatte give Befaling til *Claus Gagge*, Lehnsmanden paa Wardehus, med Magt at hindre saadant Foretagende. Især var den udi Sverrig nylig anlagte Stad Gottenborg en Torn udi Danmarks Øine, efterdi udi samme Stad begyndte at drives en stor Handel, som ellers blev ført igiennem Sundet. Blandt de Priviligier, som bleve givne denne nye Stad, vare disse: at Gottenborgerne maatte nyde frit Fiskeri udi Finnefiorden fra Titis-Fiord til Varanger, udi hvilket District Danmark var dog ikke Sverrigs Krone en Fod Jord gestændig.

Saadant og andet Forhold, hvorom findes mere udi ovenmeldte danske Manifest, kunde dog ikke formaae Kongen at bryde den stetinske Fred. Hans Majestæt vilde først med det Gode forsøge, om Tvistighederne imidlertid kunde bilægges; og, saasom de Svenske begiærede, at Kong Christian vilde nævne

en

en Opmand, og beramme et nyt Mode ved Grændserne, saa navngave de danske Commissarier, forend de droge fra det flakkebekske Mode, dertil paa Kongens Vegne Joachim Friderich, Churforsten af Brandenborg, og tillode de svenske Commissarier, hvis de ikke vare fornøjede med højstbemeldte Churforste, at benævne selv en anden, som kunde domme udi Tvistighederne efter det stetinske Fordrag; men de svenske Commissarier vilde ikke tage imod saadant Tilbud, hvorfore begge Parterne begave sig med uforrettet Sag fra Modet. Endelig foresloge de Svenske til Opmand eller Mediator Hertug Henrik Julius af Brunsvig og Lyneborg, og blev saaledes mellem begge Parter aftalet, at begge Rigers Fuldmægtige skulde mode den 12te Septbr. 1608 udi den Stad Wismar for højstbemeldte Hertug selv, eller for hans Commissarier. Men, som ingen af Sverrigs Commissarier modte til bestævnte Tid, ej heller nogle Dage derefter, rejste de andre Fuldmægtige med uforrettet Sag fra Wismar igjen.

Derudi bestode de Danskes Klagemaal; de Svenske derimod foregave, at Kong Christian tog Lejlighed af den langvarige Krig, som Sverrig havde fort udi Moscovien og Lifland, hvoraf samme Rige var udmattet, og derfor søgte at bringe for en Dag de gamle Prætensioner paa Sverrig igjen. Videre besværgede de sig over, da Kong Carl skikkede sin

Hof-

Hof-Canceler til Danmark for at svare til de anførte danske Besværinger, at Kong Christian da ikke vilde give ham Audience, under Prætext, at man skulde skikke ham en Gesandt af Adel, og ikke en Præstesøn, iligemaade at 2 Bud med Breve ogsaa uden Svar vare skikkede tilbage. Videre sagde de, at de Danske gjorde Tilførsel til Riga og andre fiendtlige Stæder, hvilket var imod Rigernes Forbund. Dette haver jeg efter min sædvanlige Upartiskhed agtet fornødent at anføre, og overlade til Læseren at dømme, hvilke Gravamina der vare de vigtigste. *Jeg vil* alene sige dette, at, hvis begge Konger havde havt saadan Afsky for Krig, som Christian den Tredie og Gustav den Første, havde disse Tvistigheder vel kunnet afgjøres uden Sværdslag; men, som her ingen af Parterne vilde give noget efter, maatte Sværdet trækkes af Skeden, og Krigen gaae for sig. Kong Carl søgte da at bestyrke sig med fremmed Alliance, og til den Ende skikkede Gustav Steenbock og Johan Skytte til Kong Jacob i Engeland for at tilbyde ham sit Venskab, og at begjere hans Datter Elisabeth for sin Søn Gustav Adolph. Men, som samme Princesse var alt bortlovet til Churførst Friderik af Pfalz, kunde saadan Begjering ikke accorderes. Dog forsikkrede Kong Jacob om sit Venskab, hvilket dog ikke kunde strække sig videre end at arbejde paa Forlig mellem Rigerne; thi der var alt

for

for stor Fortrolighed mellem det danske og engelske Hof paa de Tider, at Kong Carl kunde vente sig nogen vigtig Hjelp af England. Dog finder man ej heller, at Kong Jacob gjorde Danmark nogen Undsætning i denne Krig; thi højstbemeldte Konges Forsæt var aldrig at trække Sværdet, hvilket han ogsaa holdt sin hele Regjeringstid, saa at han aldrig hialp sine Paarørende, hvor betrængte de end kunde være, uden ved blotte Ord og Underhandling.

Derforuden trængte Riget ikke synderlig til fremmed Hjelp udi den forestaaende Krig. De kongelige Indkomster vare store, saavel i Henseende til Handelen som til den øresundske Told, som var høit opstegen. Flaaden, hvoraf de fleste Skibe af denne Konge selv vare bygte, var anselig, adskillige ny Fæstninger vare anlagte, og de gamle forbedrede. Der vare tvende Krigshære paa Benene; een i Danmark bestaaende af 20000 Mand, hvoriblandt vare 4000 fremmede hvervede Folk, nemlig 2 Regimenter af engelske og skotske Folk og 2 Regimenter af tydske Ryttere; og udi Norge en anden bestaaende af 12000 Mand, alle indfødte Norske. Landet var ogsaa forsynet med gode Officerer, som Steen Maltesen Sehsted, Rigets Marsk, Godske Lindenou, Rigets Admiral, Jørgen Lunge, som commanderede i Norge og siden blev Rigets Marsk, Gert Rantzow, Otto Brahe, Anders Sinklar, en Skot-

tænder, hvilken var bleven giftet med Jomfru Ann Raas, som i Qvalitet af Kammer-Jomfru var med Dronning Anna kommen til Skotland, og gav dette Parti ham Anledning til at træde i dansk Tjeneste, hvorudi han lod see stor Troskab og Hurtighed, saa at Kongen havde særdeles Tillid til ham, hvilket sees af adskillige egenhændige kongelige Breve, som endnu findes, ham tilskrevne alle paa Dansk. Af denne Sinklar udspire de danske Sinklare.

Da man nu fornam, at Tvistighederne ikke kunde bilægges udi Mindelighed, *efterdi ingen af* Parterne vilde give noget efter, besluttede Kong Christian med Magt at angribe Sverrig, og skikkede et Patent af Datum Kjøbenhavn den 10de Octbr. 1610 til Sverrigs Raad og Stænder; samme Patent indeholder alle de Klagemaal, som tilforn ere opregnede, foruden adskillige andre, og var Slutningen derpaa saaledes, at, eftersom Hans Majestæt ved intet venligt Middel havde kundet formaae noget, maatte han søge at bruge andre Raad. Og som dette ej heller havde nogen Virkning, lod han mod Foraaret af efterfølgende Aar 1611 med en Herold skikke Kong Carl et Fejdebrev saaledes lydende e):

Vi Christian den Fjerde, med Guds Naade Dannemarkis, Norgis, Vendis og

Got-

e) Declarat. Belli dat. Hafn. die 4 April Manuscr.

Gotis Konning, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn, og Ditmarsken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst, tilbiude og kundgjøre Den Stormægtigste Højbaarne Første og Herre, Herr Carl den Niende, Svetrigis, Gottis og Vendis Konning rc. Voris Naboe, at, eftersom E. Kjerlighed nocksom vitterligt er, hvor troligen Vi E. Kjerlighed haver advaret udi Voris paa Tryk udgangne Patenter til menige Svertigis Rigis Raad og Stænder, at Ed. Kjerlighed vilde holde sig fra de Ting, som Vore Rigers Højhed og Kongelige Reputation kunde komme til Forkleining, hvilket ej i nogen Maade haffuer hos E. Kjerlighed kundet Frugt skaffe, men ved den evigvarende Stetinske Freds-Fordrags idelige Repetering, formener Os at vilde ophold, og Os till Moder at henvise. Och diss imellem den eene Tiid efter den anden fortfare met ny Titell, met Privilegia at wdgiffue udi Vort Rige Norge, met Blockhus at lade bygge der sammesteds. Udi ligemaade at plyndre Vore Undersaatte, och dennem deres Gods at fratage; saasom og den gemeene søfarende Mand, paa de Rigiske, Churiske, og Østerske Farvand største Skade och Afbrek at tillføige. Og, endog Vi dertill haffuer brugt de Middell,

dell, som det Stetinske Fordrag udviser, a inted haffuer dermet udrettet. Da kand Vi intet andet deraff concludere, end att Eders Kjerlighed jo haffuer slet bag Dørren satt all naboelig Venskab, som disse Kongeriger længe haffuer imellem været. Og, efftterdi Vi. Ed. Kjerlighed tilforn solenniter derom haffuer paamindt, og som forskr. staar intet dermed udrettet; da haffue Vi met Vore Elskelige Rigens Raad beslutted at paaføre Edens Kjerlighed och Sverrigis Rigis Undersaatte, saa mange, som E. Kjerligh. herudi erre tilgedan og følgacktige, en aabenbare Kriig och Feide, till Land och Vand, udi hvis fiendtlige Maade det skee kand, och det udi Verk stille, efftersom det en loflig Konge och Potentat och en redlig Kriigsmand vel anstaaer. Huilket Vi E. Kjerligh. udi Tiide ved nærværendes Herold ville giffue tilkjende. Och ville Vi hermed for den allmechtigste Gud i Himmelen, for Rom. Keis. Maj., for alle Konninger, Churførster, Herrer, saavelsom och Respubliker solenniter haffue protesteret, och Os undskyldiged, at Vi till denne Fejde at begynde, er høiligen af E. Kjerligh. foraarsagit, och ikke haffue kund forbigaae. Uden Vi een Part aff Vore Rigers Provintzer og dessen Højhed vilde miste,

:e, ombære, och Os fratage lade, hvilket
ıgen ærlig og lofflig Herre bevilger eller til-
:eder. Huad nu for Vlejlighed, Vlykke och
Skade heraff kand foraarsagis, haffuer Eders
kjerlighed at forsuare for Gud Alsommechtig-
:e. Och ikke Oss, men sig selffver och sine
raadtzige och onde Forsæt, formedelst huilket
E. Kjerligh. sig det eene Aar efter det andet
Oss paanøed haffuer, at tilskrive. Giffuet
paa Vort Slot Kjøbenhafn den 4 Dag Aprilis.

Heroldden, som bragte dette Fejdebrev, blev ar-
:esteret udi Sverrig. Ved samme Arrest haabede
Kong Carl at vinde nogen Tid f), menende, at Kong
Christian skulde holde inde med Krigen, indtil Herol-
den kom tilbage, men forgjæves; thi Kong Chri-
stian fornam nok, at samme Arrest var ikkun gjort
til at forlænge Tiden, og forspilde den bedste Del af
Sommeren, hvorfor han, uden at opholde sig læn-
gere, begav sig strax med en Armee af 14000 Fod-
folk og 2000 Ryttere paa Marschen til Sverrig, og
delte sine Tropper udi tvende Partier, og gav den
ene Del til Rigets Marsk med Ordre, at han skulde
begive sig til Elsborg, en Fæstning, som laae ved
Nordsøen, og marscherede selv med den anden Del
lige til Calmar. Samme Calmar er en af de berøm-
meligste Stæder udi Sverrig, og Hovedstaden udi
Smaa-

f) Hist. de la dern. Guer. de Svede pag. 197.

Smaaland eller Suder-Gotland, saasom Olaus Magnus kalder den lib. 9. cap. 21 & 22, og siger, at den af de Tydske er kaldet Calmar, efterdi de paa samme Stæder have fundet koldere Hav og Luft end ved de tydske Kyster. Udi samme Stad blev sluttet den navnkundige Forening imellem de 3 nordiske Riger 1396.

Saasnart Hans Majestæt var kommen for samme Stad, begyndte de Svenske at gjøre adskillige Udfald, men bleve med Forlis drevne tilbage *igjen.* Udi Calmar vare foruden Borgerne 1675 *Soldater, og* foruden de Jernstykker paa Castellet vare der 104 grove Metalstykker. De fornemste Generaler holdte for, man skulde ikke opholde sig for denne stærke Stad, hvorpaa man vilde ikkun spilde en hel Hob Folk, og imidlertid give Lejlighed og Tid til Fienden at bestyrke sig paa andre Steder. Andre derimod sagde, det var fornødent, man gjorde sig til Mester over den Fæstning, for at have udi Nødstid en Tilflugt baade til Lands og Vands, og ikke lade noget bag efter sig, som kunde incommodere Krigshæren g). Dette sidste Raad blev af Hans Majestæt *samtykt*, hvorfor man og begyndte strax med Løbegravene, hvilke dog ikke gik for sig uden meget langsomt, efterdi Grunden var gandske steenagtig. Saasnart Batterierne vare fuldfærdigede, begyndte de Danske at

lands-

g) *Pelens* Hist. de la Guer. de Suede pag. 209.

kanonere den 18de Mai, og Dagen derefter løbe Storm til Staden, hvilken de Svenske efter nogen Modstand maatte forlade og retirere sig til Castellet, som strax af de Danske blev belejret. Det antegnes ellers, at Palle Rosenkrands, som siden blev Befalingsmand over Nykjøping, var den første af de Stormende, som kom paa Volden h).

Men Batterierne og Approcherne vare neppe fuldfærdigede, førend der kom Tidende om Kong Carls Ankomst, hvilken lod sig mærke, at ville komme de Danske til at betale en dyr Told for deres Besøg udi hans Lande, men hans Tanker sloge ham meget feil. Han ankom inden faa Dage til Calmar med en Armee, som bestod af 18000 Fodfolk og 3000 Ryttere. Samme Armee lejrede sig 4 a 500 Skridt fra de danske Forskandsninger, og plantede Stykker paa adskillige høje Steder, hvoraf den danske Lejer, som Lucas Krabbe commanderede, kunde beskydes.

Dette foraarsagede ikke liden Bekymring hos de Danske, efterdi de saae sig selv belejrede istedenfor at belejre Andre, og blev den formeret ved den svenske Flaades Ankomst, hvilken forsynede Calmars Castel med en Mængde af Proviant og andre Fornødenheder, og forskaffede fri Communication imellem Øland og bemeldte Castel. Derforuden lod Kong Carl ogsaa

h) *Joh. Mich.* Con. fun. in *P. Rosener.*

faa bygge en Skandse paa en Klippe udi Havnen, som kunde meget forurolige den danske Flaade udi dens Fart, hvilken var bleven forvildet udi Søen, da den gik at opsøge den svenske Flaade. Men de Svenske laae paa samme Sted 6 Uger uden at forrette noget, hvorudover Kong Carl, da han fornam sine Sager mod Forhaabning at gaae saa langsom for sig, og at Danmarks Riges Marsk var paa Vejen, blev han hel utaalmodig; dog fik han nogen Tid derefter Lejlighed at hævne sig; thi, medens Danmarks Marsk med Undsætning til den danske Lejr var paa Vejen, overrumplede hans ældste Prinds Gustav Adolph den lille Stad Aveskiær, som nu kaldes Christianopel, udi Blegind, paa samme Maade.

Commandanten af Christianopel befrygtede, eftersom han havde saa faa Folk at forsvare Staden med, at den skulde blive overfalden af de Svenske, og derfor skikkede et Brev til Kongen af Danmark, hvorudi han forestillede ham alt dette, og begjærede 500 Mand til Byens Beskyttelse. Dette Brev faldt ulykkeligen i Prindsen af Sverrigs Hænder, hvilken i en Hast lod forklæde og bevæbne 500 Mand paa Dansk, ligesom det skulde være den Hjelp, Commandanten havde skrevet efter. Disse 500 Mand marscherede lige til Staden, og begjerede udi en Hast at indlades, eftersom de vare forfulgte af 1000 svenske Ryttere. Ved saadant Krigspuds kom de Svenske

ind

ind i Staden om Natten for den 26 Junii i), hvor de omkom alle dem, som kunde føre Sværd, ilagde Staden i Aske, og med store Bytte begav sig til Lejren igjen. Af denne Fremgang fik Kong Carl saadant Mod, at han besluttede med en General-Storm at forcere den danske Forskantning, og til den Ende gjorde saadan Anstalt, at Monsr. de la Ville, en Gasconier af Nation, bekom Qvarteer udi Castellet med 1000 Mand, Tydske, Engelske, Skotter, og og fik Ordre at gjøre et Udfald i Byen, hvilket var meget let formedelst de Taarn og Skandser, som kunde favorisere dem derk. Armeen i sig selv delte Kong Carl udi tre lige Parter, og udstrakte Fronten meget vidt, efterdi de danske Forskandsninger vare 10000 Fod lang, saa at begge Fløjene strakte sig indtil Søen, og, som han fornam, at den danske Armee blev den hele Nat udi Gevær langs ved Forskandsningerne, eftersom den var meget formindsket udi Tallet, og kunde neppe gjøre 6000 Mand, formedelst de mange Døde, Syge, Qvæste, besluttede han ikke at sætte sit Anslag udi Værk, førend imod Dagbrækningen. Forsagde Tid gjorde Monsr. de la Ville Udfald af Castellet, og nedbrøde de Værke og Forskandsninger, som vare udi Byen, satte ogsaa Ild paa Staden, hvilken

i) *Hegeland.* Calend. Manuscr.

Hof-Canceler til Danmark for at svare til de anførte danske Besværinger, at Kong Christian da ikke vilde give ham Audience, under Prætext, at man skulde skikke ham en Gesandt af Adel, og ikke en Præstesøn, iligemaade at 2 Bud med Breve ogsaa uden Svar vare skikkede tilbage. Videre sagde de, at de Danske gjorde Tilførsel til Riga og andre fiendtlige Stæder, hvilket var imod Rigernes Forbund. Dette haver jeg efter min sædvanlige Upartiskhed agtet fornødent at anføre, og overlade til Læseren at dømme, hvilke Gravamina der vare de vigtigste. *Jeg vil* alene sige dette, at, hvis begge Konger havde havt saadan Afsky for Krig, som Christian den Tredie og Gustav den Første, havde disse Tvistigheder vel kunnet afgjøres uden Sværdslag; men, som her ingen af Parterne vilde give noget efter, maatte Sværdet trækkes af Skeden, og Krigen gaae for sig. Kong Carl søgte da at bestyrke sig med fremmed Alliance, og til den Ende skikkede Gustav Steenbok og Johan Skytte til Kong Jacob i England for at tilbyde ham sit Venskab, og at begjere hans Datter Elisabeth for sin Søn Gustav Adolph. Men, som samme Princesse var alt bortlovet til Churførst Friderik af Pfaltz, kunde saadan Begjering ikke accorderes. Dog forsikkrede Kong Jacob om sit Venskab, hvilket dog ikke kunde strække sig videre end at arbejde paa Forlig mellem Rigerne; thi der var alt

for

for stor Fortrolighed mellem det danske og engelske Hof paa de Tider, at Kong Carl kunde vente sig nogen vigtig Hjelp af England. Dog finder man ej heller, at Kong Jacob gjorde Danmark nogen Undsætning i denne Krig; thi højstbemeldte Konges Forsæt var aldrig at trække Sværdet, hvilket han ogsaa holdt sin hele Regjeringstid, saa at han aldrig hjalp sine Paarørende, hvor betrængte de end kunde være, uden ved blotte Ord og Underhandling.

Derforuden trængte Riget ikke synderlig til fremmed Hjelp udi den forestaaende Krig. De kongelige Indkomster vare store, saavel i Henseende til Handelen som til den øresundske Told, som var højt opstegen. Flaaden, hvoraf de fleste Skibe af denne Konge selv vare bygte, var anselig, adskillige ny Fæstninger vare anlagte, og de gamle forbedrede. Det vare tvende Krigshære paa Benene; een i Danmark bestaaende af 20000 Mand, hvoriblandt vare 4000 fremmede hvervede Folk, nemlig 2 Regimenter af engelske og skotske Folk og 2 Regimenter af tydske Ryttere; og udi Norge en anden bestaaende af 12000 Mand, alle indfødte Norske. Landet var ogsaa forsynet med gode Officerer, som Steen Maltesen Sehsted, Rigets Marsk, Godske Lindenou, Rigets Admiral, Jørgen Lunge, som commanderede i Norge og siden blev Rigets Marsk, Gert Rantzow, Otto Brahe, Anders Sinklar, en Skot-

læn-

kender, hvilken var bleven giftet med Jomfru Anna Kaas, som i Qvalitet af Kammer-Jomfru var med Dronning Anna kommen til Skotland, og gav dette Parti ham Anledning til at træde i dansk Tieneste, hvorudi han lod see stor Troskab og Hurtighed, saa at Kongen havde særdeles Tillid til ham, hvilket sees af adskillige egenhændige kongelige Breve, som endnu findes, ham tilskrevne alle paa Dansk. Af denne Sinklar udspire de danske Sinklare.

Da man nu fornam, at Tvistighederne ikke kunde bilægges udi Mindelighed, efterdi ingen af Parterne vilde give noget efter, besluttede Kong Christian med Magt at angribe Sverrig, og skikkede et Patent af Datum Kjøbenhavn den 10de Octbr. 1610 til Sverrigs Raad og Stænder; samme Patent indeholder alle de Klagemaal, som tilforn ere opregnede, foruden adskillige andre, og var Slutningen derpaa saaledes, at, eftersom Hans Majestæt ved intet venligt Middel havde kundet formaae noget, maatte han søge at bruge andre Raad. Og som dette ej heller havde nogen Virkning, lod han mod Foraaret af efterfølgende Aar 1611 med en Herold skikke Kong Carl et Fejdebrev saaledes lydende e):

Vi Christian den Fjerde, med Guds Naade Dannemarkis, Norgis, Vendis og

Got-

e) Declarat. Belli dat. Hafn. die 4 April Manuscr.

Gotis Konning, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn, og Ditmarsken, Greue udi Oldenborg og Delmenhorst, tilbiude og kundgjøre den Stormægtigste Høybaarne Første og Herre, Herr Carl den Niende, Suerrigis, Gottis og Vendis Konning ꝛc. Voris Nabo: At, efftersom E. Kjerlighed nocksom vitterligt er, hvor troligen Vi E. Kjerlighed haver adváret udi Voris paa Tryk udgangne Patenter til menige Sverrigis Rigis Raad og Stænder, at Ed. Kjerlighed vilde holde sig fra de Ting, som Vore Rigers Højhed og Kongelige Reputation kunde komme til Forkleining, hvilket ej i nogen Maade haffuer hos E. Kjerlighed kundet Frugt skaffe, men ved den evigvarende Stetinske Fredz-Fordrags idelige Repetering, formener Os at vilde ophålde, og Os till Moder at henvise. Och diss imellem den eene Tiid efter den anden fortfare met ny Titell, met Privilegia at wdgiffue udi Vort Rige Norge, met Blockhus at lade bygge der sammestedz. Udi sligemaade at plyndre Vore Undersaatte, och dennem deres Gods at fratage; saasom og den gemeene søfarende Mand, paa de Rigiske, Churiske, og Østerske Farvand største Skade och Afbrek at tillføige. Og, endog Vi dertill haffuer brugt de Middell,

dell, som det Stetinske Fordrag vdviser, oc inted haffuer dermet vdrettet. Da kand Vi intet andet deraff concludere, end att Eders Kjerlighed jo haffuer slet bag Dørren satt all naboelig Venskab, som disse Kongeriger længe haffuer imellem været. Og; efftersi Vi. Ed. Kjerlighed tilforn solenniter derom haffuer paamindt, og som forskr. staar intet dermed vdrettet; da haffue Vi met Vore Elskelige Rigens Raad beslutted at paaføre Edens Kjerlighed och Sverrigis Rigis Vndersaatte, saa mange, som E. Kjerligh. hervdi erre tilgedan, og følgacktige, en aabenbare Kriig och Feide, till Land och Vand, udi hvis fiendtlige Maade det skee kand, och det udi Verk stille, eftersom det en loslig Konge och Potentat och en redlig Kriigsmand vel anstaaer. Huilket Vi E. Kjerligh. vdi Tiide ved nærværendes Herold ville giffue tilkjende. Och ville Vi hermed for den allmechtigste Gud i Himmelen, for Rom. Keis. Maj., for alle Konninger, Churførster, Herrer, saavelsom och Respubliker solenniter haffue protesteret, och Os vndskyldiged, at Vi till denne Fejde at begynde, er høiligen af E. Kjerligh. foraarsagit, och ikke haffue kund forbigaae. Vden Vi een Part aff Vore Rigers Provintzer og dessen Høihed vilde miste,

te, ombære, och Os fratage lade, hvilket ngen ærlig og lofflig Herre bevilger eller tilsteder. Huad nu for Vlejlighed, Vlykke och Skade heraff kand foraarsagis, haffuer Eders Kjerlighed at forsuare for Gud Alsommechtigste. Och ikke Oss, men sig selffver och sine raadtzige och onde Forsæt, formedelst huilket E. Kjerligh. sig det eene Aar efter det andet Oss paanøed haffuer, at tilskrive. Giffuet paa Vort Slot Kjøbenhafn den 4 Dag Aprilis.

Heroldden, som bragte dette Fejdebrev, blev arresteret udi Sverrig. Ved samme Arrest haabede Kong Carl at vinde nogen Tid f), menende, at Kong Christian skulde holde inde med Krigen, indtil Herolden kom tilbage, men forgjæves; thi Kong Christian fornam nok, at samme Arrest var ikkun gjort til at forlænge Tiden, og forspilde den bedste Del af Sommeren, hvorfor han, uden at opholde sig længere, begav sig strax med en Armee af 14000 Fodfolk og 2000 Ryttere paa Marschen til Sverrig, og delte sine Tropper udi tvende Partier, og gav den ene Del til Rigets Marsk med Ordre, at han skulde begive sig til Elsborg, en Fæstning, som laae ved Nordsøen, og marscherede selv med den anden Del lige til Calmar. Samme Calmar er en af de berømmeligste Stæder udi Sverrig, og Hovedstaden udi Smaa-

f) Hist. de la dern. Guer. de Svede pag. 197.

Smaaland eller Suder-Gotland, saasom Olaus Magnus kalder den lib. 9. cap. 21 & 22, og siger, at den af de Tydske er kaldet Calmar, efterdi de paa samme Stæder have fundet koldere Hav og Luft end ved de tydske Kyster. Udi samme Stad blev sluttet den navnkundige Forening imellem de 3 nordiske Riger 1396.

Saasnart Hans Majestæt var kommen for samme Stad, begyndte de Svenske at gjøre adskillige Udfald, men bleve med Forlis drevne tilbage *igjen*. Udi Calmar vare foruden Borgerne 1675 *Soldater, og* foruden de Jernstykker paa Castellet vare der 104 grove Metalstykker. De fornemste Generaler holdte for, man skulde ikke opholde sig for denne stærke Stad, hvorpaa man vilde ikkun spilde en hel Hob Folk, og imidlertid give Lejlighed og Tid til Fienden at bestyrke sig paa andre Steder. Andre derimod sagde, det var fornødent, man gjorde sig til Mester over den Fæstning, for at have udi Nødstid en Tilflugt baade til Lands og Vands, og ikke lade noget bag efter sig, som kunde incommodere Krigshæren g). Dette sidste Raad blev af Hans Majestæt *samtykt*, hvorfor man og begyndte strax med Løbegravene, hvilke dog ikke gik for sig uden meget langsomt, efterdi Grunden var gandske steenagtig. Saasnart Batterierne vare fuldfærdigede, begyndte de Danske at

kano-

g) *Peleus* Hist. de la Guer. de Suede pag. 209.

kanonere den 18de Mai, og Dagen derefter løbe Storm til Staden, hvilken de Svenske efter nogen Modstand maatte forlade og retirere sig til Castellet, som strax af de Danske blev belejret. Det antegnes ellers, at Palle Rosenkrands, som siden blev Befalingsmand over Nykjøping, var den første af de Stormende, som kom paa Volden h).

Men Batterierne og Approcherne vare neppe fuldfærdigede, førend der kom Tidende om Kong Carls Ankomst, hvilken lod sig mærke, at ville komme de Danske til at betale en dyr Told for deres Besøg udi hans Lande, men hans Tanker sloge ham meget feil. Han ankom inden faa Dage til Calmar med en Armee, som bestod af 18000 Fodfolk og 3000 Ryttere. Samme Armee lejrede sig 4 a 500 Skridt fra de danske Forskandsninger, og plantede Stykker paa adskillige høje Steder, hvoraf den danske Lejer, som Lucas Krabbe commanderede, kunde beskydes.

Dette foraarsagede ikke liden Bekymring hos de Danske, efterdi de saae sig selv belejrede istedenfor at belejre Andre, og blev den formeret ved den svenske Flaades Ankomst, hvilken forsynede Calmars Castel med en Mængde af Proviant og andre Fornødenheder, og forskaffede fri Communication imellem Øland og bemeldte Castel. Derforuden lod Kong Carl og-

saa

h) *Joh. Mich.* Con. fun. in *P. Rosener.*

saa bygge en Skandse paa en Klippe udi Havnen, som kunde meget forurolige den danske Flaade udi dens Fart, hvilken var bleven forvildet udi Søen, da den gik at opsøge den svenske Flaade. Men de Svenske laae paa samme Sted 6 Uger uden at forrette noget, hvorudover Kong Carl, da han fornam sine Sager mod Forhaabning at gaae saa langsom for sig, og at Danmarks Riges Marsk var paa Vejen, blev han hel utaalmodig; dog fik han nogen Tid derefter Lejlighed at hævne sig; thi, *medens* Danmarks Marsk med Undsætning til *den danske Lejr* var paa Vejen, overrumplede hans ældste Prinds Gustav Adolph den lille Stad Aveskiær, som nu kaldes Christianopel, udi Blegind, paa samme Maade.

Commandanten af Christianopel befrygtede, eftersom han havde saa faa Folk at forsvare Staden med, at den skulde blive overfalden af de Svenske, og derfor skikkede et Brev til Kongen af Danmark, hvorudi han forestillede ham alt dette, og begjærede 500 Mand til Byens Beskyttelse. Dette Brev faldt ulykkeligen i Prindsen af Sverrigs Hænder, hvilken i en Hast lod forklæde og bevæbne 500 Mand paa Dansk, ligesom det skulde være den Hjelp, Commandanten havde skrevet efter. Disse 500 Mand marscherede lige til Staden, og begjerede udi en Hast at indlades, eftersom de vare forfulgte af 1000 svenske Ryttere. Ved saadant Krigspuds kom de Svenske

ind

ind i Staden om Natten for den 26 Junii i), hvor de omkom alle dem, som kunde føre Sværd, ilagde Staden i Aske, og med store Bytte begav sig til Lejren igjen. Af denne Fremgang fik Kong Carl saadant Mod, at han besluttede med en General-Storm at forcere den danske Forskantning, og til den Ende gjorde saadan Anstalt, at Monsr. de la Ville, en Gasconier af Nation, bekom Qvarteer udi Castellet med 1000 Mand, Tydske, Engelske, Skotter, og og fik Ordre at gjøre et Udfald i Byen, hvilket var meget let formedelst de Taarn og Skandser, som kunde favorisere dem derk. Armeen i sig selv delte Kong Carl udi tre lige Parter, og udstrakte Fronten meget vidt, efterdi de danske Forskandsninger vare 10000 Fod lang, saa at begge Fløjene strakte sig indtil Søen, og, som han fornam, at den danske Armee blev den hele Nat udi Gevær langs ved Forskandsningerne, eftersom den var meget formindsket udi Tallet, og kunde neppe gjøre 6000 Mand, formedelst de mange Døde, Syge, Qvæste, besluttede han ikke at sætte sit Anslag udi Værk, førend imod Dagbrækningen. Forsagde Tid gjorde Monsr. de la Ville Udfald af Castellet, og erobrede de Værke og Forskandsninger, som vare udi Byen, satte ogsaa Ild paa Staden, hvilken

i) *Hegeland.* Calend. Manuscr.

staae aaben for Sejervinderen. Monsr. de la Vil begav sig derfra ganske qvæst, overladende Slottet til den sædvanlige Besætning, som bestod af 1400 Mand under Gouverneuren Christian Sommer.

Da nu Kong Christian var saaledes bestyrket, rykte han med sin Armee udi Feltet, ladende som han vilde bestorme den svenske Lejr, men udi samme Bevægelse erobrede otte svenske Fartøjer ved Strandbredden, af hvilke nogle vare ladne med Stykker, andre med Fetttøj for Armeen, og da man mindst tænkte derpaa, arriverede den danske Flaade, og lukkede Anker nær ved den Svenske. Ved samme Stad ligge adskillige Klipper, hvorpaa de Danske, saavelsom de Svenske, oprejste adskillige Redouter og Skandser, og det saa nær hos hinanden, at det synes langt fra ikkun at være een Armee og Flaade til Lands og Vands, og sandelig begge Krigshærerne vare saa indviklede, at man ikke vel kunde skille dem fra hin anden.

Dette Naboskab fornam Kong Carl nok, ikke vilde være tjenligt, og derfor retirerede sig om Natten udi Stilhed to Mile fra Calmar, og forskandsede sig ved Risby. Denne Retirade blev favoriseret af et taagagtigt Vejr, som varede to Timer ud paa Dagen. Den svenske Flaade flygtede og saa om Natten ud af Havnen, og begav sig i den rumme Sø, forfulgt af den danske Admiral, hvilken dog ikke nødte

e udi Flugten mere end eet Skib. Nu stod tilbage Kalmars Castel, hvis talrige Besætning skikkede sig n, som den endda vilde holde sig længe. Men, da e Danske begyndte for Alvor at gaae løs paa Slot- et, tabte de Beleirede ganske deres Mod; de Døde, lvæste, Svage, og de faae Levnets Midler, de avde, foraarsagede, at de offentlig lode sig mærke, t deres Liv og Velfærd bestod udi Castellets Opgi- else, eftersom der var ingen Forhaabning om Und- etning, hvorudover Gouverneuren Christen Som- ner, saasom han fornam sig saaledes klemmet, over- av Slottet til Rigets Marsk Steen Maltesen Sehested, hvilken døde strax derefter m). Nogle svenske Skribentere, blant hvilke Pufendorf, skrive, at Castellets Overgivelse skede ved Forræderi, og at Christen Sommer betingede sig et adeligt Gods udi Holsten. Men den kongelige franske Historiographus Poleus, som udi en særdeles Bog har beskrevet denne Krig, melder intet derom, men heller siger, at det skede af Nød. n) Besætningen blev tilladt, at føre med sig de lette Gevær, men de tunge, samt Artil- leriet, som bestod af 200 smaa og store Canoner, blev efterladt. Til en Erindring om denne vigtige Kalmars Erobring blev slagen en Skuepenge, paa hvis ene Side stod Hans Majestæt udi fuld Harnisk,

paa

m) *Paul. Martini* Con. fun.

n) *Apolog. Christ. Sommer.* Bibl. *Resen.*

paa den anden Side blev forestillet Staden med de Ord: Cede Majori Calmar o).

Denne Stads og Fæstnings Erobring gav Kong Christian ikke alene en stor Anseelse; men indjog ogsaa stor Frygt i de Svenske, hvilke ved denne vigtige Grændse-Stads Forliis havde givet de Danske aaben Vej til Kjernen af deres Land, og derved kunde ikke vente sig andet, end at denne Krig vilde falde ulykkelig ud for dem. De mistede en af deres allerbeste Fæstninger, baade formedelst dens Situation, saa og Beqvemmelighed af alle Ting, som der vare; de havde trøstet sig med den Forhaabning, at den danske Armee skulde idetringeste have ligget tre Maaneder, og libet Nød derfor, efterdi den var forsynet med en stor Besætning, og saaledes situeret, at den ikke alene var vanskelig at bestorme, men endogsaa at komme nær; men den muntre Konge overvandt ved sin Tapperhed alle disse Vanskeligheder, og bragte saadan en Frygt udi de Belejrede, at de ikke mere torde sætte sig imod hans sejerrige Vaaben. Da Indbyggerne paa Øland finge Tidende om Calmars Erobring, overgave de dem tilligemed deres Fæstning Borkholm.

Disse Ulykker ophidsede Kong Carl saaledes, at han udfordrede Kong Christian til Duel. Det Cartel, som han skikkede, og det Svar, som siden

den

o) Museum Reg. part. 2. Sect. 5. No. 14.

herpaa, giver tilkjende, at de Alders Skrivemaade har differeret fra vore Tiders, og saasom begge Breve findes i adskillige trykte Bøger, kan jeg ikke forbigaae dem her at indføre.

Caroli 9 Cartel til Kong Christian.

Vi Carl af Guds Naade Konge til Sverrig etc. lader Dig Christian Fjerde Konge af Danmark vide, at Du haver ikke gjort som en christelig og ærlig Konge, i det at Du uden Aarsag har brudt den stettinske Fred, som er sluttet imellem Sverrig, Danmark og Norge, og at Du har belejret Vor Fæstning Calmar, hvis Stad Du haver overrumplet, og ved Forræderi erobret Slottet, tilligemed Øland og Borkholm, hvorved Du har givet Aarsag til stor Blods Udgydelse. Men Vi haabe, at den Almægtige Gud, som er en retfærdig Dommer, skal straffe og hævne disse Gjerninger, som Du uden Aarsag har øvet; og, saasom vi hidindtil have brugt alle lovlige Midler for at tilvejebringe et Forlig, og Du altid har forkastet dem, saa ville Vi foreslaae den korteste Vej til at gjøre Ende paa Trætten, efterdi Du est her saa nær. Indstil Dig derfor efter de gamle Grækers Maade til en Kamp med Os udi fri Mark med to af Dine

Be-

Betjentere; og Vi skulle iligemaade møde Dig udi Lærkøllerten uden Hjelm og Harnisk alene med Kaarden i Haanden. Hvad de tvende Andre angaaer, som skulle følge Os, da maa de være udi fuld Harnisk, og maa den Ene have to Pistoler og en Kaarde, og den Anden en Musqet med en Pistol og en Kaarde. Dersom Du ikke møder, holder Vi Dig ikke for en ærekjær Konge, ej heller for en Soldat. Givet af Vor Lejr Kiøby den 12 August 1611.

Christian den Fjerdes Svar derpaa.

Vi Christian den Fjerde Konge til Danmark og Norge ꝛc. lader Dig Carl 9 Konge af Sverrig vide, at Dit grove og uhøflige Brev er Os overleveret af en Trompetter. Vi have ikke kunnet forvente et saadant Brev af Dig: men Vi mærke, at Hunde-Dagene ere ikke endnu forbi, og at de endnu af al Magt virke i Din Hjerne. Derfor have Vi besluttet, at rette Os efter det gamle Ordsprog, at Echo gives tilbage, ligesom man taler. Til Gjensvar paa Dit Brev maa tjene dette. Hvad det første angaaer, som Du skriver, at Vi ikke have gjort som en christelig og ærlig Konge, i det Vi have brudt den stettinske Fred, da

siger

siger Du derudi ikke Sandhed, men som den, der vil forsvare sig med Skjelds-Ord, efterdi han drister sig ikke til at udføre sin Ret med Sværdet. Den yderste Nød har drevet Os til denne Krig, hvilket Vi kan vidne for Gud paa den yderste Dag, paa hvilken Du ogsaa skal møde og gjøre Regnskab for alt det uskyldigt Blod, som er udøset, og for de haarde Gjerninger, som Du har øvet imod Dine Fiender og andre fattige Mennesker. Du skriver iligemaade, at Vi have overrumplet den Stad Calmar, og at Vi med Forræderi have erobret Slottet tillige med Øland og Borkholm; saadant er usandt; thi Vi have indtaget Slottet med Ære, og Du burde skamme Dig, saa ofte Du tænker paa, at Du ikke haver forsynet det med fornødne Ting, eller undsat det, ja at Du haver ladet det indtage for Din Næse, og at Du alligevel vil have Navn af en god Soldat.

Hvad den Enekamp angaaer, som Du tilbyder, da synes saadant Os meget latterligt; efterdi Vi vide, at Du est skrøbelig, og at det er Dig tjenligere at blive bag en varm Kakkelovn, end at fægte mod os, at Du har meer en god Medicus fornøden, der

kan

kan curere Din Hjerne, end at møde Os udi en Duel. Du burde blues ved, Du gamle Gjæk, at angribe en ærekjær Mand. Du har maaskee lært saadant blant gamle Kjerlinger, som ere vandte til at bruge Munden. Lad af at skrive, medens Du endnu kan gjøre noget, og jeg haaber med Guds Hjelp, at Du skal have alle Dine Kræfter nødige. Imidlertid erindre Vi Dig, at Du løslader Vor Herold, og to Trompetter, som Du mod Krigs-Brug haver ladet arrestere, hvorved Du har givet Din ringe Forstand tilkjende. Men Du maa troe, at hvis Du tilføjer dem mindste Skade, at Du derved ikke har vundet Danmark og Norge. Tag Dig i vare, at Du herudi ikke gjør andet, end hvad Du bør. Dette er Vort Svar paa Dit grove og uhøflige Brev. Givet paa Vort Slot Calmar den 14 August 1611.

Det synes sandeligen bedre at skjule saadanne Breve, end at lade dem komme for Lyset, men, som de tilforn have været trykte, og ere i mange Folkes Hænder, har jeg ikke kundet efterlade her at indføre dem; thi, hvorvel de ere ikke meget opbyggelige, saa tjene de dog til Beviis paa de Tiders Egenskab og Skrivemaade, og vise, at store Herrer da ikke have

for-

forstaaet, at udøse deres Bitterhed i haslige Terminer, eller med Respect at hegle hinanden igjennem. Man kan ogsaa ikke nægte, at det sidste Brev er jo det haardeste, skjøndt Kong Carl er mindre at undskylde, efterdi han først gav Anledning, og hervorarden var en gammel Herre, som saadan Hidsighed mindst sømmede. Men samme Konge havde noget tilfælles med sin Broder Kong Erik; thi han fandt ogsaa Behag i at handle ilde med sine Fanger, og finder jeg, at han med egen Haand pryglede en dansk Herremand ved Navn Johan Friis, som var hans Krigsfange p).

Efterat dette var skeet, gik Kong Christian med en Del af sin Armee imod den svenske Lejer, for at faae Kundskab, hvilket gav Lejlighed til adskillige Skermytsler. Derefter begav Hans Majestæt sig til Calmar igjen, og anden Gang med sin hele Armee rykte mod Fienden, og lejrede sig omtrent en Fierding Vej derfra. Over dette blev Kong Carl saa ophidset, at han beslutthede at gaae af sine Forstands-ninger, men turde dog ikke vove nogt Feltslag, saasom han af den forrige Action kunde gjøre sit Facit, hvorledes det vilde gaae til, hvorfor der af begge Armeer denne Gang intet blev forrettet, og, som Vinteren var forhaanden, og Vejret begyndte alt at blive meget slemt, maatte begge Partierne søge Winter-

Qvar-

p) Conc. fun. *Joh. Mich.* in obitum *Joh. Friis.*

[illegible] for de Svenske, hvilke [illegible]
[illegible] for en overhængende Fare; thi
[illegible] Krigshær er Vin[illegible]

[illegible] efterat han havde opreist adskillige
[illegible] ilder, efterlod han der en god Besæt-
[illegible] Bahuus for at gjøre et [illegible]
[illegible] Kong Christian begav sig
[illegible] efterat han havde efter-
[illegible] Paa Veien til
[illegible] overfalden af en stærk Fe-
[illegible] Overmaade, at han lode
[illegible] den 30te October til Ky-
[illegible] Prinds, Gustav
[illegible] i Regjeringen,
[illegible] maatte sin fuldkomne
[illegible] Commandere Hans
[illegible] Hertug Johan
[illegible] Magnus Brahe, Niels
[illegible] Ivan Gyldenstier-
[illegible] Axel Oxenstierne.
[illegible] til Regjeringen, da for
[illegible] Krigshær, og lade
[illegible] sine Tropper sam-
[illegible] Danmark, og med en stor
[illegible] hvor han skiændte og
brændte

brændte allevegne, og lagde i Aske alle nævnte Steder. Der blev Ingen sparet, Mand eller Qvinde. Qvinderne bleve skiændte og voldtagne, og de umyndige Børn bleve qvalte, og foraarsagede denne Grumhed, at Indbyggerne toge Livet af sig selv, styrtede sig af Vinduer med Qvinder og Børn, eller satte Ild paa deres egne Huse. Saaledes var Maaden at føre Krig paa i de Tider, og ikke de Svenske, naar Lejligheden gaves, ikke tracterede med større Laemfærdighed af de Danske.

Da Officererne, som laae indqvarterede i all Provincien, finge Tidende om dette Jndfald, samlede de udi en Hast tilhobe de Tropper, som hare ved Haanden, hvormed de satte efter Gustav, som da retirerede sig, og overfaldt hans Lejer tre Mile ind i Sverrig, hvilken de med liden Umage forstyrrede, og drebe de Svenske paa Flugten. Gustav frelste sin Person igiennem Skoven, og efterlod sin Hest med Pistoler og andet Tilbehørende, hvilket, som det faldt udi de Danskes Hænder, meente man ikke andet, end han var omkommen udi Slaget, men, da man ledte blant de Døde, blev der befunden, at han var undkommen.

Kong Christian var paa samme Tid ikke udi Forfærdsel; thi han var med nogle faa Folk havde indi i Wester-Gothland med Elsborg, og ild i den gamle gothiske Stad Skara, blev han over-

Quarteer, en stor Lykke for de Svenske, hvilke denne Gang bleve befriede fra en overhængende Fare; thi den beste Hielp for en svag Krigshær er Vinterens Ankomst.

Kong Carl, efterat han havde opreist adskillige Skandser ved Risby, efterlod han der en god Besætning, og begav sig til Stokholm for at giøre al mulig Anstalt til Foraaret. Kong Christian begav sig ligemaade til Kiøbenhavn, efterat han havde efterladt en stor Besætning i Calmar. Paa Vejen til Stokholm blev Kong Carl overfalden af en stærk Feber, hvilken tog saadan Overhaand, at han døde faa Dage derefter, nemlig den 30te October til Nykiøping q), efterladende sig en Prinds, Gustav Adolph, som succederede ham strax i Regieringen, men, som han endda ikke havde naaet sin fuldkomne Alder, bleve der forordnede til hans Formyndere Hans Frue Moder Dronning Christina, Hertug Johan af Øster-Gothland, item Magnus Brahe, Niels Bielke, Svend Ribbing, Jøran Gyldenstierne, Hans Ulfsspatre, og Axel Oxenstierne. Saasnart han var kommen til Regieringen, da for at skaffe sig Myndighed hos sin Krigshær, og lade see sin Tapperhed, samlede han sine Tropper sammen om Vinteren mod Danmark, og med en stor Krigshær gik ind i Skaane, hvor han skiændte og brændte

q) *Hegelund.* Calend. Manuscr.

brændte allevegne, og lagde i Aske alle nævne Steder. Der blev Ingen sparet, Mand eller Qvinde. Qvinderne bleve skiændte og voldtagne, og de umyndige Børn bleve qvalte, og foraarsagede denne Grumhed, at Indbyggerne søgte Livet af sig selv, styrtede sig af Vinduer med Qvinder og Børn, eller satte Ild paa deres egne Huse. Saaledes var Maaden at føre Krig paa i de Tider, og bleve de Svenske, naar Lejligheden gaves, ikke tracterede med større Lemfældighed af de Danske.

Da Officererne, som laae indqvarteerede paa Provincien, finge Tidende om dette Jndfald, samlede de udi en Hast tilhobe de Tropper, som vare ved Haanden, hvormed de satte efter Gustav, som da retirerede sig, og overfaldt hans Lejer tre Mile ind i Sverrig, hvilken de med liden Umage forcerede, og drebe de Svenske paa Flugten. Gustav frelste sin Person igiennem Skoven, og efterlod sin Hest med Pistoler og andet Tilbehørende, hvilket, som det faldt udi de Danskes Hænder, meente man ikke andet, end han var omkommen udi Slaget; men, da man ledte blant de Døde, blev der befunden, at han var undkommen.

Kong Christian var paa samme Tid ikke udi mindre Fare; thi da han med nogle faa Folk havde brudt ind i Vester-Gothland ved Elsborg, og især ved den gamle gothiske Stad Skara, blev han over-

søgte kun at beskytte Fæstningen, indtil Gert Rantzau med de derhid forordnede Tropper kunde komme til Undsætning s).

Efter den Execution paa Vlass var skeet, fik Generalen Ordre at passere over de skyffede Standser og Moser ind udi Sverrig, og at anfalde nogle andre Steder ved Grændsen. Paa denne Marche havde han adskillige Vanskeligheder, og foraarsagede de lange og besværlige Veje over Bierge, Moradser, og igjennem Skove, Hunger og Sygdom blant Soldaterne. Imidlertid marcherede Kong Christian med en Armee af 18000 Mand imod Elsborg, og beleirede samme Fæstning. Den var af Naturen meget stærk, anlagt paa en høj Klippe, og omringet med dybe Grave; og det, som meest var, dens Taarn var befæstet med stærke Bastioner. Den ligger udi Vest-Gothland ved Nordsøen 6 Mile t) fra den hallandske Fæstning Varbjerg, havde ogsaa en herlig Havn, hvoraf de svenske Skibe ginge udi Nordsøen, der ligesom skilde tilsammen de tre Riger Danmark, Norge og Sverrig. Samme Fæstning blev fordum tapperlig forsvaret af Christian den Andens Anhang imod de Svenske; blev dog erobret derefter af Gustav den Første, efterat dens Besætning havde retireret

s) Lit. *Christ.* 4. ad *Andr. Synkler* Hafn. die 1 April 1612 Manuscr. autogr.

t) Zeileri descript. Goth.

reeret sig til Bahus. Udi det Aar 1563 u) blev den beleiret af Frederik den Anden hoslovlig Ihukommelse, hvilken erobrede den, og gav den i Forvaring til Jørgen Rantzov; men udi den stettinske Fred blev den given til Sverrig igien.

Uden for Fæstningen vare stærke Pallisader med en Grav omkring, hvilke Gouverneuren lod besætte med nogle Folk 8 Dage, indtil den blev erobret ved Monsr. Grandfords en fransk Petardiers Invention. Den Samme, da han havde lagt en Hob Træer med en stor Port over, bleve i Kongens Nærværelse Dragonerne beordrede at bryde ind, hvilket de ogsaa lykkeligen forrettede, og nedhuggede en Deel af Besætningen. Resten retirerede sig til Castellet. Dette hastige og uformodende Anfald foraarsagede hos de Beleirede ikke liden Frygt, hvilken blev formeeret, da de saae Batterierne fuldfærdigede, Kanonerne at spille, og et stort Antal inden 18 Timer at være nedskudt. Ikke desmindre, da Kongen lod anholde om Fæstningens Opgivelse, gave de Svar, hemmelig: at de vilde ej høre andet end Kugler og Krud, item, at det ikke var Calmar, de Danske havde med at bestille, og at de skulde ikke kiøbe Elfsborg saa let. Dette Svar foraarsagede, at Kongen lavede sig til en

u) Resen. Hist. Frid. 2.

en Generalstorm, og til den Ende satte sin Armee udi Slagtorden.

Saasnart Tegn blev givet, skede Anfaldet med saadan Hidsighed, at de Danske inden stakket Tid posterede sig udi Stormhullet, hvilket bragte de Svenske udi stor Forvirrelse, besynderligen efterdi Commandanten udi samme Anfald blev saaret af et Kanonskud; ikke desmindre led de, som førte Angrebet, temmelig Skade. Endelig, saasom Commandanten fornam, at hans Soldater af de haarde Anfald havde gandske mistet Modet, tilbød han sig *at capitulere*, og overgav Fæstningen med saadanne Vilkaar, at de Beleirede skulde gaae ud med deres lette Gevær og Felttøj, og blive geleidet til et sikkert Sted. Udi Fæstningen fandtes en god Hob Kanoner og Munition.

Efter Elsborgs Erobring gik man *løs paa* Gullbjerg, en liden Fæstning, et Stykke fra Elsborg, hvilken blev efter 6 Dages Beleiring tvungen til at give sig paa samme Maade som Elsborg.

Disse hastige og ligesom flyvende Executioner opmuntrede Kong Christian til at gaae videre fort, og at levere Gustav Adolph et Feltslag, om hvis Ankomst der gik et stort Rygte udi det hele Land, og til den Ende, efterat han havde givet sin Krigshær nogle Dage Hvile, rykte lige mod de Svenske. Men Gustav Adolph, da han fik Tidende om de Danskes

fles Ankomst, gik han tilbage, ej holdende det raadeligt at binde an med saadan sejerrig Armee. Da Kong Christian havde forfulgt ham til Linkjøping, og imidlertid fornummet, at de Svenske havde ikke andet Forsæt end at udmatte hans Tropper, vendte han sig mod Elsborg igjen, og efterat han havde forsynet Krigshæren med allehaande Fornødenheder, tog han Vejen lige til Jenkjøping, og udi 14 Dage ankom for samme Stad. Imidlertid led Krigshæren meget Ondt paa denne Rejse, efterdi den maatte passere igjennem Skove og Udørkener, over Klipper og Bjerge, og dog føre et fornødent Artillerie med sig, og, omendskjøndt de Svenske med deres Flugt havde ladet dem Sejeren, fandt de dog en haard Fiende udi Vejen, hvilken paa mange Steder forhindrede deres Marsche, og det, som plagede dem meest, var, at Vejen var dem ubekjendt, og de kunde ikke troe paa de Svenske, eller bruge dem til Vejvisere. Endelig komme de dog efter lang udstanden Møje for samme Stad x).

Bemeldte Jenkjøping ligger udi Smaaland ved Vettersøen. Derudi havde Kongerne, som Olaus Magnus beretter, fordum anseelige Møder og Sammenkomster. I samme Stad døde den navnkundige Steen Sture. Byen udi sig selv var aaben og bestod af Træbygninger, men den havde et stærkt Castel,

x) *Peleus* Hist. de la Guerre de Svede pag. 202.

skel, hvortil de Svenske, saasnart den danske Armee kom derfor, begave sig, og satte Staden i Brand, hvilket de Danske søgte af al Magt at forhindre, men forgjeves. Der opholdt Kongen sig ikke længe; men eftersom han ingen Tidender havde bekommet fra Gert Rantzou, som var gaaen med en anden Armee fra Calmar, rejste han tilbage igjen. Paa disse tvende Rejser blev den danske Armee meget svækket; thi det store Arbejde, de faa Levnetsmidler, og andre Ulejligheder foraarsagede en Svaghed blandt Armeen, hvorfor en stor Del maatte *ynkeligen om*komme. Aarets Tid tilstædte endda at foretage noget vigtigt, hvorfor Kongen delte sin Armee udi tvende Parter. General-Lieutenant Jørgen Lunge fik den halve Del, med hvilken han fik Ordre at begive sig til Elsborg; den anden halve Del lod Kongen føre paa Flaaden, med hvilken han begav sig til Stokholm, og inden faa Dage uden Forlis ankom 9 Mile fra bemeldte Hovedstad. De Svenske, som udentvivl havde seet forud denne Færd, havde lagt en stærk Bestærkning ved Passen, bestyrket sig med en stor Mængde Kanoner, og indsluttet Sundet med Kjæder, Baade, og hvad som kunde hindre Flaaden udi dens Fart. De havde ogsaa faaet nogle Tropper fra Holland; samme Tropper komme til Stokholm paa en meget belejlig Tid, og satte Mod udi Staden igjen, hvis Indbyggere vare blevne hel mod-

løse. Men nu bleve de deraf saa opmuntrede, at de satte sig for at forsvare dem til det yderste. Herudover fornam Kongen, at det vilde blive ham vanskeligt at sætte sit Forsæt udi Værk, og derfor begav sig med Flaaden til Kjøbenhavn igjen.

Imidlertid var General-Lieutenant Jørgen Lunge med 5000 Mand gaaen fra Elsborg ind udi Norge, og havde Ordre at bringe Indbyggerne udi Dalen under Kongens Lydighed. Til dette Anslag at iværksætte, lod han tillave en Hob Baade, paa hvilke han lod en Del af sine Tropper passere Floden, som skiller Norge fra Sverrig. Da han var kommen derover, commanderede han 200 Mand at indtage Passen paa et Bjerg, en halv Mil fra Floden, for at hindre de Svenskes Ankomst, men disse 200 Mand havde ikke saasnart begivet sig paa Vejen, forend den svenske General Casper Madsøn kom dem imøde, drev dem paa Flugten, og nødte dem til at søge Skoven, og er det uden tvivl i denne Action, hvor den bekjendte Christian Bernikou omkom y). Denne Allarm rakte snart til deres Øren, som

y) Con. fun. *Joh. Resen.* Denne havde distingveret sig meget af alle danske Adelsmænd ved Udenlands-Rejser. Thi han var ogsaa i Arabien, Abyssinien og paa Steder, hvor ellers Ingen kommer. Det er forunderligt, at Landet kunde staae

som stode ved Floden, hvorfor de af al Magt hastede at undsætte dem, hvilket de ogsaa lykkeligen forrettede, og komme de Svenske til at holde Stand ved saadant et Krigspuds z). De skjulte en Trompeter ved en liden Høj, hvilken, da de Svenske forfulgte de 200 Mand, blæste til Allarm, hvorudover de Svenske frygtede, at ved samme Sted, som Lyden kom fra, laae skjulte nogle Tropper, og derfor ikke turde gaae længere fort. Men, da Generalen fornam, hvorledes han var bedragen, tog han *Mod til sig igjen*, satte sine Tropper udi Orden, *og beslut*tede at anfalde de Norske, som vare komne over Floden, førend de Andre kundt komme dem til Undsætning, hvorudover de Norske søgte et beqvemt Sted ved Aabredden, udi Forsæt der at opholde de Svenske, indtil de Andre kunde komme over til Undsætning. Men, som Vinden var imod, og de derfor ingen Hjelp kunde faae, maatte de lave sig *til* at fægte mod Fienden alene. Midt i Træfningen, *som* var baade lang og haard, begyndte de Norske at fattes Kugler, hvilket de havde seet forud, og derfor samlet en Hob Sten langs ved Aaen, hvormed de tord-

staae slige Bekostninger ud; men end forunderligere, at ingen af disse store Voyageurs har efterladt sig nogen Reisebeskrivelse, saa at man kunde have havt noget for Pengene.

z) *Peleus* pag. 312.

forbnede lystig paa de Svenske, saa at de Samme, omendskjøndt de havde tænkt med deres Mængde at opsluge den lille Hob, de fandt for sig, maatte omsider gaae et Musketskud tilbage derfra med temmelig Forlis, og satte sig paa en bequem Plads, forventende flere Tropper.

Men Jørgen Lunge, da han saae, hvor stor Fare han var udi, dersom de Tropper, som med stor Utaalmodighed stode ved hin Side af Aaen, ikke kunde komme over, (hvortil der ingen Anseelse var) og tillige med overvejede, hvor umuligt det var at redde de overkomne Folk, dersom den svenske Armee, som var udi Vente, kom dem paa Halsen, besluttede han itide at retirere sig over Floden, hvilket han ogsaa gjorde med stor Behændighed paa de samme Baade, som han var kommen over paa, og det udi Fiendens Paasyn, uden at forlise en eneste Mand.

Efter denne behændige Retirade begav han sig med sine Tropper ind udi Dalen, hvilket Landskab er vanskeligt at komme til, fuld af Skove og snævre Veje, saa at hans Folk undertiden maatte passere En og En, og, at forsikkre Rytterne fra Fiendens hemmelige Udfald af Skovene, maatte Infanteriet bedække begge Sider af dem igjennem Skoven. De Svenske gjorde en Dag et Udfald af en stor Skov, men bleve saa vel imodtagne af de norske Fortropper, at de med Forlis maatte tage Flugten til Skoven igjen.

igjen. Sidem den Tid lod sig der ingen Fiende see; men Amtmændene og Præsterne komme, og aflagde deres Troskabs-Ed til Kongen af Danmark. Hvorefter General-Lieutenanten forlod Landet igjen med 20000 store Øxen, som han havde bekommet til Bytte, og, efterat han havde skikket sine Tropper til Grændserne udi Norge, begav han sig selv til Elsborg for at blive der Vinteren over.

Imidlertid havde Kong Christian meget at bestille med sine Krigs-Tilberedelser til forestkommende Foraar, og forhaabede efterfølgende Campagne at gjøre en lykkelig Ende paa Krigen, og sandelig de Svenske kunde nok gjøre deres Facit af foregaaende Actioner, hvorledes det vilde gaae dem ydermere, efterdi de fornemste Grændsefæstninger vare forliste, og derved Veien aabnet for de Danske til Kjernen af Sverrig. En stor Trøst for dem var, at Hollænderne tage deres Parti, og lode sig offentlig mærke, at de vilde forene sig med dem mod de Danske. Besynderlig tordnede den Stad Amsterdam med store Ord og Trudsler. Dog Kong Christian lod sig af alt dette ikke bevæge, men continuerede med sine Tilberedelser, og besluttede fast, ikke at nedlægge sine Vaaben, forend han havde bragt Sverrig til billige Tanker; midt udi denne Krigslue havde Kongen den Sorg at miste sin Dronning Anna Catharina. Højstbemeldte Dronning faldt Aar 1612 udi en Feber

ser, hvoraf hun døde den 29de Marts, og blev den 15de April begraven udi Vor Frue-Kirke i Kiøbenhavn a). Med hende havde Kongen avlet 6 Børn, hvoraf de 3, nemlig den Førstefødte Prinds Frederik, og tvende Princesser, Sophia og Elisabeth, strax døde; om de Efterlevende tales vidtløftigen i Historien.

Gustav Adolph havde imidlertid ladet hverve 2300 Mand Skotter og Nederlænder, hvilke tilsøes bleve bragte til Romsdalen udi Norge, og derfra toge deres Vej igjennem Guldbrandsdalen, udi Forsæt at conjungere sig med de Svenske, som da skulde lade sig indfinde paa Hedemarken. Men de bleve alle af Bønderne i Guldbrandsdalen slagne udi et snevert Pas ved Breide, og blev til en Erindring der paa samme Sted oprettet en Støtte med Inscription, at Skotternes Anfører der var omkommen med sin Hær. Slaget bliver endnu af Bønderne i Guldbrandsdalen kaldet Skotteslaget b).

De Svenske mærkede endeligen, at denne Krig intet godt Udfald vilde have for Sverrig, hvorudover alle deres Tanker henvendtes til Fred, til hvilken at erholde de søgte Kong Jacobs af England Mediation. Høistbemeldte Konge, som intet var kjerere end

a) *Joh. Poul. Res.* concio funebr. in obit. *Annae Cathar.*

b) *J. Rami* Chron. Norveg.

end at agere Fredsforhandler, tog sig strax Saaden med Iver an, og afferdigede tvende Gesandte, nemlig Spencer og Amstruter, hvoraf den Ene gik til Danmark og den Anden til Sverrig. Disse fandt begge Parter ikke utilbøjelige til Fred, og blev derfor berammet et Møde til Sjørød, hvor begge Rigers Commissarier skulde møde, hvilket ogsaa skede. Men der blev strax gjort en Vanskelighed af de danske Commissarier angaaende Gustav Adolphs Fuldmagt, thi, saasom samme Konge havde endda *ikke opfyldt* sit 18de Aar, holdt de fore, at man *ogsaa maatte* have en Fuldmagt af Sverrigs Stænder. Men de svenske Commissarier vægrede sig derfor, med mindre de Danske ogsaa viste Fuldmagt fra Danmarks Stænder. Hvorved det da forblev. De største Tvistigheder udi Fredsforhandlingen var om Calmar, Øland, Rißby, og Elsborg, hvilke de Danske begierede til evig Ejendom. Og medens Tractaterne varede, vare begge Konger udi Nærværelsen *for* at overlægge med Commissarierne, at ingen Ophold skulde skee. Freden blev sluttet ved engelsk Mediation til Sjørød udi Jan. 1613, og findes udi Actis publicis, hvor jeg Læseren vil henvise.

Udi denne Fred bleve ophævede 4 Tvistigheder: 1) Om Sonneborg paa Øsel, som Gustav Adolph paa egen og Sverrigs Vegne frastod, saa at det Hus Sonneborg, med hvad som derunder hørte, skulde

herefter til evig Tid tilhøre Danmark. 2) Om de 3 Kroner, hvilket blev saaledes bilagt, at det skal staae begge Rigerne frit fore herefter at føre 3 Kroner i deres Vaaben, dog saaledes, at Kongerne af Danmark derved ikke skal tilegne sig nogen Rettighed over Sverrig. 3) Om Finmarken, hvorom blev saa forenet, at Sverrig frastod den Ret, Frihed, Dominium maris, og anden Herlighed, som Sverrigs Krone udi Laplandene og Vardehus Lehn sig tilforn har tilegnet. 4) Om Tolden, hvilken blev sat med lige Fordel for begge Rigerne. Foruden disse 4 Poster blev ogsaa forenet om adskillige andre Ting, nemlig, at ifald Kongerne af Sverrig ville føre herefter den Titel af Lapperne, da skal ved saadan Titel ej forstaaes Sølapperne ved Vesterhavet imellem Titis Fjord og Varanger, og at Gottenborg ingen Privilegier maa gives, som er Danmarks Højhed i Øresund præjudicerlige.

Til Krigens Omkostning lovede Kongen af Sverrig at betale en Million, og derfor pantsatte Elsborg med Nyløse, Gammeløse, og andet Gods.

Hvad Skibe, Skjøt og Munition udi Krigen var erobret, blev udi dens Hænder, som havde bemægtiget sig dem. I det øvrige blev det stettinske Fordrag stadfæstet.

Saaledes endtes denne Krig, udi hvis Beskrivelse jeg har fundet forgodt at følge en fremmed Skribent

hent c), som levede paa samme Tider, for at undgaae al Mistanke om Partiskhed. Den sierødske Fred var ikke mindre reputerlig for Riget end den stettinske. Og havde disse Riger hidindtil voxet og tiltaget udi Magt og Anseelse. Men fra denne Tid begyndte en fatal Periode i den danske Historie, og Lykken, som hidindtil stedse havde været gunstig, begyndte at vende Ryggen, saaledes, at Danmark har taget af, ligesom Sverrig har voxet til, ja under dets stridbare Konger gjort saadanne Figurer, at dets *Magt* er bleven forskrækkelig for hele Europa. *Men den stedsevarende* Ulykke, som siden har fulgt Kong Christian den Fjerde, hindrer dog ikke, at han af Alle bliver anseet som en af de største Regentere, der levede paa de Tider, saasom den paafulgte Uheld kan alene tilskrives Tidernes Conjuncturer, og ingenlunde Personen. Alle danske og norske Officerer blev berømmede for at have efterlevet deres Pligt i denne Krig, undtagen Steen Bilde, Amtmand over Tronhjem, hvilken strax efter Freden paa Herredagen i Kjøbenhavn blev beskyldet for i mange Ting ikke at have efterlevet sin Pligt. Hans egen Broder Marcus Bilde gik irette for ham, men kunde ikke godtgjøre hans Sag; hvorfore han blev dømt til tre Aars

Land-

c) *Peleus*, en kongl. fransk Historiographus, som vidner sig at have ført Correspondence med fornemme Folk i Norden.

landsflygtighed; men, som han, uanseet denne Dom, opholdt sig hemmeligen i Jylland, blev han arresteret og ført til Dragsholm, hvor han mange Aar blev siddende. Man seer ellers heraf, at de Svenske maa have havt nogen Fremgang nordenfjelds; men jeg finder intet antegnet derom.

Medens denne Krig varede, forefaldt intet inden Riget, som fortjener at antegnes, thi Kongen var al den Tid mestendels enten ved Armeen eller tilsøes. At Pengemangel ellers udi Krigen maa have været stor, kan sees af de mange smaa og store Summer, Kongen laante af particulaire Folk, og vidner Biskop Hegelund i hans oft citerede Calendario d), at han det Aar 1612 satte ud paa Rente hos Kongen 200 Krondaler. I det øvrige finder jeg intet at antegne, uden at der 1611 var en stor Rebellion af Studenter imod Professorerne udi Kjøbenhavn. Hvad Aarsagen dertil var, findes ikke; jeg seer alene, at Uroligheden endtes ved nogle Studenters Relegation e). Dette kan ogsaa antegnes, at en Herremand ved Navn Marcus Lund Aar 1613 blev halshuggen paa Slotspladsen i Kjøbenhavn, fordi han havde slaget sin Frue ihjel f).

Strax

d) *Hegelund.* Calend. Manuscr.

e) *Hegelund.* ibid.

f) *Hegelund.* ibid.

Strax efter Freden var sluttet, blev holden en Herredag i Kjøbenhavn i samme Aar, hvor adskillige fremmede Gesandter lode sig indfinde, iblandt Andre fra de forenede Provindser, hvilke begjærede Moderation paa adskillige ny Paalæg. Udi denne deres Begjering bleve de understøttede af den engelske Ambassadeur, hvorudover Kongen erklærede, at, omendskjøndt han havde Aarsag at continuere med de Paalæg, som ved Anledningen af den svenske Krig vare anordnede, ikke desmindre vilde han dog, for at lade see sin gode Villie mod de forenede Provindser, føje dem derudi. Han befol ogsaa strax, at de ny Paalægge skulde ophøre udi Juli Maaned af samme Aar, og gav Ordre til Betjenterne intet at fordre over den gamle Ret, som var for Krigen. Omendskjøndt Kongen erklærede sig at skride til saadan Føjelighed af Affection for de forenede Provindser, saa er dog troligt, at det var kun en pur Compliment, helst saasom de udi sidste Krig havde understøttet de Svenske, og offentlig truet at erklære sig mod Danmark; Christian den Fjerdes hele Regjerings Tid viser derforuden, at han ikke meget elskede Hollænderne; men tvertimod, at han var en bestandig Ven af Spanien, de forenede Provindsers Fiende. Hollænderne mærkede ogsaa det samme saavel af Toldens Forhøjelse udi Øresund, som af andre Tegn, hvorfore de ogsaa i den sidste Krig, Kongen førte, sloge sig aabenbare

til

il Sverrig. Den Føjelighed, han derfor denne Gang lod see mod dem, synes heller at være bragt ilveje ved Kong Jacobs Forbøn, hvilken han intet unde nægte. Det er derfor gandske utroligt, som nogle Skribenter foregive g), at Kong Christian Begyndelsen af Krigen havde sin Svoger mistænkt or at inclinere til det svenske Parti, og at de Danske den Henseende handlede ilde med den engelske Gesandt, som kom fra Sverrig, thi der var stedse et ægement-Venskab imellem disse tvende Konger. Og gaves derpaa efterfølgende Aar en stor Prøve, da Kong Christian paa ny, uden anden Aarsag end af Affection, gjorde en Rejse til England igjen. Denne anden Rejse gik for sig med et lidet Følge af 50 Personer; han arriverede lykkelig dermed til England, og fandt Dronningen sin Søster til Sommerset, førend man havde nogen Kundskab om hans Ankomst. Kong Jacob, som da var i Bedfordshire h), da han fik Tidende om hans Ankomst, kom han strax tilbage, og diverterede sin Svoger med Carousel, Jagt, Fyrværker, og anden Tidsfordriv, indtil den 1ste Augusti, da blev Hans Majestæt af den engelske Prinds ledsaget til sit Skib, og sejlede til Danmark igjen, hvor han søgte at høste Frugt af den Fred, som Gud havde kronet Rigerne med, og at arbejde paa at zire Lan-

g) *Pufend.* Hist. Sv.

h) Annals of King *James* pag. 12.

Landet med herlige og skjønne Bygninger, samt at forfremme Handel og Manufacturer, hvilket var hans stedsevarende Lyst. Derfore, da Indbyggerne af Neugard, som ikke vilde beqveme sig til at indlemmes med Sverrig, udi dette Aar skikkede Gesandter til Danmark, for der at søge Hielp, vilde Hans Majestæt ikke bemænge sig dermed, paa det at den imellem Rigerne nylig sluttede Fred ikke skulde forstyrres.

Ligesaadan Begjerlighed til Fred lod han see kort derefter; thi da den Stad Brunsvig havde sat sig op mod Hertugen, der og beleirede *samme Stad*, søgte Kongen, istedenfor at gribe til Gevær, for at tvinge Staden, og at assistere sin Svoger, at bilægge Tvistigheden ved venlig Underhandling, han skrev derfor Magistraten i Brunsvig til, og tilbød sin Underhandling; og, da Saadant ikke kunde hielpe, men de Brunsviger søgte med Haardnakkenhed at forsvare sig mod deres Landsherre, raadede han Hertugen at see Tiden an, og at ophæve Beleiringen, for at give Indbyggerne Tid til at betænke sig i).

Hvad indenlandske Sager angaaer, da blev udi dette Aar 1614 den vigtige Proces fortsat mellem Dr. Hans Resen og Magister Oluf Kok, hvorom er talet med Omstændighed paa et andet Sted, og var Udfaldet saa, at Doct. Resenius blev frikjendt; og Magister Oluf Kok blev dømt fra sit Embede, i

manna

i) *Thuan* lib. 8. tom. 4.

naatte rømme Landet. Han døde faa Aar derefter Hamborg. At Resenius ellers intet tabte af de ode Tanker, Kongen havde om ham, sees deraf, it da Doct. Peder Winstrup, Bispoppen i Sjæland, dette Aar ved Døden afgik, lod Hs. Majestæt Bispestolen et helt Aar blive staaende ledig, eftersom an dertil havde beskikket Resenius, men vilde ikke alde ham, førend han var færdig med det Forsvarsskrift, han havde lovet at udgive for at udslette den Mistanke udi Religionen, som Mag. Koks Beskyldninger havde bragt ham udi. Men, da dette var skeet, blev han Aaret derefter Bispop udi Doct. Winstrups Sted. Foruden Doct. Winstrup døde ogsaa i dette Aar Mag. Peder Hegelund, Bispop udi Ribe, af hvis skrevne Calendario, som mig er meddeelt, jeg et og andet har indført i denne Historie. Det samme, endskjøndt det er kort og mavert, saa er det dog tilforladeligt, efterdi alt, hvad han i samme Calendario har antegnet, er skeet i hans egen Tid. Udi Norge skede dette Aar denne Forandring, at Envold Kruse blev dimitteret fra Statholderskabet, og Jens Juel blev Statholder i hans Sted.

Hans Majestæt havde siden Dronning Annæ Catharinæ Død, som skede 1612, siddet udi eenlig Stand. Herudover raadede Adskillige ham til at træde udi nyt Ægteskab, og foresloge hans tvende

Sø,

 stre

stre, nemlig Churførstinden af Sachsen og Hertug-
inden af Brunsvig, som i det Aar 1615 vare
komne til Danmark, en tydsk Princesse; men Hans
Majestæt lod sig da mærke, som han ingen Lyst hav-
de til Forandring, efterdi han med den salige Dron-
ning havde avlet mange Børn; saa at der var ingen
Anseelse til, at hans Afkom skulde udgaae, og hvis,
som formodentligt var, han med en ny Dronning
avlede flere Prindser og Prindsesser, vilde saadan
Mængde blive Riget til Byrde; saa at de derfor
ikke mere talede om den Sag, men efter kjærlig Af-
sked med Kongen og Enke-Dronningen, som de hav-
de besøgt udi Nykjøbing, rejsede bort igjen; men ef-
ter deres Bortrejse tog Kongen dette i Betragtning,
og endelig resolverede sig til et ulige Ægteskab med
Jomfrue Kirstine Munk, hvis Fader var Ludvig
Munk, Lehnsmand udi Trondhjem, hvilken udi det
Aar 1597 udi den Inqvisition, som da efter Kongens
Befaling bleven holden af Arild Hvitfeld og Jør-
gen Friis, blev dømt fra sit Embede, og døde paa
sit Gods i Jylland. Ægteskabet gik i en Hast for
sig paa Lunde Bispegaard i Skaane, saa at Ingen
vidste noget derom, førend Hans Majestæt selv an-
kyndigede Rigets Raad saadant. Vielsen skede af
Nicolaj Sognepræst i Kjøbenhavn Mag. Mads
Jensen, hvilken bidhen var forskreven, med saadan
Ceremoni, at Kongen rakte hende sin venstre Haand,

g hun igjen Kongen den højre, som brugeligt er i
e ulige Giftemaal, som kaldes Matrimonia ad
Morganaticam, eller til den venstre Haand; og
eer man, at Hans Majestæt fandt forgodt at ind-
gaae saahant Ægteskab, at de Børn, som avledes
med den ny Gemahl, skulde ikke være de andre kon-
gelige Børn til Byrde; hvorfore og Conditionerne
vare disse, at hun alene skulde føre Titel af Kongens
Gemahl, men ikke Dronning, og Børnene skulde
ingen Ret have til Riget. Med hende levede Kon-
gen i kjærligt Ægteskab indtil 1630, da hun faldt i
Unaade, som omstændeligen skal fortælles paa et an-
det Sted.

Efterfølgende Aar 1616 den 31te Marts døde
Hertug Johan Adolph af Slesvig-Holsten udi sin
Alders 41 Aar, en from, sagtmodig og lærd Herre,
og vidner Cypræus k), at han var erfaren udi alle
Sprog og Videnskaber. Han stiftede Aar 1606 det
skjønne Bibliothek udi den førstelige Residents Got-
torf, hvilket blev lagt an paa tre Hvelvinger, som
støde til hinanden, og forsynet med Bøger udi alle
Videnskaber og rare Manuskripter; til en Erindring
herom bleve over Caminen udi en Steen udhugne føl-
gende Vers:

Artibus excellens, pacis Dux Janus Adolphus,
Condidit & libris istud Conclave ditavit.

k) Cypr. Annal. Eccl. Slesv. pag. 428.

Ille qvidem numero libros & sedibus; at se
Mansuro, donec domus hæc erit, auxit honore,
Si qva manet seris benefacti gratia seclis l).

Der holdes ellers for, at denne Hertug var ingen Hader af den calvinske Religion, hvorudover Calvinisterne havde Forhaabning at spille Mestere udi Holsten og Slesvig udi hans Tid. Hvad, som gjorde ham mest mistænkt for at favorisere den calvinske Religion, var, at han beskikkede udi den evangeliske Superintendents Fabritii Sted en Calvinist ved Navn Philippus Cæsær af Hessen-Cassel; saa at hans Død faldt beqvem ind for den evangeliske Lærdoms Conservation. At han ellers ingen Elsker var af Overtro sees deraf, at da en roman-catholsk Rigs-Første begjærede af ham St. Vicelini Ben, som laae begravne til Bordesholm, lod han samme opgrave og hemmeligen nedsjunke, at Ingen skulde drive Afguderi dermed.

Han efterlod sig mange Børn, som han havde avlet med sin efterlevende Gemahl August Frederik den Andens Datter, nemlig: 1) Hertug Frederik m), som fulgte sin Fader udi Regjeringen; 2) Hertug Adolph, en stridbar Herre, som 1631 begav sig udi kejserlig Tjeneste, og blev omkommen udi det Slag ved Lejpzig tilligemed mange andre fornem-

l) Olearii cont. Chron. Holsat. pag. 66.
m) Olear cont. Chr. Holsat. pag. 68.

iemme Herrer; 3) Hertug Hans, hvilken Anno 634 blev Bisskop over det lybekske Stift, efterat han nogen Tid havde ladet sig bruge udi den svenske Armee under Gustav Adolph; 4) Hertug Christian, om døde strax efter sin Fødsel, og fire Prinsesser. Laaret for Hertug Johan Adolphs Død var en overmaade stor Vandflod udi det Hertugdom Slesvig, saa t mange Mennesker omkomme. I Wydings Hered blev en Kirke bortskyllet, og 168 Mennesker druknede, og blev Broen for Slottet udi Tønder nedreven, og Vandet rejsede sig indtil Vinduerne n).

Saasnart Hertug Johan Adolph, som sagt r, ved Døden var afgangen, overlagde Kongen med en unge Hertug at fuldfærdige det store Værk angaaende Førstefødselen, hvortil vare gjorte Præparatorier 1608, og det paa saadan Maade. Han havde udi samme Aar stævnet Hertugen til sig i Jylland, og det ganske uformærkt, paa det at Rigets saavelsom Førstendømmenes Adelskab ingen Mistanke skulde fatte dertil, og søge at hindre deres Foretagende. Efterat de have forbundet dem til Enighed og Taushed, besluttede de at gjøre Ansøgning hos Keiseren, om at erhverve Førstefødsels-Ret udi Førstendømmene, og at tilintetgjøre Stændernes prætenderte Valgrettighed. Til den Ende fandt man forgodt at affærdige Kongens Raad Jonam Cari-

stum

n) Chr. Holsat. pag. 65.

skum til det kejserlige Hof, hvilken for Kongen: Hertugen erholdt af Kejser Rudolph 2 et Diploma Primogenituræ saaledes, at Holsten, Stormarn og Ditmarsken altid skulde tilfalde den Førstefødde uden foregaaende Valg.

Dette blev dog holdet hemmeligt indtil Hertug Johan Adolphs Død; men da blev overlagt mellem Kongen og den unge Hertug Frederik, hvorledes man skulde forholde sig paa forestaaende Landdag, for at tilkjendegive Ridderskabet det af Kejseren erhvervede Diploma om Førstefødsels Rettigheden udi Holsten; thi hvad Slesvig angik, da, endskjøndt det ofte af Ridderskabet blev confunderet med Holsten, saa var det dog noget, som ikke kom Kejseren ved, men alene Kongen og Riget, hvorudover ogsaa Kongen, som Lehnsherre af Slesvig, i det Aar 1609 havde givet et lige Privilegium for samme Førstendom. Da dette nu var vel overlagt, gik Landdagen for sig den 11 November 1616. Da begyndte Stænderne igjen efter Sædvane at staae paa deres Valg-Rettighed og andre Privilegier; men midt udi deres Veltalenhed blev dem forelagt den hidindtil skjulte kejserlige Bevilgning, hvilket var som et Tordenslag for dem, helst saasom Kejser Rudolphi Diploma indeholdt Trudseler imod dem, der vilde sætte sig derimod; men intet gjorde dem mere modløse end det danske Rytteri, som paa samme Tid var bu-

det at møde for at mynstre ved Kolding, item det Fodfolk, som uformærkt var ført fra Fyen ind udi det Hertugdom Slesvig. Hvorudover de omsider bequemmede sig til at aflægge Hyldings-Ed til den unge Hertug Frederik, hvilken kort derefter af Kongen blev forlehnet med Slesvig og Femern, og blev Lehnet imodtaget til Kolding af tvende førstelige Gesandtere.

Gesandterne vare Godske Wensin, Amtmand til Gottorf, og Hans von der Wisch, Amtmand til Tondern, hvilke udi Hertugens Navn finge den 2 December Lehn af Hans Majestæt med sædvanlige Ceremonier. Ved denne Højtidelighed stiftede Hans Majestæt en ny Ridder-Orden kaldet Sværdet, hvis Tegn var en harnisket Arm med et draget Sværd, og bleve da slagne til Riddere tolv Herremænd, som havde holdet sig vel udi den svenske Krig; deres Navne sees af det Vers, som Helvaderus gjorde derover, saa lydende o):

Fries, Lung, Scheel, Rantzou, Rantzou, tu Bildeqve, Rantzou,
Senchler, Sparr, & Pens, Sandberg, Scheel, partis eqvestris.

Dagen tilforn blev Jørgen Lunge gjort til Rigets Marsk og Albert Skeel til Rigs-Admiral. Denne unge Hertug Frederik var den første, der efter

o) Helvad. Sylv. Chr. pag. 282.

efter Jus primogenituræ eller Førstefødsels-Ret succederede sin Fader alene, uden at gaae i Deel med sine Brødre, og beskyttede Kongen ham udi samme Ret, saavel imod hans Brødre, som imod Stænderne, hvilke endda ikke kunde faae deres Valg-Rettighed ud af Hovedet. Han blev ellers en af de navnkundigste Hertuger udi Holsten, og skal der ved Lejlighed ofte udi denne Historie tales om ham.

Paa samme Tid døde Cantzleren Christian Friis til Borreby udi sit Alders 60 Aar, efterat han havde været Cantzler udi 20 Aar. Han var en stor Elsker og Befordrer af lærde Mænd, som han ideligen converserede med, havde ogsaa stor Kundskab i Statssager. Dog synes det, at Kongen ikke altid var fornøjet med ham, efterdi han stedse var en hidsig Forfægter af Adelens Højhed. Det lægges ham ogsaa til Last, at han contribuerede noget til Tycho Brahes Forfølgelse p). Han døde paa Skibets Sides ved Aggershus, da han med Kongen rejsede til den norske Herredag q). Udi hans Sted blev igjen beskikket til Cantzler Christian Friis til Kragerup, som havde været Prinds Christians Hofmester, hvilken Plads Christen Tomesen Sehested

ned

p) Gassend. vit. Tych. lib. 4. male in Tychonem affecti fuere tam Magister qvam Regis Cancellarius.

q) Con. fun. Matth. Jani Medelfart.

ned igjen efter ham. Paa samme Tid blev Jens Bielke Norges Cantzler udi Anders Greens Sted, og er det denne Bielke, som har gjort de bekjendte Forklaringer over Ord i den norske Lov; iligemaade døde Rigets Admiral Mogens Ulfeld, en meget forsøgt Herre, der i sin Ungdom havde tjent tilsøes mod Tyrken r).

Jeg finder i det Øvrige intet andet af Vigtighed passeret udi disse Aaringer; thi Riget var udi fuldkommen Rolighed, saa at fra den calmarske Fejde indtil den tydske Krig, som begyndte 1625, liden Materie gives til en Historieskriver. Kongen holdt Fred og Venskab med alle Potentater, endogsaa med Gustav Adolph, hvis Dyder han admirerede, og en almindelig Fornøjelse var iblant Undersaatterne, hvilke under saadan fornuftig Regent toge daglig til i Velstand, og forfremmedes udi Dyd, Videnskaber og Duelighed, hvortil de blede opmuntrede af Kongens Exempel. Jeg har tilforn talet om denne store Konges Forsøg paa at oplede det gamle Grønland. De tvende efterfølgende Aar 1618 og 1619 gave endda større Prøver paa hans Omsorg for Handelens Forfremmelse og hans Begjerlighed til at gjøre Decouverter, som har erhvervet ham saa stort Navn i Historien, og hvorved langt bortliggende Havne og Lande ere blevne opkaldte efter hans Navn. Dette agter

r) Program. Chr. Longomont.

agter jeg her omstændigen at udføre, endel, eftersom meget lidet deraf tilforn ikkun er bragt udi Pennen, endel ogsaa, efterdi jeg holder fore, at Videnskabers Forfremmelse, Handels og Manufacturers Stiftelse er det, som egentlig næst Gudsfrygt gjør en Konge stor, og hvis Antegnelse tjener mere til Opbyggelse end Kriges og Feltslags Beskrivelse.

Den ostindiske Handel, som udi det Aar 1618 blev foretagen, og den Colonie, som blev anlagt paa de cormandelske Kyster, er det, som jeg her først maa tale om. Om samme Handels *Oprindelse er* kun lidet antegnet af Landets Indbyggere, uden hvad som findes udi Herr **Ove Gieddes** Sø-Journal s), hvilken dog er saa mager, at man deraf aldeles ikke kan forfatte nogen Historie, hvorudover jeg kan ikke give saadan udførlig Underretning derom, som jeg ønskede. Den hollandske Skribent **Baldeus** synes at give tilkjende, at den bekjendte Nederlænder **Marchelis Boshouwer** bragte de danske Folk først paa de Tanker at handle paa Ostindien, men han farer udi den Post, som udi adskillige andre, vild. Vel kan ikke nægtes, at denne Handel jo først begyndte at sættes iværk, da bemeldte **Boshouwer** kom til Danmark, og at de første Skibe tilligemed ham under Herr **Ove Giedde** bleve affærdigede. Men, at de Danske tilforn efter andre Nationers Exempel havde været betænkte

s) Diarium *Ov. Gedd.* Manuscr.

tænkte paa den ostindiske Handel, seer jeg af en kongelig Bevilgning til et Compagnies Stiftelse, dateret Antvortskov den 17 Marts 1616. Forslaget om samme Compagnies Stiftelse bestod udi 34 Artikler, hvoraf disse ere de fornemmeste t).

1. Art. At Kongelig Majestæt vilde tilstede udi sine Kongeriger at lade udrede for det første tvende Skibe, som til hver Reise skal gjøres behov paa Ostindien om Capo de bona Speranza, og at Ingen sig maa understaae udi tolv Aar eller saa lang Tid, som Hans Majestæt det naadigst ydermere vil tilstede, af Hans Majestæts Lande her at udrede eller at seile omkring fornævnte Capo de bona Speranza, under Livs og Gods Forbrydelse.

10. Art. Hver Mand skal stande frit fore at lægge udi Handelen saa meget, som de selv vil, dog ikke mindre end 150 Rdlr. uden anderledes kan af Compagniet bevilges; og, dersom mere bliver indlagt, end samme Handel kunde erfordre eller have behov, skulde det ikke antages.

20. Art. Dette Compagnie skal begynde udi det Aar 1616, og skal vare udi 12 Aar eller saa længe, som Kongelig Majestæt denne Handel naadigst vil bevilge &c.

21.

t) Privileg. inter Acta Societatis, Manuscr.

21. Art. Saa tidt og ofte der udi Penge-Kisten 15 af Hundrede ere indbragte af de solgte indiske Vare, skal strax til Participanterne samme Penninge uddeles.

33. Art. Til en underdanigst Erkjendelse imod disse privilegerede Artikler, skal Compagniet give Kongelig Majestæt efterat Skibene fra den første Reyse ere igjen komne, to tusinde Rosenobler ꝛc.

Af dette sees, at de Danske ikke *alene* havde været betænkte paa, men endogsaa have *gjort en Begyndelse* til et Ostindisk Compagnies Stiftelse, førend Boshouwer kom til Danmark 1617, og at bemeldte Boshouwer ikke gav saa meget Anledning til den indianske Handel, som at han kom belejlig til Danmark just paa den Tid, da saadant var i Gjærde. Men, førend jeg gaaer videre fort, maa jeg røre lidet om denne bekjendte Mands Historie, og Anledning til hans Ankomst hid udi Riget.

Paa de Tider, da Hollænderne søgte at gjøre Portugal allevegne Afbræk udi Indien, blev en Under-Kjøbmand ved Navn Marchelis Boshouwer Aar 1612 af Staterne og Prinds Mauritz af Oranien skikket til Keiseren af Zeilon, at slutte en Commerce-Tractat. Boshouwer forrettede vel sit Ærende, sluttede Tractaten til begge Parters Fornøjelse, og derved kom i saadan Naade hos Keiseren, at han

ikke

ikke vilde slippe ham igjen. Boshouwer forblev saaledes udi Landet, hvor han blev ophøjet til stor Ære og Værdighed, blev gjort til Prinds af Migomme, Gehejme-Raad og General-Admiral. Alle hans prægtige Titler har jeg seet udi et egenhændigt Brev til Kong Christian den Fjerde dateret Capo de bona Speranza d. 27de Juli 1619 u), og lyder samme saaledes: Marchelis Prince van Migomme, Coeckelecorle, Annanogoporre ende Niwitegael, Heere van de Ordre des Guldenssons, Præsident van de hooge ende Krycks Raaden, Tweeden in den secreten Raadt, Amirael Capitayn, General vant Keyserryck Seylon &c.

Hvilket var al den Ære og Lykke, en fattig Under-Kjøbmand kunde vente sig udi nogle Aar. Efterat Boshouwer havde levet nogen Tid udi saadan Anseelse, fik han Lyst at gjøre en Reise til Holland, maaskee for at lade sig see af sine Landsmænd, hvilket stort Dyr han var bleven. Efter indstændig Begjering fik han endelig Anno 1615 Forlov at gjøre saadan Reise. Men, da han var kommen til Holland igjen, og der paastod at være agtet og anseet som en Prinds af Migomme, fandt han Sanden at være, som Ordsproget lyder: at en Prophet er aldrig mindre agtet end udi sit Fædreneland; thi Hollænderne kunde ikke saa hastig faae denne Metamorpho-

u) Inter Acta Societ. Manuscr.

physin i Hovedet, at en Under-Kjøbmand naturligvis paa 2 eller 3 Aar kunde blive Prinds, og derfor ikke vilde gjøre ham den Højtid, som han mente sig at tilkomme. Herudover blev han fortørnet, og begav sig Anno 1617 til Danmark, hvor han udentvivl havde hørt, at Indbyggerne vare udi Arbejd med at stifte et ostindisk Compagnie, og der gjorde Forslag for Christian den Fjerde om at bringe Danmark den zeilonske Handel tilveje. Derpaa ilede man med at bringe det Compagnie, som man længe tilforn havde arbejdet paa, udi Stand, og Boshouwer, som allevegne lod sig give Titel af Prinds af Migomme, sluttede en Contract paa Kejserens Vegne af Zeilon, hvilken Contract blev efter Baldei Sigelse undertegnet af Hans Majestæt Anno 1618 den 30te Marts, hvorvel jeg har seet saadan Contract udi et hollandsk Manuskript af Dato den 2den Augusti, som sluttes saaledes x): Geschiet, believet, bevilliget, accorderet, versproocken, ende toogeseyt in der Conicklijcken Stadt Copenhaven den andern Augusti Anno 1618 Styli veteris.

Marchelis de Boshouwer.
Pieter van Santen.
Roland Krape.

Saa at enten forrige Datum maa ikke være rig-

x) Inter Acta Societ. Manuscr.

rigtig, eller der maa være tvende Gange sluttet saadan Commerce-Tractat udi samme Aar.

Efterat Contracten var sluttet, begav Prindsen af Migomme sig samme Aar med et stort Skib og en Jagt paa Rejsen til Zeilon. Compagniet udi Kjøbenhavn skikkede derforuden nogle Krigsskibe med, nemlig Elephanten, David, Christian, Patientia, og Kjøbenhavn, samt en Jagt kaldet Øresund; under Anførsel af Hr. Ove Gjedde, hvilke Skibe efter 22 Maaneders besværlige Reise landede til Zeilon 1620 den 16de Mai. Den hollandske Skribent Baldeus skriver, at Prindsen af Migomme døde paa Vejen, hvilket dog anderledes at være, synes at bevise den Commerce-Tractat sluttet mellem Kongen af Danmark og Kejseren, hvorudi Prindsen af Migomme bliver nævnet, som daværende paa den danske Flaade, der laae ved Zeilon, saa at det synes, at samme Gesandts Død er skeet noget efter Ankomsten til samme Ø. Tractaten har jeg funden trykt paa Dansk af efterfølgende Indhold:

1. Er efter den Fuldmagt, som den zeilonske Gesandt Prindsen af Migomme er medgiven, sluttet et stærkt Forbund mellem Kongl. Majestæt af Danmark og Kejseren af Zeilon, ved hvis Kraft Ingen udi hans Kejserdom skal handle uden den danske Nation, og deres

Med-

Medfølgere, og skal de nyde de kostelige Vare, Specier, Edelstene, og hvad ellers Profit der falde kan.

2. Gesandten, Prindsen af Migomme, skal ikke begive sig fra Skibet hverken med Frue eller Børn, men hæfte for hvis Løfte, som gjort er, til saalænge Kejseren indfører saa meget Guld og Klenodie til Underpant, som Kjøbmanden forvisses paa bemeldte Underpant; hvilket forbemeldte Underpant skal igjen leveres, naar Løftet er fuldbyrdet om de 3 Penge for en.

3. Skal de Danske ingen Told give for nogen Ind- eller Udførsel.

4. Er Kejseren forpligtet at forskaffe Compagniet alle Kjøbmands Vare for bedre Kjøb, end de andensteds betales, saa at, gjeldte til Bantam en Sæk Peber 8 Realer, skal Kejseren det levere for 6, og saa udi andet.

5. Er Kejseren forpligtet, at befordre Compagniet til videre Handel hos andre indianske Konger og Herrer, som han staaer udi Forbund med.

6. Skal det danske Compagnie have Frihed udi Kejserens Lande med hver Mand at handle, som fri Handel tilstedes 2c.

Denne

Denne Tractat, enten den er sluttet paa Ski-
ne med Boshouwer udi Keiserens Navn, eller
ed-Keiseren, synes at bevise, at samme Mand: le-
de, efterat Skibene vare komne til Zeilon, og at
ns Død maa være skeet noget efter Ankomsten paa
Skibet ved Zeilon, med mindre man vil sige, at
ans Navn af politiske Aarsager udi Tractaten er
dført af de Danske, hvilket jeg vil lade staae ved
t Værd. Et af Hr. Ove Gieddes egenhændige
Breve, som mig er tilstillet, viser, at Prindsen af
Rigomme levede paa Henrejsen ved Cap de bonne
Esperance; thi Brevet er dateret Taffelbayen. Man
ter ellers af samme Brev, at han har været syg af
Bitterhed og Misfornøjelse over de Danske y), og
t Conjuncturerne have været meget slibrige paa den
anske Flaade, hvor Ambassadeuren vilde tilegne sig
il Commando, og søgte at oprøre Admiral Gjed-
des

y) Lit. *Ov. Gedd.* ad Cancell. *Christ. Friis* dat. Tafelbay die 30 Julii 1619 Manuscr. autogr. Ordene ere disse: Ambassadeuren haffuer i lang Tiid værit sjugh, och er endnu naaget svag. Jeg formener hannem hans Sjugdom miste Parten ex melancholia & cholera at haffue colligerett; thi jeg haffuer ihe hørt naagen, som jo naagenlunde med Ord till Gedults kunde bringes, excepto ipso.

des underhavende Officerer, som bemeldte Admiral klageligen tilkjendegiver i samme Brev z). Man seer endelig af samme Brev, hvorledes Conjuncturerne have været udi Zeilon, nemlig at Landet har været haardt plaget af Portugiserne; og at derfor Ambassadeuren med saadan Iver har drevet paa, at de Danske skulde tage paa Portugiserne, hvor de kunde træffe dem, hvortil dog Ove Gjedde vilde ikke beqvemme sig, saa at det er troligt, at paa dette Punct beroede den hele Handels Succes, og at Ambassadeuren havde lovet at forskaffe de Danske den zeilonske Handel med de Conditioner, at de skulde beskytte Landet for Portugisernes Overfald. Thi af en original Contract, som mig er meddelt, seer jeg, at Boshouwer paa Kejserens Vegne havde betinget et Krigsskib med halvtredie hundrede Soldater, hvilke som Hielpetropper skulde føres til Zeilon udentvivl mod Portugiserne, og at Danmark derfor skulde have en Summa af 94,449 Rdlr. 3 Ort a). Hvorom Ab

z) Ibid. Ordene lyde saaledes: Efterdi han Dag fraa Dag haffuer sig Commando paa tagett, och derforuden en Part af Schibs Officererne mig uaffuidendes till deris Sch at komme haffuer forbødett.

a) Conventio membran. dat. Friderichsb. d. 30 Octbr. 1618. Derudi findes disse Ord: gelo

Alting er, saa seer man, at Boshouwers Død, enten den skede for eller siden Skibenes Ankomst til Zeilon, forvirrede gandske de danske Sager, og gjorde den Forhaabning til intet, som Danmark ved hans Middel havde fattet; thi da Kejseren fik at høre Boshouwers Død, vilde han ikke samtykke det, som Gesandten havde indgaaet med Danmark; ja han nægtede udtrykkelig, at han havde givet Ordre til saadan Underhandling.

Ove Gjedde, da han saae sig saaledes bedragen, lod han confisqvere Boshouwers Midler for den Skade og Omkostning, han havde bragt Riget udi. Hans Frue lod han efter Begjering føre til Candy med nogle Jomfruer, som opvartede hende, og bekom hun saa meget af Midlerne, som kunde tjene til hendes Underholdning. Baldeus siger, at Ove Gjedde derpaa med uforrettet Sag rejste til Danmark igjen, hvilket er usandt; thi han begav sig fra Zeilon til de cormandelske Kyster, hvor han efter en lang og fortrædelig Underhandling, som hans Dag-Register udviser, med Kongen eller Naiken af Tansiur erholdt det Sted Trankebar, hvor Fæstningen Dansborg blev anlagt, udi hvilken Fæstning Compagniet har holdt Besætning indtil denne Dag. Maaden, paa hvilken Trankebar blev overdra-

gelowe ick Marchelia Prints van Migomme Ambassadeur &c.

dragen, var denne: da Hr. Ove Gjedde mærkede, at der var intet ved Zeilon at vinde, og han paa samme Tid fik Skrivelse fra Roland Krape, som var udsejlet med de første danske Skibe, at Kongen af Tansiur paa den cormandelske Kyst havde foræret Kongen af Danmark en Bye ved Søkanten kalden Trankebar, rejste han didhen, og blev af Kongen antagen med stor Pragt. Efter adskillige Handlinger b) kom Sagen omsider til Rigtighed, og lod Ove Gjedde derpaa anlægge en Fæstning, som blev kalden Dansborg. Overgivelsen af Trankebar findes endnu med malebarske Bogstaver graven udi smaa lange Sølvplader, og er udi en af Compagniets Directeurers, Etatsraad Holmsteds, Gjemme. Saa at dette Tog, langtfra at løbe frugtesløs af, lagde Grunden til den ostindiske Handel, som udi meer end hundrede Aar er holden vedlige her i Riget c).

Hvad

b) Diarium *Ov. Gedde* Manuscr.

c) Trankebar var udi Begyndelsen, da de Danske kjøbte den, lidt meer end en Landsby, men er siden udi de Danskes Hænder bleven til en anselig Stad, og er Compagniet efter Tractaten forbundet at betale aarligen til Kongen af Tansiur 2000 Perdons. Den er bleven befæstet med en stærk Mur, og dens Bastioner ere vel forsynede med Stykker. Der ere 3 Kirker udi Trankebar,

Hvad Capital dertil udi Begyndelsen af Compagniet
er nedlagt, er mig ubekjendt; at den ikke maa have
været meget anseelig, synes at vise den 10de Artikel
af

kebar, nemlig en dansk Kirke, kaldet Sion, en
anden for de omvendte Malebarer, kaldet Jerusalem,
og den tredie er en roman-catholsk Kirke.
Derforuden er der ogsaa et stort mahomedansk
Tempel, item 5 store Pagoder eller hedenske
Templer. Indbyggerne ere 3 Slags, nemlig
Europæer, Morer og Malebarer, hvilke sidste
ere udi større Tal end de andre.

Stadens Territorium indeholder 15 Landsbyer,
hvoraf Borejar er den største, og hartad ligesaa
stærk bebygget, som Trankebar. Den Konge,
som Staden er kjøbt af, ejer kun et lidet Land,
som haver omtrent 30 Mile udi Længden, og
Hovedstaden, hvor han har sit kongelige Sæde,
heder Tansiur, og findes der kun 4 befæstede
Steder udi det hele Rige. Saa det synes, at
saadan en liden Konge skulde ikke være meget
formidabel for den danske Colonie, især som han
dependerer af den store Mogol, til hvilken, som
til Landets Overherre, maa betales en anseelig
aarlig Skat. Ikke desmindre, saasom han haver
store Indkomster, saa kan han udi Krigstider
bringe en anseelig Krigshær paa Benene i
en kort Tid. Saaledes lod han sig see mod Enden
af forrige Seculo med 40000 Mand for
Tran-

af det Forslag om Compagniets Stiftelse, confirmeret Antvortskov den 17de Marti 1616, hvoraf sees, at En derudi kunde blive Participant, naar han indskjød 150 Rdlr. Derfor finder jeg ogsaa af adskillige Breve og Documenter, at Handelen strax vallede, og undertiden var færdig reent at ophæves; thi Anno 1627 den 13de April blev indgiven en Memorial, undertegnet af J. Bram, Jacob Mikkelsen og Jørgen Danielsen, hvorudi forestilles: 1) den slette Tilstand, Handelen var udi. 2) At nye Participantere maa søges, eftersom de gamle ingen Penge ydermere dertil vilde give. Anno 1633 finder jeg en kongelig Befaling til tvende Professorer, Doctor Claus Plum og Mester Jacob Finke, samt nogle andre Participanter, om at gjøre Regnskab til Kongen for det Indskud, Hans Majestæt havde gjort til Handelen. Og, endskjøndt Kongen greb Compagniet under Armene, saa meget som muligt, syntes det dog ingen Fremgang at vilde have; thi jeg finder udi en klagelig Memorial indgiven af Participanternes Fuldmægtige til Skanderborg den 12te Marti 1634, at Compagniet tilstaaer sig at

være

Trankebar, hvilken han udi 9 Maaneder holdt beleiret, og vilde ikke ophæve Beleiringen, før end man stillede ham tilfreds med en Sum Penge.

være Hans Majestæt 156000 Rdlr. skyldig, paa hvilken Sum de allerydmygst begjærede Afslag d).

Saadanne Anstød havde denne Handel strax udi Begyndelsen, hvorudover der fandtes de, som holdte for, at det var tjenligst den rent at ophæve; men en og anden lykkelig Retour har sat Mod udi Compagniet igjen, saa at Handelen er bleven vedligeholden til denne Dag.

Aaret efter Ove Gjeddes Tog til Ostindien, nemlig 1616, foretog Hans Majestæt sig en Ting af større Vigtighed, hvilket, endskjøndt han derudi ikke lykkedes, dog haver givet ham størst Navn i Historien. Man havde længe disputeret, om Grønland var landfast enten med Asia eller America. En Engellænder, ved Navn **Hudson**, havde besejlet en Bugt imellem America og Grønland, som endnu efter ham kaldes **Hudsons Bugt**; hvorvel fremmede Skribenter tilstaae, at den Ære heller tilkommer en norsk Somand, som for ham havde udfundet denne Bugt e). Der igjennem besluttede Kong **Christian** at forsøge en Vej til Ostindien, og til den Ende affærdigede Anno 1619 Capitain **Munk** didhen med tvende Skibe. Samme **Munk** kom den 20de Juni af samme

d) Act. Societ. Manuscr.

e) Memoires del Ameriqve par de la *Hontan*. Tom. 2.

me Aar til Cap Farvel, saaledes kaldet, efterdi man der ligesom tager Afskeed med den gamle Verden.

Han sejlede siden mod Vesten til Norden med et Sund, hvilket han gav Navn af Christians-Sund, og landede til en Ø ved de grønlandske Kyster. Der satte han nogle paa Land, hvilke bragte Tidender tilbage, at de vel havde seet Fodspor af Folk, men dog intet Folk. Den anden Dag om Morgenen blev man vaer en Hob Vilde, hvilke bleve forskrækkede, da de saae de Danske, løbe hen og skjulede deres Gevær bag en Dynge af Steen, som laae ved samme Sted. Da de Danske hilsede dem, stillede de sig venlige an, og hilsede igjen; men, da de Danske bemægtigede sig deres Gevær, som laae skjulte bag ved Stendyngen, og som bestode af Buer og Pile, stillede de sig hel bedrøvede an, og gave ved Tegn tilkjende, at det var deres eneste Liggendefæ, hvorved de vandt deres Føde, saa at Skibsfolkene ynkedes over dem, og gave dem Alt tilbage, hvorpaa de faldt paa Knæ, og takkede for saadan Velgjerning. Men de Danske lode det ikke blive ved den Høflighed, de forærede dem adskillige smaa Sager, som de Vilde forundrede sig over, og gave til Vederlag adskillige Fugle, samt Fiske, Spæk. En af dem kastede Øiet paa et Speil, og, da han saae sig selv derudi, blev han derover ganske forundret, tog Speilet, og løb bort dermed. Det, som meest gav

Aa-

Aarsag til Latter, var, at de Vilde løbe at omfavne en Matros, ligesom de havde kjendt ham længe, eftersom samme Matros havde sort Haar, et brunagtigt Ansigt, en bred Næse, ligesom en Grønlænder.

Munk lettede Anker Dagen derefter, for at fortsætte sin Rejse, men maatte formedelst Is, som kom ham imøde, søge samme Havn igjen. Men da vilde ingen af Indbyggerne lade sig mere see, hvor megen Umage man end gjorde sig for at lokke dem til Strandbredden. Man fældede der paa Øen en stor Hob Rendsdyr, og derudover lod den kalde Rehnsund, ligesom man gav Havnen Navn af Munkenæs, efter Capitainens Navn. Munk plantede der Kongens Vaaben, og begav sig den 22de Julii derfra igjen. Derpaa udstod man stor Besværlighed formedelst Storm og Drivis, saa at man med stor Nød bjergede sig imellem 2 Øer, liggende paa 62 Grader og 20 Minuter. Der saae man ingen Mennesker, men en Mængde af Harer, hvorudover man kaldte Strædet Haresund. Den 9de August rejste Munk fra samme Øer, sejlede Vest-Sydvest, og kom til den sydlige Kyst af Christians Sund. Igjennem samme løb han ind udi Hudsons Bugt, og kaldte den Side, som vender mod America, Mare novum eller det nye Hav, og den anden Side mod Grønland Mare Christianum eller Christians Hav. Der sejlede han Vest-Nordvest indtil 63 Grader 20

Mi-

Minuter, da han omsider blev saaledes omringet af Js, at han maatte tage Vinterleje udi en Havn, som efter hans Navn blev kalden Munks Vinter-Havn f). Der lod han reparere Skibene, saameget som Tid og Sted tilloð det, og gjorde Anstalt til Vinterleje. Man fandt ingen Folk paa Kysten, men mange Fodspor dertil, blandt andet adskillige store Stene oprettede som Altere, hvorpaa var lagt Kul. Man fandt ogsaa en Steen, hvorpaa var afmalet en Djevel med Horn og Kløer, saa at man deraf kunde see, at der ikke alene var Folk, men endogsaa en Slags Gudsdyrkelse paa samme Sted.

De Danske, saasom de mærkede, at de maatte blive der Vinteren over, lode oprette smaa Hytter, og forsynede sig med Brænde og Vildt til deres Føde. Munk fældede selv først en hvid Bjørn, hvilken han aad med Skibsfolkene, og fandt Smag udi det Kjød, som han selv udi sin Beretning vidner. Man fældede ogsaa adskillige Harer, Agerhøns, og andre Fugle, som udi Norge ere gemene, iligemaade nogle Maar og Ræve, saa at man havde Forhaabning at begaae sig vel Vinteren over, men Vinteren blev saa stærk og haard, at der fandtes Js fra 300 til 360 Fod tyk; Øl, Vin og Brændevin frøs i Fadene indtil

f) Itinerar *J. Munk.* pag. 53. Hans egne Ord ere disse: "Og haver jeg kaldet samme Havn efter mig selv Jens Munkes Bay.

til Bunden, saa at Baandene derpaa brast, og man maatte hugge Vin og Brændevin istykker med Oxer, paa det at det kunde tøe op ved Ilden. Dersom man af Vanvare lod blive Vand udi Tin- eller Kobberkar om Aftenen, fandt man, at de vare brustne om Morgenen. Denne forfærdelige Kulde, saasom den ikke sparede Jern eller Kobber, saa sparede den ej heller Folket. Den Ene af de Danske faldt udi Svaghed efter den Anden, og Sygdommen tog til med Frosten. Sygdommen begyndte med Tarmeløb, som holdt ved, indtil den Syge døde. Saaban var Tilstanden Vinteren over, og Svagheden formerede sig mod Foraaret; thi da faldt Tænderne dem af Munden, saa at de kunde ikke æde Brødet, uden det var igjennemblødt. Endeligen tog udi Mai Maaned Plagen Overhaand, da kom der Blodgang blandt de Overblevne, hvilke borttørredes, bleve sorte, blaa og værkbrudne, og hvor En døde, der blev han liggende; thi der var Ingen, som kunde begrave ham. Munk selv faldt omsider i Svaghed tilligemed de Andre den 4de Junii, og laae udi 4 Dage udi sin Hytte uden Føde. Hvorudover han gjorde sit Testamente, ombedende de Rejsende at begrave ham, og at bringe Kongen af Danmark det Dagregister, han havde gjort over sin Reise g). Men, efterat de 4 Dage vare forløbne, befandt han sig noget bedre, saa at han

g) Itinerar. *J. Munk*. pag. 51.

han gik ud af sin Hytte, for at see til Skibsfolket, af hvilke han fandt ikkun 2 levende af 64, som han havde bragt med sig.

Det var ikke liden Glæde for disse to arme Mennesker at see deres Capitain endda udi Live. De opmuntrede hinanden at leve, skjøndt de saae ikkun lidet Tegn dertil; thi dem fattedes Levnetsmidler. De rodede udi Sne for der at finde Urter, som laae skjulte derunder. De fandt til Lykke nogle Rødder, hvilke vederqvægede dem saaledes, at de inden *faa Dage* komme til Kræfter igjen. Endelig, da *Isen blev op*tøet, begave de sig paa Fregatten, og lode det store Skib blive. Den 16de Juli 1620 gik de tilsejls, men de bleve strax saaledes incommoderede af Drivis, at de tabte deres Sluppe, og havde stor Møje med at redde Skibet, hvis Roer gik istykker. Endelig reddede de sig udaf disse Besværligheder, fandt Sluppen igjen, og komme lykkeligen igjennem Christians-Sund udi det store Hav. Men der angreb dem en heftig Storm, hvilken bragte dem til ny Fortvivlelse; thi, saasom de vare ikkun 3 Mennesker, maatte de uden Ophør arbejde, for at conservere Skibet. Dog overvandt de ogsaa denne Ulykke, kom den 21de Septbr. udi en norsk Havn, og endeligen nogle Dage derefter til Kjøbenhavn, efterat de havde udstaaet alle de Besværligheder, som Mennesker kan underkastes.

Hans Majestæt lod derpaa vel fare den Forhaabning, han havde gjort sig om at finde Vej igjennem Norden til Indien. Men Capitain Munk, efterat han havde opholdt sig nogle Aar udi Danmark siden den ulykkelige Rejse, og imidlertid nøje eftertænkt de Fejl, som man af Uvidenhed havde begaaet paa denne Rejse, fik han Lyst at forsøge Lykken end engang, og til den Ende overtalede nogle Abelsmænd og Borgere udi Kjøbenhavn at oprette et Campagnie og at udruste 2 Skibe, som han skulde føre. Men, da alle Anstalter vare gjorte, og Munk stod gandske rejsefærdig, blev han syg, og døde, og saaledes blev det hele Værk til intet. Der fortælles, at, da han til Afsked talede med Kongen, og Kongen efter lang Tale meldte om den forrige Rejse, og Munks slette Opførsel derved, svarede Munk ham noget haardt og ubetænksomt, hvorover Kongen blev fortørnet, og stødte ham med sin Stok; og at Munk derpaa gik hjem, vilde ikke spise udi nogle Dage, og endeligen døde af Sorg. Saaledes bliver gemenligen denne Historie fortalt, og lader jeg den staae ved sit Værd; iligemaade det, som anføres særdeles mærkværdigt om denne store Konge, at alle de, som han lagde Haand paa udi Hastighed, ligesom hensvandt, og kunde aldrig komme sig igjen.

Disse mange kostbare og besværlige Tog vise, hvilken stor Curiositet der var hos denne Konge, og

hvor

hvor meget Landets Opkomst og Handelens Forfremmelse laae ham paa Hjertet. Undersaatterne, opmuntrede af hans Exempel, toge sig paa at forsøge det samme, og sparede ingen Omkostning derpaa; thi aldrig har Folk udi Danmark været mere hurtige, arbejdsomme og begjerlige efter Videnskaber, end under denne store Konge, hvorfore alle Fremmede, som i de Tider have skrevet om Danmark, tale med stor Berømmelse saavel om store Statsministre, som om grundige lærde Folk, der fandtes saavel blandt Adel, som Borgerstanden. Man veed, at Rigets Hofmester siden af Curiositet paa egen Bekostning affærdigede et Skib til Spitzbergen, som ligger paa 78 Grader, for at erkyndige sig om samme Lands Egenskab, og dertil brugte en forfaren Naturalist, ved Navn Leonino, en indfød Spanier h), hvilken nøje ransagede dette Land, som formedelst Kulden ikke kan beboes, og førte med sig tilbage hvide Bjørne og andet, som dette fæle Land avler.

Hvad ellers indenlandske Sager angaaer, lod Hans Majestæt disse Aaringer publicere adskillige nyttige Forordninger, hvis Titler jeg i det ringeste ikke kan efterlade her at indføre, især efterdi dette mit Værk er skrevet mere for Indlændiske end Udlændiske, og mere for at give Underretning om Rigernes Tilstand og Beskaffenhed, end for at behage. Udi

h) Peyrere Epist. ad Mothe le Vayer.

det Aar 1616 lod han publicere en Forordning i) om forgjeldede Adels-Personers Arrest, at den, som lader en forgjeldet Herremand sætte, skal give ugentligen til hans Underholdning 32 Skilling Danske, og til Vægteren 16 Skilling, hvilket giver tilkjende, at man da kunde komme lettere ud med en Mark, end nuomstunder med en Daler. Udi samme Aar forordnede han, at alle de, hvilke som Hofmestere skulde føre Ungdommen an udenlands, skulde først examineres af Superintendenterne k). Af hvilken Forordning sees hans Omhyggelighed for Religionens Conservation, efterdi Erfarenhed lærer, at mange unge Mennesker letteligen blive forførte paa fremmede Stæder. Udi samme Henseende udgav han en Forordning Aaret derefter 1617, at danske Bøger, som paa fremmede Stæder trykkes, ikke maatte indføres udi Riget l). Og, saasom Hans Majestæt havde vidt Indseende med de Ting, som angik Undersaatternes Næring og Tarv, saa havde han besynderlig Omsorg for at indskrænke Folks Brug og Næring, saa at den Ene skulde ikke falde den Anden ind udi Handelen, Samtlige til Skade og Fordærvelse, ja dette gik saavidt indtil at forbyde Vinhandlere at sælge mere end eet Slags Vin, hvilket sees af en Forord-

i) Edict. sub dato Hafn. 1616 d. 4 Julii.

k) Edict. Hafn. die 4 Julii 1616.

l) Edict. sub dato *Scanderb.* die 23 Jan. 1617.

ordning publiceret i samme Aar, hvorved dem, som sælge Rhinskvin, forbydes at holde anden Vin tilfals m). Efterfølgende Aar lod han udgaae en Forordning mod Dueller, og giver samme Forordning tilkjende, at Saadant maa have været meget gangbar; derudi gjøres den Forskjel imellem Adel og Uadel, at de sidste, som fældes i Dueller, forbydes Christen-Jord n). For at indskrænke Overdaad, blev samme Aar forordnet, at Ingen maatte bære Guld- og Sølvsnore uden Adelsmænd, som ere *tilhove* o). I samme Henseende blev ogsaa efterfølgende Aar en Forordning publiceret om adelige Brylluper, og er det mærkeligt, at dem forbydes at frembære varm Mad, thi Ordene ere disse: Eptersom Vi erfare, at en Diell af Adelen til deres Bröllupper Skauffessen saa oc varm Mad lader frembære p). Endelig udgik samme Aar en Forordning mod Løsgjengere, og er derved mærkeligt, at Forordningen befaler, ingen fuldkommen Tjenestekarl at gives *højere* aarlig Løn end 7 Daler, beregnet til 80 Skilling Dansk (Dal) q). Det vilde blive for vidtløftigt at tale om de andre. Jeg haver alene anført disse for at

m) Hafn. die 28 Junii 1617.

n) Hafn. die 1 Mai 1618.

o) Hafn. die 1 Mai.

p) Hafn. die 1 Julii 1619.

q) Hafn. die 16 Novembr. 1619.

at vise Regjeringens Genie, og hvilke Fejl denne Konge mest søgte at hæmme, iligemaade for at tilkiendegive de Danskes Inclinationer og Levemaader paa de Tider. Jeg skal ellers ved Lejlighed opregne flere; men begiver mig nu efter Ordenen til andre Sager igjen.

Hvad som bragte Hans Majestæt til de mange Foretagender, hvoraf en liden Del ikkun endnu er anført, var endel hans naturlige Hurtighed; thi ingen Konge var større Hader af Orkesløshed, og større Elsker af Arbejde, saa at der fortælles, at han kunde ikke lide, at Haandværksfolk holdte op med deres Arbejde for at hilse ham. Derfore vare ogsaa alle Arbejdere flittige og aarvaagne, efterdi Kongen lod sig undertiden indfinde Klokken fire om Morgenen paa de Steder, hvor publique Arbejder dreves, og det ikke alene i Kjøbenhavn, men endogsaa i Provindserne, hvilke han oftere besøgte end nogen Konge i Danmark; thi hans hele Liv var en stedsevarende Reise, og sejlede han engang hele Norge omkring forbi Nordkapet til Moscovien, hvilket ingen Konge hverken før eller siden har gjort. Den anden Aarsag til Kongens mange Foretagender var den Fred og Rolighed, som Rigerne vare udi, da fast alle andre europæiske Lande vare indviklede udi Krig. Herudover flygtede adskillige betrængte fremmede Folk paa de Tider og især en Hob Tydske, som formedelst Re-

ligionen vare forfulgte udi deres eget Fædreland, til Danmark, og lod Hans Majestæt for deres Skyld Anno 1618 gjøre St. Petri Kirke i Kjøbenhavn til en Sognekirke, som den endnu er. Samme Kirke var for Reformationen dansk, og de Sognefolk, som dertil hørte, boede i Kjøbenhavns Nørre- og Vester-Qvarteer, men efter Reformationen, da dens Sognefolk bleve lagte til andre Kirker, hørte Gudstjenesten længe op udi St. Peders Kirke, ja Kirken blev forvandlet til et Gjethus indtil 1585, udi hvilket Aar Kong Frederik indrømmede den til de *flygtige Tydske*, og dertil beskikkede en Præst, som een Gang om Ugen skulde prædike. Udi saadan Tilstand var St. Petri Kirke indtil det Aar 1618, da Christian den Fierde gjorde den til en Sognekirke r) og beskikkede dertil tvende Præster, som til denne Dag ere underholdne. Saaledes var Danmark betrængte Folks Tilflugt paa de Tider, saasom samme Rige fremfor andre var krónet med Fred og Velstand. *Men, som ingen Ting er fuldkommen*, saa var Riget udi det Aar 1619 plaget med smitsom Sygdom, thi der grasserede samme Aar en Pest, af hvilken omkomme udi Kjøbenhavn og Sjælland over 14000 Mennesker. Medens denne Plage varede, opholdt Hs. Majestæt sig udi Slesvig, eftersom Førstendømmet var fri for samme Ulykke.

Udi

r) *Resen.* excerpt. Manuscr.

Udi dette Aar blev holdet et Møde til Segeberg i Holsten, hvorudi den Tvistighed om det Svabstedske blev afgjort, saa at der faldt saadan Dom, at det gottorpske Hus blev frakjendt det Gods, som udi Hertug Adolphs Tid var lagt under Gottorps Hus, og taget fra Stiftet Svabsted. Hertugen, for hvilken samme Gods var hel belejligt, søgte at mageskifte sig det igjen for andet Gods, men kunde Saadant ikke erholde. Medens Kongen denne Gang var i Holsten, fik han Visite af begge sine Søstre Churførstinden af Saxen og Hertuginden af Lyneborg. Paa samme Tid døde tvende anseelige Mænd, 1) Jonas Charisius, som af en Præstesøn fra Nykjøbing opavancerede til at blive Kongens Raad. Han efterlod sig en Søn ved Navn Peder Charisius, som af Kong Frederik den Tredie blev nobiliteret. 2) Døde Rigets Marsk Jørgen Lunge, som i sin Ungdom havde tjent under Kong Henrik den Fierde af Frankrig, og ladet see stor Tapperhed i den calmarske Krig s).

Imellem Danmark og Sverrig havde siden den siørødske Fred ingen Misforstaaelse været, thi Kong Christian, for at undflye al Lejlighed til videre Misforstand, vilde, som forhen er sagt, ikke bemænge sig udi de liflandske, polske eller moscovitiske Sager. Gustav Adolph søgte ogsaa paa sin Side at conservere

s) Conc. fun. *Chr. Joh.*

serve den mellem Rigerne sluttede Fred. De restes rende Penge for Elsborgs Løsning gave alene Anledning til nogen Vanskelighed, hvilken dog dette Aar blev hævet, efterdi Gustav Adolph betalede forbemeldte Restance, skjøndt ikke uden med Vanskelighed, hvilket sees af Kongens Skrivelse til Andreas Synkler, hvorudi han forklarer sig saaledes: **Den Summe Penninge, som udi nærværendis Aar for Elsborrig skulde erlæggis, er, Gud være loffuit, modd alle Folkis Opinion nu erlagt; dog thed holdt ganske haardt** t). Gustav *rejste siden udi* egen høje Person til Danmark, for at holde en venlig Samtale med Kong Christian. Denne Samtale skede til Halmstad den 25de Febr. u). Der talede begge Konger meget fortroligen med hinanden, *og* siger den svenske Historie x), at, da den Ene *lærte* ret at kjende den Anden, lode de sig forlyde, at, endskjøndt de ikke regjerede over de mægtigste Riger, saa mente de dog, hvad deres Personer angik, *ingen* Konge at eftergive, hvilket ogsaa uden Forfængelighed kan siges; thi de nordiske Riger havde aldrig haft mere fuldkomne Regenter. Der blev da saa *stort* Venskab stiftet imellem dem, som muligen stiftes kan mel-

t) Epist. *Christ.* 4. ad *Andr. Synkler* dat Antvortschow 10 Febr. 1618. Manuscr. autogr.

u) Excerpt. ad hist. *Christ.* 4. Manuscr.

x) *Puf.* Hist. Svec. p. 663.

mellem Nabo-Konger. Efterat en fortrolig Samtale havde været holden udi nogle Dage, tog Gustav Adolph Afskeed, og blev den 2den Marti ledsaget af mange danske Ryttere og Fodfolk ind udi Sverrig igjen y). Ellers er det mærkeligt, at Halmstad kort derefter af Ildebrand blev ødelagt.

Efterfølgende Aar 1620 opvaktes en Trætte mellem Danmark og Grev Ernst af Schauenborg, hvortil Aarsagen var denne: Greven af Schauenborg blev af Keiser Ferdinand den Anden sat udi førstelig Stand, og bekom Titel af Første af Holsten.

Til dette at forstaae, er fornødent at gaae lidt tilbage udi Tiden for at vise, hvad Anledning samme Greve af Schauenborg kunde have til at forlange saadan Titel. De sidste Grever af Holsten nedstammede af det skauenborgske Hus, som er et Grevskab udi Westphalen. Da nu Adolph Hertug til Slesvig og Greve til Holsten døde 1459 uden Livsarvinger, faldt Slesvig, som et dansk Lehn, til Riget, men om Successionen udi det Grevskab Holsten opvaktes Trætte mellem Kong Christian den Første og Grev Otto af Skauenborg. Kongen mente sig dertil at være meest berettiget, saasom næste Blodsfarvandter, efterdi han var fød af Hertug Adolphs Søster Hedevig. Grev Otto derimod formente sig at være nærmest for tvende Aarsagers Skyld. 1) Efterdi han

y) Excerpt. ad. Hist. Christ. 4. Manuscr.

han var den afdøde Hertugs proximus agnatus, eller næste Slægt, paa fædrene Side. 2) Efterdi udi det Aar 1390 var sluttet en Arvepagt mellem de holstenske og skauenborgske Grever, at det ene Hus skulde succedere det andet.

Greven paastod strax at komme udi Possession af Holsten og Stormarn. Kongen derimod gik sagtmodigere frem og underkastede Tvistigheden de holstenske Stænders Kjendelse, hvorved han erholdt Fortrin. Greven af Skauenborg, da han saae, hvor vanskeligt det vilde blive for ham, at trænge igjennem med sin Fordring, efterdi Landet havde antaget Kongen, lod han udi det Møde, som 1460 blev holdet til Oldesloe, Sagen udi Mindelighed forlige, afstod sin Ret til Holsten og Stormarn med Keiserens Bevilgning, og lod sig nøje med 53000 rhinske Gylden z), paa Terminer at betales, item med Pinneberg. Dermed nøjedes saavel Grev Otto som hans Efterkommere indtil Christian den Fjerdes Tid, da Grev Ernestus, endel i Henseende til det pinnebergske Grevskab, som han ejede udi Stormarn, endel ogsaa, efterdi han var udi Forvandtskab med de gamle Grever af Holsten, anholdt hos Keiser Ferdinand den Anden om Titel af Første til Holsten, hvilken han ogsaa Anno 1619 erholdt. Derover kunde Kongen af Danmark, saasom Første af Holsten, ikke han

z) *Hvitf.* pag. 892.

have andet end Aarsag at besværge sig først udi Skrivelse til Greven, hvis Indhold var dette a): Hans Majestæt kunde ikke noksom forundre sig over, at Greven vilde tage sig førstelig Titel af Hans Majestæts Arve-Førstendom Holsten, hvilken hans Formænd aldrig havde ført, ej heller kunde føre med Billighed, eftersom det er klart for mere end halvandet hundrede Aar siden, at Kong Christian den Første, højlovlig Ihukommelse, haver afkjøbt det Førstendom af Greven af Skauenborg b) for 43000 Gylden, hvorfor Greven, saavelsom hans Formænd, ingen Ret kunde have til at føre Titel, hverken af Greve eller Første af Holsten; thi de Huse Pinnenberg, Hatesborg, og Bramstedt, som vare forbeholdne til den skauenborgske Stamme, ligge ikke udi det Førstendom Holsten, men udi Stormarn. Hans Majestæt samt Førsten af Holsten skikkede et Brev til Keiseren, hvorudi blev forestillet den Uret, som dennem derved skete, og begjerede, at Hans Keiserlige Majestæt vilde ved et Mandatum Cassatorium mage det saa, at Greven af Skauenborg maatte holde sig ganske fra saadan Titel. Men saasom Hans Majestæt fornam, at Greven ingenlunde med det Gode

vilde

a) Londorph. act. publ. part. 2. pag. 404.

b) Her sættes 43000 istedenfor 53000.

vilde lade sig sige, faldt han med en stærk Armee Anno 1621 ind i Grevens Lande, nødte ham til at affstaae den førstelige Titel af Holsten, og skrive sig Rigsførste og Greve af Skauenborg, samt at give til Hans Majestæt 50000 Rdlr. for den Omkostning, han havde gjort paa sin Krigshær.

Saaledes endtes denne Tvistighed, varende hvilken, Kongen efter sin Sædvane ikke forsømte indenlandske Sager; thi han lod i samme Aar, den danske Handel til Forfremmelse, stifte et islandsk Compagnie til Kjøbenhavn. Hamborgere og Bremere havde tilforn Island udi Besejling under en vis Erkjendelse; men hvad de egentlig have givet til Erkjendelse for saadan Frihed, skal jeg ikke kunde sige, efterdi jeg jeg intet har fundet derom. Denne Konge, som saae dybere ind udi Handelen end Andre, holdt for, at det var billigt, at hans egne Undersaattere profiterede af den islandske Handel, hvorudover han udi det Aar 1619 tog den fra Hamborgerne og Bremerne, og efterfølgende Aar 1620 stiftede et islandsk Compagnie til Kjøbenhavn, og gav samme Compagnie herlige Privilegier, saa at det fik ikke alene Islands c), Færøes og Hetlands, men endogsaa Nordlands Handel, hvilken Compagniets Interessentere dreve udi meer end 40 Aar indtil 1662, da det ved

en

c) Diarium Societ. Isl. Manuscr.

n Forordning blev ophævet d). Det fornemste, som i den Tid tilbrog sig, var, at Tyrkerne udi det Aar 1627 komme under Island, faldt ind udi Grindevig og Vestmands Ø, og bortførte en stor Hob Folk udi Slaveri til Algier tilligemed et Skib og dets hele Rustning, og maatte Kongen 1629 løse Fangerne tilbage. Den Ulykke foraarsagede, at Compagniet blev ophævet, og blev Udfaldet saaledes, at den, som havde indskudt i Compagniet 1000 courante Daler, fik henved 500 Daler igjen, og den, som havde ikkun indskudt 200 courante Daler, fik intet tilbage. Hvad ellers videre udi disse Aar passerede, og hvorledes Compagniet rejste sig igjen, er mig uvitterligt. Jeg finder alene, at Compagniet betalte til Kongen udi Forpagtning for hver Havn en Portugalløs, af hvert Skib til Lehnsmanden eller Stiftamtmanden 16 Spezie-Rigsdaler, foruden en vis Sum af Vestmands Ø til Kongens Fadebur e). Handelen har siden været adskillige Forandringer undergivet, skjøndt den stedse siden denne Stiftelse, som af Christian den Fjerde skede dette Aar, er forbleven hos Landets Indbyggere alene, og endnu drives af Kjøbenhavns Borgere, som have den udi Forpagtning. Udi samme Aar stiftede Kongen det Gymnasium udi Odense, som endnu florerer.

Me-

d) Edict. *Frid.* 3. Hafn. die 7 Mai 1662.

e) Diarium Societ. Isl. Manuscr.

Medens dette forrettedes udi Danmark, og Kong Christian saaledes pyntede paa sine Riger, var moren hele Europa udi Flamme. Gustav Adolph tumlede sig om med Polakkerne udi Lifland. Hollænderne fægtede for deres Frihed imod Spanien, og det hele protestantiske Tydskland fægtede for dets Religion og Frihed imod Keiseren, hvilken, efterat han havde skilt Churførsten af Pfaltz ved sine Lande, udspredte sin Magt over hele Tydskland. Dette foraarsagede, at efterfølgende Aar blev holden en stor Samling til Segeberg udi Holsten, hvor Kongen udi egen høje Person lod sig indfinde tilligemed engelske og svenske Ambassadeurer. Den landflygtige Churførste af Pfaltz var der og selv tilstæde tilligemed hollandske, brandenborgske og adskillige andre protestantiske Førsters Gesandtere. Alle aabnede Øjnene over dette Møde, især det østerrigske Hus, som bestod af Spanien og Keiseren, hvilke kunde gjette sig til, at det sigtede paa et Forbund imod sig. Hvad som ellers udi denne Samling forhandledes, blev ikke kundgjort. Man seer alene af den danske Ambassade, som strax derefter blev skikket til det keiserlige Hof, item det Brev, som Kongen skikkede til den keiserlige General Spinola, at man arbejdede paa den pfaltziske Churførstes Restitution. Det Brev, som Kongen tilskrev Spinola, lyder saaledes;

Vi

Vi have fornummet med megen Fortrydelse, at I er rykket med Eders Krigshær ind udi Kjernen af Riget, og midt udi Høj-Tydskland, hvor I haver indtaget med Magt mange Stæder, Slotte og Fæstninger udi Pfalß, ja videre, at I øve samme Vold paa andre Stæder udi Riget, endogsaa paa dem, som tilhøre Enker og Faderløse, som intet Ondt haver gjort, og som ikke kan mistænkes for at ville gjøre Kejseren mindste Fortred, og at I bebyrde samme med haarde Paalæg. Dette altsammen foraarsager, at de næst angrændsende Førster leve udi Frygt, at samme Vold skal øves ogsaa i deres Lande, især eftersom I dermed have truet dem, hvis de ikke afskaffe deres Krigsfolk og Besætninger, som de holde til deres Landes og Stæders Forsvar, iligemaade, dersom de ikke frastaae deres Alliancer, hvilke dog ved guddommelig og menneskelig Ret, og efter Rigets Constitutioner og Carl den Fjerdes gyldne Bulle dem altid have været tilladte at indgaae og bestyrke sig med, og endelig, dersom de ikke vilde give fri Passage til Eders Tropper udi deres Lande, naar paaæskes. Og saasom deslige Opførsel strider ikke alleneste imod de kejserlige Constitutioner,

tioner, Tydsklands Frihed, og den almindelige Fred, men endogsaa imod de Patenter, som Hans Kejserlige Majestæt selv har publiceret for den almindelige Sikkerhed, saa kan Vi ikke taale, at Rigets Stænder, Vore Forvandtere og Paarørende blive undertrykte. Beder Eder derfor venligen, at I ingen Aarsag give Os til at gribe til Vaaben for deres Forsvar, men at I staae fra Eders Foretagende, og at I forlade de Stæder, som I have indtaget, og give dem deres rette Herrer og Ejere igjen, 2c.

Det Gesandtskab, som blev skikket til Wien, handlede ogsaa om samme Sag, især om den pfalziske Churførstes Retablissement. Kejseren lod derpaa svare, at de Executioner, som vare skete imod Pfaltz og andre gjenstridige Førster, kunde ikke tilbagekaldes, men maatte nøje efterleves efter Rigets Constitutioner og Capitulationer. Ambassadeurerne svarede dertil, at deres Konges Tanke var ikke at bemænge sig udi de da værende Stridigheder, men alene at befordre Fred og Rolighed udi Riget, og en bedre Forening mellem Hovedet og Lemmerne. Hvorpaa Kejseren endelig lod dem tilkjendegive, at han havde berammet en Rigsdag til Regensborg den 24de Juni for at examinere og overlægge disse Ting med Rigets Stænder.

Saa-

Saaledes seer man, hvor meget Kongen tog sig de betrængte protestantiske Førster an, endskjøndt han i det øvrige var ikke meget fornøjet med Churførsten af Pfaltz, som endda førte Titel af Konge i Bøhmen, især med hans Forhold udi Prag, hvor han havde ladet nedrive Billeder og Ornamenter saavel af de evangeliske som af de roman-catholske Kirker, hvorudover han udi den Forsamling, som holdtes til Segeberg, visende paa et Crucifix, som hang i et Gemak, sagde til Churførsten: See der hænger ogsaa et Crucifix, hvis det havde staaet i Prag, havde det ogsaa været nedrevet l). Han vilde ej heller give Churførsten Titel af Konge i Bøhmen, saa at man deraf seer, at den Forbøn var ikke saa meget i Faveur af Churførst Friderik, som i Henseende til Kong Jacob af England bemeldte Churførstes Svigerfader, item i Henseende til de protestantiske Førsters Beskyttelse i Almindelighed, og for at hemme det østerrigske Huses tilvoxende Magt; thi samme Hus huserede da saaledes udi Tydskland, at alle angrændsende Potentater bleve allarmerede derover. Hvad Bekymring Saadant foraarsagede hos Kong Christian, sees af et egenhændigt Brev, skrevet Aaret derefter til Cantzler Christian Friis, hvorudi findes disse Ord: Min Gesandt er kommen fra Keisseren igjen, haffuer intet kunde er-

l) Aitzema Tom. I. pag. 91.

erholde paa Pfaltzgreffuens Vegne, og staae Alting selsom der sammesteds til. Vij fare skarp affsted med Religionen, siunes at ville følge store Forandringer &c. g).

Udi slige Conjuncturer kastede Kongen Øje til de forenede Provindser, holdende for, at deres Venskab kunde besynderlig være ham tjenlig, hvis han nødedes til at bryde løs med Keiseren. I den Henseende affærdigede han samme Aar Rigets Canceler Uhlfeld til Haag, hvilken ved sin Ankomst foreslog Alliance mellem Danmark og de forenede Provindser; tilligemed samme Forslag anholdt ogsaa Gesandten om de forenede Provindsers Bistand udi den danske Prinds Frideriks Ansøgning at blive Coadjutor udi det Erkestift Bremen, og blev han derudi understøttet af den engelske Gesandt Robert Anstruter. Denne Handel med de forenede Provindser foraarsagede stor Jalousi hos det østerrigske Hus, og besværgede sig den kejserlige General Spinola derover til Brüssel for den danske Commissario Strick. Alliancen, som blev sluttet imellem Kongen og de forenede Provindser, bestod af 8 Artikler, men saasom deri tales intet uden generaliter om Venskab, vil jeg dem her ikke anføre h). Denne Tractat blev

strax

g) Epist. *Christ.* 4. ad Cancell. *Christ. Friis* 2 Julii 1621. Manuscr. autogr.

h) Fœdus inter *Christ.* 4. & confœd. prov. Hagæ Co-

trax ratificeret af Staterne, men ikke af Kongen, hvilken opsatte den til videre Forhandling udi Bremen. Uhlfeld begav sig derfra paa Hjemrejsen igjen, efterat han var bleven regaleret med en Guldkjæde af 1000 Rdlrs Værdi og 200 Gylden, som skulde deles blandt hans Domestiqver.

Men, saasom denne Alliance var ikkun som et Complimentværk, saa anholdt Kongen paa ny hos Staterne om en Sammenkomst til Bremen. Didhen bleve skikkede fra Holland, Pauw, Leicklama, Haersolte og Schaffer. Men da de paa Vejen komme ind udi et Herberge i Delmenhorst, løste en af disse Herrer en Pistol, som laae paa Bordet, imod Væggen, menende, at den var af Sten, ligesom udi Holland. Men Kuglen gik igjennem Væggen, og traf en Rytter, som deraf døde, hvilket indjog saadan Skræk i denne hollandske Commissario, at han rejste tilbage i), og turde ikke bivaane Mødet; men de Andre traadte udi Conference med de danske Commissarier, og vare de Punkter, som bleve forhandlede, disse: hvilken og hvor stor Undsætning den Ene skulde gjøre den Anden. Iligemaade om Handel og Vandel, om Tolden i Øresund, og nogle Tvistigheder mellem danske og hollandske Under-

Comitum die 9 Aug. 1620 ap. Aitz. Tom. I. pag. 93.

i) Aitzem. Tom. I. pag. 116.

dersaatter udi Ostindien. Men, som Kongen forsømte ingen Lejlighed for at faae sin anden Søn Frederik forfremmet til Erkebispedommet i Bremen, saa blev og den Sag paa ny dreven. Thi, siger en anseelig de Tiders Skribent, det gik ham, saasom gemeenligen skeer, at Ingen spiller en fremmed Person, han spiller jo sin egen derunder. Thi, endskjønt Kongens fornemste Hjemærke var at understøtte de forfaldne protestantiske Sager, og at contraballancere den store østerrigske Magt, saa forsømte han ikke at arbejde paa sin egen, og at bringe det Stift Bremen til sit Hus, tragtende først at bringe Coadjutoriet paa hans Søn, og siden Successionen udi Stiftet k). Men denne gode Konge var derudi ikke at fortænke, at han søgte sine Børns Forfremmelse, og var det langt lovligere ved Tractater og Negotiationer at gjøre sit Hus mægtigt, end ved Sværdet. Aarsagen, hvorfor ellers Kongens Sigte var saa meget paa Bremen, rejste sig deraf, at Prinds Frederik allerede for nogle Aar siden var bleven af Dom-Capitelet udvalgt til Coadjutor udi det Stift Verden, som grændser ved Bremen. Udi de hollandske Sager blev Alting opsat til belejligere Tid. Men Prinds Frederik havde den Lykke, at han i dette Aar blev udvalgt til Coadjutor udi det Stift Bremen.

Saa

k) Aitsem. Tom. I. pag. 116.

Saasom paa samme Tid var Religions-Tvistigheder udi Nederlandene, som ved det dortrechtske Mode ikke kunde blive forligte, begave mange fornemme og rige Arminianer sig til Slesvig, og efterdi de samme saae, at paa et Sted ved Eideren, kaldet Sebul l), var stor Beqvemhed til at bygge en Stad, begjærede de af Hertug Friderik, at han vilde tage dem i Beskyttelse, og forunde dem at bygge en Stad sammesteds; derpaa begyndte de at tvinge den Strøm Thræne, som løb tilforn udi Ejderen, at løbe en anden Vej, nemlig igjennem deres tilkommende Stad, og Anno 1621 begyndte de at opreise Huse, og at fundere Byen, hvilken efter Førstens Navn blev kalden Friderikssstad, og blev den Anno 1632 synderligen forbedret, og holdes nuomstunder for den kjønneste og mest ordentlige Stad udi Førstendømmene, eftersom disse landflygtige hollandske Folk toge dertil Mønster efter de hollandske Stæder.

Hvad indenlandske Sager angaaer, da lod Hs. Majestæt det Aar 1621 forordne, at Ingen maatte kaldes til Præste-Embede, uden han var 25 Aar gammel, hvilken Forordning endnu nøje efterleves m). Han lod ogsaa selvsamme Dag ved en anden Forordning gjøre Forbud paa tydsk Øls Indførsel, efterdi

Ind-

l) *Olear. Christ.* Holsat. Lib. 10. Cap. 2.

m) Edict. Hafn. die 16 Febr.

Indbyggerne havde faaet alt for megen Smag paa det samme. Men, som Saadant havde den Virkning, at man derover slog sig desmere til at drikke Vin, blev ved en anden Forordning forbudet, at Ingen af Borgerstand maatte i Bryllupper og Forsamlinger tractere med Vin n). Forordningens Ord ere disse: **Blandt intet ufri Folk Vin maa forbruges.** Hvoraf man seer, at Adelen udi Alting indtil Mad og Drikke vilde distingveres fra Borgerstanden.

Og, som Hans Majestæt for nogle Aar siden havde udgivet en Forordning om Klædedragt, men derved fornummet, at Saadant enten virkeligen havde hindret, eller i Fremtiden kunde hindre, Manufacturers Opkomst, tillod han ved en anden Forordning af dette Aar o), at Folk af Borgerstand maatte bruge Silkeklæder, som vare forarbejdede udi Landet; thi alle Klæde-Forordninger ere befundne at have den Virkning, at de enten ødelægge de Manufacturer, som allerede ere anrettede, eller hindre andres Opkomst, og i Almindelighed befordre Dovenskab i et Land, hvilket dog er det, som for Alting maa forebygges; efterdi arbejdsomme Borgere ere en Stads Styrke og Zirat, hvilket denne fornuftige Konge og saa mærkede, og derfor lod Forbudet staae alene paa

n) Hafn. die 23 August.
o) Hafn. die 23 August.

e Sager, som bleve forarbejdede udenlands. Udi det samme Aar blev publiceret den Forordning om Salt- og Vin-Compagniers Indrettelse, hvilke alene bleve privilegerede at sælge Salt og Vin. Denne Forordning sigtede besynderligen paa at forfremme Handel med egne Skibe, og at gjøre dygtige Søfolk til Rigets Tjeneste; thi der ere visse Slags Monopolia, hvilke, hvormeget de end kan synes at trykke, accorderes ikke alene formedelst anden stor Nytte, men endogsaa undertiden af Fornødenhed efter et Lands Beskaffenhed. Af disse Compagnier maatte alle Andre kjøbe forbenævnte Vare. Dog havde de, som vare udenfor Compagnierne, Frihed at kjøbe Salt og Vin selv, hvor de kunde, men med den Restriction, at de maatte ikke gjøre Indførsel deraf i Riget p). Denne Konge var saa stor Hader af Orkesløshed, og saa stor Forfremmer af alt Vel, som kunde bringe Indbyggerne udi Activitet i Handel, Konster, og Haandværker, at alle hans Forordninger sigtede dertil. I den Henseende oprettede han i Kjøbenhavn et Børnehus, hvor Børn skulde forblive, indtil de vare tolv Aar gamle, og siden sættes til Haandværker. Han lod ogsaa udi samme Aar udgaae en nyttig Forordning om Haandværker, og blandt andet deri anordnede, at Haandværksdrenge og Skolebørn skulde gives visse Tegn for at skille dem fra andre

 om-

p) Edict. Hafn. die 10 Decbr.

omløbende Landstrygere, paa det at, siger Forordningens 17de Artikel: Hver kunde wede, hvad for Folk hand sin Almisse meddieller q). Det allermærkværdigste er, at han i Krigstider laante Kanoner udaf sit eget Tøjhus til Kiøbmandsskibe, paa det at Handelen for Mangel deraf ikke skulde standse, hvilket blandt andet kan sees af Kronprindsens Christian den Femtes Ordre til tvende Rentemestere, om at laane Stykker udaf Tøjhuset til en Borger af Malmø, hvis Skib skulde udi det Aar 1625 gaae til Spanien r). Udi dette Aar døde Ervold

q) Hafn. die 10 Decbr.

r) Ordren, som jeg haver in Manuscr. og med Kronprindsens egen Haand undertegnet, lyder saaledes:

Christian den Femte med Guds Naade Dannemarckis, Norgis, Wendis och Gottis udvalde Prinds udi Hans Kongl. Majestet Vores Elschelige kiære Faders och Naadigste Kongis Fraværelse til Regieringen forordnet. Wor Gunst tilforn; vider, at underdanigst for Os haffuer ladet andrage Jacob Clausen, Borger udi Malmøe, hvorledes han med sine Medredere er tilsinds, it deris Schib, at lade seile paa Spanien, med allerunderdanigst Begiering, at dennem sex Jernstykker af Kongelig Majestæts Tøjhus paa samme Reise maatte

old Kruse, som længe havde været Rentemester g siden Statholder udi Norge, hvor han havdeført verste Commando i den calmarske Krig s). Aaret lforn døde Steen Brahe, som var den ældste Rigs-aad, da Kongen antog Regjeringen, og var han em, som bar Æblet for Kongen, da han blev kronet t). Han havde udi nogle Aar for sin Død levet ıdi Rolighed og undslaaet sig for Forretninger.

Dette er alt, hvad jeg har kunnet tilvejebringe it dette Aars Historie. Efterfølgende Aar 1622 lod ig i Kjøbenhavn indfinde en russisk Ambassadeur med ts Følge af 100 Personer. Den samme søgte en ha-stig Audience hos Kongen; men som Hans Majestæt var svag, og kunde ikke tale med ham uden paa Sengen,

bevilges, da bede Vi Eder og naadigst wille, at I dennem forskrevne Stykker lader bekomme. Dog at de stiller Eder nøjagtig Caution, om Stykkerne sig ikke komme tilskade, da till Eder dem at betale efter deres Vægt, og som de nu bliffuer worderit. Skrevet paa Friderichsborgs Slot den 15de Junii 1625. Udskriften er til de tvende Rentemestere Christoffer Urne og Axel Arnfeldt. Af samme Ordre seer man herforuden, at der da vare tvende Rentemestere, item at Rentekammeret havde Disposition over Tøjhuset.

s) Conc. lun. J. P. Resenii.

t) Conc. fun. T. Wagner.

gen, paastod Ambassadeuren, at man skulde sætte ham en Seng lige ved Kongens, hvorudi han kunde lægge sig udi sin fulde Habit, saasom han meente, at han anderledes ikke kunde imodtage nogen Audience uden at forsee sig mod sin Principals Højhed. Men, som Kongen strax kom paa Benene igjen, faldt denne Ceremonie-Tvistighed af sig selv. Ellers seer jeg, at Kongen udi dette Aar har været i Norge, og der bivaanet en Rigsdag, som blev holden udi Bergen. Didhen blev den bekjendte trondhjemske Bisp Andreas Arreboe citeret, og beskyldet for adskillige grove Excesser og Laster, som han havde begaaet mod sin Stand og sit Embede; og, efterat Saadant var ham overbeviist, blev han af samtlige norske Bisper dømt fra sit Embede. Hans Anklager var Hr. Tage Tott, Befalingsmand paa Trondhjems Gaard, hvilken actionerede ham for selsomme Forseelser, som kan sees af hans Dom, hvilken jeg her vil anføre, saasom han var en af de navnkundigste Bispe paa de Tider, og en af de største Poeter, ja den som allerførst haver skrevet zirligen i dansk Poesie. Dommen, hvoraf mig er meddeelt en Copie, lyder saaledes u):

Eftersom Mester Andreas Arreboe selv en stor Del har bekjendt og ikke salva con-

sci-

u) Sententia Comitiis Berg. die 31 Julii 1622. Manuscr.

cientia har kunnet nægte af de Letfærdigheds Bedrifter udi Ord og andre Gebærder hannem af Vor Befalingsmand paa Trundhjems Gaard, Os elskelige Tage Tott har været tillagt, og til denne Herredag først Beviis paa, saa-som med letfærdig Sang at sjunge, unødig Dantz at dantze, St. Bentes Minde at drikke udi offentlig Laug og Vertskab, (som nemlig til det Bryllup i Hefne og paa Staad). Trommer at lade slaae paa til Dantz, og saa-danne Riim at digte, som stor Turbation med-fulgte, saasom paa den Gaard Østerraad; men og det som mere er, med at holde sig i Enrum og paa fordægtige Steder til fremmede Qvindespersoner, og paa Sengen hos dem endogsaa i alle sine Klæder, saasom udi for-nævnte Hefne og paa Staad, hvilke Sagter og Gebærder ere imod den Høviskhed og Ær-barhed, som en Superintendent og Bisp bør følge. Item, som han og herforuden haver i sin egen Sags Forhandling Retten udi Trund-hjem undvigt, forbemeldte Vor Befalings-mands Tage Tottis Admonition uagtet, og samme Tid skjeldet paa Byens Ret uden nogen dertil given Aarsag med anden Traad-sighed, som iligemaade sig ej rimer med hans høje fortroede Kald og Embede; men heller strider

strider imod Guds Ord, hvilket han højest burde at agte. Derforuden findes han og af en Præst, Hr. Jürgen Marstrand, indstævnet, fordi han hans Fæstemøe udi et Laug haver tillagt at gaae med 2 trinde Sider, og det ikke haver beviset, og sig derfor mod Præsten skriftlig maatte undskylde. Saa er derfore af forberørte Aarsager saaledes decerneret, at han for samme sine begangne Forseelser bør fra sit bisloppelige Kald og Embede være affat, og det ikke videre at betjene. Datum Bergen Herredag den 31 Julii Anno 1662.

Af denne Dom sees, at denne Mand har været sær uordentlig i sit Levnet, og, som han var en stor Poet, saa har han og taget sig en stor poetisk Frihed til, og er det troligt, at den St. Bente, hvis Minde han plejede at drikke og saa ofte paakaldte, har været saadan En, der neppe kan faae Sted blandt de ni kydske poetiske Gudinder. Man seer videre af anførte Dom, at endogsaa Bisperne paa de Tider have udi første Instantz været stævnede til Byens Ret, skjøndt Historien viser, at Lande- og Provste-Moder allerede udi det Aar 1618 havde været stiftede. Andreas Arreboe blev dog siden Præst i Wordingborg, udi hvilket Kald han forholdt sig meget skikkelig, og blev M. Peder Skjeldrup i hans Sted Tronhjems Bisp. Hvad Arreboes poetiske

Skrif-

Skrifter angaaer, da ere meest bekjendte hans Davids Psalmer og de første 6 Dages Arbejde, som endnu er i stor Estime. Men det øvrige, som han har øst af St. Bentes Kilde, maa ikke due meget; intet er mig heller deraf bekjendt.

Hvad udenlandske Sager angaaer, da tog Hs. Majestæt sig fore at fornye sine Ansøgninger hos Kejseren om at bruge Moderation mod de protestantiske Stænder udi Tydskland. Dertil blev han dreven, saavel af egen Nidkjerhed for Religionen, og af Frygt for det østerrigske Huses Tilvext, som andre Protestanters Solicitationer, hvilke ansaae ham som det beqvemmeste Redskab paa de Tider, for at standse samme Huses Magt. Den Koldsindighed, som han havde fundet forrige Aar hos Kejseren i sine Ansøgninger kunde ikke skrække ham fra at continuere dermed. Thi han lod paa ny udi dette Aar anholde om den pfaltziske Churførstes Restitution, lovende paa hans Vegne at give saadan Satisfaction, som Hs. Kejserlige Majestæt forlangte. Han forestillede ogsaa, at den Strænghed, Kejseren øvede, kunde sætte hele Tydskland i Lue, og bad ham indstændigen at lægge Sværdet ned, og beqvemme sig til venlig Underhandling, førend Gemytterne bleve for meget saarede. Kejseren lod dertil svare, at Pfaltzgreven havde synderlig forgrebet sig mod ham, og der behøvedes en stor Satisfaction til Forsoning; dog

vilde han gjøre alt, hvad som muligt var, saavel i Henseende til Kongen af Danmark, som til Kongen af England, den landsflygtige Pfaltzgreves Svigerfader; gav ogsaa tilkiende, at han havde allerede skikket Greven af Schwartzburg som Ambassadeur til England, for at lade ham vide, paa hvilke Conditioner man kunde gjøre Stilstand udi Pfaltz. Men Udgangen viste, at Saadant var kun en pur Compliment, hvormed Kong Jacob var saa ofte tilforn afspist udi Ansøgning for sin Svigersøn; thi Spanien og Keiseren spillede forunderlige Comedier med denne Konge, hvilken udi sin Opførsel svarede aldeles ikke til det store Navn, han havde erhvervet af den engelske Salomon; thi han var saa forpikket paa den Giftermaals-Handel mellem hans Søn Carl og den spanske Princesse, at han opoffrede baade sin Svigersøns og alle tydske protestantiske Førsters Velfærd, af Frygt, at samme Giftermaal skulde blive til intet; hvorfor ogsaa Christian den Fjerde maatte alene staae istikken, og fik kun liden Hjelp af England, da han maatte bryde løs med det østerrigske Hus.

Det Svar, som Hs. Keiserlige Majestæt gav den danske Ambassadeur, angaaende Churførsten af Pfaltz, gav kun lidet Haab om samme ulykkelige Herres Ansøgning, hvorudover Gesandten videre anholdt om den samme, sigende, at Kongen approberede

rede aldeles ikke Churförstens Opførsel mod Keiseren, hvortil dette kunde tjene til Bevis, at, endskjøndt han var hans Svoger, saa havde han dog aldrig villet give ham Titel af bøhmisk Konge, forhaabede derfor, at Hs. Keiserlige Majestæt reflecterede paa Kongens Forbøn, og lod bemeldte Churførste komme til sine Lande og sin Værdighed igjen, helst saasom han forpligtede sig til solenniter at renoncere paa den bøhmiske Krone, og derforuden at give anden billig Satisfaction. Men Keiseren søgte stedse Udflugter, og sagde, at han først maatte høre Underretning om, hvad hans Gesandt Greven af Schwartzburg havde forrettet ved det engelske Hof. Men Udgangen viste, at han ikke havde isinde at fornøje Pfaltzgreven, saasom hans Forsæt var at give den churførstelige Værdighed til Hertugen af Bajern, som udi Krigen havde gjort ham Tjeneste, og som han videre udi sit store Forehavende agtede at betjene sig af. Dette Forsæt blev ogsaa efterfølgende Aar 1623 sat iværk, og Hertug Maximilianus blev solenniter erklæret til Churførste og Rigets Ertz-Pannier udi Pfaltzgrevens Sted, hvilket ophidsede Kong Christian desheftigere imod Keiseren, og foraarsagede, at han desvilligere rakte Øren til dem, som opmuntrede ham, at tage sig de betrængte protestantiske Stænder an, og at trække sit Sværd imod Keiseren, som skede 2 Aar derefter, nemlig 1625. Imidlertid søgte Hs.

Maje-

Majestæt at bestyrke sig med Allianter allevegne; og som det var ham højligen fornødent at have Hertug Frederik af Holsten Gottorf til Ven, sluttede han udi det Aar 1623 med samme Hertug til Rendsborg den saakaldte extenderede Union, hvorved den gamle Forening blev ikke alene fornyet, men endogsaa extenderet paa offensive Krig, saaledes, at den ene Herre altid skulde være forpligtet til at assistere den anden; ligemaade, at ingen Krig skulde begyndes eller Fred sluttes uden Begges Samtykke; herudover blev det kaldet den extenderede Union mellem Forstendommene. Den blev siden igjen fornyet, og er det den samme extenderede Union, som man saa ofte siden har citeret udi de holstenske Tvistigheder. Foregaaende Aar døde Hertug Hans, kaldet den Yngre, Christian den Tredies Søn, udi sit Alders 77de Aar. Han var Fader til 23 Børn, hvoraf det sønderborgske Hus breder sig udi mange Grene. Hans Sønner, Hertug Christian, Alexander, Johan Adolph, Philip, Friderik, Joachim, bleve udi dette Aar forlehnede med sædvanlige Ceremonier af Hans Kongelige Majestæt med den Del af det Hertugdom Slesvig, som deres Fader efterlod sig, og ere besynderligen deraf udspirede 4 smaa Hertugdømme, nemlig Sønderborg, Nordborg, Glücksborg og Pløen, hvis Hertuger alle ere af den saakaldte Neden-Linie, og Johan den Yngres Afkom.

Hvad

Hvad indenlandske Sager angaaer, da bleve i dette Aar udi Norge opfundne rige Sølvminer. Saasom nu samme Opdagelse haver bragt Kundskab om Bergvæsen i Norge, og tilligemed givet Anledning, saavel til en Stads, som til et stærkt og anseeligt Collegii Stiftelse, som endnu varer; maa jeg omstændigen tale derom. Jeg har viist udi forrige Kongers Historie, hvad Umag man har gjort sig for at finde Metal udi Norge, saasom der var Anseelse, at udi samme Riges Bjerge kunde ved Eftersøgning findes lige saadan Rigdom, som udi andre Bjerglande. Udi Christian den Tredies Tid begyndte man først at drive Metalgruber ved Opslo, som man ikke haver nogen ret Kundskab om, hvorvel man af adskillige Rudera kan see, at Bergværkernes Drift har været ældre udi Norge; thi udi øvre Tellemarken findes adskillige dybe Berggruber, og omtrent en Fierdingvei derfra sees en Stoll uddreven under Foden af Bjerget til at udføre Vandet, derforuden ere ved de der udi Nærværelsen faldende Vandbække nogle Efterhouge tilsyne, som give tilkjende, at der fordum haver været Pukværke indrettede. Men disse Efterhouge, saavelsom Bjerghullerne ved Gruberne, ere nu gandske med Mos og Græs begroede. Af alle disse kostbare Indretninger kan sluttes, at der i gamle Dage har været et Sølvværk, hvilket paa samme Maade har været drevet som Kongsberg Sølv-

værk

værk uomstunder drives paa. Herved ere dog tvende Ting at erindre. 1) At det er underligt, at der aldeles intet findes skrevet om disse Berggruber, da de dog endnu synlige Levninger give klarligen tilkiende, at der har været et meget kostbart og vidtløftigt Værk, fast af større Vigtighed end Kongsberg Sølvværk nuomstunder. 2) Hvorledes saadanne dybe Gruber samt den vidtløftige Stoll med nogen Fordel kunde drives udi de haarde Fielde, eftersom Tømmer og Brændeved med stor Bekostning formedelst Vejens Længde og Besværlighed maatte bidføres, med mindre man maa slutte, at Ertzen har været saa rig paa Sølv, at den kunde stoppe slige store Bekostninger.

Men, som udi Skrifter derom intet findes, maa man begynde at sætte Periodum af de norske Sølv-Bergværkers Historie fra Christian den Andies Tid, da Metalgruberne begyndte først at drives ved Opslo. Udi Begyndelsen fandtes der alene Sølv menget med Kobber, som kan sees af Christian den Tredies Privilegio, givet Participanterne 1539 til Odense, udi hvilket Aar Minerne synes først at være opfundne, og siden Dag for Dag at have tiltaget; thi Aaret derefter udgik en Kongelig Forordning, hvorledes der skulde holdes med Kobber-Metal, som var rig paa Sølv; saasom hidindtil ingen pure Sølvaarer ere fundne. Men det Værk, som Christian den Tredie foretog, fuldsøgtes og

blev

blev forladt, saa at der ere ikkun nogle Rudera eller Levninger at see deraf mellem Aggershuses Slot og Opslo. Frederik den Anden gjorde sig og stor Umag for at oplede Metal udi de norske Bjerge, og til den Ende lod forskrive Bergfolk til Norge. Men Sølvminernes rette Opdagelse blev forbeholden til denne store Konges Tid, hvilken udi dette Aar 1623 lod opgrave de Aarer udi Tønsbergs District, hvor de steile Bjerge ere, som skille Tellemarken fra Numedalen. Paa disse Bjerge plejede de omliggende Bønder at drive deres Qvæg, og til den Ende, for at vogte dem desbedre, opreiste smaa Hytter. Udi ovenbemeldte Aar hændte det sig, at de, som boe paa Settermarken, og det Sted, som nu kaldes Sølvbjergs Aas, faldt paa nogle Klumper, som skinnede meget klart, hvilke de opgrove, og fornumme, at de havde meget at betyde, saasom de ogsaa vare meget vægtige. Da de nu bragte Saadant til Byen, og solgte det til Guldsmedene, kom det for Øvrigheden, hvilken befol, at de Stæder, hvor saadanne Klumper vare fundne, skulde nøje randsages, og, da man var kommen ikke langt fra Herrestad Kirke mod Spidsen af et høit Bjerg, bleve Eftersøgerne vaer en skinnende Klump, hvorved laae en pur Sølvaare, hvoraf de huggede et Stykke, som vejede til et Pund, og bragte det tilbage med sig. Da Hans Majestæt fik Kundskab herom, lod han strax kalde Bergfolk fra

Tydsk-

Tydskland, og anlægge den Stad Kongsberg, som blev besat med disse Bergfolk. Af dem udspire de fleste Familier, som sig endnu ved Værket befinde. Man arbejdede i Forstningen ved Ruttengjengeri; men den Maade blev siden aflagt, saa at man siden alene iagttog Fallen eller Bergarterne, som stryge paa en lang Distance Nør og Sør, hvorover de ædle Gjænger strydsede fra Øster til Vester, som er ellers tvertimod Ertsgjængernes Strygning ved de tydske Bergværke. Udi det Aar 1624 var Hs. Majestæt selv udi Norge, for at tage Værket udi Øjesyn, og er denne Dag endnu den Steen at see, hvorved han spiste, og hans Navn findes deri hugget. Oeconomien blev indrettet efter den tydske Maade, og tog Hs. Majestæt adskillige Med-Participanter til sig, selv forende det øverste Gouvernement. Der blev strax ordineret en Over-Berg-Hauptmand og Over-Bergmester, som Hans Majestæt selv lønnede, imod det, han tog den Kongelige Tiende og Mynte-Profit; men de andre Betjente nøde deres Gage af Participanternes Kasse, som der blev holden, og blev ellers en vis Grube, som kaldes Armen-Grube, dreven for de Fattige alene. Værket blev ellers deelt udi et Over- og Under-Bergamt, og blev i Begyndelsen Over-Bergamts-Retten holden i Christiania, og Under-Bergamts-Retten i Kongsberg, hvilken Indretning varede indtil Christian den Femtes Tid, da

blev

blev Ober-Bergamts-Retten forflyttet fra Christiania til Kongsberg, og blev i det Aar 1689 anordnet et complet Ober- og Under-Bergamt af adskillige Personer baade for Justitien og til Værkets Anstalter collegialiter at forrette. Heraf sees, at denne Stiftelse er af saa stor Vigtighed, at den fortjener at have Sted udi denne Konges Historie, og at anføres blandt hans fornemste og ypperligste Stiftelser, saasom Kongsbergs Sølv endnu agtes for en af Norges største Herligheder.

En ikke mindre prisværdig Stiftelse skede det samme Aar udi Danmark ved Sorøes Skoles Forvandling til et adeligt Academie. Jeg har udi Frederik den Andens Historie viist, at højstbemeldte Konge funderede en Skole til Sorø. Af denne Skole tog Christian den Fierde sig fore at indrette et Academie for adelige Personer, paa det at de udi Fædrelandet kunde oplæres i fremmede Sprog og alle de Exercitier, for hvis Skyld de tilforn gjorde kostbare udenlandske Rejser; til den Ende forsynede han det med de dueligste og lærdeste Mænd, som paa de Tider vare at bekomme; og Stedet, som af Naturen er det behageligste udi Danmark, gjorde han ved Konst end mere angenemt. Samme Academie har saa meget blomstret, at det den korte Tid, det varede, intet andet Academie har eftergivet.

Til dets Vedligeholdelse sparede Kongen hverken Umage eller Bekostning. Den første Ephorus, som blev beskikket derover, var Just Høg, en Herre af store Qvaliteter. Og de første Professorer, som det blev forsynet med, vare Joh. Cluverus x), Theologus, Joh. Laurenbergius, Mathematicus, og den vidtbekjendte Joh. Meursius, Historiographus, og Joachim Burserus, Medicus. Dertil komme siden Andre, som Christophorus Heidmannus og Martinus Trostius, Hebrææ Ling. Professor, hvilke vare Fremmede fra Helmstad, og Nicolaus Schelderup, Prof. Logices, samt den bekjendte Stephanus Joh. Stephanius, Eloqventiæ Professor, som vare Danske. Disse berømmelige Mænd lokkede en stor Mængde saavel af fremmed som indenlandsk Adel didhen, saa istedenfor at Pengene bleve tilforn bragte ud af Landet formedelst mange Herrers udenlandske Rejser, bleve de nu af Fremmede bragte ind udi Landet, og Hans Majestæt havde derforuden et Seminarium af unge Adelsmænd, hvis Dygtighed og Forfremmelse i Lærdom Hofmesteren lærte at kjende, og kunde deraf foreslaae de beqvemmeste til Embeder. Til dette Academies Indrettelse betjente Kongen sig af det gamle forøeske Abbedies Indkomster; iligemaade af det mariboeske Klosters Ophævelse 1620. Derudi laae tilforn Jomfruer,

x) Testo ipso Clurero in Epist. Hist.

fruer, hvilke Kongen lod komme ud igjen, sigende, at det var ubilligt, at saa mange Jomfruer deres hele Tid skulde leve i Enlighed. Det var ogsaa bedre, at de bleve beskikkede til det Brug, som Gud havde beskikket dem til, nemlig at forplante Verden, og forsyne Riget med ungt Mandskab. Den rette Aarsag til Klosterets Ophævelse var ellers Kloster-Jomfruernes Liv og Levnet, som befandtes ikke at svare til deres Caracterer. Sors Academie varede fra 1623 til 1665, da det af Frederik den Tredie blev ophævet, efterdi dets Indkomster ved Skaanes Forlis vare blevne formindskede, og dets Gods udi Krigen lagt øde.

Hvad andre mærkværdige Ting angaaer, som passerede udi dette Aar, da blev Mandagen efter Trinitatis holden en Herredag udi Kjøbenhavn, paa hvilken den sønderborgske Hertug Johannis Sønner af Hans Majestæt bleve forlehnede med deres Andel af Hertugdommet Slesvig, og blev Acten forrettet St. Hans Dag med sædvanlige Ceremonier. Den 6te April udi samme Aar opreiste sig en Ildebrand under Prædiken i Bergen, ved en Brændevinsbrænders Uagtsomhed, og blev af samme Ildebrand den hele Stad lagt i Aske; og var der samme Aar saadant Jordskjælv i Norge, at det flækkede nogle af de norske Klipper. I det Øvrige er dette mærkværdigt, at den Fierde af de bekjendte Regjeringsraad,

 som

som forestod Riget udi Kongens Mindreaarighed, nemlig Rigets Marsk, Peder Munk, ved Døden afgik den 31te Marti. Han havde naaet en høj Alder, nemlig 89 Aar, og længe overlevet hans andre Colleger, thi Canceler Kaas og Jørgen Rosenkrands døde førend Kongen selv antog Regjeringen, og Christoffer Walkendorf nogle Aar derefter, nemlig 1601.

Jeg haver udi Berg Collegii Beskrivelse anmærket, at Kongen forordnede, at Ober-Bergamts-Retten skulde holdes i Christiania, men dette skede ikke strax; thi Christiania blev allerførst anlagt Aaret derefter 1624, da den gamle Stad Opslo afbrændte. Den nye Stad blev efter Kongens Navn kalden Christiania, og er nu den skjønneste Stad udi Norge og Statholdernes Residentz. Men derom; saavelsom og de andre Christian den Fierdes Bygninger, skal tales under et paa et andet Sted.

Medens Kongen gjorde disse herlige Stiftelser udi Riget, havde han alle sine Tanker henvendte til den forestaaende Krig med Keiseren, for hvilken han ikke kunde befries, saavel i Henseende til den Frygt, han svævede udi formedelst det østerrigske Huses tilvoxende Magt, som i Henseende til Kongens af Engelland, og adskillige andre Potentaters uophørlige Tilskyndelser, efterdi de ansaae ham som den beqvemmeste Potentat, saavel i Henseende til hans Magt,

som

som hans store Meriter og Erfarenhed udi Krigssager, der kunde tage sig det betrængte protestantiske Tydskland an, og anføre de forenede Tropper. Der fattedes da ikke paa store Løfter saavel fra Holland, Engelland, Frankrig, og andre Spaniens og Keiserens Fiender, hvorudover Kongen endelig blev bestyrket til at gribe til Gevær og at indlade sig udi det store Forslag om den landflygtige Churførstes og Pfaltzgreves Restitution, saa at en Begyndelse blev giort til den store tydske Krig, hvilken brød løs efterfølgende Aar. Men førend jeg skrider dertil, vil jeg røre lidt om indenlandske Sager, og tale om nogle Forordninger, som Hans Majestæt lod udgive.

Han lod det Aar 1624 udgaae en Forordning mod Munke og Jesuiter, som hemmeligen begive sig hid ind udi Riget. Udi samme Forordning forbydes den studerende danske Ungdom at studere udi Preussen, endogsaa paa de Stæder, som ere evangeliske. Aarsagen til saadant Forbud giver Forordningen tilkjende saaledes y): Eptersom Vi naadigst forfaarer een Diel Voris Untersaater att begiffue sig till Brunsbergh och andre forbudne Stæder i Preudsen att studere, og paa det saadant uformerket kand afgaae, daa begiffue de sig paa Hjemreisen till Kongsbergh, och der taage Beviis sig att haffue studeret een Tiid lang.

y) Edict. Hafn. die 28 Febr. 1624.

lang. Men af disse Ord kan man endda ikke fatte ret Aarsagen til dette Forbud; thi det samme kunde ogsaa skee udi Tydskland og andre Lande, hvor man kunde opholde sig paa roman-catholske Stæder, og siden paa Hjemrejsen tage et Bevis af et evangelisk Universitet, at man der havde studeret. Men den Historie om den norske Student Lars Nielsen har givet mig Oplysning herudi. Samme Lars Nielsen var til Brunsberg udi Preusen forført til den roman-catholske Religion. Han lod sig Aar 1606 indfinde i Kjøbenhavn, hvor han havde den Dristighed at offerere Kongen en Bog kalden Via Domini, som han tvende Aar tilforn havde publiceret til Cracou z) i Polen, med Begjæring, at Hs. Majestæt vilde give ham Frihed at omvende Danske og Norske til den romerske Religion, bad ogsaa om frit Lejde til Norge, foregivende, at han havde nogle Sager at afgjøre i samme Rige. Paa disse Begjeringer lod Kongen ham befale at indstille sig for Consistorio i Kjøbenhavn, hvor ham ved Jonam Charisium blev meddeelt saadant Svar: at Hans Majestæt forundrede sig over, at han som en Jesuit turde understaae sig til uden Forlov at komme hid ind udi Riget, for at forurolige Religionen; ikke desmindre, endskjøndt man havde Aarsag at straffe ham som et op-

rørsk

z) *Conrad Aslac.* de progressu Reform. in Dania.

ryrsk Menneske, maatte han dog af særdeles Naade tillades at rejse tilbage igjen; videre blev ham ogsaa tilkjendegivet, at man let kunde fatte, hvilke Forretninger han havde udi Norge, og andet mere, som findes hos Conradum Aslacum a), der udentvivl var nærværende, da dette Svar blev givet. Hvad hans Skrift angik, da befol Kongen, at han strax skulde levere alle Exemplarer fra sig. Formedelst denne Hændelse har Kongen seet Bruusberg an som et farligt Sted for Ungdommen, og saasom han havde mærket, at andre Undersaatter siden hemmeligen begave sig didhen, grunder sig herpaa denne Punct i Forordningen.

Udi samme Aar lod han ogsaa udgaae en Forordning om Bryllupper, Barseler, og Begravelser, hvoraf jeg vil opregne nogle Artikle for at vise de Tiders Levemaade.

Art. 2. Invitationen til Bryllupper skulde alene skee Løverdag Eftermiddag; hvoraf sees at Brudevielser skede om Søndagen udi Kirken.

Art. 4. Haandværksfolk skulde ej have Frihed at gjøre deres Bryllupper paa Raadhuset; hvoraf læres, at Saadant tilforn af alle maa være skeet paa Raadhuset, og kan man heraf fatte, hvorfore Christian den Tredies efterladte Dronning Dorothea for-

a) *Conrad Aslac.* ibid.

forærede et Spænde til Kiøbenhavns Raadhuus, som skulde bruges til Brudestads.

Art. 6. Tienestepiger skulde uden Følge alene mellem to andre Piger gaae til Froprædiken, og lade sig vie.

Art. 7. Beregtede Folk skulde gaae alene.

Art. 8. Geistlige, Borgemestere og Raad, samt de Kiøbmænd, hvis Formue var over 5000 Daler, skulde have Frihed at føres med Spil over Gaden; hvoraf sees, at Brudefolk førtes med Musik til Brudehuset.

Art. 22. Ingen skal skikke Kagemad til Barselqvinder; hvoraf sees, at det har været en Skik at sende Kager til Barselstuer.

Art. 31. Ingen Geistliges, Borgemesters eller Raadmands Efterleverske maa have til Ligbegiængelse mere end 4 Par Følgeqvinder; Andre kun to Par; hvoraf sees, at Qvinder have fulgt Liig.

Art. 34. Magistraten skal forordne hvad Stafverne, som bede til Ligbegiængelse, skulle have; hvoraf læres, at der da ingen Bedemænd har været.

Foruden disse Forordninger bleve samme Aar publicerede adskillige andre. Men jeg har alene villet anføre dem, som enten give tilkiende nye Anordninger og Anstalter, eller, som vise Indbyggernes Egenskab og Levemaade paa de Tider.

